

Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama

DR. DEMET GÜLHAN

BİDGE Yayınları

Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama / Dr.Demet GÜLHAN

ISBN: 978-605-72508-3-4

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

1. Baskı: BİDGE Yayınları, 2023

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayin@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama

Yazar
Dr.Demet GÜLHAN

2023

İçindekiler

BÖLÜM I.....	7
GİRİŞ.....	7
1.1.ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI	7
1.2.GEREKÇE	7
1.3. SORUNSAĞIN TESPİTİ.....	8
1.4. ANA SORUN	9
1.5. ARAŞTIRMA ALANLARININ SEÇİLME GEREKÇELERİ.....	11
1.6. ARAŞTIRMA SORULARI	11
1.7. VARSAYIMLAR	12
1.8. YÖNTEM	13
1.9.TEZ KONUSUYLA İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ.....	16
1.Çevre ve Çevre Sorunları ile İlgili Yayınlar	16
2.Kent, Kimlik, Sürdürülebilirlik, ...	17
3.Birgi Yerleşimi ile İlgili Yayınlar.....	17
4.Bergama Yerleşimi ile İlgili Yayınlar.....	18
1.10. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	18
BÖLÜM II	20
ÇEVRE SORUNLARI, ÇEVRECİ YAKLAŞIMLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	20
2.1. ÇEVRE SORUNLARINA GENEL BAKIŞ	21
2.2. ÇEVRE SORUNLARINA KÜRESEL ÇÖZÜM ARAYIŞLARI.....	22
2.3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA.....	24
2.3.1. Sürdürülebilirlik	24
2.3.2. Kalkınma	26
2.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma.....	26
2.3.4. Sürdürülebilirlik Mi? Sürdürülebilir Kalkınma Mı?.....	27
2.4. Yaşantılabilirlik, Yaşam Kalitesi ve Kentsel Yaşam Kalitesi	28
2.5. Kentsel Sürdürülebilirlik.....	29
2.6. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT MODELLERİ	32
2.6.1.Ekolojik Yaklaşımlı Kentler.....	32
2.6.2. Yönetim ve Yoksulluk Yaklaşımlı Kentler	33
2.6.3. Yönetişim Yaklaşımlı Kentler	33
2.7. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLEŞMENİN TEMEL İLKELERİ.....	34
BÖLÜM III.....	38
KENTSEL KİMLİK İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....	38
3.1. KENT, KÜLTÜR, KİMLİK.....	38
3.1.1. Kent.....	38
3.1.2. Kültür.....	41
3.1.3. Kimlik.....	45
3.2. KENTSEL KİMLİK	46
3.3. KENTSEL KİMLİK BİLEŞENLERİ.....	49
3.3.1. Çevre Bileşeni: Doğal Çevre.....	49
3.3.2. Beşeri-Kültürel Çevre Bileşenleri.....	51
3.4. SOSYO-EKONOMİK KOŞULLARIN.....	52
3.4.1. Tarım ve Tarımsal Sorunlar	52
3.4.2. Göç Olgusu	54
3.4.3. Ulaşılabilirlik	56

BÖLÜM IV	59
SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT VE KENTSEL KİMLİK ÖRNEK 1: BİRGİ (ÖDEMİŞ)/İZMİR.....	59
4.1. Giriş.....	59
4.2. BİRGİ’NİN DOĞAL ÇEVRE BİLEŞENLERİ	61
4.2.1. Coğrafi Konum Ve Topoğrafya.....	61
4.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü	65
4.3. BİRGİ’NİN BEŞERİ/KÜLTÜREL ÇEVRE BİLEŞENLERİ	66
4.3.1. Tarihsel Gelişim.....	66
4.3.2. Sosyal ve Demografik Yapı	74
4.4. BİRGİ’NİN PLANLAMA DENEYİMİ VE KORUMA GEÇMİŞİ.....	77
4.4.1. Erken Cumhuriyet Dönemindeki Planlama Süreci	77
4.4.2. Kentsel Koruma Kararları	82
4.4.3. 1980-90’lı Yıllardaki Planlama Süreci.....	85
4.4.4. Birgi Revize İmar Planı ve Koruma İmar Planı.....	86
4.4.5. Planlama Sürecinin Kent Kimliğine Etkisi	91
4.5. KENTSEL KİMLİK İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	93
4.5.1. Tarihsel-Kültürel-Mimari Kimlik: Geleceğe Yönelik Öneriler.....	93
4.5.2. Tarihsel-Kültürel-Mimari Mekân Bilinci.....	95
4.6. İDARİ, DEMOGRAFİK, EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	96
4.6.1. Göçler.....	96
4.6.2. Tarımsal Sorunlar	97
4.6.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik: Geleceğe Yönelik Öneriler.....	163
4.7. EKONOMİK AKTÖR OLARAK EĞİTİM-ÖĞRETİM KURUMLARI	164
BÖLÜM V.....	166
SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT VE KENTSEL KİMLİK ÖRNEK 2: BERGAMA /İZMİR	166
5.1. Giriş.....	166
5.2. BERGAMA’NİN DOĞAL ÇEVRE BİLEŞENLERİ	168
5.2.1. Coğrafi Konum ve Topoğrafya.....	168
5.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü	169
5.3. BERGAMA’NİN BEŞERİ/KÜLTÜREL ÇEVRE BİLEŞENLERİ.....	171
5.3.1. Tarihsel Gelişim	171
5.3.2. Sosyal ve Demografik Yapı	186
5.4. BERGAMA’NİN PLANLAMA DENEYİMİ VE KORUMA GEÇMİŞİ.....	187
5.4.1. Bergama Uygulama İmar Plan Süreci	190
5.4.2. Bergama Koruma Amaçlı İmar Plan Süreci: (1991-2012).....	198
5.5. GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLER: SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİ	205
5.5.1. Tarım Sektörünün Sorun ve Darboğazları	205
5.5.2. Sürdürülebilir Tarım Önerileri.....	208
5.5.3. Madencilik.....	208
5.5.4. Sürdürülebilir Turizm Önerileri	209
5.5.5. Ulaşılabilirlik/ Erişilebilirlik Önerileri	209
5.6. EKONOMİK VE SOSYAL SORUNLARIN MEKÂNSAL YANSIMALARI	209
5.6.1. Arkeolojik Sit Alanlarındaki Sorunlar.....	210
5.6.2. Arkeolojik Sit Alanları İçin Çözüm Önerileri.....	211
5.6.3. Kentsel Sit Alanlarındaki Sorunlar.....	213
5.6.4. Kentsel Sit Alanları İçin Çözüm Önerileri.....	214

BÖLÜM VI	218
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ ÖNERİLERİ	218
6.1. BİRGİ VE BERGAMA'DAKİ SAHA ÇALIŞMALARINA AİT ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	218
6.1.1. <i>Birgi Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi</i>	218
6.1.2. <i>Bergama Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi</i>	219
6.2. BİRGİ VE BERGAMA BAĞLAMINDA KİMLİKLİ KENTLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ İÇİN ÖNERİLER	220
6.3. SONUÇ VE TARTIŞMALAR	223
KAYNAKÇA.....	224

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Tarihsel süreç içinde gelişen günümüz kentlerinin kentsel kimlikleriyle sürdürülebilirliğinde yaşanan en temel sorun toplumsal var oluşun fiziki yansıması olan “yapılanmış çevre” ile etkileşim içerisinde olan “doğal çevrenin” yaşam mekânı ve yaşam kalitesi açısından sorunlu olmasıdır. Yapılı çevre olarak doğa ile çatışmanın egemen yüzünü temsil eden kentlerin çoğalması, karbondioksit emisyonlarındaki artış, küresel ısınma, biyolojik çeşitlilikteki azalma, doğal ve kültürel kaynakların yoğun tahribatı, hava, toprak ve su kirliliğindeki artma miktarı gibi pek çok ekolojik sorunu beraberinde getirmektedir.

Bu kapsamda geliştirilen bu tezin amacı; çevre sorunlarını tartışmak, çevre sorunlarının artmasında kentlerin rolünü tespit etmek, bu sorunlara çözüm olarak geliştirilen “sürdürülebilirlik” ve “kentsel sürdürülebilirlik” kavramlarını tartışıp, sürdürülebilir çevre bağlamında özgün kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilir kılınmasının önemini vurgulamak olarak özetlenebilir. Tezin kapsamı; kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirlik sorunlarını Birgi ve Bergama yerleşim örnekleri üzerinden değerlendirip, sorunun çözümüne yönelik çözüm önerileri geliştirmek şeklinde sınırlandırılmıştır.

1.2.Gerekçe

Hızlı nüfus artışı, nüfus artışının dünya kültürel ve doğal kaynakları üzerindeki baskısı, savaşlar ve çatışmaların insan kültür ve uygarlığını, doğal bitki örtüsünü ve canlı sistemini yok etmesi, iktisadi büyüme ve sanayileşmenin denizler, ırmaklar, ormanlar ve iklim üzerindeki olumsuz etkileri, günümüzde yaşanan çevre sorunlarının nedenleri olarak gösterilmektedir (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı,1991:12-20).

Kentlerin 18. ve 19.yüzyıllardaki gelişimine paralel büyüyen çevre sorunları Sanayi Devrimi sonrasında ivme kazanmıştır. Bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği, insanın kendisine olan güveninin arttığı ve kendini çevreyi denetleyebilen “doğaya egemen olan”, tek güç saydığı bu dönemde insanoğlu, doğadaki kaynakları tüketebileceği kaygısını duymadan sömürmüştür. İşgücünün yoğun talep gördüğü sanayi kentlerinde hızlı nüfus artışları olmuş, aşırı nüfus yığılmaları, artan üretim miktarı, doğal kaynak tüketimi ve üretim sürecinde çevreye bırakılan zararlı madde miktarları önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır.

Çevre ve doğal kaynaklar konusunda yaşanan geri dönülmez kayıplar ve gelecekte oluşabilecek tehlikelerle ilgili tüm karamsar öngörüler çevre sorunlarının çözümlerine ilişkin küresel ve yerel çözüm yolları aranması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” Raporunun doğal ve kültürel kaynak kullanımını “bugünün gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama olanağından ödün vermeden karşılamasıdır”¹ şeklinde sınırlaması, sürdürülebilirlik kavramını gündeme getirmiştir.

¹ http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf ziyaret tarihi:07.04.2014

Kelime anlamı olarak daimi olma yeteneği olarak özetlenen “sürdürülebilirliğin” amacı; fiziksel, sosyal, ekonomik ve ekolojik anlamda var olan bugünün kaynaklarının tüketilmeden, geliştirilerek korunması hatta daha pozitif bir noktaya evrilerek gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Sürdürülebilirliğin en yaygın kullanıldığı alan kavramın mekânsal yansıması olan sürdürülebilir kentlerdir.

Yaşam şeklinin büyük ölçüde üretim-tüketim ilişkilerine dayandığı ve çoğu zaman kültürel ve doğal kaynaklarla, tüketim arasındaki dengenin aranmadığı pek çok kentte, kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereği göz ardı edilir. **Oysaki kentleri sürdürülebilir kılan en temel özellik, kuruluşlarından itibaren süreç içerisinde geliştirdikleri onlara karakteristik kişilik ve kimlik kazandıran tarihsel-kültürel-doğal değerlerini gelecek nesillere iletebilme kapasiteleridir.** Çünkü kentler barındırdıkları insan profili, kültür, tarih ve doğal karakteristikleri ile kendilerine özgüdürler. Bu özgünlüğün kavranıp mevcut değerleri koruyan, kentsel kimlikleriyle sürdürülebilir kentler oluşturmak, kendi değerlerine sahip, ekolojik geleneksel toplumların sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

1.3. Sorunsalın Tespiti

Mumford kenti *“başlangıçtan bu yana, uygarlık ürünlerini toplamak ve iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin minimum alanda sunulması amacıyla yeterince yoğunlaştırılmış, değişen gereksinimlere –büyümenin getirdiği karmaşık biçimlere- yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişletilmiş bir strüktürdür”* şeklinde tanımlar (Mumford, L.,2007)

Burada ifade edilmek istenen, kentlerin geçmişten-geleceğe uzanan bir süreç içerisinde var oldukları ve ancak, onu başka kentlerden farklı kılan o kente ait anlam ve değerlerin toplamı “kimliği” ile sürdürülebileceği gerçeğidir.

Yaşam biçimi açısından ortak özellikler barındırmalarına karşın, tarihsel gelişim süreci içerisinde geliştirdikleri kültürleri, kentlerin özgünlüğünü belirler. Dolayısı ile kentler, gelişigüzel yerleşilmiş alanlar, anlamsız bir yığın değil aksine yüzlerce, binlerce yıllık birikim sonucu oluşmuş, kendine özgü toplumsal yaşam alanlarıdır. Buna karşın hızlı ve çarpık gelişen kentlerin beraberinde getirdiği karmaşık ve düzensiz yapılanma, kimlik oluşumunda etkin öğeler olarak kabul edilen tarihi dokuları, mimari ve estetik değerleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Her biri kendine özgü uygarlık birikimleriyle oluşan kimliklere sahip ülkemiz kentlerinde, özellikle “mimari karakterleri” dikkate almayan salt yapılaşma yoğunlukları ve donatı alanlarının belirlenmesi ile yetinen imar kararları sonucunda kimlik özellikleri giderek yitirilmekte; gün geçtikçe daha çok “birbirlerine benzeyen kentler” türetilmektedir (Ekinci,O., 1992:39-42). Bu gün gelinen durumda kentlerimizin çoğunda tanımlanabilir özgün kentsel kimlikler kaybolmuş, yeni kimlikler üretilmemiş ve “kimliksizleşme” sorunu yaygınlaşmıştır. Kentlerimizin fiziksel, kültürel her boyutunda yaşanan kimliksizleşme sorunu bireyin kente kattığı anlam ve bireyin kentten aldığı anlam ilişkisini azaltmakta, bu durum kentlide kente ait olmama hissi doğurmaktadır.

Kimliksizliğin en yıkıcı etkisinin hissedildiği kültürel ve tarihsel değerler Bergama örneğinde olduğu gibi ya kapitalist sistemin rant baskısına dayanamayıp, yıkılmak suretiyle kaybedilmekte ya da kapital hareketlilikten yoksun kalıp Birgi gibi göç veren kentlerimizde terk edilmek suretiyle çöküntü alanlarına dönüşüp yok olma riski taşımaktadırlar.

Kimliksiz kentlerin sayılarının gün geçtikçe artması ve kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilir kılınmasında yaşanan sorunlar bu tezin ana konusu olarak belirlenmiş olup, araştırma alanları olarak seçilen İzmir iline bağlı Birgi ve Bergama yerleşimleri üzerinden konunun detaylı olarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.4. Ana Sorun

Tezin “Ana Sorunu” olarak belirlenen **“Kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirliği sorunsalı”** sunulan sebep-etki ilişkilerinin tespit edilmesiyle şekillenen “Sorun Ağacı” ile belirlenmiştir (Tablo 1.1). Buna göre;

- Ülkemizde sosyo-ekonomik sorunlara bağlı olarak başlayan göç hareketleri çarpık kentleşme ve hızlı nüfus artışlarına sebep olmaktadır.
- Kentsel gelişim karar verme mekanizmalarının yetersizliği, yanlış planlama ve yer seçim kararlarını beraberinde getirmiş, bu durum kentlerin tarihsel ve doğal çevresini tahrip etmiş ve kamu yararından çok ranta teslim etmiştir.
- Kentsel yapı içerisine sızarak kentleri küresel ekonomik sistemlere entegre eden küresel sermaye, orijinal, otantik, kimlikli kentler üzerinde yoğun bir baskı oluşturmaktadır.
- Yukarıda sıralanan sebeplerden ötürü “kimiksiz kentlerin” sayılarının gün geçtikçe artması Tablo 1.1’de sunulan sorun ağacının “etkiler” bölümünde görüleceği üzere mikro ölçekte kentlerin, makro ölçekte ise çevrenin sürdürülebilirliğini riske sokmaktadır. Buna göre;
- Özgün kimliğe sahip kentlerin sayısı giderek azalmaktadır.
- Somut ve somut olmayan kültürel miras azalma ve yok olma riski taşımaktadır.
- Doğal değerler yok olmaktadır.
- Birbirine benzer kimiksiz kentler gün geçtikçe artmakta, bunun yansıması ise tüm alt bileşenleri ile birlikte **“sürdürülemez kent”** ve **“sürdürülemez çevre”** olarak hissedilmektedir

Tablo 1.1. Sorun Ağacı (Kaynak Tablo1.1. D.Gülhan tarafından sebep-sonuç ilişkileri araştırılarak geliştirilmiştir)

1.5. Araştırma Alanlarının Seçilme Gerekçeleri

“Kentsel kimlikle sürdürülebilirlik sorunsalı” çerçevesinde şekillenen bu teze temel olan araştırma; İzmir ili, Ödemiş İlçesine bağlı Birgi² beldesinde ve Bergama ilçesi örnek alınarak gerçekleştirilmiştir. Adı geçen yerleşimlerin seçilme nedenleri aşağıda sıralanmaktadır:

1. Birgi ve Bergama yerleşimlerinin sahip oldukları tanımlanabilir, özgün kentsel kimlikleri ve bunların sürdürülmesinde yaşanan sorunlar,
2. Her iki yerleşiminde sahip oldukları yüksek öneme haiz somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin risk altında olması,
3. Bu yerleşimlerin küresel ekonomiye entegre olma/olamama durumları ve bu durumun kentlerin sosyo-kültürel yapılarına, kentsel dokularına ve özgün yaşam tarzlarına etkisi,
4. Birgi’nin “UNESCO Dünya Kültür Mirası” aday listesinde yer alması, Bergama’nın ise “Çok Katmanlı Çok Kültürlü Peyzaj” dosyası ile 2014 yılında “UNESCO Dünya Kültür Mirası” olarak tescil edilmesidir.

Araştırma alanlarının ekonomik ve toplumsal yaşamlarına ışık tutmak amacıyla yerleşimlerin coğrafi konumları, topoğrafyaları, jeolojik yapıları, iklim koşulları, bitki örtüleri, sosyo-demografik ve ekonomik yapıları incelenmiş olup bu kapsamda her iki alana ait;

- *Ekonomik Yapı* (üretim biçimleri, toprak dağılımı ve mülkiyet özellikleri, ürün çeşitliliği, tarımsal girdilerin yüksek, üreticinin gelirinin düşük olduğu gerçeğinde tarımın sürdürülebilirliği)
- *Sosyal Yapı* (aylık gelir durumları, halen var olan ve kaybolan iş kolları, göçler)
- *Mimari, Tarihsel ve Kentsel Dokü* özellikleri bağlamında incelenmiştir.

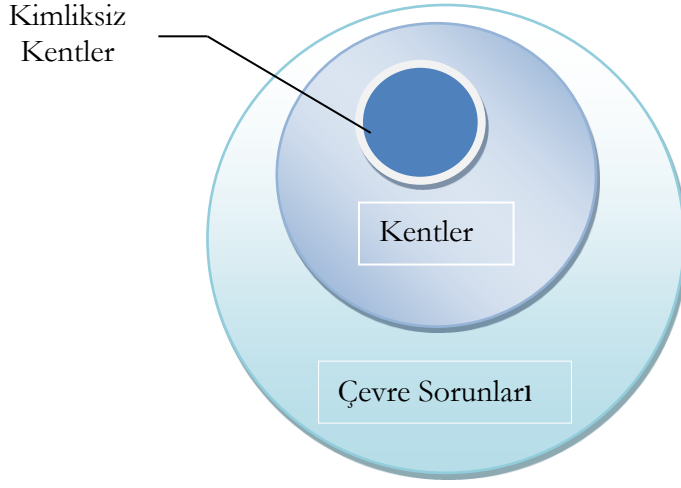
Yerleşimlerde “mekânsal sürdürülebilirlik” açısından yaşanan sorunların analizi için plansız ve planlı kentleşme süreçleri incelenmiş olup; her iki yerleşime ait planlama kararları ile imar ve koruma imar planlarının yerleşimlere getirdikleri olumlu/olumsuz etkiler araştırılmıştır.

1.6. Araştırma Soruları

Çevre sorunlarının artmasında en önemli etkenin kentler; özellikle tarihsel, kültürel, doğal değerlerini kaybetmiş kimliksiz kentler olduğu düşünülen bu çalışmada;

Çevre sorunları, kentleri, kentler ise kimliksiz kentleri kapsar bir kümeler zinciri olarak düşünülmüş, bu bağlamda çevre sorunlarını, kentleri ve kimliksiz kentleri anlamaya yönelik aşağıda sunulan araştırma soruları kurgulanmıştır.

² Çalışmanın başlangıcında Birgi belde statüsüne sahip iken, 12.11.2012 tarihinde kabul edilen “On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelede değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı kanun kapsamında” 2014 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra belde tüzel kişiliğini kaybedip Ödemiş’e bağlı mahalle statüsüne dönüşmüştür.

Şekil 1.1. Çevre Sorunları-
Kentler-Kimliksiz Kentler
İlişkisi (Kaynak: D.Gülhan
kişisel çalışma)

1. Çevre nedir? Çevre sorunlarının nedenleri nelerdir? Sorunun çözümüne ilişkin yerel, bölgesel ve küresel yaklaşımlar nelerdir?
2. Çevre sorunlarına çözüm olarak geliştirilen ve her türlü bakış açısına göre farklı yorumlanabilen “sürdürülebilirlik”, ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramları nelerdir? Bu kavramların getirdiği olumlu/olumsuz etkiler neler olabilir?
3. Günümüzde kirlilik, küresel ısınma, biyo çeşitliliğin azalması gibi koşulların etkisi ile “sürdürülemez” hale gelen çevrenin bu duruma gelmesinde kentlerin payı nedir?
4. Doğal ve kültürel çevrenin sağlıklı sürekliliği için kentler nasıl kurgulanmalıdır?
5. Tarihsel süreç içerisinde insan, kent ve doğal çevre uyumu nasıl sağlanmıştır? Buna bağlı olarak doğa ile uyum sağlamış ve kendine özgü kimlik geliştirmiş kentlerin sürdürülebilirliğinde yaşanan sorunlar nelerdir?
6. Kentsel kimliğe sahip tarihi Birgi ve Bergama yerleşimlerinin çevresel, tarihsel, doğal, demografik, sosyo-ekonomik, kültürel, sorunları nelerdir? Bu yerleşimler özgün kimlikleriyle nasıl sürdürülebilirler?
7. Kent kimliği nedir, nasıl ve hangi bileşenlerden oluşur?

1.7. Varsayımlar

Bu tez için geliştirilen varsayımlar aşağıdaki sıralanmıştır:

1. Sürdürülebilir bir çevre için, kentleri barındırdıkları insan profili, kültür, tarih ve doğal karakteristikleri gibi mevcut değerleri ile koruyup kentsel kimlikleriyle sürdürmek gerekir.
2. Günümüz kentlerinin çoğunun kendilerine ait kimliği bulunmamaktadır. Önemli yatırım alanı olarak görülen kentler, kamusal aktörler, yerel ve küresel sermayenin talep ve beklentileri doğrultusunda sınır tanımaz müdahalelere maruz kalmaktadırlar. Fiziksel ve sosyo-ekonomik anlamda kentin gelişiminden sorumlu olan karar verme mekanizmalarının kentsel kimlik oluşumuna ve sürdürülebilirliğine etki edecek kararlar üretmesi, nüfus artışı, çarpık kentleşme ve yanlış planlama sonucu tarihsel yerleşimler kimliklerini giderek kaybetmektedirler.
3. Kent kimliğini oluşturan unsurlar; kente anlamını veren o kentin tanınmasını sağlayan doğal güzellikler, tarihi kent dokusu ve tarihi yapılar gibi somut kültürel miras ile sanat ve zanaat kolları, çini yapımı, bakır işçiliği, müzik, folklor, yemek kültürü, parşömen, etnoğrafik değerler, kermes, mesir macunu etkinliği gibi somut

olmayan kültürel mirasın bütünüdür. Kentleri sahip oldukları somut ve somut olmayan kültürel mirasları ve doğal-yapay-toplumsal kimlikleri ile sürdürebilmek ancak **sürdürülebilir ekonomilerle** mümkündür.

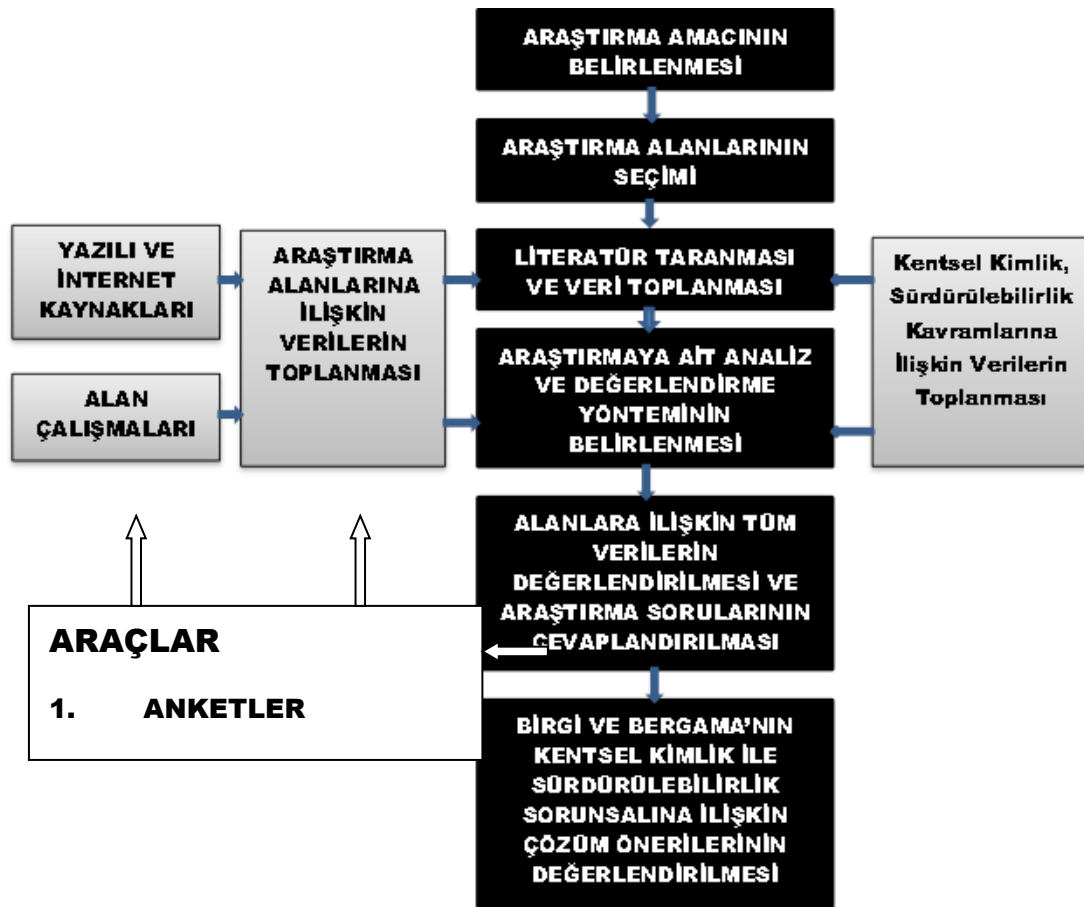
1.8. Yöntem

Araştırma yöntemi belirlenirken, öncelikle konuyla ilgili tüm kavramlar incelenmiştir. Bu bağlamda; çevre, çevre sorunları, sürdürülebilirlik, kent, kültür, kültürel miras, kimlik, kentsel kimlik ve kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik gibi temel kavramlar ele alınmış, daha sonra çalışma alanı olarak belirlenen Bergama ve Birgi yerleşimlerindeki **“kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik”** sorunsalı değerlendirilmiştir.

Bu tezin kurgusunu belirleyen araştırma yöntemi Tablo 1.2.’de özetlenmiştir. Buna göre;

Tablo 1.2. Araştırma Yöntemi

(Kaynak : D.Gülhan tarafından çalışma yöntemi olarak geliştirilmiştir.)

1. Basılı kaynaklar ve internet üzerinden detaylı literatür taraması yapılarak teorik çerçeve belirlenmiş,

2. Doğal, kültürel, beşeri çevre bileşenlerine sahip pek çok Ege kenti arasında sürdürülebilir kimlik sorunsalı yaşayan Birgi ve Bergama örnek çalışma ve araştırma alanları olarak tespit edilmiş,

3. Arazi çalışmaları yapılmış, ilgili kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri, yerel halk vb. ile karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Mülakat yapılan ve doküman temin edilen kurum, kuruluş ve kaynak kişiler aşağıda sıralanmıştır:

Bergama Belediyesi

- Belediye Başkanı : Mehmet Gönenç
- Bergama İmar ve Şehircilik Müdürlüğü
- Bergama UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Birimi

Birgi Belediyesi

- Eski Belediye Başkanı: M. Cumhur Şener (2014 mahalli seçimleri öncesi)

İller Bankası A.Ş.

- İller Bankası A.Ş. İzmir Bölge Müdürlüğü, Proje ve Mekânsal Planlama Müdürlüğü
- İller Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Mekânsal Planlama Dairesi Başkanlığı

İzmir Ticaret Odası

- Bilgi İşlem ve Enformasyon Müdürlüğü

İzmir Kalkınma Ajansı

- Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

- Bergama Tarım İlçe Müdürlüğü

4. Saha çalışmalarında hazırlanan anketler³ ilgililere sunularak değerlendirme yapmaları istenmiştir. Anketler araştırma alanı olarak seçilen Birgi ve Bergama'yı en az bir kez ziyaret etmiş ve genelde teknik eğitime sahip (tekniker, teknisyen, mimar, mühendis, plancı, ekonomist, arkeolog, sanat tarihçi vb.) kişilere sunulmuştur.

Yukarıda kısaca özetlenen yöntem çerçevesinde hazırlanan bu tez, toplam 6 bölümden oluşmaktadır:

I. Bölümde (Giriş); tezin yazım gerekçesi, sorunsal ve ana sorunlar saptanmış, araştırma alanı seçim kriterleri ortaya konularak, araştırma ve anket soruları kurgulanmıştır. Çalışmanın amaç ve kapsamının da belirlendiği bu bölümde teze ilişkin varsayımlar ve çalışma yöntemi tespit edilmiştir.

II. Bölümde (Çevreci Yaklaşımlar ve Sürdürülebilirlik); genel olarak çevre sorunları bu sorunların çözümüne ilişkin yerel ve küresel ölçekteki çalışmalar değerlendirilmiş, çevre konuları ile gündeme gelen “sürdürülebilirlik” kavramının olumlu ve “sorunlu” yönleri tartışılmıştır. Literatür taraması ile şekillenen bu bölümde ayrıca çevre sorunlarının başlıca bileşeni olarak görülen kentlerin çevre üzerindeki baskısı ve kentlerin sürdürülebilirliği konuları araştırılmıştır.

Teorik çerçeve kapsamında şekillenen **III. Bölümde (Kentsel Kimlik ile Sürdürülebilirlik);** kent, kültür, kültürel miras, kimlik, kentsel kimlik ve kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik kavramları detaylı olarak araştırılmış, bu bağlamda, Bergama ve Birgi yerleşimlerinin özgün kimliklerini koruyarak sürdürülebilmesi için araştırma yapılacak başlıklar hakkında yol haritaları çizilmiştir.

³ Anket Değerlendirmeleri Ek-1 ve Ek-3'de sunulmuştur.

IV. Bölümde (Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnek 1: Birgi(Ödemiş)/İzmir); Birgi'nin kimlik oluşumuna katkı sağlayan “doğal çevre bileşenleri” ve “beşeri ve kültürel çevre bileşenleri” saptanmış ve belgelenmiştir. Bu kapsamda yerleşimin coğrafi konumu, iklimi, tarihi, kültürü, sosyal- demografik koşulları, planlama tarihi araştırılmış bu değerlerin kimlik oluşumundaki katkısı değerlendirilmiş, Birgi’de yaşanan kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik sorunsalı analiz edilmiştir.

V. Bölümde ise (Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnek 2: Bergama/İzmir); Bergama'nın kimlik oluşumuna katkı sağlayan “doğal çevre bileşenleri” ve “beşeri ve kültürel çevre bileşenleri” saptanmış ve belgelenmiştir. Bu kapsamda yerleşimin coğrafi konumu, iklimi, tarihi, kültürü, sosyal- demografik koşulları, planlama tarihi araştırılmış bu değerlerin kimlik oluşumundaki katkısı değerlendirilmiş, Bergama’da yaşanan kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik sorunsalı analiz edilmiştir.

VI. Bölümde (Değerlendirme ve Sonuç Önerileri); Birgi ve Bergama örneklerinden yola çıkarak ülkemizde bulunan kentsel kimliğe sahip kentleri sürdürülebilir kılma yolunda değerlendirme ve sonuç önerileri geliştirilmiştir. Sonuç önerilerini test etmek amacıyla araştırma alanlarında anket çalışmaları yapılmıştır.

Ek-1 Bölümünde (Birgi için Düzenlenmiş Anket Formu ve Değerlendirmeler); Birgi’de için hazırlanan ve 35 kişiye sunulan anketler soruları ve soruların cevaplarına göre sonuçların değerlendirmeleri yapılmıştır.

Ek-3 Bölümünde (Bergama için Düzenlenmiş Anket Formu ve Değerlendirmeler); Bergama için hazırlanan ve 150 kişiye sunulan anketler soruları ve soruların cevaplarına göre sonuçların değerlendirmeleri yapılmıştır.

Temmuz- 2014 tarihinde başlanılmış olan anket çalışmaları, Eylül 2015 tarihinde tamamlanmıştır. 185 kişiye (Bergama Anketi=150 kişi, Birgi Anketi=35 kişi) uygulanan anketlerde sorular “**A-B-C-D**” olmak üzere dört grupta toplanmış olup toplam **19 adet soru** içermektedir.

A Grubu Sorular

Kişisel Bilgiler: Anket uygulanacak kişinin yaş, eğitim durumu ve mesleğinin belirlendiği **A grubunda** ikisi kapalı, biri açık uçlu olmak üzere toplam **3 soru** yer almaktadır.

B Grubu Sorular

Kentin Algılanmasına Yönelik Sorular: Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam **5 sorunun** yer aldığı **B grubundaki** sorularda amaç anket uygulanacak kişinin yaşadığı veya ziyaret ettiği kent hakkında edindiği izlenimleri belirlemektir.

C Grubu Sorular

Kentsel Kimliğin Belirlenmesine Yönelik Sorular: Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam **5 sorunun** yer aldığı **C grubu** sorularda öncelikle yerleşimlerde farklı tarihsel dönemlerde yapılan eserler sıralanmak suretiyle bu eserlerin bilinirliği test edilmeye çalışılmıştır. Tarihi ve kültürel kimlik bileşenlerinin yanı sıra turizm, tarım, madencilik gibi farklı kimlik bileşenlerinin de olduğu bilinen Birgi ve Bergama ile ilgili olarak ankete katılanlara kentlerini en iyi tanımlayan özellik hangisidir sorusu ile en etkin çevre bileşeni tespit edilmeye çalışılmıştır. Açık uçlu olarak düzenlenen soru ile yerleşimlerin kentsel kimliğini oluşturan en önemli öğenin ne olduğunu tespit etme hususu anket yapılan kişiye bırakılmıştır.

D Grubu Sorular

Kentsel Kimliğin Sürdürülmesine Yönelik Sorular: İki kapalı dördü açık uçlu olmak üzere toplam **6 sorunun** yer aldığı D grubu sorularda anket yapılan kişinin kent kimliğinin sürdürülmesine dair görüşleri öğrenilmek istenmiş bu bağlamda kent kimliğini olumlu/olumsuz etkileyen öğeler sorulmuştur. Eğer “karar verici” pozisyonunda olsalardı kentin hangi kimliği ile öne çıkmasını isterlerdi sorusunda tarihsel, turizm, tarımsal, zengin maden kaynakları kimlik belirleyici bileşen olarak sunulsa dahi yine de “diğer” seçeneği sunularak anket yapan olarak bizim ön görmediğimiz bir kimlik öğesinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.9.Tez Konusuyla İlgili Literatür Özeti

Bu tez kapsamında yapılan literatür taraması dört aşamadan oluşmaktadır:

1. aşamada çevre ve çevre sorunları ile ilgili yayınlar, 2. aşamada kent, kimlik, sürdürülebilirlik, kentsel kimlikle sürdürülebilirlik ile ilgili yayınlar, 3. aşamada Birgi yerleşimi ile ilgili yayınlar 4. ve son aşamada ise Bergama yerleşimi ile ilgili yayınlar yer almaktadır. Bu yayınlar arasında yer alan kitaplar ve tezlerden bazıları şöyle tanımlanabilir:

1.Çevre ve Çevre Sorunları ile İlgili Yayınlar

i.Çevre ve Ekoloji

Fikret Berkes ve Mine Kışlalıoğlu (2008), Çevre ve Ekoloji adlı kitaplarında; çevre bilimlerini ve çevrenin bir parçası olan ekolojik dengenin sağlanması hususunu araştırmışlar, son yıllarda hızlı bir artış gösteren çevre sorunlarının çözümüne yönelik öneriler geliştirmişlerdir. Ekoloji, çevre bilimleri, ekolojik ilkeler ve çevre planlaması gibi bölümlerin yer aldığı kitapta özellikle aşağıdaki konular detaylı olarak incelenmiştir:

Ekosistem Kavramı, Ekosistemlerde Enerji, Ekolojik Döngüler, Biyolojik Birikim, Popülasyon Ekolojisi, İnsan Popülasyonları, Tür Toplulukları ve Doğal Alanlar, Ekolojik İlkeler ve Çevre Planlaması.

ii. Çevre Politikası

Ruşen Keleş, Can Hamamcı, ve Aykut Çoban (2009), “Çevre Politikası” adlı kitaplarında çevre konularının, uluslararası, ulusal ve yerel ölçeklerde toplumsal gündemin bir parçası olmakla birlikte, işbirliği yanında çatışma için de zemin oluşturan bir özellik sergilediğinden bahsetmektedirler. Yazarlara göre; sermaye birikimini sürdürme çabası ile ekolojik bozulmayı önleme gereksinmesi arasındaki açığı, toplumsal sınıf konumları, kalkınma öncelikleri, siyasal talepler, ideolojik beklentiler, çevresel değerleri sömürme düzeyleri, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, küresel güç ilişkilerinin yerel yansımaları ve diğer etmenler, çevre konusunda farklılaşan çıkarların işbirliği ile çatışma arasında salınan bir sarkaç hareketi oluşturmasına yol açmaktadır. Bu salınım ise toplumların çevreyle olan karmaşık ilişkilerine çeşitli politika yaklaşımları ve araçlarıyla yön verme isteğini biçimlendiren bir etkiye bulunmaktadır. Daha önce Profesör Dr. Ruşen Keleş ve Profesör Dr. Can Hamamcı tarafından hazırlanan kitap, Profesör Dr. Aykut Çoban’ın katılımı ile içerik bakımından zenginleşmiş ve günümüzde yaşanan çevre sorunlarına farklı bir bakış açısı sunması nedeni ile bu tez kapsamında büyük ölçüde faydalanılmıştır.

2.Kent, Kimlik, Sürdürülebilirlik,

Kentsel Kimlikle Sürdürülebilirlik ile İlgili Yayınlar

i.Sürdürülebilirlik Düşüncesi- Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: “Yer”in Çevre Bilincine Etkisi

Ayşen Ciravoğlu, 2006 yılında hazırlamış olduğu “Sürdürülebilirlik Düşüncesi- Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: “Yer”in Çevre Bilincine Etkisi” adlı Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezinde çevre sorunlarını mimarlık mesleğine sunduğu öneriler çerçevesinden değil, eleştirel bakış açısıyla alternatifleri arayan bir değerlendirme ile irdelemiştir. Ciravoğlu’nun tez kapsamında öne sürdüğü ana sav kullanıcıların çevrelerine karşı duyarlılık göstermesinde diğer etkenlerin yanında mimarlığın da rolü olduğu düşüncesidir.

ii. Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu:

Eskişehir Örneği

Evren İlgar 2008 yılında hazırlamış olduğu “Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği” adlı Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezinde Eskişehir’in kent kimliği ve kimlik öğelerinin zaman içinde meydana gelen değişimleri, mimarlar ve mimari eğitim alan öğrenciler açısından ele almıştır. Tez kapsamında Mimarlar Odası Eskişehir Şubesine kayıtlı mimarlar ve mimarlık öğrencileri ile Eskişehir’in kentsel kimlik öğelerinin tespitine ilişkin yapılan anketler, bu tez kapsamında yapılan anketlere de ışık tutmuştur.

3.Birgi Yerleşimi ile İlgili Yayınlar

i. Geleneksel Kent Dokusu: Birgi

Profesör Dr. Ülkü Altınoluk (2007) bu kitabında Birgi’nin kentsel biçimlenişini analiz ederek sonuçların tasarıma nasıl yönlendirilebileceği kurgusu üzerine çalışmıştır. Verilerin mümkün olduğunca değerlendirilmesiyle oluşturulan bu kitapta, Birgi mimarlık açısından irdelenmiştir. Yerleşimin doğal, sosyal ve yapısal özellikleri seyahatnamelerden yararlanılarak hazırlanırken, kent dokusu, sokaklar ve evler mimari açıdan incelenmiştir. Kitap kapsamında Birgi’nin doğal, sosyal ve mekânsal verilerinin tasarım için nasıl bir bağlam, kavram ve anlam oluşturabileceği araştırılmıştır.

ii. Birgi’de Toplumsal Yaşam ve Değişim

Firdevs Gümüşoğlu (2008) Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü ve Birgi Belediye’sinin desteği ile hazırladığı kitabında Birgi beldesinin toplumsal yaşam ve değişimini belgelemek amacıyla bir belde monografisini hazırlamıştır. Bu kapsamda öncelikle modernleşme ve toplumsal değişimin anlatıldığı bir kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Birgi’deki toplumsal yaşam ve değişimi anlatmak amacı ile tarihsel süreç içinde Birgi’nin yapısal ve ekonomik özellikleri irdelenmiştir. Kitapta yerleşimdeki aile yapısı ve toplumsal ilişkilerin anlaşılması için yapılan anketlere ve sonuçlarına detaylı olarak yer verilmiştir.

iii. Construction Techniques of Traditional Birgi Houses

Filiz Diri’nin 2010 yılında hazırlamış olduğu “Construction Techniques of Traditional Birgi Houses” adlı Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezinde, Birgi’de bulunan konutların yapılm teknikleri ile ilgili muhtemel koruma çalışmalarında kullanılmak üzere, güvenilir ve bütüncül veri oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda yerleşimin tarih içinde

yaşamış olduğu süreçler içerisinde oluşumu, gelişimi ve yerleşime yönelik planlama ve koruma çalışmaları araştırılmıştır. Literatür çalışmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda arazi çalışmalarında bölgesel ölçekte toplanan bilgiler değerlendirilmiş ve geleneksel Birgi konutunun karakteristik özellikleri saptanmıştır.

4.Bergama Yerleşimi ile İlgili Yayınlar

i.Tarihi Çevre Yok Olurken:

Amasra, Bergama, Kaş, Uçhisar Örnekleri

Profesör Dr. Mehmet Tunçer (2014), bu kitabında ülkemizdeki son 20 yıldır kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik politikalarını Amasra, Bergama, Kaş ve Uçhisar örnekleri bağlamında irdelemiştir. Her bir örnekte, koruma amaçlı planlama çalışmaları içinde yüklenici, danışman ve/veya proje yöneticisi olarak bulunması nedeniyle Tunçer, özellikle yerel ve merkezi yönetimin “koruma” politikalarını, yaklaşımlarını, tutum ve davranışlarını yerinde izleme olanağı bulunduğu bahsetmektedir.

Kitabın Giriş Bölümünde, ülkemizde tarihsel, doğal, kültürel çevrenin korunmasına ilişkin güncel politikalar, uygulamalar ve sorunlar tartışılmış bu bağlamda kentlerin hızlı büyümesiyle, tarihsel kent dokularında ve kent merkezlerinde ortaya çıkan sorunlar tespit edilmiştir. Bu kapsamda arkeolojik ve kentsel sit alanlarında yaşanan sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen çözüm önerilerinden tez kapsamında oldukça faydalanılmıştır.

Ayrıca kitabın “Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Kültür, Sanat ve Bilim Kenti Bergama(Pergamon)” bölümünde yapılan Bergama yerleşimine ait tarihsel kent dokusu gelişim sürecine ilişkin analizler, planlama süreci ve kentsel doku ve konut mimarisine ilişkin çözümlemeler bu tez kapsamında detaylı olarak incelenmiştir.

ii. Pergamon and Its Multilayered Cultural Landscape World Heritage Nomination Dossier

UNESCO Dünya Mirası Adaylık sürecinde, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından hazırlanan ve UNESCO'ya sunulan bu raporla (2013), Bergama'nın “Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj” olarak Dünya Mirasına dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Yerleşimin tarihsel ve kültürel değerlerinin anlatıldığı geniş bir özetin yapıldığı raporda, kültürel miras listesi kriterlerine göre Bergama'daki eserler tanıtılmış, bu eserlerin hangi kriterlerle çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği açıklanmıştır. Bu raporda sunulan tanımlamalar ve açıklamalara istinaden 6 Mart 2014 tarihinde “Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı” dokuz yüz doksan dokuzuncu (999) “UNESCO Dünya Mirası” olarak kayıt altına alınmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kentsel gelişim/değişimin işlendiği pek çok haritanın yer aldığı bu rapordan özellikle plan, harita bağlamında faydalanılmıştır.

1.10. Araştırmanın Önemi

Küreselleşen dünyanın en önemli sorunlarından biri hiç şüphesiz ki pek çok alt bileşeni ile birlikte “çevre sorunlarıdır”. Ekolojik etkilerin belirgin biçimde yaşandığı ve etki alanı en geniş insan ekosistemleri olan kentler, çevre ile sürekli etkileşim halinde olup, ondan “**etkilenen**” ve onu “**etkileyen**” durumundadır. Bu karşılıklı etkileşim şöyle özetlenebilir; kentlerin doğuş ve gelişimini etkileyen ana etmen uygun doğal çevrenin koşullarının ona sunduğu avantajlardır. Ancak, pek çok kent, çevreye duyarlı olmayan arazi kullanımı ve planlaması, fosil yakıt bağımlılığı,

yüksek enerji tüketimi, tüketim odaklı yaşam tarzlarını barındırması gibi nedenlerden ötürü küresel iklim değişikliği ve çevre kirlenmesinin odakları haline gelmişlerdir.

Buradan yola çıkılarak hazırlanan bu tezin önemi;

Tümdengelim yöntemi ile “sürdürülebilir çevre” bütününden, sürdürülebilir kent alt bileşenini, “sürdürülebilir kent” bütününden ise tarihi-kültürel-doğal kişiliği olan “kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülmesi” alt bileşenini analiz edip, bu bağlamda tümevarmayı hedeflemesidir. Ayrıca, bu analizler yapılırken daha önce pek çok araştırmaya **bağımsız** olarak ayrı ayrı konu olmuş, Batı Anadolu’nun “çok katmanlı, çok kültürlü” iki yerleşimi, **Bergama** ve **Birgi** beraber ele alınmış, bu iki örnek çalışma alanın “sürdürülebilir kişilik ve kentsel kimlik” sorunsalına karşılaştırmalı bir yöntemle çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bergama ve Birgi’nin aynı çalışma kapsamında ele alınması bu çalışmayı diğer araştırmalardan farklı kılan bir diğer unsur olarak düşünülmektedir.

Bu araştırma ile kimlikli kentlerin sürdürülebilmesi alt bileşenin çevre sorularının çözümünde nasıl katkıda bulunacağı yönünde yapılacak çalışmalara ışık tutulmak istenmiştir. Birgi ve Bergama örnekleri üzerinden yapılan değerlendirmeler ile bu iki yerleşimin kentsel kimlik bileşenleri saptanmış, tarihsel ve doğal çevre bileşenlerinin korunması ile bu “kimliğin” sürdürülebileceğine ilişkin görüş ve öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM II

ÇEVRE SORUNLARI, ÇEVRECİ YAKLAŞIMLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

“Üretimin toplumsal örgütlenişinin bütün biçimleri çevre yıkımlarına katkıda bulunmuştur.”

(Foster, J. B., 2002)

Çevre; insanların, canlıların, organizasyonların varlıklarını ve faaliyetlerini içerisinde sürdürdüğü hava, su, toprak, doğal kaynaklar, bitkiler (flora) ve hayvanlar (fauna) ile onların aralarındaki etkileşimleri kapsayan ortamdır (Karacan, R., 2009:33). Tanımdan yola çıkarak, insanla birlikte tüm canlı varlıklar, cansız varlıklar ve canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileme olasılığı olan fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikli tüm etmenler çevre kapsamında değerlendirilir. İçerisinde yer alan canlı cansız tüm öğeler belirli kurallara göre varlıklarını sürdürmelerine rağmen, çevre kavramının merkezine insanoğlu oturur. Çünkü, diğer canlılar gibi ekolojik kuralların kapsamında kalmasına rağmen insanoğlu kadar çevresini etkileyen bir başka canlı türü yoktur.

İnsan-çevre ilişkilerinin, insan neslinin oluşumundan itibaren değişik aşamalardan geçtiği bilinen bir gerçektir. Neslinin evrimine paralel olarak insanoğlu, ilk çağlarda çevre konusunda tamamen savunmasız ve güçsüz iken, daha sonra pasif bir uyumluluk ilişkisine geçmiş, günümüzde ise onu denetlemeye, sömürmeye ve ona egemen olmaya doğru bir gelişim göstermiştir. Bugün yaşanan çevresel sorunların belirli yerellikler ya da belirli gruplarla sınırlı kalmayıp küresel olması ve ekolojik bunalımın insanlara olduğu kadar bitkilere, hayvanlara ve kentsel dokuya dönük bir tehdit haline gelmesi hep insanoğlunun dizginleyemediği hırslarının eseridir (Beck, U., 1992).

İlkel toplumlarda insan doğaya ve doğal olaylara karşı tümenden savunmasızdır. Varlığını sürdürebilmesi doğaya baş eğmesine, çevreye uyum sağlamasına bağlıdır. Göçebe toplumlara baktığımızda onların belirli ölçülerde çevreyi etkilediklerini ancak onu anlamaktan, biçimlendirmekten ve denetlemekten oldukça uzak olduklarını görebiliriz (Keleş R., Hamamcı, C., Ve Çoban, A., 2009: 50-53). Genel olarak sanayi öncesi toplumların doğa ile mucizevi bir biçimde uyumu başardıkları doğrultusunda idealize edilmiş bir porte çizilse de, sanayi öncesi pek çok toplumun çevre değişimleri karşısında tamamen savunmasız olduğu ve kimi uygarlıkların ekolojik değişimlere karşı koyamadığı için tarihten silindikleri de bir gerçektir.

İnsanın kendisi için elverişli yaşam ve çalışma koşulları oluşturma amacı ile çevresine biçim vermesi, yerleşik tarım toplumuna geçişi ve özellikle neolitik çağın sonunda kentlerin ortaya çıkışı ile belirginleşmiştir.

Bilgi ve teknolojisindeki birikimler insanoğlunun doğadaki kaynakları keşfetmesini sağlamış, yüzyıllar boyu bu kaynakların tükenebileceği kaygısını duymadan doğal zenginlikleri sömürmesine sebep olmuştur. Bilimsel Rönesans'ın başlangıcı sayılan 15-16. yüzyıllar mekanistik ve anti ekolojik dünya görüşünün ortaya çıktığı dönem olup, çevresel tahribatın miladı olarak kabul edilir. Ancak çevre konusunda yıkıcı sorunların görülmeye başladığı dönem Sanayi Devrimi sonrasında karşılık gelir. Bu dönem bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği, insanın kendine güveninin arttığı ve kendini çevreyi denetleyebilen “doğaya egemen olan” tek güç sayıldığı dönemdir.

Yeni bir üretim tekniği olarak toplumları etkileyen sanayileşme süreci beraberinde işgücü, mal ve sermayeyi getirmiş, fordist üretim tarzı nitelik, nicelik ve ölçek değişikliklerine yol açmıştır. İşgücünün yoğun olarak talep gördüğü sanayi kentlerinde hızlı nüfus artışları olmuş aşırı nüfus yığılmaları, artan üretim miktarı, doğal kaynak tüketimi ve üretim sürecinde çevreye bırakılan zararlı madde miktarı önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır. Foster'ın (2002) ifade ettiği gibi “*üretimin toplumsal örgütlenişinin bütün biçimleri çevre yıkımlarına katkıda bulunmuştur*”.

2.1. Çevre Sorunlarına Genel Bakış

Sanayileşme ve hızlı nüfus artışı çevre sorunlarının ortaya çıkmasındaki en önemli etkenler olarak görülür. Hızlı nüfus artışı, nüfus artışının dünya doğal kaynaklar üzerindeki baskısı, buna dayalı refah ve kalkınma sorunları, insan kültür ve uygarlığının doğal bitki örtüsü ve canlı sistemini yok etmesi, sanayileşme sorunları, iktisadi büyüme ve sanayileşmenin denizler, ırmaklar, ormanlar ve iklim üzerindeki etkileri pek çok çevre sorununu beraberinde getirmiştir. Çevre tahribatlarının günümüzde ulaştığı sonuç ve gelecekte yol açabileceği felaketlerin bazıları aşağıda sıralanmaktadır;

- Küresel ısınmanın başlıca nedeni olan karbondioksit emisyonları hızla artmıştır.
- Biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynaklar insanlık tarihinde hiç görülmemiş bir biçimde tahrip edilmiştir.
- Fosil yakıtların tüketimi ve küresel ekonominin gelişimi artarak sürmektedir.
- Genelde ekolojik kirlilik ve bozulmalardan kaynaklanan afetlerin neden olduğu ekonomik kayıplar hızla artmıştır. 1990-1999 döneminde yaklaşık 700 milyar dolara ulaşan bu kayıplara ekonomik anlamda ölçülemeyecek maliyetler de eklendiğinde sorunun büyüklüğü daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yeryüzüne olan etkilerini konu edinen ekolojik ayakizleri (*ecological footprints*) indeksine göre insanlık, 1999 yılında yeryüzünün %120'sinden fazla kapasitesini tüketmiş durumdadır (OECD,2001a).
- Atmosferdeki karbondioksit bileşimlerinin oranı geçen yüzyıldan günümüze %30 oranında artmıştır. Artış aynı eğilimle devam ederse, OECD'nin geleceğe yönelik tahminlerine göre; 2100 yılına kadar önemli iklim değişiklikleri, yüksek derecede hava kirlilikleri olacak, bulaşıcı hastalıklar yaygınlaşacak, bazı kara parçalarını ve kıyıları yok edebilecek deniz seviyesinde yükselmeler ve seller meydana gelecek, emisyon değerleri iki katına ulaşacak, sıcaklıkta ise 1,4 ile 5,8 derece arasında artış gerçekleşecektir (OECD,2001a).
- Biyo-çeşitlilikte boyutları kesin olmasa da önemli azalma ve yok olmalar yaşanacaktır. Örneğin, kuşların %11'i, memelilerin %18'i, balıkların %5'i ve bitkilerin %8'i yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır (OECD 2001:b).

Çevre ve doğal kaynaklar konusunda yaşanan geri dönülemez kayıplar ve gelecekte oluşabilecek tehlikelerle ilgili tüm karamsar öngörüler, çevre sorunlarının çözümlerine ilişkin küresel çözüm yolları aranması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda 1970'li yıllardan itibaren pek çok ülkede ve uluslararası platformlarda, konferans ve zirveler toplanmış bu toplantıların neticelerinde sorunun çözümüne ilişkin pek çok detaylı rapor, bildirme ve yol haritaları hazırlanmıştır.

2.2. Çevre Sorunlarına Küresel Çözüm Arayışları

Ekonomik büyüme tutkusu, bolluk toplumu düşleri ve teknolojiye duyulan hayranlık İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm toplum kesimlerinin temel inancıydı. Ancak 1970'lere gelindiğinde, yaşanan derin ekonomik bunalım bu temel inancı büyük ölçüde sarstı. Enerji krizi, petrol fiyatlarının bir gecede artması ve çevre kirliliğinin önemli nedenlerinden birinin fosil enerji kaynakları olması başta Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya olmak üzere pek çok ülkede enerji, teknoloji ve kalkınma kavramlarını yeniden tartışmaya açtı. Enerji krizi sadece kaynakların gelecekte tükeneceği konusunda bir uyarı olmamış, asıl endişe edilmesi gerekenin enerji kıtlığından çok enerjinin bedeli ve belirlediği politikalar olacağına altını çizmiştir.

1972 yılında yayınlanan Donella H. Meadows'un önderliğindeki **Roma Kulübünün** sıfır büyüme raporu (Büyümenin Sınırları-The Limits of Growth) dünyayı içerisinde farklılıklar olmayan tek bir sistem olarak ele almakta, doğal çevrenin kirlenmesini ve doğabilecek sonuçlar yanında doğal kaynakların 2000 yılı dolaylarında tükeneceğini ön görülmektedir. Rapor'a göre 1975 yılına kadar, sıfır büyüme tezi uygulanmazsa veya uygulama 2000 yılına ertelenirse, 2100 yılından önce dünyanın gıda ve kaynak kıtlığı ile karşı karşıya kalacağı ve toplu ölümler olacağı gerçeği kaçınılmazdı (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991). Bu raporun çözüm önerileri arasında yer alan "sıfır büyüme tezi" özellikle az gelişmiş ülkelerin tepkisini çekmiştir.

Daha sonra bu ilk rapordan ayrılan **Mesarovic-Pestel** ve **Wassily Leontieff** raporları ortaya çıktı. Bunlardan ilki dünya sisteminin eş yapıllı olmadığını dolayısı ile toplu çöküş yerine bölgesel patlamalar olabileceğini savunurken, Birleşmiş Milletler tarafından ısmarlanan ikinci rapor, daha ayrıntılı, daha mutlu bir bildirim taşımaktadır. Bu tasarımda çevre kirlenmesi atlatılabilir bir tehlike olarak görülmekte, kurşun ve çinko dışındaki kaynaklarının tükenmesini pek mümkün olmadığı düşünülmektedir (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991).

Çevre sorunlarının sınır ötesi etkileri ve küresel boyut kazanması bu sorunların çözümünde çok yönlü işbirliği ve uluslararası eşgüdümü ön plana çıkaran yaklaşımları gerekli kılmıştır. Çevre konusuna uluslararası düzeyde kapsamlı olarak yaklaşan Birleşmiş Milletler, ilk önemli konferansı 5-16 Haziran 1972 de Stockholm'de toplamıştır. **İnsan ve Çevresi Konferansı** adı verilen bu konferansın başlama tarihi olan 5 Haziran her yıl "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanmaktadır. Konferans, Roma Kulübü çalışmaları sonuçlarına karşı çıkan, dünyanın çevre sorunlarından tamamen gelişmiş ülkelerin sorumlu olduğunu savunan ve tüm maliyeti de bu ülkelerin karşılamasını isteyen geliştirmekte olan ülke temsilcileri ile gelişmiş ülkelerin temsilcilerini karşı karşıya getirmiştir (Arat, Z., 2000:22). Stockholm Konferansı'nda sosyo-ekonomik yapıları ve gelişme düzeyleri farklı birçok ülkenin çevre konusundaki ilk küresel değerlendirmesi olan 27 maddelik "*Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Bildirgesi*" kabul edilmiş ve temel olarak aşağıdaki prensiplerin altı çizilmiştir⁴.

- Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen birçok çevre problemi gelişmişlikten kaynaklanmaktadır. Milyonlarca insan iyi yaşam koşullarından mahrum yeterli beslenme ve giyimden yoksun, barınma, eğitim, sağlık ve açlık sorunları ile karşı karşıyadır. Bu nedenle geliştirmekte olan ülkelerin hükümetleri kalkınma ve daha iyi bir çevre için gayret etmelidir. Sanayileşmiş ülkeler, kendileri ile geliştirmekte olan ülkeler arasındaki uçurumu gidermeye çalışmalıdır. Sanayileşmiş ülkelerin çevre sorunları genellikle sanayileşme ve teknolojik gelişme ile bağlantılıdır.
- Nüfusun doğal artış hızı çevrenin korunması önünde önemli sorunlar teşkil etmektedir. Bu sorunlarla başa çıkmada uygun politikalar belirlenmelidir. Dünyadaki

⁴ http://are.admin.ch/are/en/nachhaltig/inernational_uno/unterseit.02329/

her şeyin içinde “insan” en değerli varlıktır. Sosyal ilerlemeyi sağlayan sosyal zenginliği yaratan, bilim ve teknolojiyi geliştiren uzun uğraşlar sonucu çevresini değiştiren insandır. Sosyal gelişme; üretim, bilim ve teknolojideki ilerleme ve insanın çevreyi değiştirme yönündeki kapasitesi her gün artmaktadır.

1987 yılında toplanan **Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu** XX. yüzyılın sanayi toplumunun toplum-ekonomi ilişkisine dayanan gelişimine, çevre konusunun da dâhil olmasını zorunlu kılmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından Gro Harlem Brundtland başkanlığında bir ekibe hazırlatılan ve İngiltere’de yayınlanan “*Ortak Geleceğimiz*” (Our Common Future) adlı Raporda tanımlanan “sürdürülebilir kalkınma” (sustainable development) kavramı dünyanın yeni gelişme şeklini toplum-ekonomi-çevre girdilerine dayandırmaktadır (Koçhan, A., 2002:46-19). “*Bugünün gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama olanağından ödün vermeden karşılamasıdır*” şeklinde tanımlanan “sürdürülebilir kalkınmanın” hedefleri aşağıdaki gibidir:

- Demografik gelişmeler ve ekosistem, değişen üretim potansiyeli ile uyum içersinde olmalıdır.
- Bitki ve hayvan türlerinin korunmasını sağlamalıdır.
- Hava, su ve diğer doğal elemanların kalitesi üzerindeki etkiyi asgariye indirerek ekosistemin bütünlüğünün devamlılığını sağlamalıdır.
- Kaynakların kullanımı, yatırımların yönlendirilmesi, teknolojik gelişmenin yönünün seçilmesi ve kurumsal değişiklikler hep uyum içerisinde ve insanlığın bugünkü ve gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerini karşılama potansiyelini zenginleştirici olmalıdır.

Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” raporu genel olarak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, doğal kaynaklardan elde edilen yararın dağılımında eşitliğin sağlanmasını, nüfus kontrolünü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesini sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile doğrudan ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda dünyadaki çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek ve yoksulluğu önlemek için, gelişmekte olan ülkelerin etkin rol alacağı yeniden yapılanmayı sağlayacak uzun dönemli bir büyüme çağına girilmesi gerektiği öne sürülmektedir (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1989).

Stockholm Konferansı ve Brundtland raporunun ardından geçen yirmi yıllık zaman sürecinde çevre konusunda verilen sözlerin tutulmaması, hatta 20 milyon hektarlık orman alanın imha edilerek çevre felaketlerinin hızla artması sonucu, dünya milletleri tekrar bir araya gelerek yeni önlem ve uygulama planları geliştirmek zorunda kaldılar. 1992 yılında **Rio Konferansı** toplanmıştır. Rio Konferansı, ulusların ekonomi ve çevre faaliyetlerini bir arada yönlendirecek bir dizi ilkenin benimsenmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Bu çerçevede, başta bir eylem planı olan Gündem 21’in yanı sıra dört ayrı uluslararası belge üzerinde durulmuştur. Bunlar;

- Rio İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi,
- Çevre ve Kalkınma üzerine Rio Bildirisi,
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- Orman Bildirisi’dir.

Konferans sonrasında, çevre konusu artık uluslararası gündemin öncelikleri arasına girmiştir. 1997 yılında Japonya’nın Kyoto kentinde yapılan konferansta iklim değişiminin ekolojik ve ekonomik sonuçları ve bunlara yönelik politikalar görüşülmüştür. Enerjinin daha verimli kullanılması, yeni ve temiz enerji kaynaklarının araştırılması, ormanların korunması ve yeni orman alanlarının oluşturulması kararlaştırılmıştır. Konferansta Kyoto Protokolünü imzalamış olan

gelişmiş ülkeler bu protokole göre başta karbondioksit ve metan gazı olmak üzere altı farklı sera gazını 2012 yılına kadar 1990 yılındaki seviyelerinin en az %5 altına çekeceklerdir (TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, (2001).

Ortak hedeflerin ve gündemlerin benimsenmesi sürecinde, Rio Konferansı'ndan tam on yıl sonra çevrenin korunmasıyla sosyal gelişme ve ekonomik gelişmenin bağlantılı bir şekilde yürütülerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması konusunun değerlendirilebilmesi için 2002 yılında Johannesburg'ta **Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10)** düzenlenmiştir. Konferans sonunda yayınlanan, ülkelerin çevre ve kalkınma konusunda pek çok hak ve yükümlülüklerini kapsayan deklarasyonda ifade edilen *“ülkeler, sürdürülebilir nitelikte olmayan üretim ve tüketim modellerini azaltmalı veya ortadan kaldırmalı ve uygun demografi politikaları geliştirmelidir”* ilkesi oldukça önemlidir. Zirveye katılan ülkeler su, enerji, sağlık, tarım, biyolojik çeşitlilik konularında atılacak adımlar için taahhütlerde bulunmuşlar ve zirve sonunda imzalanan siyasi bildiride; “sürdürülebilir kalkınmanın” sosyal, ekonomik ve ekolojik üçlü vurgulanarak, tüketim/üretim kalıplarının değiştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların korunması/yönetimi konularında ortak vaatlerde bulunmuşlardır. Hedeflere ulaşmada karşılanan zorluklar arasında ise zengin ve yoksullar arasındaki uçurumun derinleşmesi, biyolojik çeşitliliğin bozulması, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere duyulan güvenin azalmış olması gibi faktörler gösterilmiştir. İnsani dayanışmanın önemi ve toplumlararası işbirliğinin ilerletilmesi gereği vurgulanmıştır (Kaya,Y., Bıçkılı, D.,2006:231-249).

2012 yılında gerçekleşen **Rio+20** konferansında ise temel konular; işsizlik, enerji, kent, gıda, su, okyanus ve felaket olarak yedi ana başlıkta toplanmıştır. Rio+20’de tartışılan bu yedi başlık içerisinde “kültür” diye bir başlık yer almamasına rağmen, Johannesburg Dünya Zirvesinde (2002), sürdürülebilir kalkınmanın en önemli bileşenin kültürel sürdürülebilirlik olmasının altının çizilmesi, Rio+20 konferansından önce ülkelerin kalkınma programlarını kültürün sürdürülebilirliğine imkân sağlayacak şekilde revize etmelerini gerekli kılmıştır⁵.

1970’lerden itibaren dünya gündemini meşgul eden ekolojik söylemin en önemli başlığı hiç şüphesiz Brundtland Raporu ile gündeme gelen “sürdürülebilirlik” kavramıdır. Raporun yayımlanmasından itibaren sürekli tartışılan sürdürülebilirlik kavramı hususunda yapılan tartışmalar genel olarak “Sürdürülebilirlik mi? Sürdürülebilir kalkınma mı?” eksenine oturmaktadır. Kentlerin sürdürülebilirliği ve hatta giderek yaşana bilirligi (livable cities) son yıllarda büyük önem taşımaktadır.

2.3. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Kavramlarına Diyalektik Yaklaşımlar

2.3.1. Sürdürülebilirlik

Daimi olma yeteneği olarak adlandırılan “sürdürülebilirliğin” amacı, fiziksel, sosyal, ekonomik ve ekolojik anlamda var olan düzenin korunması hatta daha pozitif bir noktaya evrilmesidir. Analitik bakış açısıyla “sürdürülebilirlik” temel olarak ekolojiye aittir ve bir

⁵<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/Rio+20%20brochure%20final.pdf>

ekosistemin zaman içerisinde hemen hiç değişmeden varlığını sürdürmesi anlamına gelir (Çahantimur, A., I. ve Yıldız, H., T., 2008:3-13).

Gallager (2003) sürdürülebilirliği sekiz kategoride tanımlarken sıralamada birinci sıraya “sosyal denge” kavramını koymuştur. Yaşam kalitesi ve başarıyı kapsayan sosyal denge kavramını sırasıyla aşağıdaki ana ve alt kavramlar takip etmektedir.

Tablo 2.1. Sürdürülebilirliğin Ana ve Alt Kavramları

Sıralama	Ana Kavram	Alt Kavramlar
1	Sosyal Denge	Denge, Yaşam Kalitesi, Başarı
2	Sorumluluk	Sorumluluk, Önlemler, Düzenleme, Koruma/Kaynak Verimliliği, Hizmet etme
3	Planlama	Planlama, Gelecek, Düşünce, Uyarılma,
4	Katılım	Katılım, Kabul Edilebilirlik, Şeffaflık, Güven
5	Bilimsel Verim	Bilimsel Verim, Problem Çözme
6	İletişim	İletişim, Eğitim ve Terbiye
7	Bütünleşme	Bütünleşme, Bütünsellik
8	Eşitlik	Eşitlik, Adalet

(Kaynak: Gallager, 2003: 34)

Tablo 2.1 incelendiğinde; “sürdürülebilirliğin” sadece ekolojik bir kavram olmadığı, bundan öte gelişmeyi ön gören, gelecek vizyonunu da içine alan sosyo-kültürel bir kavram olduğu anlaşılabilir. Kavram; canlı, cansız her tür yaşam ortamının birbiri ile dengeli ilişkiler kurmasından, iletişim ve katılıma kadar pek çok temayı içinde barındırmaktadır (Ciravoğlu, A., 2006:35).

Ekonomik sürdürülebilirliğin ana kavramlar içerisinde yer almadığı ancak “kaynak verimliliği” ve “gelecek” gibi alt kavramlar aracılığı ile ima edildiği Gallager’ın sıralaması dikkate alındığında “sosyal sürdürülebilirlik, ekolojik sürdürülebilirlik için bir ön şart iken, ekonomik sürdürülebilirlik çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması için bir araçtır” demek yanlış olmayacaktır. 1999 yılında Pekin’de gerçekleştirilen 20. UIA Kongresinde sürdürülebilirlik belirli bir görüş, model, kurallar ya da ölçüler bütünü olarak değil, bir süreç olarak tanımlanmış ve Tablo 2.1’deki ana ve alt kavramlara vurgu yapan şöyle bir tanımla ifade edilmiştir;

“Sürdürülebilirlik yerel, bilgilendirilmiş, katılımcı, denge arayan bir süreç olup, adil bir ekolojik bölge içinde, toprakları ötesinde ya da geleceğe hiçbir problem ihraç etmeden çalışmaktır. Sürdürülebilir kalkınma ise hiç kuşkusuz bu süreci içeren gelişmedir” (Çahantimur, A., I. ve Yıldız, H., T., 2008:3-13).

Ekolojik kaygıların öncülük ettiği “sürdürülebilirlik” kavramı, genel olarak çevre ve ekonomi arasında yaşanan karşıtlığa bir alternatif olarak Brundtland Raporu ile gündeme gelmesine karşın, aslında ilk kez 18. yüzyıl sonlarında kullanılmıştır. Almanya’nın Baden Bölgesi’ndeki ormanların yok edilmesini önlemek amacıyla çıkarılan yasalarda Alman Madenci Hans Carl von Carlowitz tarafından kullanılan kavramın içeriği, daha sonraki yıllarda toplumsal gelişime uyarlanarak, gelecek kuşakların varlıklarını güvence altına alan toplumları ifade edecek biçimde genişletilmiştir (Mutlu, A., 2005:47).

1982 yılında kabul edilen “Dünya Doğa Şartı” belgesinde kavram bir kez daha karşımıza çıkar. Bu şarta göre; “İnsanların yararlandığı ekosistem, organizmalar, kara, deniz ve atmosfer kaynaklarının optimum sürdürülebilirliğini başarabilecek biçimde yönetilmeleri gerektiği, ancak bunun ekosistemlerin ve türlerin bütünlüğünü tehlikeye atmayacak biçimde yapılması ön görülmektedir.” 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ise daha önce bahsedildiği üzere kavramın ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır (Altuntaş, A.,2012:135-148).

Günümüzde “sürdürülebilirlik” kavramı, güvenlik alanından enerji politikalarına, kent planlamasından balıkçılık sektörüne kadar uzanan geniş bir alanda kullanılmakta ve her bir kullanılışında farklı içerikler ve anlamlar taşıyabilmektedir. Tanım olarak en yalın ifadeyle sürdürülebilirlik “*Şimdi ve bilinmeyen bir gelecekte insanlar ve çevre için en iyi olanı sunabilmektir*” şeklinde özetlenmiştir (Ertan K.,2007:11-26).

2.3.2. Kalkınma

“Kalkınma” bugün çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak, demokratikleşmek, toplumsal üretimin artması gibi neredeyse her türlü toplumsal gelişme fikriyle birlikte kullanılmaktadır. Ancak bir politika olarak “kalkınma”, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır. 15. yüzyılın sonlarında başlayan doğrudan sömürgecilik İkinci Dünya Savaşı sonrası tasfiye edilmeye başlamış, eski sömürgeler, yeni ulus-devletler, Batı tarafından kalkınma politikaları yoluyla uygarlaştırılmaya devam edilmiştir. Hızla gelişen teknolojinin, yeni endüstriyel üretimin ve gelişen hizmet sektörünün Üçüncü Dünya’ya doğru yaygınlaştırılması karşılığında bu toprakların, kereste deposu olarak, askeri amaçlarla, hatta atık deposu olarak ve başka şekillerde kullanılmaya devam edilmesi sağlanmıştır. Dahası, sadece politik güdüm ve müdahalelerle değil, Batı değerlerinin dayatıldığı eğitim, tüketim ve eğlence sektörlerinin de yaygın biçimde kullanılmasıyla, yeryüzünün neredeyse bütünü yeni bir tarzda ve kalkınma yarışının gölgesi altında sömürgeleştirilmiştir (Başkaya, F.,2002:7-26). 1970’lerde başlayan ekonomik krizle birlikte başarısızlığa uğrayan bu ilk dönemin kalkınmacı politikaları, bugün çok yaygınlaşan “sürdürülebilir kalkınma” politikaları ile yeniden canlanmaktadır.

2.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma; tüm insanların temel gereksinimlerinin karşılanması, yoksulluğun azaltılması, çevre politikalarıyla kalkınma stratejilerinin bütünlleştirilmesi, insanlığın ortak çıkarları için kaynakların etkin kullanımının ve korunmasının sağlanması, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama hakkına en az bugünkü kuşaklar kadar sahip çıkılması gibi olumlu amaçları olan iyi niyetli bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Biri (kalkınma) diğerini (sürdürülebilirlik) ortadan kaldıran iki kavramı uzlaştırma girişimi, “sürdürülebilir kalkınma” söylemini güçlü kılmakta ve kavramın popülerleşmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda “sürdürülebilir kalkınma” modelini tamamen ret etmek hiç şüphesiz, çevreye karşı duyarlılık taşıyan, sosyal sorumluluk sahibi bireyler için kabul edilemez. Ancak gerek az gelişmiş ülkelerde uygulanabilirliği konusunda bir takım eşitsizlikler içermesi, gerekse özünde kalkınma vurgusu taşıyan bir yaklaşım olarak çevre sorunlarının çözümünde yetersiz kalması bu kavramın her platformda tartışılmasına neden olmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma modeline eleştirel bakanlar çoğunluktadır:

- Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en temel eleştiri tanımdaki basitlik ile sürdürülebilirliğin kapsamına giren karmaşıklıkların ve çelişkilerin gizlemeye çalışıldığıının düşünülmesidir. Brundtland Raporundaki tanımda söz edilen gereksinimlerin zamanla değiştiği, bu nedenle tanımdaki gelecek nesillerin şimdiki

nesillerle aynı nitelikleri taşımasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. Tanımda değinilmeyen bir ikinci konu, farklı kültürlerde gereksinimlerin nasıl tanımlandığıdır. Herkes için gerekli olan sürdürülebilir kalkınma, farklı kültürler için farklı tanımlanabilmektedir. “Hangi ihtiyaçlar?”, “kimin ihtiyaçları?” ve “neyin sürdürülmesi gerekiyor?” soruları da cevapsız kalmaktadır. Bazı çevreci ekonomistler, doğal kaynaklar stoğu ya da “kritik doğal sermaye”ye öncelik verilmesi gerektiğini, diğer bir grup, mevcut ya da gelecek, üretim ya da tüketim düzeylerinin sürdürülmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. (Çahantimur, A., I.,2008).

- Radikal çevrecilere göre “sürdürülebilir kalkınma” liberal kapitalizmin ve modern ideolojilerin temelinde yatan insan merkezli görüşün yansımasıdır. Yani doğayı insanın hizmetindeki bir kaynak havuzuna indirgeyen ve ekolojik kaygılardan çok ekonomik kaygılar taşıyan bir kalkınma modelidir. Bookchin’in (1996) belirttiği gibi doğa yalnızca insan kullanımı açısından daha yararlı hale getirmesi gereken hayvanlar, bitkiler, madenler ve benzeri gibi nesnelerden oluşan edilgen bir çevre olarak görülür (Bookchin, M.,1994-78). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma çevre sorunlarını endüstriyel gelişmenin istem dışı sonucu olarak nitelendirmekte, ekonomik zihniyet ve takıntıları bir tarafa bırakmayan homo-economicus anlayışını sürdürmektedir. Aynı paralellikte Doyle (1994) sürdürülebilir kalkınmayı, “çevre sorunlarına öncelik vermeyen ve ekonomik sistemin sürdürülebilirliği için ekolojik değerleri ekonomik sistemle uyumlaştıran bir yaklaşım” olarak nitelemiştir.

2.3.4. Sürdürülebilirlik Mi? Sürdürülebilir Kalkınma Mı?

Sürdürülebilirlik, ekolojik toplumu işaret ederken, sürdürülebilir kalkınma çok uluslu şirketler tarafından suistimal edilen bir kavram halini almıştır. Bir örnek vermek gerekirse, Kyoto Protokolünü imzalamış gelişmiş ülkeler bu protokole göre başta karbondioksit ve metan gazı olmak üzere altı farklı sera gazını 2012 yılına kadar 1990 yılındaki seviyelerinin en az %5 altına çekeceklerini taahhüt etmişlerdi. Ancak bu ülkeler, üretim ve tüketim biçim ve miktarlarını değiştirmek yerine yine Kyoto Protokolünün sağlamış olduğu izin belgesi ticaretinden⁶ faydalanarak gelişmekte olan ülkelere kota satın alarak yeni bir sömürgecilik biçimi geliştirmektedirler.

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bu ve benzeri eleştiriler çevre ve ekonominin bütünleşik bir tarzda ele alınabileceği savını kabul etmemektedir. Bazı çevreciler yerkürenin karşı karşıya olduğu problemlere karşı bilim ve teknolojinin üreteceği çözüm önerilerini de sorgulamakta, dahası insan ve doğa arasındaki ilişkinin insan merkezci olmayan bir temel üzerine yeniden inşasını önermektedirler (Kaya,Y., ve Bıçkılı, D.,2006:231-249).

Hindistan Bilim, Teknoloji ve Ekoloji Araştırmaları Vakfı’nın kurucusu Hintli ekolojist, aktivist, eko feminist ve fizikçi Dr. Vandana Shiva sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını ayırtırmak için şöyle bir tespitte bulunmuştur (Şahin, Ü., Özdemir, E.,2002:11):

“Ekolojik düzeyde baktığımızda sürdürülebilirlik ekolojik süreçlerin beslenmesi, sürdürülmesidir. Bu gayet açık, somut ve nettir. Su kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde idare

⁶ İzin belgesi ticareti; piyasa yaklaşımının son buluşudur. Kyoto Protokolü salım ticaretini çevre politikası aracı olarak benimsemiştir. Her şirketin belirli ölçüde karbon salım hakkı vardır. Ancak bunu aşmışta ceza ödemek zorundadır. Bu sınır değeri aşmamak için şirketler ya kirliliği azaltıcı yeni teknolojiler geliştirecek ya da başka şirketlerden izin belgesi satın alacaklardır.

edilmesi gerekiyorsa, nitelik ve niceliğinin korunması gerekir. Bir nehrin akışına ket vurulamaz. Suyu siyanürle zehirlenemez. Yani sürdürülebilirlik yaşayan, canlı sistemlerin bir sağlık ölçütüdür. Bu sistemlerin kendilerini yenileyebilme, çoğaltma ve yaşamlarını sürdürme becerisidir. Ancak sürdürülebilir kalkınma genellikle kârları, çıkarları sürdürmek ve aslında yaşamsal anlamda sürdürülebilir olmayan her türlü işlem ya da süreci sürdürülebilir mi gibi göstermek için boş vaatlerde bulunmak, hatta elden ne gelirse yapmakla alakalıdır. Bu noktada, neyi sürdürmek istediğimizi sorgulamalıyız? Kâr ve çıkarlarımızı mı, yoksa yaşamı mı?”

Dr. Shiva'nın sürdürülebilir kalkınmadan ayrımını gayet net olarak yaptığı “sürdürülebilirlik” kavramı;

“Sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin yaşama bağlı olan ana kaynaklarına aşırı yüklenmeden sürdürebilmesidir, nitelikli bir yaşamın herkes için sürekliliğinin sağlanmasıdır kısaca bugün ve gelecekte yaşanıla bilirlidir. Yani “yaşamın sürekliliğidir”(Ertan K.,2007-12).

Gezegimizdeki yaşamın sürekliliği için insan ile birlikte ekosistemde yer alan tüm canlı türlerinin yaşamasına olanak tanımak gerekir. Unutulmamalıdır ki, “çevre ve yaşam hakkı” yalnızca insanoğlunun bugün, gelecek ve daha doğmamış kuşaklarının değil, ekosistemdeki tüm diğer canlıların da hakkıdır.

Hiç şüphesiz ki sürdürülebilirlik kavramı bir şeylerin “sürdürülemez” olması kaygısından doğmuştur. Günümüzde belli üretim biçimleri (enerji, tarım, endüstriyel üretim vb.) sürdürülemez görüldüğünde, bunların “sürdürülebilir” hale getirilmesi bir alternatif olarak ortaya konmaktadır. Oysa orijinal anlamda sürdürülemez olan şey “büyüme”dir. Doğanın, ister kendi varlığı olsun, isterse bir kaynak olarak görülsün, uzun yıllar aynı değer ve zenginliğe sahip olarak kalması mümkün değildir.

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına yapılan yoğun eleştiriler Brundtland Raporu'ndaki tanıma alternatif yeni tanımların geliştirilmesine neden olmuştur. UNESCO-MOST 1996'da, kalkınmanın sadece doğanın korunması veya ekosistemlerin yönetimi ile ilgili olmadığı, genel olarak yeni sosyal gelişme modellerini ve sosyal dönüşümü hedeflediği, bu bağlamda tüm ilgili çevrelere ve toplumlara duyurulması ve toplumların bu konuda ikna edilmesi gerekliliği savunulmuştur. Sürdürülebilirlik; *“toplum ve doğa arasında sosyal olarak şekillenen ilişkilerin uzun vadede yaşamasının sağlanabilmesi”* olarak tanımlanmıştır.

Yine aynı Deklarasyonda sürdürülebilir kalkınma *“sürdürülebilirliği sağlayabilen gelişme, bir anlamda gelişmenin varabileceği en son nokta olarak belirlenmiştir”*. Sürekli etkileşim halinde olan ekolojik, sosyokültürel ve ekonomik sürdürülebilir gelişme bileşenleri birbirlerini tamamlamakta ve tanımlamaktadırlar. Bu bileşenler arasındaki etkileşimi farklı bakış açılarıyla yorumlayan yaklaşımlar farklı gereklilikler ortaya koymuşlardır. Bu gerekliliklerin ortak amacı yaşanılabilirlik ve yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.

2.4. Yaşanılabilirlik, Yaşam Kalitesi ve Kentsel Yaşam Kalitesi

“Yaşanılabilirlik” kesin ve evrensel tanımlı olmayan çoklu bir kavramdır; dünyanın bir yerinde yaşanılabilir olarak nitelenebilen bir yaşam çevresi, bir başka yerinde aynı şekilde algılanmayabilir. Yaşanılabilirliğin anlamı yere, zamana, değerlendirmenin amacına ve değerlendirmeyi yapanın değer sistemlerine göre değişir. Ne var ki, yaşanılabilirlik kavramı yine de tüm durumlarda gücünü korumakta ve farklı paydaş gruplarının ortak kamusal politika hedefi olabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının mekân boyutunda, mekânsal eşitlik ve yaşam kalitesi öne çıkmaktadır.

Yaşanılabilirlik kavramı ile bağlantılı olarak son yarım yüzyıl içinde gelişmiş ülkelerde araştırmacıların ve yöneticilerinin gündemine giren bir diğer kavram ise “yaşam kalitesidir”. Yaşam kalitesi, ilk olarak 1960’larda Sosyal Göstergeler Hareketi içinde ortaya çıkmış, ekonomik ve sosyal iyilik ile bireysel ve toplumsal iyilik arasındaki ilişkilere dair varsayımları sorgulamayı hedeflemiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşam kalitesini bireylerin amaçları, beklentileri, standartları, ilgileri doğrultusunda, yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde, kendi durumlarını algılama biçimi olarak tanımlamaktadır. Yaşam kalitesinin konut, ulaşım, sağlık, eğitim hizmetlerinden yararlanma, yeterli beslenme ve korunma, sağlıklı bir çevre, eğlenme ve dinlenme, hak, fırsat ve cinsiyet eşitliği, günlük yaşama katılma, saygınlık ve güvenlik gibi pek çok bileşeni vardır. Burada söz konusu olan kalite, hem doğal hem de yapılı çevre özellikleriyle ilgilidir.

Sürdürülebilirlik arayışına odaklanan kaliteden farklı olarak, doğal kaynakların korunması, iklim, ekoloji vb. gibi değişmez öğelerle değil, donanım ve konfor öğeleri ile ilişkilidir. Yer, aidiyet duygusu, ortak bellek vb. gibi kolay ölçülemeyen öznel yanları vardır (Oktay,D.,2007:11). Bunların dışında, doğal olarak, kentsel ekonominin belirlediği yaşam standartları kentteki yaşam kalitesine yansması söz konusudur ki “Kentsel Yaşam Kalitesi” olarak adlandırılır. Çağdaş kent ve çevre standartları çerçevesinde kentsel alt yapı, iletişim, ulaşım, konut, eğitim ve benzeri olanakların sunulma düzeyi olarak adlandırılan “kentsel yaşam kalitesi” daha geniş anlamıyla, kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan bireylerin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, siyasal etkinliklere, süreçlere etkin biçimde katılabilme olanaklarına sahip olabilmeleridir⁷.

Kentlerdeki yaşam kalitesi, sürdürülebilirlik ve yaşanılabilirlik kavramları, 2005 yılında FORMAS⁸ öncülüğünde Göteborg’da gerçekleştirilen ve farklı disiplinlerden 400 bilim adamı ve uygulamacının bilgi ve deneyimlerini aktardığı “Kentsel Peyzajda Yaşam” temalı Uluslararası Kentsel Bilgi ve Uygulama Bütünleşmesi Konferansı’nın da ana temalarını oluşturmuştur. Kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını sağlayabilecek yeni kent kuramlarının oluşturulmasına zemin hazırlayan toplantıda öne çıkan tartışmalar, kentlerin yerel politik liderliğe olan gereksinmesi, yönetim, katılımcılık, çeşitlilik, kentin herkese açık bir kullanım alanı oluşturması, kent ekolojisinin, kimliğinin ve mirasının sürdürülebilirliği, disiplinler arası yaklaşımların önemi vb. olmuştur. Konferansta kentin çok sayıda binadan oluşan, teknik önlemlerle sorunları çözülebilecek salt bir fiziksel oluşum değil, “insanın yaşam biçiminin aracı” olduğunu ve sürdürülebilir kent düşüncesine odaklı değişimin her zaman her yerde olanaklı olduğu hususunda görüş birliğine varılmıştır (Oktay,D.,2007:12).

2.5. Kentsel Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir kalkınma, Pugh’a (2000) göre gelecek kuşakların çevre ve kalkınma haklarını korumaya dayalı, ekolojik gelişme ve toplumsal alanlarda dengeli gelişmeyi ön gören iyi niyetli bir yaklaşımdır. Bu kalkınma modelinin önemli bir bileşeni olarak görülmesi gereken **sürdürülebilir kentleşme** ve **yerleşme yaklaşımı** ise, kentsel gelişmenin etkilediği ve kentsel gelişmeyi etkileyen tüm çevresel (yapılı çevre ve doğal çevre), sosyal ve ekonomik unsurların birbiriyle ilişkili biçimde

⁷ <http://www.subconturkey.com/2010/Mart/koseyazisi-Kentsel-yasam-kalitesi-nasil-yukselir.html>

⁸ FORMAS: Merkezi Göteborg’da bulunan; çevre, tarım ve mekânsal planlama ile ilgili proje ve araştırmalarını destekleyen bir sivil toplum kuruluşudur.

ele alınmasıdır. Bu durumda sürdürülebilir kent; ekolojik değerleri, yapılı çevreyi ve toplumsal adaleti gözetken bir anlayışla kentsel gelişimi öngören bir olgudur.

Sürdürülebilir kent, yaşanabilirlik temelinde insan onuruna yakışan bir kentsel çevreyi ifade etmelidir. Bu ise kentsel yaşamın, insanın da parçası olduğu ekosisteme duyarlı toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütlenmeyle kurgulanması temeline dayanmalıdır. Oysaki özellikle tarımın sanayileşmesi ve endüstri devriminden sonra nüfusları hızla artan kentlerde, doğal çevre ile ölümcül bir çatışma ortamı oluşmuş doğadan kopuk, doğaya yabancılaşan bir yaşam biçimi insanlığa egemen olmaya başlamıştır. Kentler yapılı çevre olarak doğa ile çatışmanın egemen yüzünü temsil ederler. Bu bağlamda, yapılı çevrelerin özellikle kentlerin küresel ölçekteki çevre sorunların ortaya çıkışıyla koşutluk göstermesi yadsınamaz (Oktay,D.,2007:13).

Bugün dünyada ve ülkemizde yer alan pek çok kent arazi kullanımı ve planlaması bakımından çevreye duyarlı değildir. Fosil yakıt bağımlılığı, enerji tüketiminin yüksek olması ve genelde tüketim odaklı yaşam tarzını barındırması gibi nedenlerden ötürü kentler küresel iklim değişikliği ve çevre kirlenmesinin kaynakları haline gelmişlerdir.

Aşırı çevre kirliliği, doğal varlıkların tahrip ve yok edilmesi, yaşam için çok önemli olan suyun, toprağın kirlenmesi, biyo-çeşitliliğin, ormanların azalması, tarım topraklarının amaç dışı kullanılması, hava kirlenmesi, kentlerde zehirli ve “yaşama uygun olmayan ortamları” oluşturmakta, yanlış üretim sistemleri, plansız ve kaçak kentleşme, yanlış planlama yöntemleri ve biçimleri ise kentlerin olumsuz gelişmesine neden olmaktadır. Küresel iklim değişikliğine neden olan gaz emisyonlarından da ağırlıklı olarak (%70-80 oranında) kentler sorumludur. Benzer şekilde, endüstriyel ahşap kullanımının %76’sından ve su tüketiminin %60’ından da kentler sorumludur (Brown, L.,1999:22).

Modern kentler kendi ürettikleri atıklar nedeni ile tehlikelidir. Çünkü atık üreten, atıklarıyla çevreyi kirlüten, kirl ettikleri ile de yaşamı olumsuz etkileyen sistemlere dönüşmüşlerdir. Kentlerdeki kirl etici odakların ortadan kalkması, atık dönüştürebilen yada bertaraf edebilen kentler sistemine geçilmesi ancak “sürdürülebilir kent” kavramının yaygınlaşması ile mümkün görünmektedir (Kentleşme Şurası, 2009a).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlerde yaşayan yaklaşık 200 milyonluk nüfus hızlı bir artış ivmesi göstermiş ve 2006 yılında insan tarihindeki en yüksek kentsel nüfus olan 3,3 milyara ulaşılmıştır. Dünya üzerindeki tüm alanların ancak %2’sini kaplamasına rağmen kentler kaynakları en fazla tüketen, en çok atık üreten ve dünya nüfusunun büyük bir kısmını barındıran alanlar olarak kabul edilirler. Ekolojik ayak izi (doğal kaynak, atık ve su tüketimi) yüksek olan Londra, Tokyo ve Paris gibi kentlerin üretim ve tüketim miktarları o kadar yüksektir ki artık kendi fiziksel sınırlarını zorlamaktadırlar. Sözelimi sadece Londra’nın doğal kaynak tüketimini karşılamak için tüm İngiltere’nin kapladığı yüzölçümü kadar alana ihtiyacı vardır (Grierson,D.,2007:253-278).

Günümüzde gelişmiş ülke nüfuslarının üçte biri kentlerde yaşamakta ve kentsel nüfus artmaya devam etmektedir. Nüfus hareketlerinin kentler arası göç sonucu olduğu tespit edilen gelişmiş ülkelerin tersine, gelişmekte olan ülkelere, kentsel nüfus atışı kırdan kente olan göçle kendini göstermekte ancak nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere nazaran beş kat fazla olmaktadır. Son yirmi yılda en hızlı kent nüfus artış oranı Afrika ve Asya kentlerinde gözlemlenmektedir (UNDP, 1997). Birleşmiş Milletler 1997 yılından itibaren dünyada nüfusu 8 milyonun üzerinde otuz üç mega-kentin olacağını ve bunların yirmi yedi tanesinin gelişmekte olan ülkelere, on iki tanesinin Asya’da, sadece bir tanesinin ise (New York) Amerika’da bulunacağını belirtilmiştir. Avrupa’da ise yakın gelecekte bir mega-kent beklentisi yoktur. 2015 yılı itibari ile İstanbul 12 milyon nüfusu ile mega-kenttir.

Mega ve diğer kentlerdeki nüfusun hızla artmasındaki önemli etken bu kentlerin daha iyi sağlık, ekonomik ve sosyal koşullara sahip olduğu inancıdır. Oysaki sağladığı olanaklara karşın kentler pek çok çevresel ve sosyal problemleri de beraberlerinde getirmektedirler. 600 milyon insanın yaşadığı gelişmekte olan ülke kentlerinde, yaklaşık 220 milyon kentsel yoksul en temel ihtiyaçlar olan barınma, sağlıklı içmesuyu ve kanalizasyon hizmetlerine dahi ulaşamamaktadır. Bu kentlerin çoğunda üretilen katı atık gerektiği gibi bertaraf edilemediği için, 1995’de sadece Hindistan’da 52 bin kişi hayatlarını kaybetmiştir. Yapılan araştırmalar 1.1 milyon insanın hava kirlilik limitlerini aşmış kentsel alanlarda yaşadığını ortaya koymuştur (Hardoy, J.E., Mitlin, D., Satterthwaite, D., 1992:54).

Kentlerde, özellikle de gelişmekte olan ülke kentlerinde, görülen ekolojik kriz 1996 yılında İstanbul’da toplanan Habitat II (Kent Zirvesinde) gündeme gelmiş ve zirve sonunda yayımlanan deklarasyonda aşağıda sıralanan sorunlar tespit edilmiştir:

1. Özellikle endüstrileşmiş ülkelerin kentlerinde sürdürülemez üretim ve tüketim alışkanlıkları görülmektedir.
2. Nüfus yapısı, dağılımı ve yoğunluk açısından kentlerde görülen nüfus hareketlerinin çoğu sürdürülemez niteliktedir.
3. Evsizlik, yoksulluğun artması, işsizlik, sosyal ayrımcılık, aile bütünlüğünün bozulması, şiddetin artması vb. kentlerin pek çoğunda yaşanan sosyal problemlerdir.
4. Özellikle gelişmekte olan ülke kentlerinde görülen kaynak yetersizliği, temel altyapı ve servis eksiklikleri, planlama yetersizlikleri, çevresel deformasyonlara ve afetlere karşı kırılganlığın artmasına sebep olmuştur.

Yaşam şeklinin büyük ölçüde üretim-tüketim ilişkilerine dayandığı ve çoğu zaman doğal kaynaklarla, tüketim arasındaki dengenin aranmadığı pek çok modern kentte, doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereği göz ardı edilir. Oysaki ekolojik yaklaşımla planlanmış mekanlarda planlama ile iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı pek çok önlemin alınması mümkündür. Doğru stratejilerle geliştirilmiş kentsel arazi kullanım kararları ile iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, kentsel alanlarda enerji tüketiminin azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması, biyolojik çeşitlilik, tarım toprakları, orman alanları, koruma alanları ve ekosistemler üzerindeki baskıların ortadan kaldırılması önem arz etmektedir.

Kentlerin sürdürülebilirliği 2000 yılında Rio’da gerçekleştirilen “Sürdürülebilir Kent” Konferansı’nda şu şekilde ifade bulmuştur.

“Sürdürülebilirlik kavramı kente uygulandığında, kentsel alanın ve bölgesinin, toplumun arzu ettiği yaşam kalitesi düzeylerinde işlevlerini sürdürmeye devam etmesi, ancak bunu yaparken mevcut ve gelecek nesillerin seçeneklerini kısıtlamaması ve kentsel sınırlar içinde ve dışında olumsuz etkilere neden olmaması anlamına gelmektedir.”⁹

Tıpkı sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları gibi, sürdürülebilir kentleşme kavramı da çokça tartışılmış ve farklı görüşler ortaya konmuştur. Guy ve Marvin (1999) sürdürülebilir kent kavramına ilişkin iki tür görüşten söz etmektedirler. Bunlar “tekilci görüş” ve “çoklu görüş”.

Tekilci görüşe göre; ideal sürdürülebilir kent tanımı önceden yapılabilir veya yapılmalıdır. Bu görüş çevresel göstergeleri ön plana çıkarmakta ve kentsel dinamikleri fiziksel ölçütlere indirgemektedir. İzlenen yol, belirlenen “ideal kent” göstergelerine varmak üzere planların

⁹ <http://e-collection.library.ethz.ch/eserv/eth:27944/eth-27944-01.pdf>

yapılması ve stratejilerin ortaya konması şeklinde olmaktadır. Kentsel aktörler yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen düzenlemelerle, sistemin teknik gereksinimlerine ayak uyduracak şekilde yönlendirilmektedir. Tekilci görüşün ortaya koyduğu temel konular; kaynak kullanımının ve kirliliğin azaltılması, arazinin çevre açısından duyarlı şekilde kullanılması, kirletmeyen ulaşım türleri kullanılarak daha yeşil ve daha estetik bir kentsel çevre oluşturulması, uygun enerji politikalarının benimsenmesi gibi fiziksel göstergelere dayalı konular olmaktadır. Bu amaçlar planlarda yer almakta, ancak birbirleriyle çelişebilen özellikleri nedeniyle uygulanmalarında zorluklar yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, bu sorunlara düzensiz kentsel gelişmeden kaynaklanan diğer sorunların da eklendiği görülmektedir. Marvin ve Guy (1999) tekilci bakış açısı yerine çoklu bir bakış açısına duyulan gereksinimin altını çizmektedirler.

Çoklu görüşe göre; sürdürülebilir kent tanımının yapılabileceği konusunda çoğunlukla uzlaşıya varılamadığı için, tanıma dayalı temel bir varsayım yer almamaktadır. Bu durumda çalışmaların odak noktası teknik uygulamalardan ziyade, kentin gelişmesini yönlendiren kentsel aktörler ya da çıkar grupları olmaktadır. Bu görüşe göre aktörlerden beklenen, kentin gelişimi için aşağıdan yukarıya politikalarla koalisyonlar oluşturmalarıdır (Türker, P.A., 1999:45).

2.6. Sürdürülebilir Kent Modelleri

Sürdürülemez kentsel gelişmenin ilk işaretleri çevresel bozulma ve kaynak tüketimidir. Bu sorunlar genelde yoksulluk, yasa dışı kentsel gelişme ve yetersiz altyapıdan kaynaklanmaktadır. Kentlerde görülen bu sorunları gidermeye yönelik olarak dört yaklaşım geliştirilmiştir: Ekoloji, yönetim, yoksulluk ve yönetim yaklaşımları.

Bu dört yaklaşım içinde, kendine yeterli kent, kompakt kent, dışa bağımlı kent ve adil dağılımlı kent modelleri ortaya çıkmaktadır.

2.6.1.Ekolojik Yaklaşımlı Kentler

Ekolojik yaklaşımın ortaya koyduğu sürdürülebilir kent modelleri “kendine yeterli kent” ve “kompakt kent” formlarıdır.

i.Kendine Yeterli Kent Modeli

Ekolojik yaklaşım içinde yer alan birinci kent modeli kendine yeterli kent modelidir. Bu kentler yeşil kent idealinin bir parçasıdır. Amacı, doğal kaynakları korumak ve şehirleri doğayla en uygun biçimde bütünleştirecek şekilde tasarlamaktır. Sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu olarak; küçük desentralize nüfusların doğa merkezli bir yaşam tarzını benimsemesi, ekolojik bilinçliliğin artırılması ve bu sayede doğal kaynakların tüketimini azaltılması ön görülmektedir. Model, ekonomik ve ekolojik faaliyetleri kendi iç dinamikleri ile gerçekleştirmeyi hedefler (Türker, P.A., 1999:47).

ii. Kompakt Kent Modeli

Ekolojik yaklaşım içinde yer alan ikinci kent modeli ise “kompakt kent” modelidir. Bu modelde kentlerin daha kompakt formlarda, daha yüksek yoğunluklu konut alanlarına, karışık arazi kullanımlarına ve az enerji tüketimine olanak verecek biçimde yeniden tasarlanması temel amaçtır. Bu model eko-merkezli “kendine yeterli kent” modeline göre daha az doğa içermektedir ve insan merkezli bir bakış açısına sahiptir. Ancak amaç kentin zararlı etkilerini kısıtlı bir alanda tutup, olumsuz dışsal etkileri azaltmaktır.

2.6.2. Yönetim ve Yoksulluk Yaklaşımlı Kentler

Ekolojik yaklaşımın getirdiği unsurlar, gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde görülen sorunları açıklamada yetersiz kaldığı için, yönetim ve yoksulluk yaklaşımları gündeme gelmiştir. Yönetim yaklaşımı, kentlerde hizmetlerin sunumundaki yetersizliklerin altını çizmekte; kentsel kriz yönetimi kavramı ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, etkin kentsel yönetim ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin ilişkilendirilmesi, bu yaklaşımın temel vurgusudur. Yoksulluk yaklaşımı ise; sınıfsal sorunlar ve kentlerde sağlık konusuna odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaşayan yoksulların altyapı gereksinimine odaklanmaktadır.

“Dışa bağımlı kent modeli” ve “adil dağılımlı kent” modellerinin yönetim ve yoksulluk yaklaşımlarına uyan modeller olduğu söylenebilir; çünkü sözü edilen kent modellerinde kentlerin tasarımından ziyade, piyasanın ve kurumların düzenlenmesi öne çıkmaktadır.

i. Dışa Bağımlı Kent Modeli

Serbest piyasa modeli ismiyle de anılan dışa bağımlı kent modeli, kente doğrudan müdahale etmek yerine, kentteki piyasada ve düzenlemedeki aksaklıklara piyasa mekanizmaları içinde çözüm önerileri üretir. Bu modelde kentsel çevre sorunları ekolojik maliyetleri aşırı derecede dışsallaştıran, taşıma kapasitesini arttırma yoluna giden kentlerin bir sonucu olarak ele alınır. Piyasa mekanizmasındaki eksiklikler nedeniyle bu özelliklerin getirdiği sosyal ve çevresel etkiler fiyatlandırılmamakta ve bu tür gelişmelerin olumsuz dışsallıkları başka bölgelere aktarılmaktadır. Dolayısıyla bu modelin en temel hedeflerinden biri kirleticinin ekolojik maliyetleri ödemesidir (Türker, P.A., 1999)

ii. Adil Paylaşımlı Kent Modeli

“Adil paylaşımlı” kent modelinde temel amaç, kaynak tüketimi ve çevre kirliliği ile mücadele ederken, ekolojik ve sosyal eşitliği sağlamaktır.

2.6.3. Yönetişim Yaklaşımlı Kentler

Diğer yaklaşımlardan farklı olarak yönetişim yaklaşımında ise; ekolojik konular, toplumda güce ve kaynaklara erişimle ilgili olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre sürdürülebilir gelişme, politik isteğe ve gücün yerel yönetime desentralize edilmesine bağlıdır. Çevresel sorunlar teknik sorunlardan daha politik içerikli olduğu için, yönetişim konusu sürdürülebilir kent modellerinin her türüsünde ele alınabilecek bir konudur.

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere kendine yeterli kent, kompakt kent, dışa bağımlı kent ve adil dağılımlı kent modellerin tek başına sürdürülebilir kente ulaşmada yeterli olamayacağı açıktır. Bu modellerin genellikle birbirlerini tamamlayan modeller olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, ülkelerin birbirinden farklılaşan iç dinamikleri ve sorunları karşısında, yaşadıkları kentleşme ve planlama deneyimlerinin çeşitlilik gösterdiğinin de altı çizilmelidir. Bu durumda sürdürülebilir kentsel gelişme konusundaki öncelikleri de farklılaşabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde temel teknik ve sosyal altyapı ve hizmetlerin eksikliği, hızlı nüfus artışı, bu nüfusun konut ihtiyacının düzenli konut stokundan karşılanamaması, yasa dışı yapılaşmanın ortaya çıkması önemli sorun alanlarıdır. Ülkeler arasında farklılaşmalarla beraber, sürdürülebilir kentleşmenin her yerde ortak olabilecek bir takım temel özellikleri de vardır. Aşağıdaki bölümde sürdürülebilir kentsel gelişmeye konu olan temel prensipler sunulacaktır. Belirtmek gerekir ki, bu prensipler her yerde görülebilen ortak dinamik ve temel alanları içerdiği gibi ülkelerin yaşadıkları deneyimleri özgünlükler de sergileyebilmektedir.

2.7. Sürdürülebilir Kentleşmenin Temel İlkeleri¹⁰

Sürdürülebilir kent modeli ister kendine yeterli, kompakt, dışa bağımlı ve/veya adil dağılımlı kent modeli olsun isterse tüm bu modellerin veya birkaçının birleşiminden gelişmiş karma bir model olsun, Newman ve Jennings'e (2008) göre bir kenti sürdürülebilir kılan on temel prensip aşağıdaki gibidir:

i. Vizyon

On temel prensip içerisinde, sürdürülebilir bir kent için ekonomik, sosyal, politik adaletin olduğu uzun vadeli “vizyon” belirlenmesi önemlidir. Sürdürülebilirliğin başlangıç noktası olarak kabul edilen uzun vadeli vizyon, her kent için, o kentin doğal ve karakteristik özellikleri ile doğrudan ilişkilidir. Kentte yaşayanların ortak katılımı ile belirlenecek kentsel vizyon bireyler ve kuşaklar arası eşitlik sağlayacak ve onların doğal ve insan kaynaklarına eşit mesafelerde durmasını sağlayacaktır. Vizyonu olan bir kentin bireylerini motive etmek, onları çevre konusunda eylem programları içerisine almak mümkündür. Kentsel vizyonu oluştururken; vizyonun gelişme ideolojisi, etik, insan ihtiyaçları ve mekân ile ilişkilendirilmesi oldukça önemlidir.

ii. Ekonomi ve Toplum

Çevreye duyarlı sürdürülebilir kentin ikinci önemli ilkesi uzun erimli sosyal ve ekonomik güvenliğin sağlanmasıdır. Belirlenen ekonomik stratejiler insan ve doğal sistemin önemini vurgulayan, onu koruyup kollayan nitelikte olmalı, en azından temel ihtiyaçların sağlanmasında (içilebilir su, temiz hava, gıda güvenliği, korunma hakkı, sağlık koşulları vb.) bireyler arası eşitliği gözetmelidir.

Kentsel alanda ekonomik ve sosyal güvenliğin sağlanması için;

- Yerel işletmelerin kurulması,
- Şehirlerde yerel biyo-bölgelerin altyapı imkânlarının sunulması,
- Kentsel eko-köylerin teşvik edilmesi,
- Kentsel alanlarda yaya bölgelerinin oranlarını artırılarak taşıt bağımlılığının azaltılması,
- Kentsel tarım imkânının sağlanması ve daha çok toplumsal park alanlarının oluşturulması,
- “Yerli malı al” kampanyalarının ve eko-etiketlemelerinin yaygınlaşmasının sağlanması gerekmektedir.

iii. Biyo-çeşitlilik

Biyo-çeşitliliğin ve doğal ekosistemin içsel değerini anlamak, onu koruyup orijinali gibi muhafaza edebilmek kenti sürdürülebilir kılmanın üçüncü ilkesidir. Doğa insanoğlunun kullanımına açılmış bir zenginlik kaynağı değildir. Dünyamız kendi içkin değerlerine sahip diğer bütün yaşam formları ile bir bütündür. Günümüzde yaşanan küresel ısınma gibi pek çok olay, insanlara doğa ve barındırdığı tüm yaşam formlarına karşı daha duyarlı olmaları gerçeğini göstermiştir. İnsanoğlu doğal yaşamı değiştirip bazı canlı türlerini yok ettiği gibi alacağı önlemlerle biyo-çeşitliliği yeniden kazandırabilir.

¹⁰ Sürdürülebilir Kentleşmenin Temel Prensipleri Bölümü, Newman, P., Jennings, I., (2008). *Cities as Sustainable Ecosystems: Principles and Practices* Kitabındaki, *The Principles of Sustainable City* Bölümünün İngilizce'den Türkçeye D.Gülhan tarafından çevrisi yapılmış, özetlenmesi suretiyle geliştirilmiştir.

Kentlerde biyo-çeşitliliğin korunması için:

- Mevcut sağlıklı doğal yaşam alanlarını koruyarak bu doğal alanların ekolojik yapısını bozmadan kent merkezi ile ilişkilendirmek,
- Kentlerdeki ekolojik ayak izlerini azaltmak,
- Kentsel alanlarda biyo-çeşitliliğe olanak sağlayan kanalların açılmasını sağlamak,
- Ekolojik mimari ve altyapı tesisleri kurmak gerekmektedir.

iv. Ekolojik Ayakizi

Bir kentin nüfusu ile orantılı olarak doğa üzerinde oluşturduğu yüke verilen ad olan ekolojik ayakizi, o kentte yaşayanların kaynak tüketimi sonucu oluşturdukları atıklar için ayırdıkları kentsel mekanın toplam alanı ile ölçülmektedir.

Toplumların ekolojik ayak izlerini minimize etmesi sürdürülebilir kentler için dördüncü ilke olarak kabul edilmektedir. Doğal kaynakların önemli miktarını tüketen kentlerin bu sürdürülemez eğilimi en kısa zamanda durdurulmalı ya da en azından hız kesmelidir.

Kentlerin ekolojik ayakizi; atık miktarını azaltmak, nüfus artışını kontrol altına almak, kentsel alanın düzensiz ve plansız olarak büyüyüp geniş alanlara yayılmasını önlemek ve tüketim modellerini değiştirmek suretiyle azaltılabilir.

v. Kentleri Ekosistem Olarak Modellemek

Kentlerin form ve fonksiyonları ekolojik prensiplere göre modellendiğinde daha sürdürülebilir olacakları gerçektir. Ekosistemin karakteri olan; çeşitlilik, uyumluluk, bağlılık, esneklik, yenileme kapasitesi ve ortak yaşam, kalkınma stratejilerine entegre edildiğinde daha üretken, kendini yenileyebilen ve ekolojik (sosyal ve ekonomik) kentlere ulaşmak mümkündür.

Kentleri ekolojik olarak modellemek için:

- Kentleri sadece insanın yaşayacağı mekânlar olarak düşünmeyip, farklı canlı türlerini barındıracak mekânlar olarak planlamak,
- Kültürel, ekonomik, ekolojik çeşitliği içerisinde barındırmak,
- Yerel ve biyo-bölgesel ekonomilerin sürdürülebilirliğine imkân tanımak,
- Güneş enerjisinin kullanıldığı yeşil mimarilere imkân tanımak ve sürdürülebilir malzeme kullanımını yaygınlaştırmak,
- Kentlerin konumlandırılmasında ekolojik ve topoğrafik koşulları göz önünde bulundurmak,
- Komşuluk ilişkileri ve kentsel yenilemelere öncelik tanımak,
- Taşıt bağımlı kentler yerine yaya öncelikli kentler oluşturmak gerekmektedir.

vi. Mekân Bilinci

Her kent barındırdığı insan profili, kültür, tarih ve doğal karakteristikleri ile kendine özgüdür. Bireylerin yaşadıkları kentin özgünlüğünü kavrayıp mevcut değerleri koruyarak, kentsel kimlikleriyle sürdürülebilir kentler oluşturmak; kendi değerlerine sahip, ekolojik geleneksel toplumların sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda “mekân bilinci” gelişmiş bireylerden oluşan kentlerin sürdürülebilirliği, bu bilincin gelişmediği toplumlara göre çok daha ileridedir demek yanlış olmayacaktır.

vii. Kitlesele Katılım

Sürdürülebilirliğin güçlü ilkelerinden biri olan “katılımcılık”, bilinçli bireylerin çoğunlukta olduğu toplumlarda daha etkin olarak kendini göstermektedir. Kent bilincine sahip bireyler sürdürülebilir kent için gerekli olan eylem planlarında aktif olarak rol almakta, yerel kaynakların mobilize edilmesi için çaba sarf etmektedirler.

Sürdürülebilir kentler için kitlesele katılım:

- Bireylerin eğitim yoluyla bilinçlendirilmesi,
- Devletin her kademesindeki yetkili organların, bireylerin, yerel, bölgesel ve ülkesel bazda kararlara katılmasını sağlamak hususunda öncülük etmesi gerekmektedir.

viii. Ortaklık

Bilgi ile donatılmış ve/veya gerekli bilgiye kolaylıkla ulaşabilen bireylerin oluşturduğu şehirler sürdürülebilir kent olma yolunda önemli bir adım atmış olarak kabul edilirler. Ortak çalışma zeminleri bireyleri birbirine yaklaştırmak ve bilgi akışı açısından oldukça önemlidir. Devlet, özel sektör, üniversitelerin vs. birlikte çalıştığı kentlerde sürdürülebilirlik açısından verimli sonuçlar elde edilmektedir.

Kentlerde sürdürülebilirlik için; devlet, işveren veya toplumun önderliğinde oluşturulacak ortaklıklar ile kent ve kırsal biyo bölgesel alanında oluşturulacak ortaklıklar ve araştırma ortaklıkları önem kazanmaktadır. Ortaklardan her biri;

- Sürdürülebilirlik bilinci oluşturmak,
- Ürün ve servis arasındaki döngüyü açıklamak,
- Ekolojik ölçütlerini tespit etmek,
- Sosyal ve yönetim kıstaslarını tespit etmek,
- Sürdürülebilirlik için yerel eylem planları oluşturmak,
- Sürdürülebilirlik performansları için akredite kriterlerini belirlemek,
- Tüm bu çalışmalar sonucu geri bildirimler yaparak ileriki çalışmalar için altyapı oluşturmak durumundadır.

ix. Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim

Çevre ile uyumlu teknolojilerle ihtiyaca göre üretim yapmak, üretim-tüketim dengesini sağlamak ve doğal kaynakların sorumsuz tüketimini önlemek açısından önemlidir. Sorumlu üreten sorumlu tüketir.

Üretim için; çevreye uyumlu teknolojilerin kullanımı önem arz ederken, tüketimde bazı farklı stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sürdürülebilir tüketim için;

- Bireyleri gönüllü olarak basit yaşama yönlendirmek,
- İhtiyaçları doğru tespit edip, gereksiz doğal kaynak tüketimini durdurmak,
- Yavaş gıda (fastfood alışkanlığını dışlayan yöresel ürünlerle beslenmek), yavaş kent, yavaş trafik uygulamalarını yaygınlaştırmak gerekmektedir.

x. Yönetişim

İyi yönetim kentleri sürdürülebilir niteliğine taşıyan önemli prensiplerdendir. Kentlerde sürdürülebilir gelişime için gerekli olan yönetim stratejileri;

- Bireyleri bilinçlendirerek, bireyler arası eşitsizliği en aza indirmek,
- Sürdürülebilirlik için yerel teşkilatlar oluşturmak,
- Yerel ve devlet düzeyinde tüm organların sürdürülebilir kent ve kalkınma için ortak çalışmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir.

Özetle; uzun vadeli vizyonu olan, sürdürülebilirliği hedef edinmiş ekonomik ve toplumsal yapıya sahip, ekolojik ayak izini en aza çekmiş, kendi başına sürdürülebilir bir ekosistem oluşturabilen, mekan bilincine sahip kitlelerin katıldığı ve ortaklık platformları oluşturdukları, sürdürülebilir üretim ve tüketim alışkanlıkları olan iyi yönetişimin geliştiği bir kentiniz varsa bu kent “sürdürülebilir kent” olmaya adaydır.

Bu bölümde, genel olarak çevre sorunları tanımlanmış olup, küresel çözüm yollarına ilişkin yapılan çalışmalar kronolojik olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda öne çıkan “sürdürülebilirlik” kavramının çevresel ve mekânsal yansımaları tartışılmıştır. Tez kapsamında hedeflenen sürdürülebilirlik, kar ve çıkarların devamlılığını sağlayan bir kalkınma modeli değil, aksine ekolojik süreçlerin beslenip sürdürülmesini sağlayan bir ekolojik model olacaktır. Bu bağlamda, tezin ana konusu olan kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik ile hedeflenen; *“çevreyi sadece mevcut dönemdeki kullanıcılarına hitap eden ve maksimum yarar sağlayacak bir araç halinden çıkartıp bu kaynakların gelecek nesiller tarafından da kullanım hakkını gözetken ekolojik boyutunun yanı sıra kültürel, ekonomik ve toplumsal boyutlara sahip kent ölçeğinden bina ölçeğine bütüncül bir mekânsal tasarım yaklaşımı geliştirmektir.”*

BÖLÜM III

KENTSEL KİMLİK İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Yeni değerlerin oluştuğu ve küreselleşmenin tüm sınırları zorladığı günümüzde, kentlerin sürdürülebilirliği onları diğer kentlerden farklı kılan “özgün coğrafyalarına” ve “sahip oldukları tarih, kültür, gelenek vb. özlü değerlerini koruyabilmelerine” bağlıdır. Bu kapsamda Ekinci (1999) kentleri doğal, kültürel, tarihsel kimlikleriyle korumaya ve geliştirmeye yönelik çabaların, günümüzde artık yaşamsal bir görev haline gelmesi gerektiğini savunur.

Karadağ (2009) Park, Burgess, Mckenzie ve Sjoberg’in çalışmalarından analizler yaptığı makalesinde, kentlerin doğuş ve gelişimini etkileyen ana etmenin uygun çevre koşullarının sunduğu avantajlar olduğundan bahseder. Bu avantajlar zamanla teknoloji ve sosyal örgütlenmeyi destekleyerek kentsel büyümeyi ve kent kimliğinin farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere kentsel yerleşim olgusu ve kent yerleşiminin gelişimi sürecinde etkili olan faktörler doğal çevre ve toplumsal/kültürel çevre olmak üzere ikili mekanizma olarak işlemektedirler. Doğal ve kültürel çevre koşulları arasındaki bu karşılıklı etkileşim, bireyin kendini bulunduğu ortamda (kentte) iyi hissetmesini, yerel, bölgesel ve ulusal gruplar içerisinde dengede kalmasını sağlarken sahip olduğu kültürel değerlerini de sürdürülebilir kılar (Karadağ,2009:25).

Kentlerin toplumsal farklılıklarının somut ifadesi olan doğal ve kültürel değerleri, tarihi kimlikleri, geleneksel mimarileri çağın değişen sosyo-ekonomik koşulları ve beklentileri doğrultusunda durmaksızın kendini yenilemekte ve/veya giderek yok olmaktadır. Sosyo-ekonomik koşullar ve beklentiler ülkemizin pek çok kentinde görülenin aksine beraberinde her zaman kimliksiz kentleri getirmeyebilir. Nitekim kimliksiz kentleşmenin bir yazgı olmadığı Venedik, Floransa, Prag, Viyana vb. pek çok Avrupa kentinde tarihsel kimlikler ve mimari karakterler titizlikle korunmakta ve sürdürülmektedir. Bu kentlerdeki kimlik korunmasını “salt ekonomik gelişmişliğe” endekslemek yanılsamalara neden olacaktır. Çünkü az gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok Asya ve Afrika tarihi kentinde, mimari kültürün ülkemizde yaşanan “yıkım sürecini” yaşamadığı, yanı sıra yeni binalarında kent kimliğini sürdürülebilecek nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Bunun mümkün olmadığı alanlarda ise modern yapılaşma geleneksel kent dokusunun çevre veya dış bölgesinde yoğunlaşarak mevcut tarihi dokunun korunması sağlanmaktadır.

Kent, kültür, kimlik ve kentsel kimlik kavramlarının detaylı olarak tartışılmasının bu tezin ana konusu olan kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik argümanını besleyeceği düşünülmektedir.

3.1. Kent, Kültür, Kimlik

3.1.1. Kent

Kent kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır;

Türk Dil Kurumuna¹¹ göre kent en dar anlamıyla “ nüfusun çoğu ticaret, sanayi ya da yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı” olarak tanımlanmaktadır.

¹¹ <http://www.tdk.gov.tr>

Keleş'e (1999) göre bireylerin yaşadığı yerleşim birimi olan **"kent"**, tarım dışı üretimin yapıldığı, kontrol ve işlevlerin toplandığı, belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine ulaşmış mekân olarak tanımlanır.

"Sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan **kentler**, tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleksel rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplumun organize olduğu, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel, hukuksal vb. kurumların bulunduğu, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip, kendine özgü bir yaşam biçiminin ve bilincinin gelişmekte olduğu heterojen bir toplumdur" (Bal, H.,2003:23).

"Kentler tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimidir" (Kıray, M.,1998).

"Kentler, mesleki örgütlenmenin ön plana çıktığı baskı mekanizmasının sınırlandığı, bireyin "ben" olarak toplumsal ilişkilerde yer aldığı örgütlü toplumlardır" (Tatlıdil, E.,1989:386).

"Kentler insanlar için vazgeçilmez önem taşıyan felsefe, din ve sanatların vücut bulduğu, var olduğu ve yaratıldığı yerlerdir" (Kartal, K., 1992:25-26).

Geçmişten günümüze çeşitli biçimlerde tanımlanan kentler hakkında, bugüne kadar evrensel bir tanım yapılamamasının en temel nedeni kavramın, farklı disiplinlerce ele alınmış olmasıdır. Tanımlar incelendiğinde kent kavramının yönetsel, ekonomik ve sosyolojik bakış açılarına göre, sınıflandırılabilirliği görülecektir (Niray, N.,2002:1-27).

Yönetsel sınır ölçütlerine göre sınıflandırma yapıldığında kent, genellikle belediye sınırları içerisinde kalan yer olarak tanımlanır. Burada yönetsel bir sınırlama söz konusudur ve kentler; başşehir (Ankara), büyükşehir (İzmir, İstanbul vb.), il (Uşak, Karaman vb.) ilçe(Bergama, vb.) ve belde (Birgi vb.) olmak üzere sınıflandırılır.

Ekonomik açıdan değerlendirme yapıldığında kent, nüfusu tarım dışı alanlarda çalışan, mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkmış bir ekonomik mekanizmadır Ekonomik ölçütlere göre kentler; sanayi kenti (İstanbul, Kocaeli vb.), liman kenti (İzmir), ticaret kenti, turizm kenti (Antalya, İstanbul), maden kenti (Zonguldak) petrol kenti (Batman), üniversite kenti (Eskişehir) gibi farklı şekillerde sınıflandırılabilir.

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde ise kent geniş bir biçimde bir araya gelmiş ve bir takım farklı faaliyet ve özellikleri bulunan insanlar ve binalar topluluğu ya da toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen kişilerin oluşturduğu geniş yoğun ve süreklilik niteliği olan yerleşmedir.

Tüm bu değerlendirmelerin genel bir özeti olarak kent¹²;

- a) Bir yerleşme türüdür.
- b) Yerel yönetime sahip yasal bir birimdir.
- c) Çevresine bakarak bir merkez oluşturur.
- d) Toplama-dağıtma merkezi olan tarım dışı faaliyetleri yoğundur.

¹² <http://www.solencol.com/b10.htm> ziyaret tarihi:10.06.2014

- e) Tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin kontrol yeridir.
- f) Belli nüfusa hizmet edecek donanım ve tesisleri kapsar, hizmetlerin belli bölgelere yerleşmesini ve dengeli olarak dağıtılmasını sağlar.
- g) Örgütlenme ve uzmanlaşma ile belirlenen özgün bir yaşam biçimine sahiptir.
- h) Tercih edilen bir yerleşme türüdür.

Kentlerin kuruluşundan gelişimine tüm aşamalarında temel bazı ilkeler mevcut olup, bunlar her devirde değişik boyutlarda karşımıza çıkarlar. Kent oluşumunu sağlayan bu ilkeleri dört ana grup altında sınıflandırmak mümkündür:

- i. **Doğal Yapı:** Coğrafi konum, topografya, iklim, jeolojik yapı, bitki örtüsü vb.
- ii. **Toplumsal Yapı:** Sosyal yapı, yönetim sistemleri, nüfus karakteristikleri, ekonomik yapı, gelenekler, dini inançlar vb.
- iii. **Yönlendiriciler:** Sit karakteristikleri, yapılar ve yapılanma, yoğunluk, organik ve geometrik biçimlenme vb.
- iv. **Biçimlenişler:** Sokak dokusu üzerinde biçimlenme, tek yapı üzerinde biçimlenme, mekânsal biçimlenişler.

Kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik oluşumunu sağlayan bu ilkeler, çeşitli dönemlerde farklılıklar göstermiş, ait oldukları dönemlerdeki mekânsal yapıyı ve kentsel dokuyu etkilemişlerdir. Dolayısı ile kentler, insanların kendi yaşam biçimlerine göre şekillenirler ve başta kültür olmak üzere, sosyal, ekonomik birçok öğeyi içlerinde barındırırlar.

Kentler tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği ve içinde geliştiği uygarlıkları da, bu varlığı ile etkileyen yerleşim mekânlarıdır. Dolayısıyla, kültürün ve medeniyetlerin doğuşu ile kentlerin doğuşu belirli bir koşutluk içerisinde. Kent kavramının kökeni bu koşutluğu açıkça göstermektedir. Sözelimi, Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city, civitas) Arapçadaki medeniyet (medeni) ve kent (Medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunancadaki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politie) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde kibarlık (civilité) ve görgü (urbanité) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kibarlık ve görgü kent insanına özgü özellikler olarak algılanmışlardır (Keleş, R., 1993:7).

Kent-uygarlık yaklaşımının temel özelliği kenti, uygarlık yaratıcı ve koruyucu olarak sunmasıdır. Bu bağlamda Lewis Mumford'un (2007) kent tanımı önemlidir:

“Kentler başlangıçtan bu yana, uygarlık ürünlerini toplamak ve iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin minimum alanda sunulması amacıyla yeterince yoğunlaştırılmış, değişen gereksinimlere –büyümenin getirdiği karmaşık biçimlere- yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişletilmiş bir strüktürdür”.

Yerleşme alanı ya da habitat bağlamında değerlendirildiğinde kentler, kültürü besleyen ve kapsayan yerleşimlerdir. Kültürün kaynağı olmanın yanı sıra kentleri, ekolojik etkilerin en belirgin biçimde yaşandığı ve etki alanı en geniş olan insan ekosistemleri olarak da değerlendirmek mümkündür (Karadağ, A., (2009:31-47).

Buradan çıkarılacak sonuç; kentlerin gelişigüzel yerleşilmiş alanlar, anlamsız bir yığın değil aksine kendine özgü toplumsal yaşam alanları olması gerekliliğidir. Yaşam biçimi açısından ortak özellikler barındırmalarına karşın kentlerin kendi tarihsel gelişim süreci içerisinde geliştirdikleri kültürleri onların özgünlüğünü belirler. Kentler süreç içerisinde var olurlar ve bu süreçte kültürel, ekonomik, fiziksel pek çok değişime uğrarlar.

3.1.2. Kültür

“Kültür her Şey unutulduğu zaman belleklerde ne kalıyorsa ona verilen isimdir.”(Anonim)

Toplumların yaşam biçimlerinin ifadesi olarak kabul edilen “**kültür**”, insanın yaşam etkinliklerinden dođuμtur. İnsan tarafından üretilen her ortam, her obje ve her söz kültür kapsamında değerlendirilir.

Steiner (2004) “*kültür özel bir habitat içinde yaşamın devamlılığını sağlayan ve sosyal gruplar tarafından kuŐaktan kuŐađa aktarılan; ideoloji, düşünce, geleneksel davranıŐlar dizisi, sosyal ve politik organizasyonlar ile özel ve genel insan yapımı olan her Őeydir. Kültür insan eseri olarak insanın politik ve sosyal organizasyon iliŐkilerinden doğan bir enerji sistemidir*” demektedir.

İngiliz antropoloğu E.B. Taylor’a göre kültür; “*insanın bir toplum  yesi olarak edindiği, bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, t re ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür.*”

Duverger’e (1975) göre ise, “*kültür, bir insan topluluğundan beklenen davranıŐları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş davranıŐlar, düşünceler ve duyular bütünüdür. Kültür bir bakıma, toplumların gerek bilinçli, gerek bilinçsiz belleğidir. Başlangıçtan beri gerçekleŐtirilmiŐ olan dönüşüm ve ilerlemelerin tümünün bir özetini saklar ve kaybolmalarını engeller. Kültür ilerlemenin ürünüdür. Geleneksel öğeler, her geçen gün, kültüre eklenen yeni tekniklerin, değerlerin tasarımlarını etkisiyle yok olma baskısı altında kalırlar. Baz n yeni öğeler, eskilere yalnızca eklendiğinden olay basit bir toplamadan ibaret kalır. Fakat çoğu zaman, yeni öğeler eskilerin yok edilmesini ya da d n Ő tir lmesini gerektirir. Dolayısıyla tüm kültürler sürekli olarak bir evrim geçirirler, değer en bu evrimin temposudur.*”

UNESCO¹³ 2012 yılında yapılan toplantısında, kültürü sürdürülebilirliğin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmakta ve “*eğer sürdürülebilirlik yerkürenin kaynaklarını gelecek nesillerin bu kaynakları kullanmadaki haklarını gasp etmeden kullanmaksa, kültür tüm kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almalıdır. Çünkü kültür insanların birbirilerine, içinde yaşadıkları topluma ve doğal çevrelerine karşı tutumlarını belirler*” denilmektedir.

3.1.2.1. Kültürel Miras

Toplumdan topluma değer en, o topluma ait özellikleri yansıtan unsurların bütünü olan “kültür”, kuŐaktan kuŐađa aktarılarak sürdürülmelidir.  nceki nesillerden günümüze ve gelecek kuşaklara miras kalacak kültür, somut ve somut olmayan kültürel miras olarak sınıflandırılmaktadır.

Somit kültürel miras (cultural heritage) olarak kabul edilen yapılar, tarihi mekânlar, anıtlar ve doğal g zelli ler toplumların gelişimini ve yerleşim yerlerini zamanlar ötesine taŐıyarak, o toplumun fiziksel olarak ayakta kalmış doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerini resimlerler. Diğer taraftan **somit olmayan kültürel miras (intangible heritage)** elle tutulmayan, gözle görülmeyen ancak bir toplumu var eden gelenekler, dil, inanışlar, müzik, Őarkılar, danslar, etkinlikler, tekerlemeler, hik yeler vb. değerlerdir. Kayıt altına alınmayan somut olmayan kültürel miras eserleri zamanla unutulup yok olacaktır.

3.1.2.2. Unesco ve Sürdürülebilir Kültürel Miras

Somit ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında UNESCO’nun yapmış olduğu çalışmalar önemlidir. “Hızla küreselleşen dünyada kültürel miras eserleri, sadece bulundukları ülkelerin değer, dünyadaki tüm insanların değerleridir” bakış açısına sahip olan

¹³<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/Rio+20%20ebrochure%20final.pdf> (ziyaret tarihi: 09.01.2014)

UNESCO, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması amacıyla çeşitli çalışmalar sürdürmektedir.

i. Somut Kültürel Miras

Somut kültürel mirasın sürdürülmesi amacıyla, UNESCO 17 Ekim- 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanmıştır. Genel Konferansının 17. oturumunda imzalanan sözleşme ile Dünya Mirası Komitesi (World Heritage Convention), kültürel ve doğal mirası korumayı hedefleyerek, yok olmaya yüz tutmuş, kötü görünen ve korunması için yeterli finansal desteğin sağlanmadığı ya da sağlanamadığı eserleri korumaya yönelik çalışmalara başlamıştır. Korunacak eserlerin evrensel nitelikte, göze çarpan, dünyada bir başka benzerinin olmaması ve insanlık için tarih sanat veya bilim açısından önem taşımasına dikkat edilmektedir.

Dünya Mirası Komitesinin dünya kültürel mirası listesini oluştururken belirlediği tanımlar aşağıdaki gibidir:

1. **Anıtlar;** Mimari çalışmalar, anıtsal heykeller, resim çalışmaları, sanat, tarih ve bilim açısından dünyada göze çarpan mağara çizimleri, arkeolojik sit alanları ve kitabeler.
2. **Grup Halindeki Binalar;** Sanat, tarih ve bilim açısından önemli olan bir aradaki binaların doğadaki yerleri, homojenlikleri ve mimarileri,
3. **Sitler;** İnsanların tek başına ya da doğanın katkısıyla oluşturdukları çalışmaları, tarihi estetik ve antropolojik açıdan dünyada önem arz eden arkeolojik alanlar.

Dünya kültürel miras listesini oluştururken baz alınan kriterler ise aşağıdaki gibidir¹⁴:

- i. Seçilen eser insan yaratıcı zekâsıyla ortaya konmuş olmalı ve ustalık gerektirmelidir.
- ii. Uzun bir zaman diliminde ya da kültür coğrafyasında mimari ya da teknolojik gelişmeler, sanatsal anıtlar, şehir planları veya peyzaj mimarlığı açısından önemli olan ve insanlığa ait değerlerin değişkenliğini göstermelidir.
- iii. Yok, olmuş ya da yaşayan medeniyetlerin geleneklerine şahitlik eden ayrıcalıklı ve tek olma özelliği taşımalıdır.
- iv. İnsanlık tarihinde önemli devletleri, olayları işaret eden, göze çarpan teknolojik ya da mimari bina veya manzaralar olmalıdır.
- v. Dikkat çeken geleneksel yerleşim yerleri ve topraktan yapılmış örnekler olmalıdır.
- vi. Doğrudan toplumla ilgili olaylar, gelenekler, fikirler, inanışlar, dikkat çekici nitelikteki sanatsal değeri olan çalışmalar olmalıdır.

1976 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Konvansiyonu imzalanmış olup, 1978 yılında dünyada “Üstün Evrensel Değer”e sahip olan doğal ve kültürel varlıkları, bütün insanlığın mirası kabul ederek tanımak, toplumlarda evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve bu değerlerin korunması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla “Dünya Miras Listesi” uygulaması başlatılmıştır.

1978 yılından itibaren devam eden Dünya Miras Listesi uygulamasının 15–25 Haziran 2014 tarihlerinde Katar’ın başkenti Doha’da gerçekleştirilen 38. Dünya Miras Komitesi toplantısı neticesinde 161 ülkenin Dünya Miras Listesinde yer alan miras alanı sayısı 779 adedi kültürel, 197 adedi doğal ve 31 adedi karma olmak üzere toplam **1007** ye ulaşmıştır (Dostoğlu, N., 2014:11-13).

¹⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/> (ziyaret tarihi: 09.01.2014)

2014 yılına kadar Türkiye’den 2 adedi karma olmak üzere toplam **11** adet kültürel miras UNESCO Dünya Kültürel Mirası listesine dâhil edilmiştir. Bu eserler; Kapadokya ve Göreme Milli Parkı (karma), Hieropolis ve Pamukkale (karma), İstanbul tarihi kent alanı, Safranbolu kenti, Hattuşaş: Hitit Başkenti, Selimiye Camisi ve Külliyesi, Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi, Truva Arkeolojik Kenti, Çatalhöyük Neolitik Alandır. 15–25 Haziran 2014 tarihlerinde Doha toplantısında 998. Dünya Mirası olarak Bursa ve Cumalıkızık “Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu” dosyası ve **999. Dünya Mirası olarak da “Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı”** miras listesine dâhil edilmiştir. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri ile Efes Antik kentinin 2015 yılında Dünya Mirası Listesine dâhil edilmesi ile 2015 yılı itibarıyla 15 adet kültürel mirasımız UNESCO Dünya Kültürel Mirası listesinde.

Bu tez kapsamında değerlendirilecek olan tarihi Birgi yerleşimi kültürel miras olarak **13 Nisan 2012** tarihinden itibaren “aday listesine” alınmıştır. Bergama ile aynı yıl aday listesine alınmasına rağmen Birgi, “Dünya Mirası Listesine” henüz dâhil edilmemiştir.

ii. Somut Olmayan Kültürel Miras

Hızla gelişen teknoloji ve küreselleşen dünya ile birlikte sosyal yaşamdaki değişim birçok somut olmayan kültürel miras unsurunun yok olmasına neden olmaktadır. Yerli halka ait kültür, gelenek ve görenekler, geleneksel el sanatları, yerel dil ve şiveler zamanla yok olmaya yüz tutmuştur. Gelecek nesillerin kültürel çeşitliliği ve farklılığı görerek, bunları zenginlik olarak algılayıp paylaşımları önemlidir. Bu bağlamda çok geç kalınmadan somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için önlem alınması gerekliliği açıktır.

Kültürel sürdürülebilirliğin önemli şartı olarak somut olmayan kültürel mirasın sürdürülmesi gerçeğinden yola çıkan UNESCO, 29 Eylül –17 Ekim 2003 tarihindeki 32.Genel Konferansı sonucunda “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” sözleşmesini imzalamış, bu sözleşmeye istinaden Türkiye taraf olma sürecini 27 Mart 2006 tarihinde tamamlamıştır. Somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilenler; sözlü gelenek ve anlatımlar, dil, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller, şöenler, festivaller, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları vb. gibidir. Arka planında sosyo-ekonomik, politik, etnik, dini ve filozofik değerler bulunan bu etkinlikler genellikle belli bir toplumda belli dönemlerde görülmüşlerdir. Önemli olan bu değerlerin kayıt altına alınıp gelecek nesillere sunulabilmesidir. Ülkemizde pek çok somut olmayan kültürel mirasımız bulunmaktadır. Bunlardan aşağıda sıralanan 12 adedi (Aralık 2014 tarihi itibarı ile) “Somut Olmayan Kültürel Dünya Mirası” listesine dâhil edilmiştir¹⁵.

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Âşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz ve Hacivat (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya- 2009)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra geceleri - 2010)
7. Alevi- Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)

¹⁵ http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_TR.pdf

9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk kahvesi ve Geleneği (2013)
12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014).

3.1.2.3. Unesco Dünya Mirası Listesine Girmenin Faydaları

UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer almanın en büyük yararı, üstün evrensel değeri tescil edilen alanların tüm dünya tarafından tanınması ve ortak dünya mirası kabul edilecek olmasıdır. Dünya Miras Listesine girmiş olan varlıklar (Dostoğlu, N., 2014:12);

- UNESCO Dünya Mirası amblemi taşımaya hak kazanırlar ve bunun ayrıcalıklarından faydalanırlar.
- Bu varlıkların korunma sorumlulukları ait oldukları ülkeye aittir. Ancak bu eserler bütün dünyaya açıktır. Koruma sorumlulukları, yönetim planında belirlenir. Üstün evrensel değeri tescillenen alanların korunması ve sürdürülebilirliği, onaylanmış olan Koruma Planı ve Yönetim Planıyla sağlanır. Kurumlar arası eşgüdümlü bir şekilde proje faaliyetleri devam eder. Ayrıca UNESCO’nun da periyodik kontrolleri devam ettiği için bu alanlarda izinsiz ve korumaya aykırı herhangi bir yapılaşma ya da uygulamanın yapılması mümkün değildir.
- Dünya Miras Listesine giren varlıklar için, UNESCO’dan teknik desteğin yanı sıra Dünya Mirası Fonundan da yararlanmak olasıdır. Uluslararası destek taleplerinde “Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi”nde bulunan alanlar ile yine acil koruma eylemi gerektiren alanlar öncelikli alan olarak kabul edilse de, gerekli durumlarda uluslararası koruma kampanyalarından destek alınabilmektedir.
- Ayrıca Dünya Miras Alanı’nın dünyaca tanınırlığının bir başka deyişle “Dünya Markası” niteliği taşımasının sunduğu avantajla beraber bölgenin ve kentin gelişen “kültür turizmi” potansiyeli de ekonomiye katkı sağlayacak sözkonusu bölgelerde istihdam olanakları ve yatırımları arttıracaktır.
- UNESCO Dünya Mirası olan alanlarda yaşayan ve çalışan kişilerin de hazırlıklı olması gereken bazı konular vardır. Bunlardan en önemlisi, insanların yaşadıkları çevrede bulunan tarihi eserlerin farkında olmaları, tarihi özellikleri bilmeleri, bunların yüzyıllardan beri miras şeklinde nesilden nesile ulaştığının bilincinde olmalarıdır. Alanlarda yer alan somut ve somut olmayan değerleri korumak sürdürülebilir bir şekilde yaşatmak, çevreye karşı duyarlı olmak herkesin görevi sayılmalıdır. Artık dünyaca kabul edilen görüşe göre sadece anıtsal eseri korumak yeterli değildir. Tarihi eserlerin çevresinde yer alan peyzajı, dokuyu ve sosyo-kültürel çevreyi bütüncül olarak korumak da önemlidir. Tarihi doku orada yaşayan insanların yaşam biçimiyle değer kazanır. Bu noktada somut olmayan kültürel mirasın da önemi büyüktür (Dostoğlu, N., 2014:11-13).

3.1.3. Kimlik

Yukarıda detaylı olarak bahsedilen kültür ve kültürel miras, toplumların neden birbirlerine benzediklerini veya benzemediklerini ve neden değiştiklerini açıklar. Bu durumda kültür toplumsal bir marka gibidir ve bireylerin algılama, düşünme ve davranma şekillerine kimlik olarak geçer¹⁶.

Türk Dil Kurumu tarafından “insana özgü belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların tümü, teşhis ve hüviyet” olarak tanımlanan “kimlik”, toplumsal bir olgudur ve mevcudiyetin temel tanımlayıcısıdır.

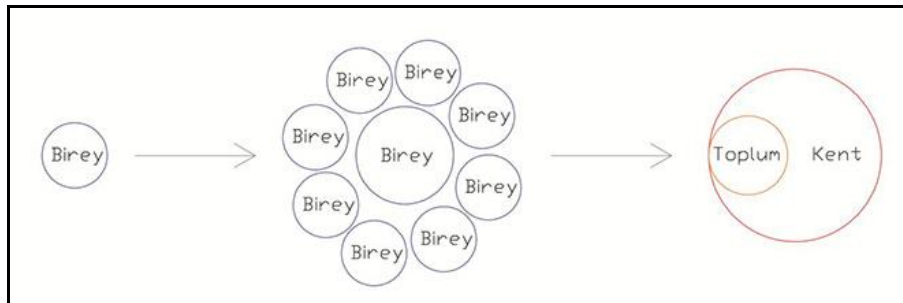
Webster’s sözlüğünde ise kimlik, “bir objenin veya varlığın ayırt edilebilen karakteri veya durumu” olarak tanımlanmıştır. Ayırt edilebilen karakter veya özgün olma durumu kuşkusuz diğer varlıklarla kurulan ilişkilerle anlaşılabilir. Bu ilişkiler kimliğin ortaya çıkışındaki gerekli eylem biçimleridir.

Öte yandan Topçu’nun (2011) tanımlamasına göre kimlik, “doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi diğer canlı ve objelerden ayıran, öncelikle onun görsel, işitsel vb. gibi duygularla algılanan, kendine özgü olma durumu ile ifade edilmekte ve teklik, özgünlük” anlamında kullanılmaktadır. İnsan kimliği kültürle birleşerek onun diğer insanlarla kurduğu tüm ilişkilerinde bağlayıcı bir gösterge olarak bireysel özgürlüklerini sınırlamakta, kişinin yaşadığı yere göre köylü, kentli, ülkeye göre Türk, Fransız, Alman vatandaşı olmasını sağlamaktadır.

“Kimlik kavramı” gerçekte kişinin aidiyetine gönderme yapar. Onun kendini tanımlamasını ve sistem içerisindeki yerini kavramasını sağlar. Net bir ifadeyle, bireyin sosyal dünyada nasıl var olduğunu ve nasıl konumlandığını yansıtır. Tüm varlığı ile nereden geldiğine, nereye gittiğine ve sistem içerisindeki duruşuna, yani dış ortama yansıttığı algılanma biçimine ilişkin bir cevaptır (Es, M., 2012:12-20).

Bireyin kimliği yaşadığı çevre içinde şekillenmeye başlar ve biçim alır. Kimlik gelişimi sadece başka birey kimlikleriyle kurulan ilişki ile değil aynı zamanda birey etrafındaki obje ve mekân ilişkilerinin gelişmesine de bağlıdır (Suher, H., ve diğerleri 2004:26-42). Dolayısı ile kimlik durağan değil dinamikdir. Kimliği oluşturan toplum ve insan ilişkileri, teknolojik, bilimsel gelişmeler doğrultusunda sürekli olarak tanımlanmakta ya da üretilmektedir. Bireyin geçmişi ve beklentileri ya da tahminleri gereksinim ve istekleri ile yaşadığı toplumun gelenek, inanç ve beklentileri kimliği biçimlendirir.

Toplumsal yapı toplum kültürünün etkisi altında biçimlenir. Bireysel kimlik, grup ve toplum kimliğinin alt bileşenidir. Dolayısı ile bireylerin toplumu, toplumunda fiziksel yapıyı etkilemesi, oluşan fiziksel yapının da toplumu dolayısı ile bireyi etkilemesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda yapılanmış çevre olan kent ile birey ve toplumların karşılıklı etkileşimi kendiliğinden ortaya çıkar.

Şekil 3.1. Birey-Toplum; Toplum-Kent İlişkisi (Kaynak Es, M.,2012)

¹⁶ <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi40.pdf>, 04.06.2012(ziyaret tarihi)

3.2. Kentsel Kimlik

Latince “idem”(aynı) kökünden türetilen identité- identity kelimesinden gelen kimlik, toplumsal bir olgu ve mevcudiyetin temel tanımlayıcısıdır. Bir toplumda kimliğin gelişebilmesi için, diğer toplumların varlığına ihtiyaç duyulur. Kentsel kimlik de de benzer bir durum söz konusudur. Bir kente ait olan kimlikten bahsedebilmek için farklı kimliklere sahip diğer kentlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009b). Bu bağlamda kent kimliğini “*bir kenti başka kentlerden farklı kılan o kente ait anlam ve değerlerin toplamı olarak özetlemek mümkündür*”¹⁷. Bu değerleri ölçmek ya da bütünüyle tanımlamak mümkün değildir. Çünkü kentsel kimlik; çok sayıda kavramsal koşul ve etkenin bir arada tarihsel süreç içerisinde geliştirdikleri kolektif bellekte oluşan “**kentsel mekân**” algılamalarıdır.

Ortaya çıkmaya başladıkları dönemden itibaren kentler, uygarlıkların geçmişten miras aldıkları tarihle, ona katılan kültürle, içinde yoğruldukları coğrafyayla biçimlenirler. Bu yüzden kentler, bu somut ortama, toplumsal hayata ve hayattaki ilişkilere ev sahipliği yaparken, diğer taraftan bu etkileşimle özelliklerini kent kimliğinden, kent profilinden ve kentin imgesinden almak suretiyle “**karakteristiklerini**” oluştururlar (İlgar, E.,2008:4-12).

Bir kentin kendine ait kimliğe sahip olması demek, o kentin üzerine yerleştiği coğrafyadan içinde barındırdığı insanlara kadar uzanan bir ağın içinde zamanla gelişen bir etikete sahip olması demektir. Bu etiket, o kentin kimliğidir ve üzerinde sadece o kenti tanımlayan ibareler bulunur. Bu ibareler bir kente ilk defa gittiğimizde algıladığımız ya da belleğimizde oluşan izlerdir (İlgar, E.,2008:4-12; Image of the City, Kevin Lynch).

Kentlerin belli bir nüfus yoğunluğuna sahip ekonomik, sosyal ve kültürel tekâmül seviyesine ulaşmış, farklılıkları bünyesinde barındıran, teknik, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel konuları kapsayan yerleşmeler oldukları hatırlanacak olursa, bu yerleşmelerin kimliğini belirleyen öğelerin; “*Çevre Bileşeni*” olarak kabul edilen doğal ve insan yapısı çevre koşulları ile , “*Beşeri ve Kültürel Çevre Bileşeni*” olarak kabul edilen kentte yaşayan nüfus, kentleşme, mimarlık, kültürel etkinlikler ve karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkması kaçınılmazdır (Karadağ, A., ve Koçman A., 2007:3-16).

Bu bağlamda, kentlere kimliğini veren öğeleri¹⁸;

- İyi tasarlanmış bir mekân,
- Doğa ile bütünleşmiş bir çevre,
- Korunmuş kültürel ve tarihi miras olarak özetlenmek mümkündür.

Kent kimliği ise; “*kent imajını etkileyen her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür.*”

Tanımda vurgu yapıldığı üzere her kentin kimliği, içinde bulunduğu kültürel yapı ve bölgeye bağlı olarak farklı değerlerin ön plana çıkması ile farklı şekillerde olmaktadır. Bir kentin bulunduğu coğrafyadan ötürü, farklı iklimsel ve fiziksel özelliklere sahip olması ya da başka bir kentin tarihi özellikleri ile ön plana çıkması o kentin kimlik elemanlarını büyük ölçüde etkiler. Buna karşın, bu kimlik biçimlenmesinde sadece fiziki faktörler değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik

¹⁷ <http://www.solencol.com/b10.htm> 03.05.2013(ziyaret tarihi)

¹⁸ <http://www.solencol.com/b10.htm> 03.05.2013(ziyaret tarihi)

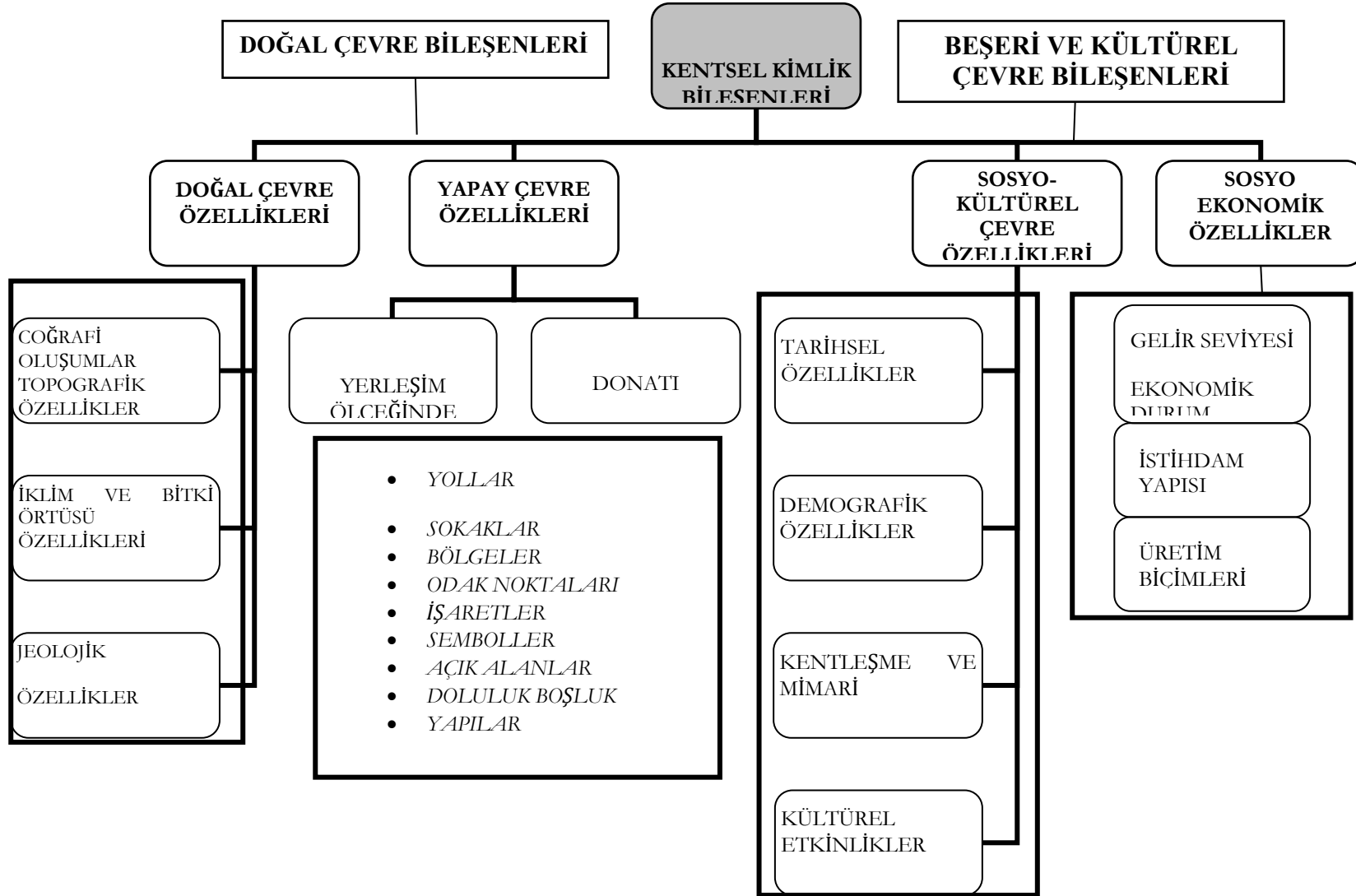
faktörlerde etkili olmaktadır. Kent kimliği dinamik ve sürekli gelişen bir yapı olduğundan, tarihin her döneminde, bir kent çatısı altında ortaya çıkan her sosyal yapının, sonuçta ister istemez o kentin fiziksel yapılanmasına yansması kaçınılmazdır (Nalkaya, S.,2006:39-43). Bu nedenle kentin mimari evrim sürecinin, gerçekte onun sahip olduğu değerlerin tümünü kapsayan bir algı süreci olduğu, bunun da temelinde iki ana unsurun yer aldığı düşünülebilir: “kentsel kişilik ve kentsel kimlik.”

Tekeli’ye göre (1991); “*kentsel kimlik ve kentsel kişilik kavramlarının kente yüklediği anlamlar farklıdır. Kentsel kimlik kentte yaşayanların kentte buldukları değerler, amaçlar kümesi ve kente yüklenen bir idealleştirmedir. Bu bağlamda kimlik kente yakıştırılan belki daha sonra gerçekleşecek, belki de hiç gerçekleşmeyecek bir idealleştirme olup potansiyel bir proje olma niteliği taşımaktadır. Oysa kent kişiliğinden söz edildiğinde bundan farklı bir şey betimlenir. Kentin kişiliği daha çok gözlemsel olarak dış dünyaya dayandırılıp ortaya konulmaya çalışıldığından, kente yakıştırılan özellikler değil doğrudan onda gözlenenler özelliklerdir*”.

“Kentlerin görgül özelliklerinden ve o kentlerde yaşayarak elde ettiğimiz deneylerden giderek o kentlerin kişiliklerini saptarız. Oysa o kentin kimliğini saptarken gene görgül saptamalardan yola çıkarız ama salt bu saptamaya ya da saptamaların sınıflamasıyla yetinmeyiz, onu aşarak, kente ayrıca bir olumlu değerler ve amaçlar kümesi yükleyerek kimliğinden söz ederiz. Böylece kimlik bir anlamda o kentte yaşayanların gerçekleştirmeye çalıştığı bir proje haline gelir. O kenti ve kentte yaşamayı anlamlı hale getirir. Kentte yaşayanların yakıştırdıkları bu kimlik görgül olanı aşmakla beraber ondan da tamamen bağımsız olarak kurulamaz. Bu bakımdan kentin kimliği ile ilişkilidir. Kentin kişiliği kentin kimliğinin ne olabileceğini sınırlar, kimlik ise kişiliğin gelişme projesini yönlendirmiş olur.”

“Bir kentin kişiliğini ve kimliğini sadece yapılarının mimari değerinde, doğal çevresinin özelliklerinde aramaya çalışmak doğru olmaz. Bu olumlu özellikler ancak içinde geçirilen yaşam deneyleriyle tamamlanır, bir anlam kazanır. İki yön birbirini bütünler. Bir kentte yaşayan kişiler için, içinde yaşamılan çevre, sadece içinde bazı etkinliklerin yapıldığı, yaşamları için gerekli kazanan sağlandığı alanlar ise, orada yaşayanlar için bu tür araçsal niteliklerin dışında bir anlamı yoksa o kentin bir kimliğinden değil, ancak kimliksizliğinden söz edebiliriz. Kişiler bu yaşadıkları mekâna değerler yükledikleri, oraya bağlandıklarında bu değerler için bazı fedakârlıklarda bulunmaya başladıklarında orastının anlamlı bir kimliği bulunur. Kuşkusuz bu bağlılıkların oluşmasında güzel tasarlanmış bir mimari çevre, doğa ile kurulan başarılı bir ilişki biçimi yardımcı olabilir. Ama çevrenin bu nitelikleri olmasa da içinde yer alan etkinliklerin çekiciliği, insanların birbiriyle kurduğu ilişkilerin niteliği de o yere bir kimlik kazandırmaya yeterli olabilir”.

Kentlerin kişilik ve kimliğini oluşturan bileşenler Tablo 3.1’de gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Kentsel Kişilik ve Kimlik Bileşenleri,

Kaynak, Topçu (2011)'den uyarlanmıştır.

3.3. Kentsel Kimlik Bileşenleri

Tablo 3.1.'den de anlaşılacağı gibi, bir kentin karakteri; coğrafyası, jeopolitik konumu, kara-deniz-demir ve havayollarına olan mesafesi, barındırdığı canlı türleri, topografyası, bitki örtüsü, iklimi, jeolojik yapısı gibi bileşenler ile bu bileşenlerin mekânsal öğelere yansımaları olan mimari, tarihi kültürel değerler ve düzeyi, sosyal yapısı, içerisinde yaşayan ve daha önce yaşamış uygarlıklarının kente kazandırdıkları, yaşam biçimleri, ekonomik yapısı, başka kültürlerle olan açıklığı, Doğu veya Batı kenti oluşu, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı, geçirdiği işgaller, savaşlar, depremler vb. ile değişebilmekte böylelikle kendine has özellikler kazanmaktadır (Topçu, K.,2011: 1048-1072).

Tablo 3.1.'de kent bileşenleri “çevre bileşenleri” ile “beşeri ve kültürel çevre bileşenleri” olmak üzere ikili mekanizma olarak ele alınmıştır. “Çevre bileşeni” olarak kabul edilen kentsel kimlik bileşenleri, bir kentin sahip olduğu fiziksel özelliklerini ifade eder ve “doğal” ve “yapay” çevre özellikleri olmak üzere iki faktörden kaynaklanır.

3.3.1. Çevre Bileşeni: Doğal Çevre

Doğal çevre, doğanın bir parçası olmasına rağmen oluşumunda insan faktörünün etkili olmadığı çevredir. Fiziksel çevre üzerinde kurulan kentler, bulundukları çevrenin doğal özelliklerinden çeşitli biçimlerde etkilenirler. Doğal çevre verileri her kentin karakteristik yapısına ve özelliklerine göre değişiklik gösterebilir. Sözgelimi kent bir dağın eteğinde ya da deniz kenarında kurulmuş olabilir. Diğer kentlere uzak ya da yakın olabilir. Kentin topografyası, oryantasyonu ve coğrafi özellikleri, mikro iklimi, doğal yapısı, bitki örtüsü (flora) ve hayvan türleri (fauna) o kentin yerleşimini, gelişimini dolayısıyla kendine özgü imaj kazanmasını zorunlu olarak etkiler.

Kentlerin kuruluş ve gelişim süreçlerinde etkili olan, kenti şekillendiren, ona “öncelikli kimliğini kazandıran” doğal çevre verileri: **coğrafi konum, topoğrafya, jeolojik yapı, iklim koşulları ve bitki örtüsüdür.**

i. Coğrafi Konum

Farklı kıtalarda, farklı ülke sınırları içerisinde yer almalarına rağmen bütün kentler dünya üzerinde “kendilerine ait” coğrafi bir konuma sahiptirler. Yerel olması nedeniyle coğrafi konum tüm doğal bileşenler arasında kentsel kimliğini etkileyen en belirleyici etmenlerden biri olarak kabul edilir. Öyle ki bazı kentler sadece coğrafi özellikleri ile tanınırlar örnek olarak; İstanbul boğazı ile, Amsterdam kanalları ile, Antalya ise falezleriyle ünlüdür.

Coğrafi konumun kentsel kimliği etkileyen diğer doğal bileşenler için, belirleyici özelliği bulunmaktadır. Coğrafi konuma göre her yerleşim yeri güneş ışığından farklı etkilenmekte dolayısıyla iklim verileri farklılaşmaktadır. Ayrıca kentin stratejik konumu ve çevresindeki diğer kentlerle etkileşimi- ilişkileri de yine coğrafi konumla ilintili olup, kent kimliğinin oluşumunda etkili olmaktadır.

ii. Topoğrafya

Kentler büyük ölçüde üzerinde konumlandıkları toprak parçasının topoğrafik özelliklerinden etkilenerek biçimsel özelliklerini kazanırlar. Yer küreyi oluşturan yükseltiler, çöküntüler, eğimler, düzlükler ve baki öğeleri topoğrafik oluşumun sonuçlarıdır. Topoğrafya, iklimsel etmenleri, toprak oluşumunu, su bilançosunu ve canlı varlıkların dağılımını etkilediği gibi, kentsel mekânların biçimlenmesinde ve kent genelinde kullanılan yapı tipleriyle malzemelerin seçiminde de belirleyici rol oynamaktadır. Topoğrafyaya göre biçimlenen kentler düz alanlar, eğimli araziler, tepeler, vadiler ve su kenarları olmak üzere altı grupta toplanır. Örneğin Konya, Manisa düzlükte, Amasya, Tokat

vadilerde, Mardin, Trabzon, Erzurum, Van, Antakya, Kahramanmaraş tepe yamaç ve eteklerinde, Göynük semer adı verilen iki tepe arasında, İzmir, Antalya ise deniz kenarında kurulmuşlardır (Özer, M.,N., 1998:20).

Yüzey özellikleri kentlerin farklı formlarda gelişmesini sağlar. Kent ile topoğrafik veriler birbirleri ile ne kadar denge içinde olurlarsa, kentlerin kimlikleri de o kadar özgün ve kalıcı olmakta, insanların doğayı algılaması kentle bütünleşmesi kolaylaşmaktadır (Can, N.,1999:43-44).

iii. Jeolojik Yapı

Kentsel yerleşimler farklı jeolojik özelliklerin yer aldığı bölgelerde farklı yerleşim yapısı göstermektedirler. Jeolojik açıdan sorunlu bölgelerde imar yönetmelikleri bölgenin koşullarına göre düzenlenir ve gerekmesi halinde kat yüksekliklerinde sınırlamalar getirilir. Bu nedenle jeolojik yapı, kentte genel olarak kullanılan yapı malzemesini ve yapı boyutlarını etkilemektedir. Yapı boyutlarının farklılaşması kentin genel görünümünü etkileyerek o kente ait bir siluet oluşmasına neden olmakta, kentin dokusal karakteri ve silueti ise kimliğinin bir parçası haline gelmektedir.

iv. İklim Koşulları

Isı, ışık, yağışlar, nem, rüzgar ve güneş açısı gibi faktörler kentte yaşayan insanların günlük yaşam ve etkinliklerini, ekolojik ilişkilerini ve kentlerin yapısal özelliklerini etkileyen iklimsel verilerdir. Bu veriler kentsel dokuların görünüşlerinde farklılıklara yol açar. Sert iklime sahip yerleşim yeri ile daha ılıman iklime sahip olan yerleşim yeri arasında mimari tasarım, malzeme seçimi, yapı rengi ve yapıların farklı şekilde konumlanmasından oluşan kent dokularında farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar kentteki kimliğin farklılaşmasında önemli etkenlerdendir.

Farklı iklim bölgelerinde farklı kent dokusu çözümlerine gidilmesi iklim özellikleri nedeni ile kentsel mekân düzenlemeleri, yapısal elemanlar, yapı biçimleri ve malzemeler açısından belirgin farklılıklar göstermesi gerekmektedir (Can, N.,1999:45).

v. Bitki Örtüsü/ Flora ve Fauna

Kentlerdeki topoğrafik, jeolojik ve özellikle iklimsel farklılıklardan ötürü farklı bitki örtüsüne rastlamak mümkündür. İklimin, bölgelerin flora ve faunasına kadar uzanan tamamlayıcı özelliği bölgelerdeki bitki örtüsünün farklılaşmasını sağlamaktadır. Söz gelimi yağışın çok olduğu bölgeler daha fazla yeşil alana sahip iken, yağışın az olduğu bölgelerde bitki örtüsü seyrelir. Aynı zamanda bitki türü de değişiklik gösterir. Karadeniz bölgesinin yeşil dokusu, Ege Bölgesinin zeytin ağaçları, Akdeniz'in narenciye ağaçları, hep iklimsel özelliklerin bitki örtüsüne yansımasıdır. Bitki örtüsünün farklılaşması kentlerin farklı algılanmalarını sağlar. Dolayısı ile kentsel mekânlarda yer alan bitki örtüsü o kent için bir kimlik ögesidir.

Bu tez kapsamındaki araştırma alanları olan Birgi ve Bergama'nın kimlik öğeleri tespit edilirken yerleşimlerin tüm doğal çevre verileri (coğrafi konum, topoğrafya, jeolojik yapı, iklim koşulları ve bitki örtüsü) ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3.3.1.1. Çevre Bileşeni: Yapay Çevre

“Yapay çevre”, fiziksel kimliğin ikinci boyutudur. Kentte yaşamlarını sürdüren insanların gereksinimlerinden ortaya çıkan eylem alanları ve bu eylem alanlarının karşılıklı ilişkileri ile biçimlenen, insanlar tarafından oluşturulmuş öğelerden oluşur. Yapay çevre oluşturulduğu dönemdeki toplumların bilgi, teknoloji, toplumsal değerlerini ve toplumun ortak kültürünü yansıtır. Kentteki anıtlar, konutlar, yollar kısaca kentte insan yapısı ile oluşturulmuş her şey yapay çevrenin toplum kültürünün parçasıdır.

Kentsel mekânlar olarak kentsel doku kapsamında yer alan yapay çevre faktörleri, görüntü, konum ve anlam olarak ön plana çıkmaktadır. Bir çok araştırmacı kent mekanını dolaşım (yollar,

sirkülasyon izleri, sokaklar), açık alanlar ve yapılar olmak üzere üç ana grupta toplamaktadır (Can, N., 1999:49).

Dolaşım (yollar, sirkülasyon izleri, sokaklar), kent içerisinde ayrı ayrı oluşan kentsel mekanları birbirine bağlayarak bir bütünü ortaya çıkarırlar. Dolaşım elemanı olan sokaklar kent içinde iz oluşturan yapay unsurlardır. Özellikle eski kent sokaklarında rastladığımız farklı ölçü, zemin kaplama malzemeleri vb. mekânın kimliğini etkilemektedir (Özalp, D., 2008:21). Tez kapsamında özellikle Birgi’de geleneksel sokakların kentsel doku ve silüet oluşumundaki etkisi tartışılmış, sokakların yapısının Birgi sivil mimarisi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Tarihi kentsel dokulardaki sokaklar yaya ya da atlıya göre oluşmuştur. Bu nedenle sokak genişlikleri sınırlı, ulaşım ağı organiktir. Yer yer genişleyip yer yer daralarak devam eden sokaklar, çıkmaz sokaklara da yer verir. Bazen birkaç sokağın kavşağı, geometrik ve önceden tarif edilmiş düzeni olmayan bir genişlik kazanır.

Kentteki yapay elemanların oluşturduğu yapılar, yapı grupları ve yerleşimlerin görsel karakterleri, bu yapıların bir araya geliş biçimine ve mekânsal ilişkilerine bağlıdır. Toplumun yapısını yansıtmaları bakımından yapıların yapı grupları olarak bir araya geliş biçimi ve mekânsal ilişkileri önemlidir. Böyle bir durumda yapısal yoğunluk, yapılar arasındaki boş alanlar oranı, büyüklük, yapı sayısı göz önünde bulundurulur. Bir araya geliş biçimi ise serbest ya da belirli bir düzene göre olabilir (Özalp, D., 2008:21).

Sokak-meydan birlikteliğinin oluşturduğu mekânsal sınırlayıcılar, malzeme-renk-doku birleşimi ve yeşille olan ilişkileri de yine yapay çevre elemanları olarak kabul edilmektedir. Bütün bu elemanların konumları, özellikleri, çevreye katkıları, ilişkileri ve değişimleri kent kimliğini olumlu ya da olumsuz biçimde etkilemektedir¹⁹.

Kentlerde dönemsel olarak inşa edilen mimari yapıların niteliği, cephesel özellikleri ve bu değerlerin korunmuş olması, kentin kimliğinin daha baskın olarak hissedilmesini sağlar.

Doğal ve yapay çevrenin uyumu kentsel kimlik oluşumunun olmazsa olmazlarından kabul edilse de, günümüz kentlerinde kentsel kimliğinin sürdürülmesinde yaşanan sorunların en temel nedeni olarak; yapılanmış çevre ile etkileşim içerisinde olan fiziksel çevrenin yaşam mekânı ve yaşam kalitesi açısından sorunlu olması gösterilmektedir.

3.3.2. Beşeri-Kültürel Çevre Bileşenleri

Kentsel kimlik bileşenlerinin ikinci bileşeni olan “beşeri-kültürel çevre bileşenleri” bir kentin toplumsal kimliğini oluşturur. Tarih, demografi, kültürel özellikler ve kurumsal yapının belirlediği “sosyo-kültürel” faktörler ile gelir seviyesi-ekonomik durum ve istihdam yapısının belirlediği “sosyo-ekonomik” faktörler olmak üzere, her biri birbirinin içinde, birbirinden etkilenen, birbirinden ayrırt edilmesi mümkün olmayan bu faktörlerin etkileşimi toplumsal kimliği tanımlar.

i. Sosyo-kültürel Yapı

Kent kimliği kente özgü fiziksel niteliklerin yanı sıra, o kentte yaşayanların sosyokültürel özellikleri ile de tanım bulmaktadır. Bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendiren, kentsel alan yaşam tarzına anlam kazandıran kültür, birbirine benzeyen/benzemeyen düşünce ve yaşam anlayışlarına sahip insanları bir arada tutar. Kent kültürü adı verilen bu güçlü dinamik, kentlerin

¹⁹ <http://www.solencol.com/b10.htm> (03.05.2013 ziyaret tarihi)

kendi tarih ve yaşam deneyimleri ile insanoğlunun bugüne değin yaratmış olduğu bilgi ve birikimlerinin ürünüdür(Özalp, D., 2008:34).

ii. Sosyo-ekonomik Yapı

Kentlerin tarihi gelişimi incelendiğinde, çeşitli dönemlerde farklı işlevleri üstlendikleri görülmektedir. Ekonomik anlamda kentin kalkınması söz konusu olduğunda farklı işlevler için farklı yer seçimlerinin yapıldığı görülmüştür. Kentlerin ekonomik yapısındaki gelişmeler ile sosyo-kültürel yapısındaki gelişmeler arasındaki dengesizlikler, fiziksel yapıya da yansımaktadır.

Kent kimliğinin devamlılığının sağlanması ekonomik yapı, kültürel yapı ve fiziksel yapının dengeli gelişmesi ile mümkündür (Güley, K., 2001: 29).

3.4. Sosyo-Ekonomik Koşulların

Kimlikli Kentlerin Sürdürülebilirliğine Etkisi

Kent kimliğinin sürdürülebilmesi ancak tarihi sürece dayanan birikim, eğitim, üretim, yatırım birlikteliği sonucu; **kentsel mekân bilincinin oluşması, demokratikleşme ve sivilleşme** ile mümkündür. Bu üçlü mekanizmanın itici gücü, Brundtland Raporu ile sürdürülebilir çevre kapsamına dâhil edilen **güçlü sosyoekonomik koşullardır**. Bir başka deyişle, **“ekonomi”** tüm çevresel konularda olduğu gibi kentlerin toplumsal ve çevresel kimlikleri ile sürdürebilmesinde de oldukça büyük öneme sahiptir.

Ülke ekonomisinin başat bileşenlerinden birinin “tarım” olduğu düşünülürse, ulusal ölçekte tarım ve tarımsal sorunların, buna bağlı olarak göç olgusunun ve ulaşılabilirliğin tartışılmasının bu tezi güçlendirecek argümanlar olduğu düşünülmektedir.

3.4.1. Tarım ve Tarımsal Sorunlar

Tarım, Türkiye için yaşamsal bir sektördür. Nüfusumuzun % 35’lik bölümünü barındırması ve genel ekonomiye % 13-14’lük katkı yapabilmesi bunun en önemli göstergesidir.

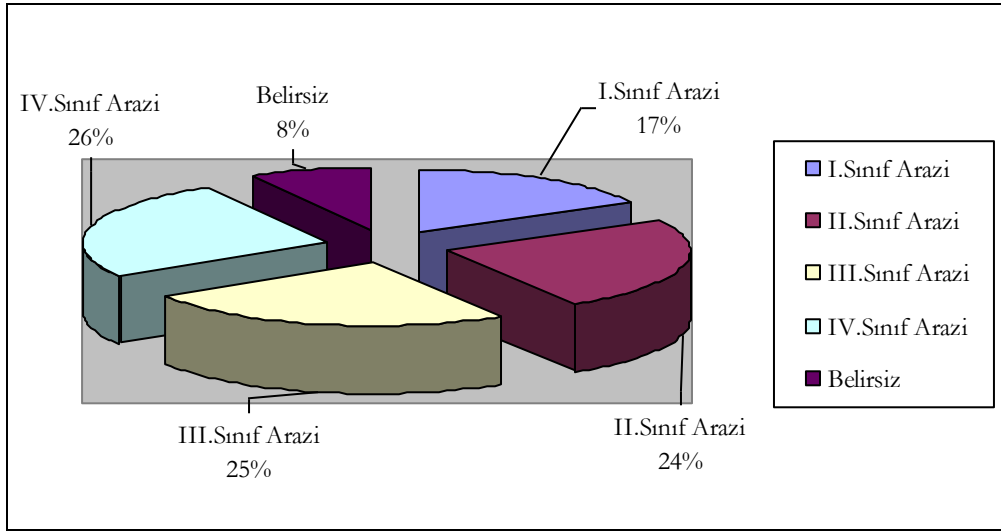
Ülkemizde 28.053.500,00 *hektarlık tarımsal alan* bulunmaktadır. Bu alanların toprak verimliliği açısından dağılımı aşağıdaki gibidir (Güley, K., 2001:30):

- 4.825.442,00 *hektarlık alan* (%17), **I.sınıf** arazidir ve bu alanlarda herhangi bir toprak koruma tedbirine gerek kalmaksızın tarımsal üretim yapılmaktadır.
- 6.772.873,00 *hektarlık alan* (%24) , **II.sınıf** arazidir. Bu alanların büyük bir bölümünün işlemeli tarıma döndürülmesi gerekmektedir.
- 7.282.763,00 *hektarlık alan* (%25), **III.sınıf** arazidir. Bu alanlarda çok zorunlu olmadıkça endüstri ve yerleşime izin verilmemelidir.
- 7.425.045,00 *hektarlık alan* (%26) **IV.sınıf** arazidir. Bu alanlar erozyona açık oldukları için tarımsal alanlarda erozyona karşı gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

Ülkemizde toprak özellikleri bakımından yetersiz, erozyon riski taşıyan, ıslaklık ve iklim koşulları nedeniyle işlenmeye uygun olmayan V,VI,VII.sınıf arazilerin toplamı 46.790.036,00 hektar olup, bu uygunsuz koşullara rağmen bu tür arazilerin 6.274.190,00 hektarında (%13) işlemeli tarım uygulanmaktadır.

Dünya karalarının yalnızca küçük bir bölümünün tarıma elverişli olduğu (1500 milyon hektar, yaklaşık %11) gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizin I,II,III ve IV.sınıf arazilerinin %96’sında, V,VI ve VII. sınıf arazilerin ise %13’ünde tarım yapılması, tarıma elverişli

toprak bakımından ne kadar zengin olduğumuzun göstergesidir. Ancak başta V,VI ve VII .sınıf araziler olmak üzere tüm tarımsal alanlarda ciddi yapısal sorunların olduğu bir gerçektir.

Grafik 3.1.Ülkemizdeki Arazi Sınıflarının Grafiği

(Kaynak: Haktanır,2000 verilerine dayanarak hazırlanmıştır.)

GSMH'daki payı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde %40 düzeyinde olan tarım sektörümüz bu niteliğini 70'li yılların sonuna kadar sürdürmüştür. 1970'lerde Dünya tarımında kendini besleyebilen²⁰ yedi ülkeden biri olarak kabul edilen ülkemiz, 1980'lere gelindiğinde başta süttozu ve peynir olmak üzere pek çok hayvansal ürünün ithalatçısı durumuna gelmiştir. Tarımın ekonomideki payını ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerine bırakmış olması ülkemizin "tarım ülkesi" olma niteliğini giderek kaybetmesine neden olmuş, buna paralel olarak kırsal kesimdeki nüfus ve tarımsal ürünlerdeki ihracat giderek azalmış, ithalatın artışı sürdürmesi ise net ihracatı sıfırlamıştır. İhracatçı ülke vasfını giderek kaybeden Türkiye bugün büyük çaplı bir ithalatçıya dönüşürmüştür.

Ülkemizde durma noktasına gelen tarımsal üretimin sorumlusu olarak; tarım politikalarının yetersizliği, çiftçinin ekonomik ve eğitim desteğinden yoksun oluşu, çiftçiye yol gösterecek, ürünlerini depolama ve pazar olanaklarına kavuşturacak mekanizmaların olmayışı, sınırlı toprak mülkiyeti ve artan üretim girdileri gösterilmektedir (Gümüşoğlu,F., 2008:67).

Tarımsal girdi fiyatlarının (akaryakıt, hibrit tohum ve tarımsal ilaç gibi) çok yüksek olması ve aynı zamanda arazilerin dağınık, parçalı ve küçük olmasından ötürü verimlilik düzeyinin düşük oluşu tarımsal ürün fiyatlarını ve üretim maliyetlerini Dünya piyasalarında ağırlık taşıyan ülkelerle göre oldukça yüksekte tutmaktadır. Küçük işletmelerde modern teknolojilerin uygulanması zor ve masraflı olduğundan Türkiye'de birim alan ve birim hayvandan elde edilen ürün verimleri de düşüktür.

Ülkemizde tarımsal kooperatifçilik de gelişmemiştir. Üreticiler ürettikleri ürünü tek başına pazarlamak durumunda kalmakta ve bundan dolayı da piyasayı etkileyebilecek bir güçten mahrum

²⁰ Kendini besleyebilen ile kastedilen, bir ülkenin temel besin (tahıl ve hayvan) ürünlerini dışarıdan alınmadan gerek kalmadan, nüfusunu kendi imkânları ile doyurabilmesidir.

kalabilmektedirler. Hâlbuki tarımı gelişmiş ülkelerde, üreticilerin kendi aralarında kurdukları güçlü tarımsal örgütler ve kooperatifler başta tarıma dayalı sanayi olmak üzere devlet ve uluslararası firmalarla dahi pazarlık yapabilmektedir (Gaytancıoğlu, O., 2002:3-7).

Ülke genelinde tarımda yaşanan sorunlar çalışma alanı olarak seçilen Birgi ve Bergama yerleşimlerinde de hissedilmekte, bu yerleşimlerde “tarıma dayalı nüfusta hızlı bir çözülme” görülmektedir. Bu bağlamda üzerinde tartışılması gereken bir diğer konu “göç” olgusudur.

3.4.2. Göç Olgusu

İnsanların çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları kentleri terk edip kendilerine başka yaşam alanları bulmaları “göç” olarak ifade edilir. Tarih boyunca insanlar, bireyler veya topluluklar halinde göçebe yaşamak zorunda kalmış ve sürekli kendileri için daha güvenilir ve yaşanabilir yerler aramışlardır (Güreşçi, E., 2011:126-135). 1700’lü yıllara gelindiğinde sanayileşme ile birlikte özellikle Avrupa toplumlarında göç olgusu ivme kazanmıştır. Sanayileşme süreci beraberinde pek çok sosyal, ekonomik ve siyasal olayları getirmiş, tarımdaki makineleşme ile insan gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Kırsal alanda zaten yoğun olan nüfus, tarımsal alet ve makinelerin kullanımı ile iyiden iyiye açığa çıkmış bu da bireysel ve toplumsal hareketliliği tetiklemiştir. Güreşçi’nin (2011) bahsettiği gibi bu hareketlilik yoğun olarak tarımdan sanayiye veya kırsal alandan kentlere doğru olmuş yani göç hareketi başlamıştır.

Dünyada başlayan bu süreçten Türkiye de etkilenmiş, özellikle 1950’lerden sonra Türkiye’de önemli sosyal ve ekonomik değişimler meydana gelmiştir. Değişimlerin başında çok partili hayata geçiş, sanayileşme ve kentleşmenin hızlanması gösterilmektedir. Bu gelişmelerin en genel sonucu veya süreci kırsal nüfusun çözülmeye başlamasıdır.

Kırsal nüfusun önemli bir kısmını oluşturan köylerden kentlere doğru bir nüfus akımı başlamış ve günümüze değin devam etmiştir. Bu akış kırsal göç veya köyden kente göç olarak tanımlanabilir ki bu durum kırsal alanların kent üzerindeki en belirgin etkisidir.

Ülkemizde 1950 sonrası kırsal alandan kentlere yaşanan göç ve hızlı kentleşme, 1980 sonrasında ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması, 1990 sonrası güvenlik ve ekonomik nedenlerle başlayan göç olgusunun hem kırsal hem de kentsel alanlar üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle tarihi kent merkezleri bu göçlerden olumsuz etkilenmiştir. Nüfusun terk ettiği ve ülke ekonomisine katkısının azaldığı kırsal alanlar, buna karşın taşıyabileceğinden fazla nüfusu barındırmaya çalışan kentsel alanlar göç olgusu etkisinin çift taraflı olduğunun göstergesidir.

Çelik (2006) Türkiye’de köyden kente göçün nedenlerini itici ve çekici güçler olmak üzere iki ana başlıkta toplar.

i. İtici Güçler

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun bulundukları yeri terk edip başka yerlere göç etmesine sebep olan itici pek çok neden bulunmaktadır. Türkiye’de kırsal alanlarda bireylerin dışa göç vermesini etkileyen nedenlerin başında tarımsal toprağın yetersizliği sonucu oluşan düşük gelir ve işsizlik, tarımda makineleşme ve güvenlik gelmektedir.

Literatürde tarımsal toprağın yetersizliği ve eşitsiz dağılımı olarak kabul edilen “topraksızlık” ülkemizdeki 1950 sonrası köyden kente göçün ana sebebi olarak belirlenmiştir. DİE Genel Tarım Sayımı verilerinden yapılan analizlere göre ülkemizde, 50-99 ve 100- 199 dekar büyüklüğünde bir araziye sahip işletme sayısının toplam içindeki oranı sırasıyla %18,2 ile % 10,6’dır (Çelik, F., 2006: 149-170). Geriye kalan işletme başına toprak sahipliği genelde 50 dekardan daha düşüktür. Bu durum çiftçinin az üretmesine, az gelir sağlamasına ve netice itibari ile işsizliğine neden olmaktadır.

Türkiye’de izlenen ekonomi politikaları ile birlikte tarımda “makineleşme” kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yapısında büyük değişikliğe neden olmuştur. İnsan gücünden makine gücüne geçiş göçü büyük ölçüde tetiklemiştir. Tarımda makineleşme kriteri olarak traktör sayısındaki artışı baz alan Çelik, DİE 2000 yılı verilerini kullanarak 1991’de 704.000 olan traktör sayısının 1995’de 777.000’e, 2000’de 942.000’e ve 2003’te 998.000’e çıktığını belirtmektedir.

Genelde toprakların ağılık sistemi ile tek kişiye ait olması köylülerin ise kendilerine ait olmayan topraklarda işgücü olarak istihdam edilmesi, tarımda makine gücünün insan gücünün yerini almasına neden olmuştur. İşsiz kalan üreticiler iş bulma ümidi ile topraklarını terk ederek başka yerlere göç etmeye başlamışlardır.

Ülkemizde görülen bir başka göç modeli ise “güvenlik” nedeniyle oluşan göçlerdir. 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yoğun olarak görülen toplumsal karmaşa, terör gibi olaylar bireylerin bulundukları bölgeyi terk ederek göç etmelerinde etkili olmuştur.

ii. Çekici Güçler

Kentlerdeki yüksek gelir ve istihdam fırsatları, kentte sunulan kentsel kamu hizmetlerinin gelişmişliği gibi etkenler kenti cazip kılan ve kırdan yaşayanı kente çeken “çekici güçler” olarak kabul edilmektedir. Kentlerin sunduğu fırsatlar ve yaşam kalitesi standartların yanında kırsal kesimdeki yerleşim yerlerinin ekonomik, sosyal ve fiziki alt yapı açısından bütüncül biçimde geliştirilmemiş olması kırsal alanlardan kentlere göç olmasını kaçınılmaz hale getirmekte ve bu durum kentlerin plansız ve sağlıklı bir şekilde gelişmesine neden olmaktadır.

İtici ve çekici güçler nedeniyle gerçekleşen göçler sonucu, göç alan ve göç veren kentlerde yüzlerce hatta binlerce yılda oluşmuş dengeler alt üst edilmiştir. Göç alan kentlerde önce varoşlarda başlayan yasal olmayan yapılaşma (gecekondu), giderek imar aflarıyla kentleri bir kanser gibi sarmış ve günümüzdeki başlıca kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir. (Tunçer, M., 1999:25). Kırdan kente olan göçlerde tarihsel dokunun tahribatı gerek göç alan gerekse göç veren bölgelerde kendini hissettirir.

Tunçer’in (1999) özetlediği gibi “göçler ve hızlı nüfus artışları sonucu kentlerin büyümesi tarihsel kent dokularında ve kent merkezlerinde geri dönülmez tahribatlara neden olmaktadır. “İmar” adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını artırma vb koruma hedefi olmayan hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlama anlayışı, bu planlamalar doğrultusunda spekülasyon amaçlı geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması, mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ve bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma, hızlı kentleşme ve kontrolsüz nüfus akışı ile ilişkilendirilmektedir”.

Ekonomik nedenler ve göçler sonucu kentlerde görülen bu bozulmalar, uzun zaman dilimi içerisinde oluşan kent kimliğinin sürdürülmesini zora sokmaktadır. Bu bağlamda kentsel kimlik ile sürdürülebilirliğinin önemi gerek ülkemizde gerekse dünyada artmakta, bu alanda yapılan çalışmaların sayısı ise gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Tezin araştırma alanları Birgi ve Bergama itici ve çekici güçlerin etkisi ile aşırı göç vermektedir. Özellikle Birgi, IV. Bölümde detaylı bir şekilde anlatılacağı üzere hızlı bir şekilde genç nüfus kaybı yaşamakta, bu durum yerleşimin özellikle konut dokusu üzerinde yoğun tahribatlara neden olmaktadır²¹.

²¹ Detaylı bilgi için Bkz. Bölüm IV.

3.4.3. Ulaşılabilirlik

“Ulaşım ve kentleşme olgularının birlikte ve birbirlerini destekler nitelikte gelişim gösterdikleri bilinen bir gerçektir.” Kentin canlı kalmasını ve sürekliliğini sağlayan ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik, vb. faktörler, ulaşımı şekillendirirken, ulaşımın gelişimiyle artan erişebilirlik/erişilebilirlik olgusu kentin etki alanını (hinderland) genişletmekte ve kentsel gelişimine büyük oranda destek olmaktadır.

Kentsel bir bileşen olan ulaşımındaki gelişme potansiyeli kentin diğer bileşenlerine göre daha dinamiktir. Teknolojik olarak gelişmiş ulaşım sistemleri, kentsel ölçekte etkilerini daha çabuk gösterirler. Bu dinamik yapı yeni kentlerin oluşmasına ya da mevcut yerleşimlerde ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmelere neden olabileceği gibi, ekonomik yapının zayıflamasına hatta bu durumun daha da ötesinde yerleşmelerin terk edilmelerine bile neden olabilmektedir (Atmaca, İ.,2009:15-30). Buradan yola çıkarak ulaşımın; mekânsal, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal faaliyetlerin bütününde önemli rol oynayan bir faaliyet olduğu söylenebilir. Tarım ve sanayi gibi başlı başına mal/hizmet üreten bir hizmet sektörü olmamasına karşın ulaşımın önemi, tüm mal ve hizmet üreten sektörleri birbirine bağlamada etkin bir role sahip olmasından kaynaklanır (Edwards, J.D.,1999:123).

3.4.3.1. İzmir-Aydın Demiryolu Hattı

Üretim ve ulaşım arasındaki ilişki, büyük ölçüde, hammadde taşınması ve daha geniş bir pazara daha fazla mal gönderilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda demiryolları yük taşımacılığında ve uzun mesafeli ulaşımında en uygun sistemlerden biri olarak kabul edilmiştir.

Demiryollarının ortaya çıkması kömür taşımacılığıyla başlar. 16. yüzyılda kömür, pek çok alanda buhar gücünü elde etmek için kullanılan temel enerji kaynağı olduğu için, kömürün taşınmasına büyük ihtiyaç duyulmuştur. 16. ve 17. yüzyıllardaki metal işletmeciliğindeki gelişmeler sayesinde ray ve vagon yapısının mümkün olmasıyla, 17. yüzyılın sonlarına doğru Britanya’da New-Castle ve Güney Galler’de, vagon taşımacılığının ilk örnekleri görülmüştür. Basit yerçekimi kuralından yararlanan raylı vagon taşımacılığı bir süre sonra “buharlı” motorların kullanılması ile yerini bugün bildiğimiz lokomotifli demiryolu taşımacılığına bırakmıştır (Atmaca, İ.,2009:15-30) .

Başta İngiltere, Almanya, Fransa olmak üzere pek çok Avrupa ülkesi ve Amerika’da hem yolcu hem de yük taşımacılığının önemli bir kısmını üstlenen demiryolunun kökleri 1670 yılına kadar gitmesine karşın, Osmanlı’da ilk demiryolu 211 km. uzunluğundaki İskenderiye-Mısır hattı olup, 1856’da işletilmeye açılmıştır. Bugünkü ulusal sınırlarımız içindeki ilk demiryolu ise 1856–1866 yılları arasında İngilizler tarafından yapılan ve Batı Anadolu’daki pek çok kentsel gelişimde önemli rol oynayan İzmir- Aydın demiryolu hattıdır.

Kapitülasyonlar aracılığı ile Avrupa Ülkelerine verilen imtiyazlar Batı ile kurulan eşitsiz ilişkinin başlangıcı olarak görülür. Bu imtiyaz, Ege Bölgesi’nin İzmir merkezli olarak Batılı ticaretine eklenmesini ve Dünya ticaretinde belli bir yere gelmesini sağlayan **“1838 Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması”** ile devam etmiştir.

Bu antlaşma öncesi, Osmanlı Devleti²² 1826’dan itibaren yerli ham maddelerin yurt dışına çıkarılmasını önleyen yed-i vahid (tekeli) sistemini uygulamaya koymuştu. Bu sistem İngiltere’nin çıkarlarına uygun düşmüyor ve İngilizler kendilerine Osmanlı topraklarında ayrıcalıklar verilmesi

²² <http://www.izqafet.net/threads/osmanlinin-asil-cokusu-1838-balta-limani-antlasmasi.361998/>

için baskı yapıyorlardı. Dışişleri bakanı Mustafa Reşit Paşa, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanını bastırmak için İngilizlerden yardım istedi. Bu yardıma karşılık İngilizlere ticari bakımdan büyük ayrıcalıklar veren bir antlaşmayı, Balta Limanı'nda kendisine ait olan yalısında imzaladı. Antlaşma 8 Ekim 1838'de Kraliçe Victoria, bir ay sonra da Sultan II. Mahmut tarafından onaylandı. Bu antlaşmanın bazı maddeleri şunlardır;

- Tekel sistemi kaldırılmıştır.
- İç ticarete Osmanlı vatandaşlarının yanı sıra İngilizlerin de katılması öngörülmüştür.
- İngiliz vatandaşlarına Osmanlı ürünlerini ihraç etme hakkına verilmiştir.
- İngilizlere, kendi gemileriyle gelen malları için bir defa gümrük ödendikten sonra mallar alıcı tarafından nereye götürülürse götürülsün bir daha gümrük ödememe imtiyazı sağlanmıştır.

Osmanlı yönetiminin bazı Avrupa ülkeleri için tanımış olduğu kapitülasyonlar, İzmir'deki yabancı ülkelerin konsolosluklarının sayısını artırmış, bu konsolosluklar ticari faaliyetlerde özellikle gemi yoluyla ticarete önemi rol oynarken, her yabancı gemi şirketinin kendi yükleme limanının oluşturulmasında etkin olmuşlardır. Batı Anadolu'nun dünya ticaretine eklenmesi ile Batı Anadolu'nun en korunaklı doğal limanı olan İzmir, İngilizlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Batı Anadolu'nun dışa açılan kapısı olması nedeniyle İzmir, İngiliz kapitalizminin rahatlıkla sızabileceği bir yer olarak görülmüştür. Bu bağlamda 1866–1867 yılında “Yabancıların Gayrimenkul Edinmesi” ile ilgili yasa çıkarılması önemlidir. Bu yasaya istinaden İngilizler Menderes ovasında sınırlı sayıda arazi satın almışlar ve İngiliz konsolosu elçiliğe sunduğu raporda bu durumu şöyle özetlemiştir (Özkaya O., (2005):

“.... Bölgenin genel durumu gün geçtikçe iyileşmekte ama bu iyileşmeden yararlananlar aslında Türkleri soyup soğana çeviren Hristiyanlardır. Gülhane Hattı Şefinin ön gördüğü reformlarla beraber Hristiyanlar tarımla ilgilenmeye başladılar ve yeni gelenlerle birlikte sayıları her gün daha da arttı. Askerden dönen Türkler köylerini, kentlerini tanımayacak kadar değişmiş bulmaya başladılar. Her yerde Türklerin yerini Hristiyanlar alıyor. Eskiden olduğu gibi tarlalarını işlemek isteyen Türkler hemen Hristiyan bir tefecinin pençesine düşüyor ve eninde sonunda toprağını satmak zorunda bırakılıyor. Talihlerini başka yerde denemek isteyenlerin toprakları ise yine Ermeniler, Rumlar veya Frenkler tarafından yok değerine satın alınıyor. Bu yolla toprak sahibi olan Frenkler arasında içlerinde büyük çiftlikler satın alan yedi İngiliz vatandaşı da var. İzmir yakınındaki köylerde de Türkler topraklarını yabancılara satıyor.”

Bu açıklamalar, İzmir ve çevresinde üretilen incir, zeytin, pamuk vb. ürünleri limana kolaylıkla ulaştırmak isteyen İngilizlerin niyetini apaçık ortaya koymaktadır. İngilizler Aydın demiryolunu yaparak, tarımdaki ulaşım sorununu aşmayı amaçlamışlar ve 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilen “*Selçuk-Aydın-Torbali-Bayındır-Ödemiş-İzmir Demiryolu*” yapım işine her türlü imtiyazları ile talip olmuşlardır.

İngiliz elçisinin de katkılarıyla İzmir-Aydın Demiryolu yapım işi tüm imtiyazları ile 1856 yılında Robert Wilkin adında İzmirli bir İngiliz tüccara verilmiş olup, 133 kilometrelik hat 1866 yılında tamamlanmıştır. Sonraki yıllarda hatta yeni bağlantılar sağlanarak 1881'de ana hattın uzunluğu 316 kilometreyi bulmuştur.

İngilizlerin “büyük girişimimiz” olarak adlandırdıkları İzmir-Aydın demiryolu hattı, onların yaptıkları diğer demiryolları yatırımlarından daha büyük önem taşıyordu. Çünkü Osmanlı Devleti'nin bu hattın işletilmesine karışması mümkün değildi. Dolayısıyla demiryolu şirketi tamamen bağımsız “*küçük muhtar cumhuriyet*” gibi davranabiliyordu (Kurmuş, O., 2007: 25-50).

Tekeli ve İlkin (2004) İzmir- Aydın demiryolu hattının sömürge tipine örnek gösterilebilecek bir ulaştırma girişimi olduğunu belirtmişlerdir. Aslında bu demiryolunun yapımı İngilizlere beraberinde pek çok ayrıcalığı da getirmiştir. Sağlanan en önemli ayrıcalık demiryolu yapılması, işletilmesi ve yenilenmesi için gereken malların gümrük vergisi ödenmeden Türkiye'ye sokulabilmesi ve demiryolu yapımı sırasında şirketin Osmanlı Devletine ait olan toprakları, madenleri ve ormanları bedelsiz olarak kullanabilmesidir. Demiryolu işletmeye açıldıktan sonra şirket hattın 45 kilometre çevresinde bulunan madenleri de yine az bir vergi vererek kullanma hakkına sahip olacaktır. Tüm bu imtiyazların yanı sıra Osmanlı Devleti, İzmir-Aydın Demiryolu ile rekabet edecek şirketlerin kurulmasını da önleyecektir. (Kurmuş, O., 2007: 25-50).

Kurmuş'un (2007) açıkça belirttiği gibi emperyalizmin Türkiye'ye girişi İzmir-Aydın demiryolu hattı aracılığı ile olmuştur. Ege bölgesinde üretilen tarımsal ürünlerin, madenlerin, tarihi ve kültürel değerlerin demiryolu vasıtasıyla İzmir Limanına ulaşması, oradan da deniz yolu ile Dünya'nın çeşitli ülkelerine naklini sağlayacak şekilde planlanan demiryolu güzergâh seçimi rast gele değildir, aksine tamamen emperyalizmin gelişen çıkarları doğrultusundadır. Emperyalist hedefler doğrultusunda güzergâhı belirlenen İzmir-Aydın demiryolu, Batı Anadolu'daki pek çok yerleşim yeri gibi bu tez kapsamında araştırma alanı olarak seçilen Birgi ve Bergama'yı da derinden etkilemiştir.

Birgi üzerindeki en önemli etkisi; coğrafi konumu nedeniyle demiryolu hattına sapa kalan yerleşimin önceki dönemlerde kazanmış olduğu önemi giderek yitirmesidir. Yetiştirilen ürünlerin nakliyesinin binlerce yıl deveyle, atla, eşekle ve yaya olarak sağlandığı Birgi'de, demiryolunun tamamlanması ile batının ihtiyacı olan hammadde ve tarımsal ürünler hızlı ve güvenli bir biçimde İzmir limanına taşınır olmuş, bu bağlamda Ödemiş, demiryolu hattına yakınlığından ötürü süreçten olumlu etkilenecek merkez konumuna gelmiştir. Eskiden merkez olan Birgi ise geri plana itilip, Ödemiş'e bağlı değişimin bir parçası olmuştur. Tarihsel süreçte kazanmış olduğu önemi yitirmesine karşın Birgi, rant baskılarına maruz kalmadığı için, sahip olduğu tarihsel-kültürel dokusunu fazla bozulmadan sürdürebilmiştir.

Birgi yerleşim örneğinden yola çıkarak, ulusal ve uluslararası ticari ulaşım güzergâhında yer alan yerleşimlerin yoğun kapital hareketine bağlı olarak, ekonomik ve sosyal açıdan tarih boyunca gelişme eğilimi gösterdiği, buna karşın, ulaşım güzergâhına uzak kalan yerleşimlerin, ekonomiye yeterince entegre olamadıkları için fazla bir gelişme kaydedemediği ancak, yoğun ekonomik baskılara maruz kalmadıklarından sosyo-kültürel yapılarını, kentsel dokularını ve özgün yaşam tarzlarını muhafaza ettikleri söylemek yanlış olmayacaktır.

Demiryolu hattının Bergama yerleşimi üzerindeki etkisi ise daha farklı boyutta kendini hissettirmiştir. V. Bölümde detaylı olarak anlatılacağı üzere Bergama'nın en büyük kültürel miraslarından biri olan Zeus Sunağı mevcut yerinden sökülüp numaralandırılıp, parçalar halinde getirip demiryolu vasıtasıyla önce İzmir'e sonra Almanya'ya gönderilmiştir. Günümüzde halen Sunağın geri getirilmesi hususunda yerel ve ulusal ölçekte çalışmalar devam etmektedir.

Genel olarak kent, kültür, kimlik ve kentsel kimlik kavramlarının tartışılıp, kentsel kimlik bileşenlerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu bölümde, kentsel kimlik bileşenleri çevre bileşenleri (coğrafi konum, topoğrafya, jeolojik yapı, iklim koşulları ve bitki örtüsü) ve beşeri ve kültürel çevre bileşenleri (sosyokültürel, sosyoekonomik yapılar) olarak tespit edilmiştir. Kentsel kimlik bileşenleri araştırma alanları olarak seçilen Birgi ve Bergama'da tartışılmak üzere ayrı ayrı irdelenmiş, her iki yerleşimin sosyo-ekonomik yapılarına ışık tutmak amacıyla, tarım sektörü ve buna bağlı olarak göç olgusu ile Batı Anadolu'nun gelişiminde en önemli etken olarak görülen ulaşılabilirlik ve buna bağlı olarak Aydın-İzmir Demiryolu hattının sosyo-ekonomik etkileri makro ölçekte tartışılmıştır.

BÖLÜM IV

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT VE KENTSEL KİMLİK ÖRNEK 1: BİRGİ (ÖDEMİŞ)/İZMİR

“Saray çevresini orman, taçlandırır sularını,

Bir örtü korur gölgeleri güneşin alevlerinden.

Serinlik verir dallar, kırmızı çiçekler biter ıslak topraktan;

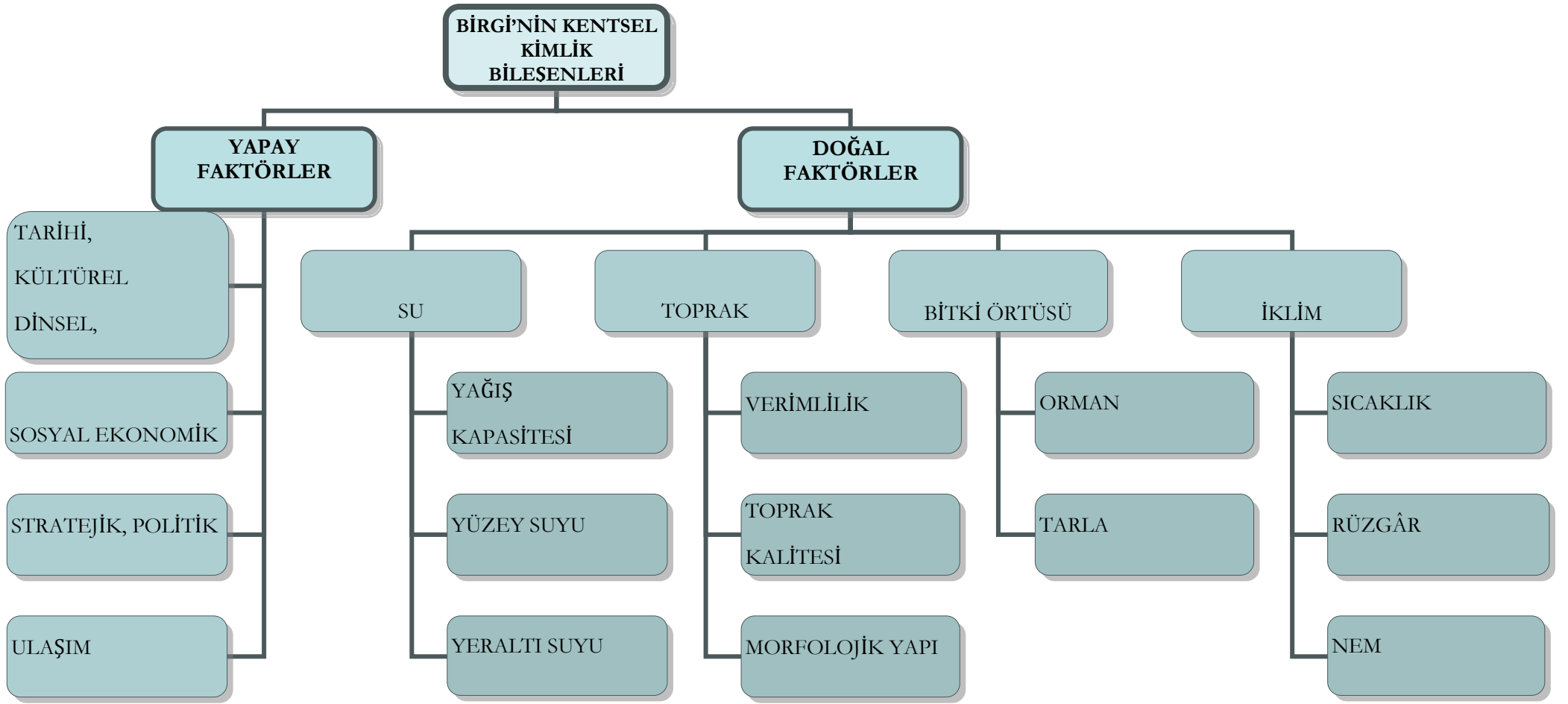
Geçmez Pyrgion’un baharı” Ovidius, Metamorphoses, V.386

4.1. Giriş

Batı Anadolu’nun tarihi kentlerinden biri olan Birgi; Bozdağlardan kaynaklanan farklı peyzaj görüntüleri oluşturan engebeli topografyası, sağlık için ideal rakımda konumlanmış jeolojik yapısı, ılıman iklimi, verimli toprakları ve pek çok ağaç türünün yetiştirilebildiği doğal yapısı gibi nedenlerden ötürü “çevre bileşenleri” ile tarihsel-kültürel kimliğinden ötürü “beşeri-kültürel çevre bileşenlerini” bünyesinde barındıran **çevresiyle bütün** ender yerleşimlerimizden biridir.

Yüzyıllar boyunca ev sahipliği yaptığı uygarlıklara önemli bir yerleşim yeri olan Birgi’nin doğal girdileri bu eski kentin geleneksel dokusunda belirleyici olmuştur. Yanı sıra Birgi, tarihimizde iz bırakan kişilere, zengin kültürel mirasa ve Kurtuluş Savaşı ile sonlanan işgal yıllarına ait derin bir **“toplumsal belleğe”** de sahiptir.

Doğal, sosyal, yapısal öğelerin çokluğu ve çeşitliliğinden kaynaklanan birçok veriyi bünyesinde barındıran Birgi’nin, çevresel kimlik öğeleri ile şekillenen **“geleneksel kent dokusu”** ile tarihi-kültürel değerlerle donatılmış **“toplumsal kimliğinin”** mevcut değerleri ile korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda şekillenen ve bu tez kapsamında irdelenecek birinci örnek yerleşim alanı olan Birgi’nin “Kentsel Kişilik ve Kimlik Bileşenleri” aşağıdaki Tablo 4.1.de belirlenmiştir.

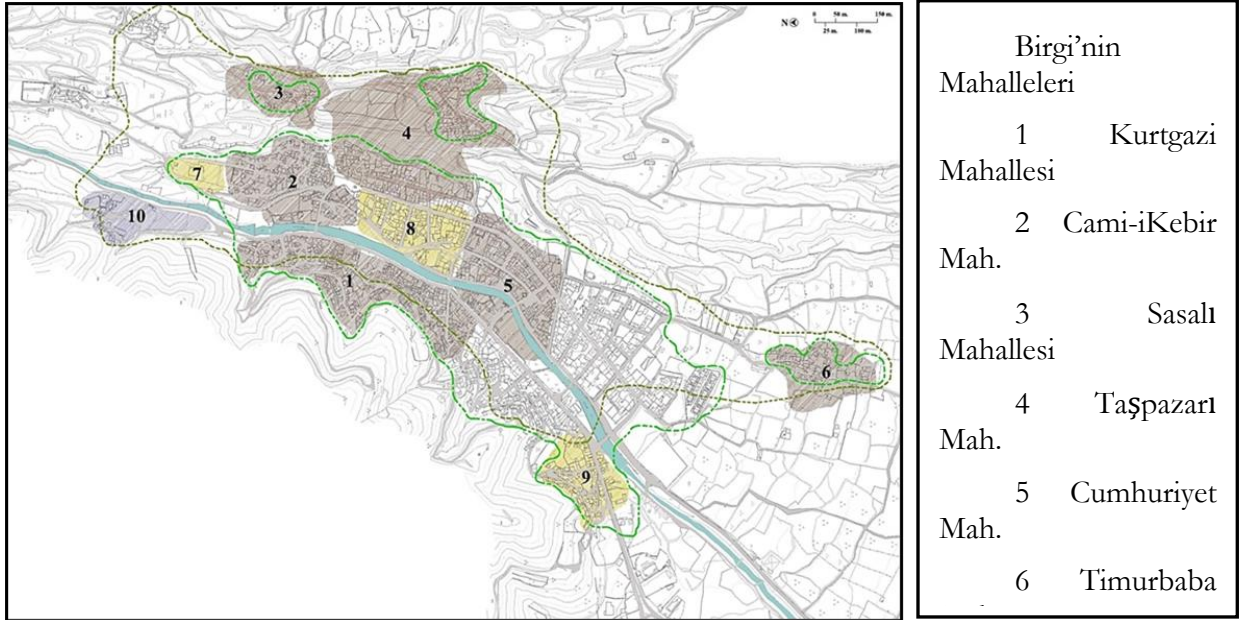
Tablo 4.1. *Birgi'nin Kentsel Kimlik Bileşenleri*
 (Kaynak: Tablo 3.1 Birgi Yerleşimine Uyarlanmıştır.)

Resim 4.1. Birgi Çay1 ve Çevresi

(Kaynak: D.Gülhan fotoğraf arşivi)

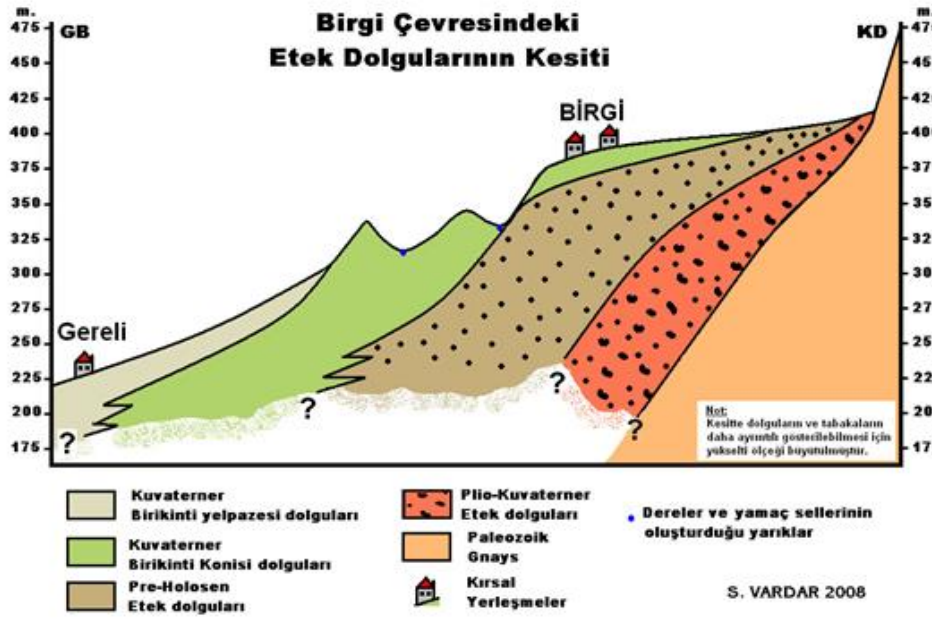
Çay1n, Sarıyar ve Papaz Deresi isimli iki farklı kolla kentin içinden geçmesi, yerleşime “**su kenti**” olma niteliği kazandırmıştır. Söz konusu dereler doğuda Cami-i Kebir ve Cumhuriyet Mahalleleri, batıda ise Kurt Gazi Mahallesi olmak üzere derin bir vadi ile yerleşimi ikiye böler. Cami-i Kebir ile Cumhuriyet Mahallelerinin doğusunda bulunan ikinci bir vadi, Sasalı çay1 ise, doğuda Taş pazarı mahallesi kalmak üzere diğer bir bölünmeye neden olmuştur. Birgi’nin Mahalleleri Harita 4.2’de işaretlenmiştir.

Harita 4.2. Birgi’nin Mahalleleri (Kaynak: Diri, F.2010:46)

Geleneksel kent dokusunun şekillenmesinde, dolayısıyla Birgi'nin kentsel kimlik oluşumunda etkin olan Birgi çayının Bozdağ'ın etek bölümünde oluşturduğu birikinti konisi, yerleşimin üzerinde geliştiği alan olarak belirtilmektedir.

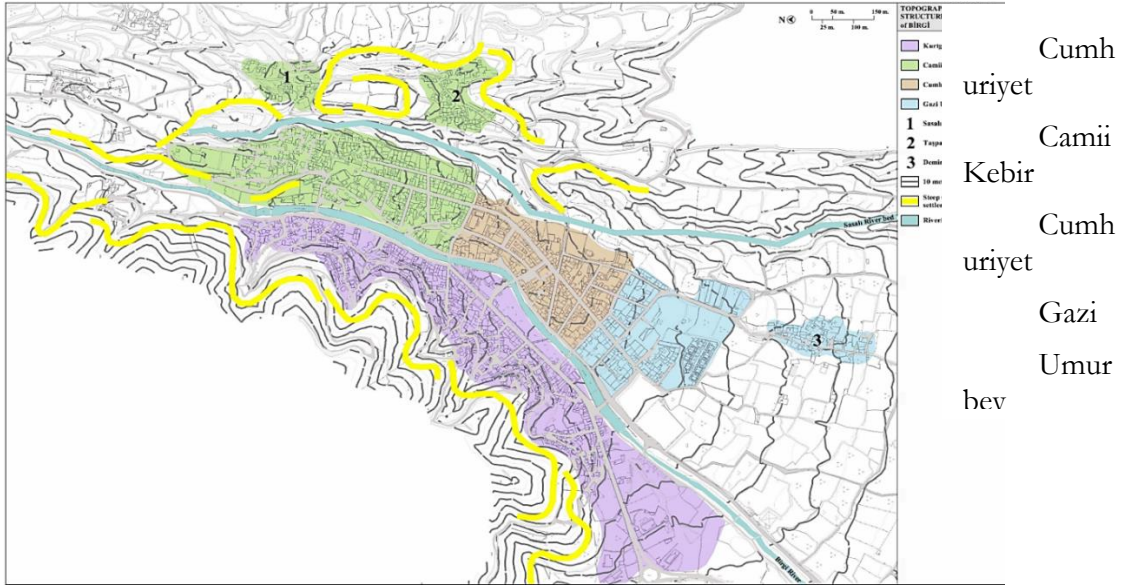
Yapılan paleocoğrafya çalışmalarında Birgi'nin yer aldığı koninin yüzeyinin derin ve çok parçalanmış olduğu anlaşılmıştır (Şekil 4.1). Bu durum, değişen dönemlerde birçok güçlü selin bölgedeki yüzey şekillenmesi üzerinde etkili bir güç olduğunu, havzanın doğal ve çevre değişimlerinden oldukça fazla etkilendiğini ve topoğrafik yönden hareketli hale geldiğini ortaya koyar. Tarih boyunca pek çok kez deprem, sel vb. doğal felaketlerle karşı karşıya kalan Birgi 1653, 1846 ve 1850'de büyük depremler yaşamıştır. 1922'deki Kurtuluş Savaşı sonrası büyük yangın, 1939'daki sel felaketi, 1944'deki deprem ve 1946'daki ikinci sel felaketleri kentin mimari ve topoğrafik yapısında büyük değişimlere sebep olmuşturlar(Altınoluk,Ü.,2007:12-13).

Şekil 4.1. Birgi ve Çevresindeki Etek Dolgularının Kesiti

(Kaynak Vardar, S., 2008, Diri F., 2010:13)

Kentlerin büyük ölçüde üzerine konumlandıkları toprak parçasının topoğrafik özelliklerinden etkilenerek biçimsel özelliklerini kazandıkları düşünülürse yer kabuğunun büyük hareketleriyle biçimlenen Birgi'nin sahip olduğu engebeli arazi yapısının yerleşime önemli peyzaj özellikleri kattığı ve tarihsel süreç içerisinde savunma olanaklarına zemin hazırladığı görülecektir. Bunun ötesinde topografya, sokak konfigürasyonlarında, mahalle şekillenmelerinde, geleneksel konut dokusunun yerleşim düzeninde ve Birgi'nin sınırlarında belirleyici olmuştur. Harita 4.3'de görüleceği üzere eğimin çok dik olduğu ve sarı renkle ifade edilen alanlarda herhangi bir yerleşim alanı bulunmamaktadır.

Harita 4.3. *Birgi'nin Topoğrafik-Fiziksel Yapısı* (Kaynak: Diri, F.2010:17)

Vitrivius'un M.Ö. 25'lerde kaleme aldığı DeArchitectura (Mimarlık Üzerine On Kitap) adlı kitabında bahsettiği gibi tarih boyunca kentlerin oluşumunda önemli bir bileşen olan "coğrafi konum" Birgi'deki fiziksel şekillenmenin de etkin bir unsurudur. Vitrivius kent kurulacak ve bina inşa edilecek en ideal coğrafi konumu aşağıdaki gibi betimler:

"Çok sağlıklı bir arazinin seçimi öncelik taşıır, Bu arazi yüksek olmalı, sis ve kırağı yapmamalı, ne fazla sıcak ne de fazla soğuk, ılımlı bir iklimi bulunmalıdır, ayrıca çevresinde bataklıklar olmamalıdır."

"Kent yer seçiminden sonra yapılacak işlem konut arsalarının ayrılması ve iklim koşullarına göre ara sokakların belirlenmesidir. Ara sokaklarda rüzgârların önlenmesi önceden düşünülürse sokakların tasarımı doğru olacaktır. Soğuk rüzgârlar rahatsız edici, sıcak rüzgârlar halsizleştirici, nemli rüzgârlar ise sağlıksızdır."

Diğer taraftan Eruzun (2000:17) Batı Anadolu yerleşimlerinden yola çıkarak Birgi'nin konumu hakkında şöyle bir tespitte bulunmuştur:

"Genellikle Küçük Menderes Havzası yerleşimleri, tarımsal alan olmaları nedeni ile ovaya kurulmamış; kestane, kavak, ceviz ve diğer ağaç türlerinin yoğun olduğu Bozdağ yamaçlarında da kurulmamış bu iki topoğrafik şekillenmelerin ara kesiti sayılabilecek dağ eteklerinde kurulmuşlardır." Bu kapsamda değerlendirme yapıldığında, Birgi'nin ne kuzeydeki Bozdağlar'ın tepelerinde ne de güneydeki tektonik çöküntü (graben) alanı olan Küçük Menderes ovasında kurulmadığı ancak bu iki alanın arakesiti olan Bozdağ'ın eteklerinde yani en ideal alanda konumlandığı görülecektir.

Vitrivius ve Eruzun'un betimlemelerine göre coğrafi konumu itibarı ile ideal bir yerleşim yeri olmasına rağmen Birgi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yine coğrafi konumu nedeniyle²³ (demiryolu ulaşım güzergâhından uzak olması), tarihsel süreç içerisinde kazanmış olduğu yönetsel, ekonomik ve kültürel düzeyini hızla kaybetmiş, 2014 Yerel Seçimlerinden sonra ise belde tüzel

²³ Detaylı bilgi için bkz: Bölüm 4.3.1.3, Bölüm 4.3.1.5, Bölüm 4.3.2.

kişiliğini de yitirerek mahalle statüsüne dönüşmüştür. Kentsel kimlik oluşumunun en temel bileşeni olan “coğrafi konum” İbn-i Haldun’un “Mukkadime” adlı eserinde de ifade ettiği gibi Birgi’nin kaderi olmuş kentte **“beylikten mahalleye”** giden bir değişim ve dönüşüm süreci yaşatmıştır. Özetle; Birgi’nin **coğrafi konumu yerleşimin ulaşım, tarım, kentleşme, kısacası gelişmişlik ölçütünü belirleyen önemli bir kriterdir.**

4.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Birgi’nin iklim koşullarını, bütünüyle Akdeniz rejiminde gelişen meteorolojik olaylara bağlı hava kütleleri ve cephe sistemleri düzenler. Yerleşim ve çevresinde Mayıs ayından Ekim ayına kadar süren ve yağış yetersizliği ile belirlenen uzun bir kurak dönem mevcuttur. Buna karşılık, Kasım ayından Nisan ayına kadar olan dönemde, düşen yağışlar toprakta nemliliği sağlamakta, kuraklık çekilmemektedir. Yerleşimin alüvyonlu dolgu ve çevresindeki birikinti konileri yeraltı suyu bakımından zengindir. Bozdağlar kütesinin yağışlı dönemde sızmayı kolaylaştıran jeolojik yapısı nedeniyle taban suyu sürekli beslenebilmektedir (Koçman A.,1989:45). Ancak, uzun zaman içinde toplanan yeraltı suyunun sulama ve kent ihtiyacının artması karşısında aşırı kullanımı, gelecekte su kıtlığı sorununu oluşturabilecektir. Nitekim son yıllarda taban suyu seviyesinde kuraklığa bağlı olarak hızlı bir düşüş yaşanmaktadır.

Sıcaklık rejimi kent yaşamında önemli bir etken olmuştur. Tablo 4.2.’deki sıcaklık değerleri gözden geçirildiğinde, en soğuk ayda (Ocak) ortalamanın 6,1⁰C, en sıcak ayda (Temmuz) ise 27,8⁰ C olduğu görülür. Yıllık ortalama sıcaklık 16,5⁰C’dir. Ortalama yıllık yağış miktarı ise 607,7milimetredir.

Tablo 4.2. Birgi-Ödemiş’te Hava Sıcaklığı Nispi Nem Ortalaması ve Aylık Toplam Yağış Miktarı			
Aylar	Ortalama Hava Sıcaklığı	Nispi Nem Ortalaması	Aylık Toplam Yağış Miktarı (kg.)
Ocak	6.1	75.0	63.0
Şubat	10.0	73.8	45.1
Mart	12.2	76.7	60.0
Nisan	14.0	72.4	65.3
Mayıs	19.9	63.2	22.0
Haziran	26.2	50.0	10.3
Temmuz	27.8	58.2	7.7
Ağustos	23.7	56.8	0.5
Eylül	21.5	69.0	103.4
Ekim	16.7	76.1	74.0
Kasım	12.3	79.9	119.0
Aralık	7.3	80.0	99.9

(Kaynak: Ödemiş Ticaret Odası 2002 yılı Kayıtları)

Yerleşimin enerji bilançosunun her ay pozitif olması nedeniyle toprakta alıkonulan ısı, kent çevresinde çeşitli kültür bitkilerinin tarımına imkân vermektedir. Öte yandan, orta ve hafif şiddette esen rüzgârlar kent üzerinde sirkülasyonu sağlamakta ve hava kirliliğini önlemektedir(Koçman A., 1989:46).

Birgi’de iklimin gerek yağış, gerekse sıcaklık unsurları; insan yaşamı, etkinlikleri ve tarımsal üretimi bakımından oldukça elverişli koşullar sağlamaktadır (Koçman A., 1989:46). Öte yandan, yerleşimin taban arazisini örten alüvyal topraklar, çok verimli olduğundan bu topraklarda asırlardan beri tarım yapılmaktadır.

Topografya ve coğrafi konum Birgi yerleşiminin fiziksel yapısını şekillendirirken, iklim ve toprak verileri ise Birgi ve çevresinin doğal bitki örtüsünü dolayısı ile ekonomik yapısını belirler. Şöyle ki; Antik Çağda ve sonrasında Birgi ve havzadaki diğer kentler bu verimli topraklar ve iklim sayesinde zengin tarıma dayalı ekonomileri ile varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Yerleşimin bitki örtüsü Doğu Akdeniz flora dünyasına girer. Yörede ışıği seven bitkiler egemendir. Geniş maki toplulukları ve çevresinde kermes meşesi yaygındır. Diğer meşe türleri olan melengiç ve katırtırnağı da sık görülür. Ayrıca, hayıt, zakkum, çınar, servi, defne, mersin gibi topluluklara da rastlanır (Yavuz, B., G. 2005:13). Bunların dışında kestane, kavak, ceviz, fıstık çamı ağaçları oldukça yaygındır. Alçak kesimlerde yer alan kızılçam ormanları, yükseklerde (800-1000m den itibaren) karaçam ormanlarına dönüşür. Birgi’nin kızılçam ve karaçam ormanları, “bilimsel muhafazası açısından evrensel değeri olan ilginç özellik ve güzelliklere sahip ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar” olarak tespit edilmiştir. Birinci derece doğal sit alanı olarak değerlendirilen bu alanların Birgi’nin kentsel kimliğine sağladığı katma değer oldukça fazladır.

Tarımın her türüne imkân sağlayan iklim ve toprak verilerine sahip Birgi’de zeytin, üzüm ve özellikle aroması ile dünyada tek olma özelliğine sahip incir, asırlar boyunca üretilmiştir. Ancak son yıllarda bir kimlik ögesi olarak kabul edilebilecek incir ve zeytin üretimi tarımda yaşanan ve ileriki bölümlerde detaylı olarak bahsedilecek²⁴ sorunlar yüzünden gerileme hatta tamamen terk edilme riski taşımaktadır.

4.3. Birgi’nin Beşeri/Kültürel Çevre Bileşenleri

4.3.1. Tarihsel Gelişim

Her çağda yerleşmelerin kuruluşunda etkili olan unsurlar; iklim şartları, elverişli savunma koşullarına sahip mevkide bulunmak, tarıma uygun araziler ve su kaynakları olarak belirlenmiştir. Alüvyal düzlükler tarıma uygun özellikleriyle insanların yerleşip yaşamak için tercih ettiği bu nedenle nüfusun yoğun olduğu alanlardır. İklimin elverişli olduğu, taşkınlarla her yıl doğal olarak beslenen ve sulanan alüvyal ovalar, en eski şehirlerin kurulduğu alanlardır (Göney, S., 1995:22). Bu nedendir ki, Batı Anadolu ovaları, tarih öncesi çağlardan beri kültürleri farklı insanların gelip yerleştiği, kültürlerini zenginleştirdiği alanlar olmuşlardır (Muslu, G., 2005:18).

Böyle bir jeolojik yapı, topografya ve iklime sahip tipik bir Batı Anadolu kenti olan Birgi, Hypaipa’dan²⁵ sonra Yukarı Menderes Havza’sında kurulan ikinci kettir. Birgi’deki ilk yerleşmenin M.Ö. 3000’li yıllarda kurulduğu tahmin edilmektedir.

Ozan Homeros’un İlyada Destanında “Asya Çayırıları” olarak sözünü ettiği alanda kurulan Birgi, Lidya’nın merkezi Sardis’ten Tmolos’u (Bozdağ) aşp çeşitli yönle giden yolların birleştiği noktada yani Batı Anadolu’daki uygarlıkların kesişme noktasında yer alması nedeniyle M.Ö.6.yüzyıldan itibaren önemli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir (Harita 4.4).

²⁴ Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 4.5.3.2.

²⁵ Şimdiki Günlüce Köyü

Harita 4.4. Antik Birgi ve Yakın Çevresine Ait Harita

(Kaynak: http://www.snipview.com/q/Hellespontine_Phrygia), ziyaret tarihi 01.01.2015

Tmolos Dağı'nın yamacında Zeus mabedinin çevresinde kurulan Birgi'nin Lidyalılar zamanındaki ilk adı Dios (eski Yunancada "Zeus'a ait" ve hieron (kutsal yer) kelimelerinin birleşiminden oluşan "Dioshieron" dur. "Tanrı Zeus'un kutsal yeri" olarak kabul edilmiştir (Altınoluk, Ü.,2007:49-50).

M.Ö.6.yüzyılda Perslerin egemenliğine giren kent "yeşil bir yer" olarak anılmıştır. Bizans Döneminde, Hristiyan din adamları Zeus'un adını anmak istemedikleri için Dioshieron adını kullanmamışlar ve kente Christopolis (İsa'nın kenti) demeyi uygun bulmuşlardır. Önce piskoposluk daha sonra başpiskoposluk olan yerleşimin adı M.S.7.yüzyılda eski Yunancada kule, burç, sur anlamına gelen "Pyrgion" olarak değiştirilmiştir. Birgi ise Pyrgion sözcüğünün Türklerin kendi dillerinde söyleniş biçimidir. Kentin 14.yüzyılda Osmanlıların eline geçmesinden sonra günümüze kadar kullanılan adıdır (Altınoluk, Ü.,2007:49-50).

Bilinen tarih akışı içinde Birgi sırasıyla; Lidya, Pers, Helen, Bergama, Roma, Bizans, Aydınöğlü Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinin bir yerleşimi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Altınoluk, Ü.,2007:49-50).

4.3.1.1. Roma ve Bizans Dönemi

Birgi'nin kent olarak anılmaya başlaması M.S.1.yüzyılda Romalılar dönemine rastlar. M.S.395'de Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Birgi, Doğu Roma'nın (Bizans İmparatorluğu) sınırları içinde kalmış, klasik uygarlığın çöküşü sonrasında eski kentler coğrafyadan silinirken, Birgi varlığını sürdürmüştür (Aktan, A.,Ş., 2012:82-101).

Bizans Döneminde tipik bir Ortaçağ kentinin özelliklerini ve renklerini taşıyan Birgi, Piskoposluk Merkezi olması nedeni ile önemli bir kült ve dinsel etkinlik merkezi işlevini üstlenmiştir. Bu durum özellikle 14. ve 15.yüzyıllarda kentin pek çok araştırmacı ve gezgin tarafından ziyaret edilmesine neden olmuştur. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Birgi'yi; "Ulema çoktur, Kalesi Bozdağ dibinde bahkısırı gibi bayır üzerindedir, İçkale hala mamurdur. Evleri kiremitli olup iki

bin altı yüz adettir. Tire'den gelirken Birgi bağı ve bahçeden hiç görülmez. Kırk yedi un değirmeni olup inciri, narı, üzümü, ipek ipliği meşhurdur" diye anlatır.

Kentin Bizans Dönemindeki işlevsel kimliğinin gelişiminde, yerleşmenin bulunduğu yüksek tepeler arasında uzanan korunaklı vadiler ve ovaya hâkim stratejik konumsal niteliğinin etkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, tarihi Birgi yerleşimi için *"mekânsal karakteristik açısından topografyanın sunduğu askeri-stratejik avantajlar kapsamında vadilerin çerçevelediği yamaçlar üzerinde, surlarla tahkim edilmiş kale-kent niteliğinde organik bir yerleşme"* tanımını kullanmak uygun olacaktır. Bu mekânsal kurgu, tarihi Birgi yerleşiminin işlevsel kimliğini: *"sınırlı bir tarımsal art bölgeye dinsel ve yönetsel hizmetler sunmanın yanı sıra dönemin askeri-stratejik koşulları kapsamında savunma-korunma olanakları da sağlayan yerel ölçekte dinsel ve askeri bir merkez"* olarak belirlemiştir (Özcan K., 2013-b:22).

Bizans İmparatoru Herakleios (MS.610-641) zamanındaki kanlı Sasani-Bizans savaşlarında, Sardis ve Birgi sıkıntılı bir dönem geçirir.

13.yüzyıl sonu ve 14.yüzyıl başında, Türkmenlerin batıya doğru yaptıkları akınlar neticesinde, Pyrgion Sasa Bey tarafından 1304'de ele geçirildiyse de, Bizans çıkarmasıyla yönetim, tekrar Bizanslıların eline geçer. Bundan sonra Aydınolu Mehmet Bey Pyrgion'u, 1307-1308'de Bizans yönetiminden geri almış, kente Bergi ya da Birgi adını vererek kendine merkez olarak atamıştır.

4.3.1.2. Aydınolu Beyliği Dönemi

Birgi'nin Aydınolu Mehmet Beyin denetimine geçmesinden sonra, Sasa Bey ile Mehmet Bey'in arasında taht mücadeleleri başlamış, bu süreçte Sasa Bey Birgi'yi istila etse de başarılı olamayıp, Beylik Bölgesi dışına ricat etmek zorunda kalmıştır.

Birgi, 1308'de Büyük ve Küçük Menderes Havzalarında kurulan ve "Memleketi-Birgi" adıyla altmış şehir ve üç yüzden fazla kaleyi içine alan Aydınolu Beyliğinin idare merkezi işlevini üstlenir. İdare merkezi olduğu yıllarda kendisine bağlı önemli kentler; Keles (Kiraz), Bademiye, Tire, Ayasuluğ (Selçuk) ve Kadifekale'dir (İzmir). Birgi'nin zanaat ve ticaret faaliyetlerinde etkinlik kazandığı bu dönemde kentin özellikle ipekçilik-dokumacılık merkezi olarak yakın çevresi için önemli bir ekonomik etkinlik merkezi olduğunu söylemek mümkündür (Altınoluk, Ü.,2007:62-64)

Birgi'nin tarihsel-kültürel kimliğinin oluşumunda Aydınolu Beyliği Döneminde inşa edilen Birgi Ulu Camii'nin önemi büyüktür.

Birgi Ulu Camii

Aydınolu Mehmet Bey tarafından 1312'de yaptırılan cami, Anadolu'da sıklıkla karşılaşılan mihrap önü mekânı kubbeye örtülmüş 5 sahınlı bazilika planlı bir yapıdır (Resim 4.2). Yapıda inşa malzemesi olarak moloz taş, kesme taş, mermer bloklar ve tuğla kullanılmıştır. Doğu ve güney cephesindeki mermer bloklar ile güneydoğu köşesindeki aslan heykeli devşirmedir²⁶ (Resim 4.3).

²⁶ <http://birgibazari.com/> (ziyaret tarihi 02.02.2015)

Resim 4.2. *Birgi Ulu Cami Yan Görünüşü*

(Kaynak: <http://birgibazari.com/>) ziyaret tarihi:15.02.2013

Resim 4.3. *Birgi Ulu Cami Güneydoğu Köşesindeki Devşirme Aslan Heykeli*

(Kaynak: D.Gülhan fotoğraf arşivi)

Birgi Ulu Camii'nde, bol miktarda ahşap ve çini süslemeler bulunur. Minarede firuze sırlı, sırsız tuğla ve çini mozaik süslemeler görülür.

Yapının minberi ve pencere kanatları 14.yüzyıl ahşap işçiliğinin önemli örneklerindendir (Resim4.4). Ceviz ağacından kündekari tekniğinde yapılmış minberin tüm yüzeyleri yoğun bir süslemeye sahiptir. Camiden çalınmış olan minberin kapı kanatları, 1995 yılında Londra'da bir

müzayedede satılırken yakalanmıştır. Yapının alt sıra pencerelerini örten ahşap kanatları da yoğun süslemelere sahiptir. Ceviz ağacından yapılmış kanatlar bitkisel ve geometrik motifli kompozisyonlarla süslenmiştir. Süslemelerin yanı sıra, dinsel içerikli kitabeler de bulunmaktadır. Halen işlevini sürdüren yapı, çeşitli onarımlar geçirerek günümüze ulaşmıştır.

Resim 4.4. Birgi Ulu Cami Mihrap ve Minberi

(Kaynak: <http://birgibazari.com/>), ziyaret tarihi:15.02.2013

4.3.1.3. Osmanlı Dönemi

Aydın Sancağının 1426'da (II. Murat Döneminde) Osmanlı topraklarına katılmasıyla, Osmanlıların eline geçen yerleşim, bu dönemde (1426 ile 1575 yılları arasında) merkezi Tire olan Aydın sancağına bağlı "Kaza Merkezi" işlevini üstlenmiş ve Batı Anadolu'nun en büyük ikinci kenti haline gelmiştir. Bu dönemlerde Birgi'nin nüfusu yaklaşık 17.000 civarındadır (Kiel,2001:59-60). Tire ile birlikte idari merkez olarak kabul edilen Birgi o tarihte, günümüzde Batı Anadolu'nun önemli ve büyük kentlerinden olan İzmir ve Aydın'dan daha büyüktür.

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal kabul görmüş, saygınlığı olan kişilerin **"toplumsal bellek"** ve **"kentsel kimlik"** oluşumunda etkin oldukları bilinen bir gerçektir. Sözgelimi Konya'nın sahip olduğu mistik kimlik Mevlana ve onun öğretilerinden bağımsız düşünülemez. Benzer bir kimlik kazanımı Birgi'de de görülür. 16.yüzyıl ortasında İmam-ı Birgivi olarak bilinen İslam âliminin Birgi'ye yerleşmesi ile kent, Batı Anadolu'nun en önemli kültürel ve dini etkinlik merkezi niteliğini kazanmıştır. Nitekim 1564 yılında Sultan II. Selim'in hocası Ataullah Efendi tarafından yaptırılan İmam-ı Birgivi Darülhadis²⁷, Birgi yerleşmesindeki İslam eğitim odaklı kültürel gelişmenin mekânsal ürünü olarak görülmektedir (Demiralp, Y., 2001:8). Ek-1'de sunulan anket sonuçlarının değerlendirilmelerinde görüleceği üzere yerleşim halkı ve ziyaretçiler tarafından en fazla ziyaret edilen mekânın İmam-ı Birgivi Türbesi olması Birgi'nin dinsel kimliği halen sürdürüldüğünün kanıtıdır.

²⁷ Darülhadis: Hadis ilminin öğretildiği medreselere verilen isim.

İslami kültürel çalışmaların yoğun olduğu Osmanlı Döneminde, Birgi'nin ekonomik durumu da oldukça gelişmişti. Dönemin vergi kayıtlarından, 18.yüzyılın ilk yarısına kadar Birgi deresi boyunca çok sayıda tabakhanenin bulunduğu, Fransa ve İtalya ile deri ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda zeytinyağı üretiminden de büyük kazançlar elde eden tüccarlar bulunmaktaydı. Ancak yine aynı kayıtlara göre, 17.yüzyılın ilk on yılında Osmanlı İmparatorluğunun bütününde etkili olan ve tarihe “Celali İsyanları” olarak geçen sosyal ve siyasal karışıklık, Birgi'nin mekânsal ve işlevsel gelişiminde de önemli kırılmalara neden olmuştur. Yerleşimin tarım ve zanaat faaliyetlerinden elde ettikleri gelir büyük oranda düşmüştür. Kentin mekânsal ve ekonomik açıdan yeniden canlanma/yapılanma sürecine girmesi 17.yüzyılın sonlarına rastlar.

Günümüzde Ege Bölgesindeki önemli merkezlerden biri haline gelen Ödemiş ve Söke Osmanlı Döneminde oldukça önemsiz yerleşim yerleriydiler. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Ödemiş'ten hiç bahsetmemesi, kentin 17.yüzyılda ya henüz hiç kurulmadığının ya da iri bir köy olarak fazla dikkat çekmediğinin kanıtıdır (Muslu,G., 2005:34). Ancak 19.yüzyıla gelindiğinde İzmir-Aydın Demiryolunun inşa edilmesiyle demiryolu hattına uzak kalan Birgi, 17. yüzyıldaki önemini yitirir. Aydın Eyalet örgütünün yeniden düzenlenmesi sırasında, bucak merkezi olarak demiryolu hattına direk bağlantısı olan Ödemiş Kazasına bağlanır. Bu aşamadan sonra artık, ekonomisi tarımsal üretim faaliyetlerine dayalı kırsal karakterli bir yerleşmeye dönüşmeye başlar.

4.3.1.4. Erken Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Batı Anadolu'da yaşanan milli direnişlerde etkili olan Birgi halkı, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan ordusuna karşı büyük bir mücadele verir ve Rum milisleri topraklarından sürer. Ancak Yunan ordusu geri çekilirken Birgi'nin her yerini ateşe verir ve ne yazık ki bu yangında yerleşimin büyük bir kısmı yanar.

Sahip olduğu kültürel değerlerin bir kısmını 1922'deki yangın sonrasında kaybeden Birgi'de, Erken Cumhuriyet Döneminde, kimi mahalleler, o dönemin mimari anlayışına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Ancak 29 Eylül 1939'daki sel felaketi, 1944'deki deprem ve 1946'daki ikinci sel felaketi sonrasında kentin topoğrafik yapısında büyük değişimler olmuştur. Çok sayıdaki yapının bu felaketler sonucu ya büyük hasar gördüğü ya da tamamen yıkılarak yok olduğu bilinmektedir.

4.3.1.5. Mekânsal ve İşlevsel Kimlik Değişimi

Toplumların dinamik yapıya sahip olmaları nedeniyle değişen dengelerin yerini yenilerinin alması kaçınılmazdır. Bu noktada Özcan'ın (2013-b:18) altını çizdiği gibi, Birgi'nin Roma dönemindeki kült merkezi olma işlevi ile Osmanlı döneminde üstlendiği İslami merkez olma işlevi, kentlerin işlevsel kimlik değerlerinin tarihsel ve kültürel gelişim sürecinde sürekliliğini ya da dönüşümünü vurgulamak açısından önemlidir. Birgi'nin mekânsal ve işlevsel kimliğindeki en büyük değişim 19.yüzyılda yaşanır.

Şöyle ki;

Tarih boyunca kimi yerleşimlerin ulaşım yollarına uzak kalması sonucu önemlerini yitirdiği bilinen bir gerçektir. Örneğin, Lidya, İyon ve Roma devirlerinde havzayı güney-kuzey yönünde kat eden yollar üzerinde yer alan Efes-Tire-Hypaepa-Bozdağlar-Sart kentleri önemli yerleşmeler iken, Türklerin egemen olduğu dönemde yolların Efes ve Tire'den sonra istikamet değiştirerek Bayındır-İzmir ve Manisa hattına yönelmesi, doğuda yer alan Hypaepa, Coloe, Paleapolis gibi kentlerin tarih sahnesinden tamamen silinmesine neden olmuştur. Benzer bir süreç Birgi'de de yaşanmıştır:

Birgi'de 17.yüzyılda kazanılmış olan ekonomik refah, ulusal-bölgesel ölçekli üretim ve dağıtım sistem ve teknolojilerindeki değişimler ile ticaretin yeniden örgütlenmesine dayalı olarak,

uzun sürememiştir. Menderes Havza'sının bir bütün olarak gelişmesinin hedeflendiği, 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra, İzmir- Aydın demiryolu hattı devreye girmiştir. Birgi'nin tarih sahnesindeki önemini yitirerek küçük bir kasabaya dönüşmesi İzmir, Aydın ve Ödemiş'in ise deyim yerindeyse “yıldızlarının parlamaya” başlaması bu döneme rastlar(Gümüşoğlu,2008:60-65)

Büyük Menderes Havzasını doğrudan İzmir'e bağlayan demiryolu sayesinde bölgede ekonomik ve beşeri anlamda büyük değişiklikler görülmüştür. Dönemin ekonomik ilişkileri kapsamında yeniden örgütlenen yerleşme ve ulaşım ağı dışında kalan Birgi, mekânsal ve işlevsel açıdan gerileme sürecine girmiştir. Bu etkinin ilk yansıması, Küçük Menderes Havza'sında nahiye ve köylerden oluşan art bölgenin yönetim-denetim ekonomik etkinlik merkezi olarak Birgi'nin Kaza merkezi olma işlevini, ova yerleşmesi olarak gelişen ve demiryolu güzergâhında kalan Ödemiş köyüne aktarılması şeklinde olmuştur(Özcan K., 2013-b:15). Nitekim 19. yüzyıl nüfus verilerine göre; 1831–1845 zaman aralığında Birgi'nin nüfusu yaklaşık 6.100 civarında iken, Ödemiş'in nüfusu 7.900 kişiye ulaşmıştır. 19.yüzyılın ilk yarısından itibaren Ödemiş Aydın'dan sonraki, ikinci büyük yerleşim yeri haline gelmiştir (Telci, C., 2006: 165-198).

Toplumsal ve çevresel koşulların hızla değiştiği ülkemiz şartlarında bugün gelinen durumda Birgi artık Ödemiş'e bağlı bir mahalle statüsündedir. Yerleşimin tarihsel süreç içinde yaşadığı bu mekânsal ve işlevsel değişim Tablo 4.3.'de özetlenmektedir. Mekânsal ve işlevsel kimliğinde yaşanan değişimlere karşın Antik Dönemden, Bizans'tan, Aydınolu Beyliğinden, Osmanlı İmparatorluğundan ve Erken Cumhuriyet Döneminden kalan eserleri, özgün evleri ve zengin tarihsel-kültürel birikimleri ile Birgi örnek yerleşimlerimizdendir.

Bizans Dönemi	Sınırlı bir tarımsal art bölgeye dinsel ve yönetsel hizmet sunan askeri-stratejik koşullar kapsamında savunma olanakları sağlayan; Askeri ve Dinsel Etkinlik Merkezi İşlevi
Aydınolu Beyliği Dönemi	Merkezi Tire olan Aydın Sancağına tabii Kaza Merkezi İpek ve Dokuma Ticaret Merkezi İşlevi
Osmanlı Dönemi 14-17. yüzyıllar	İmam-ı Birgivi olarak bilinen İslam âliminin yerleşmesi ile İslam Merkezi Olma İşlevi
Osmanlı Dönemi 17-19.yüzyıl başı	Ticaret ve Kültür Merkezi İşlevi
19. yüzyıl İlk yarısından İtibaren	İzmir-Aydın Demiryolu inşası sonrası ticaret yolu güzergâhı dışında kalıp, ticaret ve kültür merkezi kimliğini kaybedip ekonomisi tarımsal üretim faaliyetlerine dayalı Kırsal Karakterli Bir Yerleşim İşlevi
2014 Sonrası	Ödemiş ilçesine bağlı Mahalle Statüsü

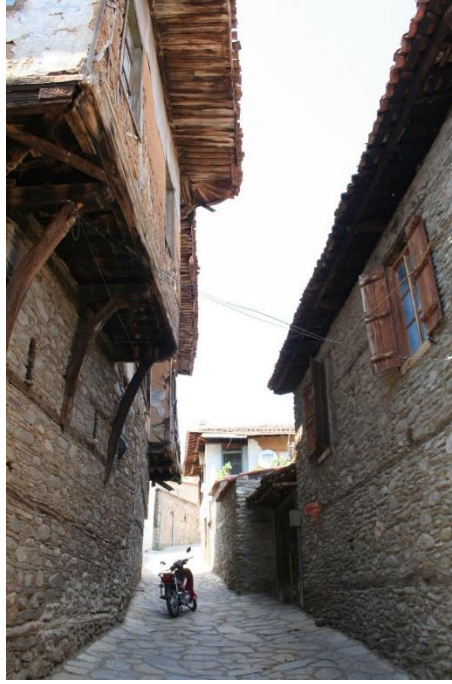
Tablo 4.3. Birgi'nin Mekânsal ve İşlevsel Kimlik Değişimi

(Kaynak: D.Güllühan tarafından tablolştırılmıştır.)

4.3.1.5. Unesco Dünya Miras Listesi Adaylık Süreci

Tarihsel gelişim süreci kısaca özetlenen Birgi “Tarihi Birgi Yerleşimi” olarak 13.04.2012 tarihinde “UNESCO Dünya Mirası Aday Listesine” (tentative list) kabul edilmiştir. Pek çok medeniyeti sınırları içerisinde barındıran çok katmanlı kültürel yapısı, anıtsal binaları ve 18.yüzyıl geleneksel konut mimarisi ile Birgi'nin listeye dâhil edilmesindeki en önemli etken, **kent**

dokusunun özgünlüğünün ve bütünlüğünün günümüze kadar korunmuş olmasıdır. Birgi'nin geleneksel kent doku oluşumu incelendiğinde iki temel gruptan söz etmek mümkündür.

Resim 4.5. *Birgi'nin Dar Sokak Profili*

(Kaynak: <http://www.birgi.bel.tr/>) ziyaret tarihi:02.02.2013

Birinci grupta yer alan alanlarda; Resim 4.5.'de görülen yüksek eğimli topoğrafyaya göre şekillenmiş organik dar sokak profilleri ve bu sokaklara paralel gelişen yapı parselleri belirleyicidir. Bu parseller organik olup, dar sokaklara bakan cepheleri yüksek duvarlarla çevrelenmiştir. Ulaşımın sağlandığı dar yollar kimi zaman çıkmaz sokaklarla son bulmaktadır.

İkinci grupta yer alan alanlarda ise; Resim 4.6.'de görüleceği gibi; birinci gruba göre “nispeten” daha düz topografya ve daha geometrik formlu yapı parselleri belirleyici olmaktadır.

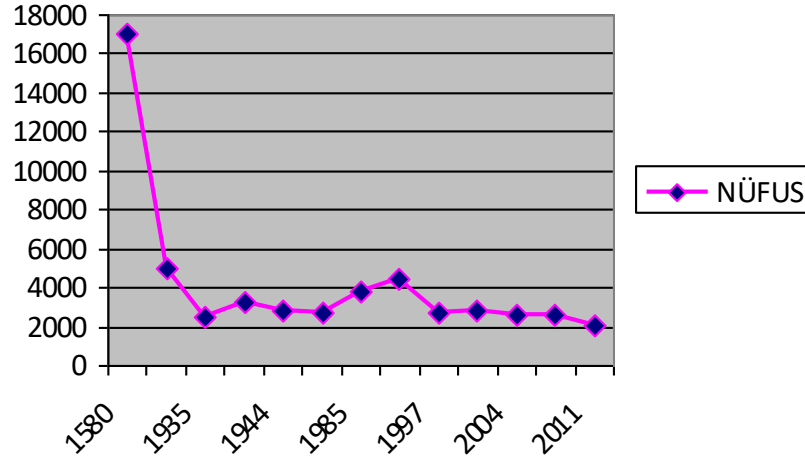

Resim 4.6. *Düz Topoğrafya ve Geometrik Formlu Yapı Parselleri*

(Kaynak: D.Gülhan fotoğraf arşivi)

4.3.2. Sosyal ve Demografik Yapı

Önceki bölümde de bahsedildiği üzere, Antik dönem ve Bizans döneminde önemli bir yerleşim yeri ve Aydınöğulları Beyliği döneminde başkentlik yapmış olan Birgi'nin tarihteki yeri ve önemi, bugünkünden çok daha ilerideydi. Bu durum 1899 yılı Aydın Vilayeti Salnamesi kayıtlarına göre 19.yüzyılın ilk yarısına kadar devam etti. Bu tarihten itibaren kentin nüfus yapısı hızlı bir değişime sahne oldu ve hızla azalan nüfus 1935 yılı nüfus sayımında 2430'a kadar düştü. Grafik 4.1 incelendiğinde; 19.yüzyılda yaşanan keskin düşüşün ardından 1935-2011 yılları arasında mevcudu koruyan, durağan bir nüfus yapısı olduğu görülecektir.

4.1. Birgi'nin Yıllara Göre Nüfus Değişimleri Grafiği

(Kaynak: Altınoluk (2009), Yavuz(2005) ve <http://rapor.tuik.gov.tr>)

2011 yılı ADNKS göre bugün gelinen durumda, yerleşimin nüfusu 2061 kişi olup, genç nüfus göçü nedeniyle yaş ortalaması kırk yaş ve üzerindedir. 2004 yılı verilerine göre 2551 nüfuslu Birgi'de 50 yaş ve üzeri 950 kişi, 65 yaş ve üzeri ise 651 kişi bulunmaktadır. Bu rakamlara göre Birgi'de, %63 gibi büyük bir oranla oldukça yaşlı bir nüfus barınmaktadır (Gümüsoğlu,2008:110).

Günümüzde Birgi'ye ya da Birgi'den dışarıya olan göç hareketleri sınırlıdır. Dolayısı ile yerleşim, sosyal yapı bakımından içe dönük bir karaktere sahiptir. Bu durumun yerleşimin kimlik oluşumuna etkisi iki yönde olmuştur:

Birinci etki; demiryolu ve karayolu güzergahlarının Küçük Menderes ovasına kayması Birgi'yi kapitalist sistemin rant baskısı altında ezilmekten kurtarmış, “geleneksel kent dokusu” ve “mimari karakter” korunabilmiştir. Bir bakıma bu durum, yerleşimin kültürel sürdürülebilirliğine ve geleneksel kimliğinin korunmasına katkıda bulunmuştur. Kentsel koruma açısından değerlendirdiği makalesinde Eruzun (2000:14) konuyu şöyle özetlemektedir;

“Bilindiği gibi ülkemizde ana ulaşım arterine yakın, deniz turizmine uygun, sanayi tesislerine kavuşmuş, ticareti canlanmış yerleşmeler hızla büyüyerek kimliklerini yitirmişlerdir. Birgi'nin bu tür büyüme olanaklarına kavuşmamış olması, kentsel kimliğini bundan böyle de sürdürebileceği koruma çalışmaları açısından önemli bir şanstır.”

İkinci etki ise; sanayi ve ticaretin yerleşimi yavaş yavaş terk etmesi sonucu Birgi'de ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanamamış olmasıdır. Ekonomik sebeplerden ötürü, genç nüfus başta Ödemiş olmak üzere büyük kentlerdeki hizmet sektörlerine kaymıştır. Göç verdiği dönemlerinde yeni yapılaşma talebi olmadığından yerleşimin tarihi dokusu ve mimari karakteri

bozulmamış, ancak, göçler sonucu geleneksel yapım tarzı ile inşa edilmiş pek çok bina boş ve sahihsiz bırakılarak terk edilmiştir.

Evlerin göç sebebiyle büyük ölçüde terk edilmiş olmaları bakım, basit onarım ve korunma olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Doğal koşullara karşı önlem alınamayan Birgi yapı dokusunun büyük bir kısmında, önce çatı akmaları ve ahşap kaplamalarda çürümeler görülmüş, giderek yapıların kısmen ya da tamamen göçtüğü tespit edilmiştir (Resim 4.7.a-b-c). Önlem alınmaması durumunda, henüz az sayıda olan tamamen göçmüş binalar zamanla artacak ve giderek Birgi, kentsel dokusunu ve kimliğini yitirecektir. Çünkü özen gösterilmeyen bakımsız yerleşmelerin canlı organizmalar gibi önce köhneme daha sonra yıkılma ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.

Özetle, “nüfus-kimlik” ilişkisi Birgi’nin kentsel kimliğinin sürdürülmesine katkı sağlamış ancak, terk edilen yapılar ve tarihi kent merkezi çöküntü alanına dönüşmüştür.

Ulaşılabilirlik/erişilebilirliğin kentsel kimlik oluşum ve sürdürülebilirliğinde eş zamanlı olarak yarattığı “olumlu” ve “olumsuz” etkiler kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik olgusundaki çelişkileri gözler önüne sermek açısından oldukça önemlidir.

(a)

(b)

(c)

Resim 4.7. (a) Birgi’de bakımsızlıktan yıkılmış bina örneği

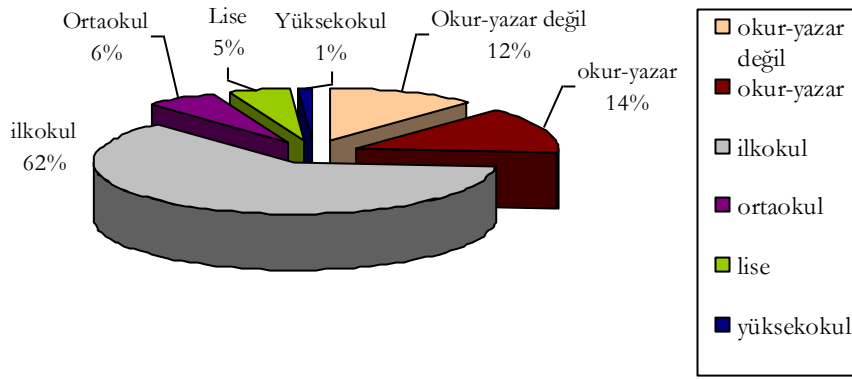
(b) Sadece dış cephe boya-badana tadilatı görmüş bina örneği

(c) Onarım görmüş-onarım görmemiş binalar

(Kaynak: D. Gülban fotoğraf arşivi)

4.3.2.1. Eğitim -Öğretim Ve İdari Durum

Demografik yapının önemli bir bileşeni olduğu düşünülen “eğitim ve öğretim” durumuna bakıldığında; Birgi Halkının % 86’sının okur-yazar olduğu görülecektir (Grafik 4.2). Birgi’deki ilk ilkokul, Kazım Paşa adıyla 1931’de açılmış olup, 1971’de bu okula orta kısım eklenmiştir. 1991’de her iki okul birleştirilerek “Birgi Kazım Paşa İlköğretim Okulu” durumuna getirilmiştir. Birgi Kazım Paşa İlkokulu’nun önemli bir özelliği Cumhuriyetin ilk yıllarında tip proje olarak hazırlanmış olması ve benzer bir projenin Torbalı’da (İzmir) da uygulanmış olmasıdır. 1997’de kesintisiz eğitime geçilen ilköğretim okulunu bitirenlerin çoğu öğretimlerini tamamlamak üzere Ödemiş’teki lise ve dengi okullara devam etmektedirler. Yüksekokul eğitimi için öğrenciler genellikle İzmir olmak üzere büyük kentlere gitmektedirler.

Grafik 4.2. Birgi'nin Eğitim Düzeyi Grafiği (Kaynak: <http://www.birgi.bel.tr/>)

Birgi Belediye'sinin verilerine göre (Grafik 4.2) %62 gibi ağırlıklı oranda nüfus, ilkokul mezunudur. Bunun en önemli sebebi daha önce de belirtildiği gibi Birgi'nin yaşlı bir nüfus yapısına sahip olmasıdır. Eğitim öğretim gören gençlerin büyük şehirlerde çalışmayı tercih etmesi, eğitim düzeyinin düşük görünmesine neden olmaktadır. Eğitim düzeyi ilköğretim seviyesinde olmasına rağmen Birgi'de Kültür Bakanlığına bağlı “Uğur Mumcu Halk Kütüphanesi” bulunmaktadır. Halk Kütüphanesi çevredeki belde kütüphaneleri içerisinde en fazla kitaba sahip kitaplıktır²⁸. Böyle bir kütüphaneye sahip olması yöre halkının eğitime önem verdiğinin göstergesidir. Gümüsoğlu (2008) “Birgi’de Toplumsal Yaşam ve Değişim” adlı kitabı için yapmış olduğu alan çalışmalarında pek çok kaynak kişi ile görüşme yapmıştır. Eğitim görmüş veya görmemiş olsun bu insanların pek çoğunun “düşünsel birikime sahip” kişiler olduğu sonucuna varan Gümüsoğlu kitabında, çocukluk yılları 1950-60’lı yıllara rastlayan ve Birgi’nin nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan bu neslin dünya klasikleri sayılabilecek pek çok kitabı (Tolstoy, Balzac vb.) okumuş olduklarını tespit etmiştir.

Birgi’nin eğitim öğretim düzeyi ve kültürel altyapısına ait bu bilgiler, yerel halkta gelişen **mekânsal koruma bilincinin** nereden kaynaklandığını göstermek açısından önemlidir. Gerçekten de eğitim düzeyi genel olarak ilkokul düzeyinde olan Birgi halkı başta en son Belediye Başkanı Cumhur Şener olmak üzere yerleşimlerinin mevcut kimliği ile sürdürülmesi hususunda yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak Mimar Oktay Ekinci bir mülakatında (Ekinci, 1989; 23) “*Tarihi Kentler Birliği çalışmalarım esnasında Birgi’ye yapmış olduğum sayısız ziyaretlerimde, Birgi*

²⁸ Kütüphanede 7012 adet kitap bulunmaktadır.

Belediyesi zabitastından öğrenmiş olduğum yöreye ait tarihi bilgilerden çok fazla etkilendiğimi söyleyebilirim” demektedir.

Ancak, Birgi bu kültürel birikimlerin pek çoğuna sahip olmayan fakat hızla gelişen Ödemiş’in yanında, sosyal-kültürel altyapı, mekânsal örgütlenme düzeni, ekonomik etkinlikleri, hizmet ve donanımları açısından “kırsal yaşam düzeyindedir”. Üretim biçimi, idari yapısı ve toplumsal ilişkiler açısından yaygın olarak tarım yapılan ve diğer iş kollarının sınırlı olduğu bir “tarım kasabasıdır”.

Ayrıca, idari olarak 1887 yılından beri belediye yönetiminde olan Birgi, 12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik yapılmasına Dair Kanun” a göre; 2014 yerel seçimlerinde belde tüzel kişiliğini kaybedip, Ödemiş’e bağlı mahalle statüsüne dönüşmüştür. Mahalle olarak yerleşimlerinin kültürel tanıtımına yeterince katkıda bulunamayacaklarını düşünen yerel halk, belediye statüsünün değişmemesi yönünde pek çok kampanya başlatmış, “*Mahalle değil ilçe olmak istiyoruz*” sloganını sokaklardaki büyük panolara yazdırmışlardır. Eski Belediye Başkanı Cumhur Şener yerel basına aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

“Birgi tarihi ve kültürel varlıkları nedeniyle mahalle olmayı değil, ilçe olmayı hak eden bir kenttir. Bu nedenle ilçe olmak konusunda Belediye Meclisi olarak aldığımız kararla İçişleri Bakanlığına ve yetkili makamlara başvurularda bulunduk.”

4.4. Birgi’nin Planlama Deneyimi ve Koruma Geçmişi

Doğal yolla oluşan mekânların bir araya gelmesi ile ortaya çıkan organik dokulu kentlerle, düzgün geometri olarak tasarlanan kentler birbirleriyle zıtlık oluştururlar. Anadolu kentlerinin karmaşıklığı geleneksel kent planlama kavramlarına (gabari, kat yüksekliği emsal vb.) ve geometrik düzenlemelere karşı durmaktadır (Baç, S.,2012:23).

Birinci çalışma alanı olarak seçilen Birgi’nin kent örgütlenmesi tarihsel süreç içerisinde farklı etnik ve dini özellikler üzerinden belirli bir yapıtım olmaksızın, kendi kendine organize olmuş, alışkanlıkları, yaşam kültürü ve tarihsel coğrafyasına bağlı olarak “organik” olarak gelişmiştir.

19.yüzyıl sonrası Ödemiş’e bağlı değişimin parçası olan Birgi’nin “planlı kent sistemine geçiş” de Ödemiş’e bağlı olarak gelişmiştir.

4.4.1.Erken Cumhuriyet Dönemindeki Planlama Süreci

Birgi’nin planlama ve koruma geçmişi ülkemizdeki pek çok kente göre oldukça eskidir. Kentin imarına yönelik ilk çalışmalar, Yunanlıların bölgeyi yakıp yıkarak terk etmesi sonrasında başlamıştır.

i. 1922 Yangını

Yunan ordusu 3 Haziran 1919’da Ödemiş, Tire ve Birgi’yi işgal etmiş, bu işgal 2 Eylül 1922’de Türk kuvvetlerinin Birgi’ye girerek kent merkezinde yer alan Yunan Karakolu’nu basmasıyla son bulmuştur. Bu baskın sırasında şehrin tarihsel çekirdeğini oluşturan geleneksel çarşıda büyük bir yangın çıkmış, yangını söndürmek için sokaklara çıkan Birgi halkı silahlı Rum milisler tarafından öldürülmüştür. Yangında 84 kişi hayatını kaybetmiş, toplam 1008 evin bulunduğu kentte, Birgi Deresinin güney doğusunda yer alan yaklaşık 500 ev tamamen yanmıştır (Harita4.5). İşgalin sonunda Birgi halkı da, Birgi’nin tarihi dokusu da büyük zarar görmüştür (Dural, H., 2004:46). Yıllarca beraber yaşadıkları, beraber iş yaptıkları Türkleri öldüren evlerini yakıp yıkan

Rumlar, işgal sonrası kendi yaşadıkları mekânları da yakmak ya da terk etmek suretiyle bırakarak Yunanistan'a göç etmişlerdir.

1922 yangınının izlerini silmek üzere Erken Cumhuriyet Döneminde başlatılan çalışmalar **kentin imarına yönelik** ilk çalışmalar olarak kabul edilir. Yanan ve yıkılan evlerin yerine; geleneksel tarzda yeni konutlar inşa etmek üzere Birgi'ye yakın yerlerden, hatta Denizli, Tavas, İzmir ve Çal'dan inşaat işçileri gelirler, ve kentte hızlı bir rehabilitasyon süreci başlar (Diri,2010:47).

Birgi yangını, Cumhuriyet Dönemi imar politikalarının önceliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynar. Asarî Antika Müfettişi Umumisi Ahmet Aziz (Ogan)Bey'in hazırladığı ve 1929 yılı Türk Maarif Dergisinin 17. sayısında yayınlanan "Birgi Hakkındaki Rapor" da tarihsel yerleşim dokusunda yangının neden olduğu olumsuz etkilerin belirlenerek tarihsel değerlerin korunmasına yönelik acil tedbirler alınması istenmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında hazırlanan bu rapor, temelde önceliği halkın kısa sürede yeniden iskân edilmesine vermiş olsa dahi, özellikle anıtsal-kamusal yapıların mevcut durumlarının tespit edilmesine ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik ilk çalışmaları içermesi nedeniyle oldukça önemlidir (Özcan, K., ve Koç, San, D.,2011:97-111).

ii. Sel ve Deprem Felaketleri

Birgi'nin tarihsel kimliğini oluşturan değerlerin zarar görme süreci, 1939 yılındaki sel ve 1944'deki deprem felaketleri ile devam etmiştir.

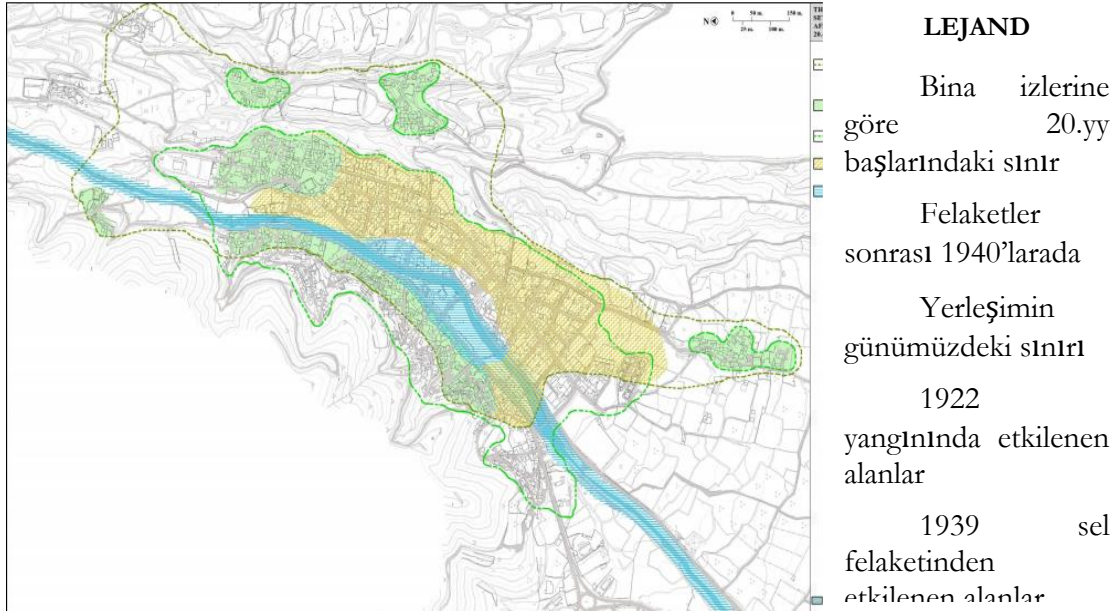
Rehabilite edilmeden önce sık sık taşan Birgi Çayı, 29 Eylül 1939 tarihinde yaşanan sel felaketi sonrasında da taşarak büyük zararlara neden olmuştur. Sel sonrası dört köprü, Derviş Ağa külliyesinde yer alan hamam ve hanlardan oluşan külliye ile Osmanlı dönemi ticaret-çarşı bölgesi tamamen yıkılmıştır. Üç kişinin hayatını kaybettiği bu felakette, Derviş Ağa Camisi de zarar görmüştür (Resim 4.8). Sular altında kalan eski pazar alanı bugün bulunduğu yere taşınmıştır (Kiel 2001:53).

Resim 4.8. 1939 Sel Felaketi sonrası tamamen yıkılan Dervişağa Külliyesi ve zarar gören Dervişağa Camisi (Kaynak: Birgi Belediyesi Fotograf Arşivi)

Birgi'nin yaşadığı üçüncü felaket 1944 depremidir. Deprem sonrası Ulucami zarar görmüş, Aydınoğlu Mehmet Bey Medresesi ise tamamen yıkılmıştır (Kiel,2010:53).

Harita 4. görüleceği üzere; tüm bu afetler sonrası Birgi'nin yaklaşık %80'i zarar görmüştür.

Harita 4.5.1922 Yangını ve 1939 Sel Felaketi Sonrası Birgi’de Bu Felaketlerden Etkilenen Alanlar

(Kaynak: Diri,F.,2010:49, İller Bankası arşivi:1972

iii. İlk Kent Planı

Afetler sonrasında Birgi için kent planı yapma zorunluluğu iyice belirginleşmiş ve 1944 yılında yarışmaya çıkartılan Ödemiş İmar Planıyla birlikte, Birgi’nin de şehir imar planının yapılması yarışmacılardan istenmiştir.

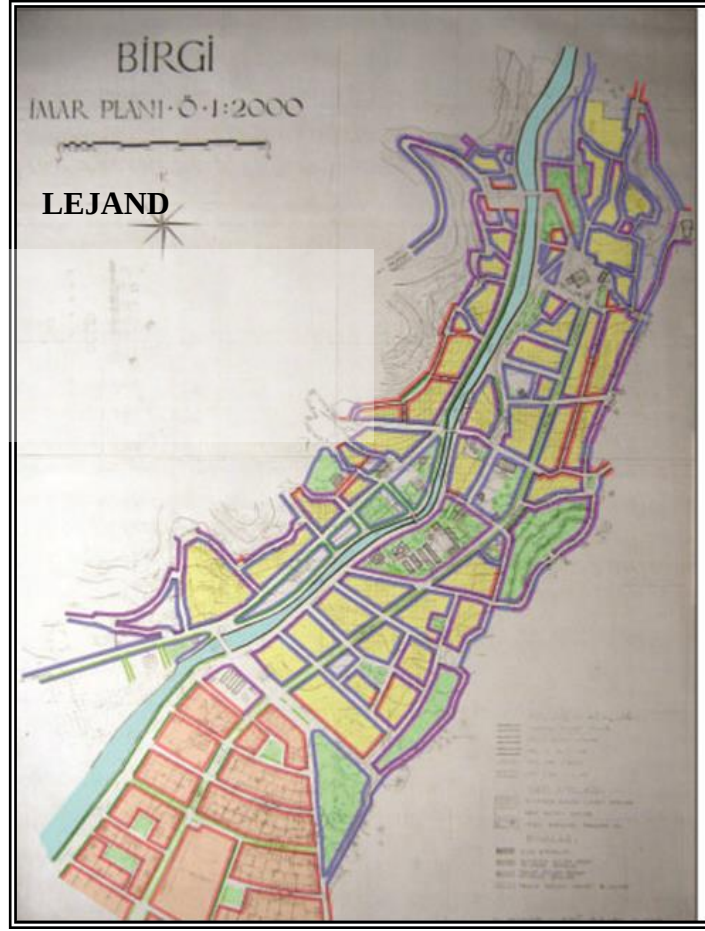
Aralarında Nazi işgalinden kaçıp Türkiye’ye gelen şehirciler P.Bonatz, G.Öelsner, Profesör E. Reuter ve H. Proust’un da bulunduğu yarışma jürisi, koruma bilincinin henüz tam olarak gelişmediği o yıllarda bile, Birgi yerleşiminin tarihsel ve kültürel önemini vurgulamış ve bunu jüri raporunda belirtmişlerdir:

“Birgi tabiatın bahsettiği her türlü güzellikler içinde ve bir tarihi kıymeti de taşıırken onun bu vaziyetten istifade edememesi ve Ödemiş’in banliyösü olmaması hususu, Ödemiş’ten pek uzakta da olmamasından dolayı jüri heyetimizce doğru görülmemiştir. İleride yeni vesaitle her türlü münakale (ulaşım) ve irtibat imkânları kolaylaşacağından, Bozdağ yolu üzerinde bulunan Birgi’nin Ödemiş’e daha layık bir banliyö olarak kabul edilmesi ve bu suretle planlamasına çalışılmasını jüri heyetimiz tavsiye etmektedir” (Anonim,1944:18-20). Burada dikkat çekici olan, o yıllarda Birgi’nin Ödemiş’e bağlı bir banliyö olarak gelişmesinin uygunluğu yönündeki düşüncedir.

Birgi ve Ödemiş’in imar planlarının birlikte ve birbiri ile ilişkili bir biçimde şekillenmesini ön gören jüri raporu doğrultusunda proje için ek ödenek çıkartılmış ve Ödemiş İmar Planı yarışmasını kazanan Doçent Dr. Kemal Ahmet Aru, Doçent Dr. Orhan Safa ve asistan Celile Berk, Ödemiş İmar Planına ek olarak Birgi İmar Planını da hazırlamışlardır. 26 Aralık 1945 tarihinde Şehircilik İşlerince onan imar plan raporu o yılların Birgi’sine ve Türkiye şehirciliğine ait çok önemli bilgiler içermektedir.

“Ödemiş-Birgi İmar Raporu ve Müstakbel İmar Planı için Esas Teşkil Edecek Malumatı Havi Mahalli İmar Komisyonu Raporu” olarak hazırlanan bu raporda; kasabanın coğrafi durumu, 1935–1940 ve 1944 yıllarına ait nüfus sayım sonuçları, iklim özellikleri, jeolojik durumu, tarım-ticaret-sanayi ve iktisadi durumu ile sağlık ve eğitim koşullarına ait detaylı durum tespitleri yapılmıştır. Kasabanın imar bakımından incelendiği bölümünde; mevcut binaların inşaat nitelikleri belirlenmiş, yeni imara altlık olması bakımından inşaat malzeme fiyatları, işçi yevmiyeleri,

arsa-bağ-bahçe rayiçleri araştırılmıştır. Mevcut durum tespiti olarak kasaba sokaklarının uzunlukları, kanalizasyon ve içmesuyu imkânları araştırılmıştır. Bu rapora göre hazırlanan 1/2000 ölçekli Birgi İmar Planı 22 Eylül 1947’de Bakanlığa gönderilmiştir (Harita4.6).

Harita 4.6. Birgi İmar Planı (1947) (Y.Mimar K. Aru, Ö.Safa Özel Proje Fotoğrafından çizilerek üretilmiştir) (Kaynak: Altınoluk, Ü.,2007:170)

Birgi 1/2000 İmar Planı İzah Notunun 4. maddesi Cumhuriyet Mahallesi olarak adlandırılan yeni merkez bölgesinde üretilen yeni konutların mekânsal büyüklükler açısından geleneksel konutlar ile uyumlu olarak tasarlanmasına ilişkin önemli ayrıntılar içermektedir. Kent kültürünün ve mimari mirasın yeniden oluşturulması bakımından önemli olan Madde 4’ye göre (Anonim 1944:18-20);

“Eski şehir yapılarının kültürel kıymeti çok yüksektir. Kasabanın binalarının taştan yapılmış olması ve bilhassa taş örgüsünün bir hususiyet arz etmesi büyük rol oynamaktadır. Taşın rengi, şist tabakalarından çıkarılmış levhavi taş olması, örgü tarzı, yapıların formundaki özellik ve sadelik, ahşap kısımlarla, taş kısımların imtizacı(uyum) ve yapı tarzı, binaların diğer taraftan yeşille imtizacı, yolların halkı sıcaktan koruyan dar serin sokaklar halinde açılmış olması, evlerin saçaklarının sokakları örtmesi ve buralardan geçenleri sıcaktan koruması; aynı zamanda evlerin ışıklı ve güneşli olması, sokak köşelerinde karakteristik köşelere yerleşmiş çeşmeler ve nihayet sokakların çok nispetli mekânı bu güzel Birgi’nin cazibesini sağlayan özelliklerdir. Bu saydığımız kıymetleri her an göz önünde tutmak ve onları bozmamak bilakis muhafaza ederek bakımlı tutmak lazımdır. Bu küçük ve eski şehirde yeni yapılarda eski formları ve yapı tekniğini, bugünün şartlarına uydurarak devam ettirmek doğru olur. Bilhassa eski taş duvar örgüsünü bugünkü yapılarda kullanmak ve bunları sıvamamak lazımdır.”

Birgi kent kimliğini oluşturan öğelerin tek tek tespit edildiği 4.madde; koruma hukukunun kurumsallaşmadığı ve koruma bilincinin yerleşmediği bir dönemde mimari tasarım düzeyinde olsa

bile, tarihsel kimlik ve mekânsal karakteristiğın korunmasına yönelik bir takım kaygıların var olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Raporda belirlenen mevcut konut dokusu hakkındaki yapılan detaylı tespitler sonucu, Arü, Berk ve Safa yeni yapılacak konutlar için bu eski form ve yapı tekniğinden faydalanarak Şekil 4.2.'de görülen **Ev Tipi 1**, **Ev Tipi 2** ve **Ev Tipi 3** olmak üzere üç farklı konut plan tipi geliştirmişlerdir.

Şekil 4.2. K., Arü, C. Berk, O. Safa'nın Birgi'de yeni yapılacak konutlar için geliştirdikleri Plan Tipleri
(Kaynak: Dirî, F., 2010: 57 Safa, Arü, Berk: 1947)

4.4.2. Kentsel Koruma Kararları

Birgi’de tarihsel ve kültürel değerlerin tespiti ve korunmasına ilişkin “ilk resmi karar” Çakırağa Konağı’nın koruma altına alınmasını sağlayan GMEEAYK’nun 16.09.1973 tarih ve 7422 sayılı kararıdır. Bu karara istinaden “konak” korunması gerekli kültürel miras olarak tescil edilmiş ve gerekli yenileme çalışmalarının yapılması istenmiştir.

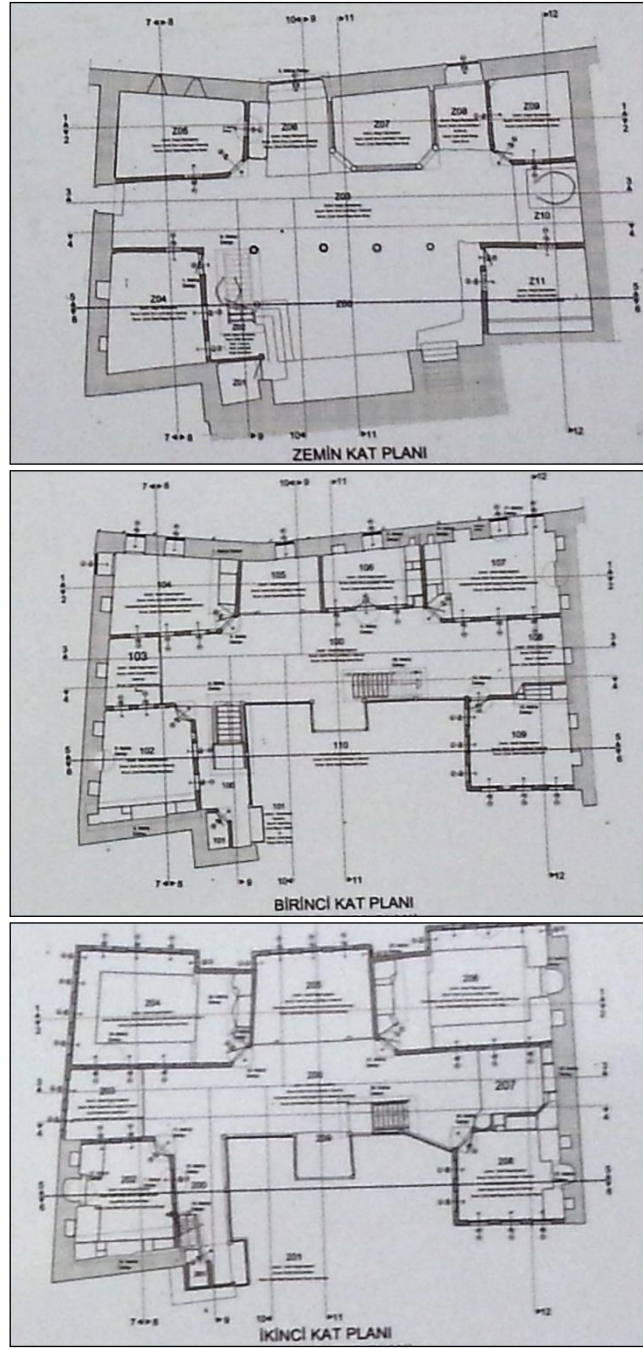
Çakırağa Konağı

Kurtgazi mahallesinde yer alan Çakırağa Konağı, geleneksel Türk evi özelliğinde, Ege Bölgesinin en görkemli yapılarındandır (Resim 4.9). Konağı ilk kez 1948’de Riefstahl’ın bir yayınında görüp etkilenen ve yerinde ziyaret edip ilk eskiz rölövesini çıkaran Mimar Sedat Hakkı Eldem, yapı ile ilgili şu tespitte bulunmuştur: “Ege mıntıkası ev mimarisinin biraz rüstik olsa da bir parçası sayılabilir. Fakat evin en büyük kıymeti cazibe ve sevimliliğindedir. Hiçbir ziyaretçi Çakırağa Konağı’nın bu sibirli kuvvetinin büyüünden kendini kurtaramaz” (Eldem, S.,H.,1977:6).

Resim 4.9. Çakırağa Konağı

Kaynak: D.Gülhan fotoğraf arşivi-2013

Şekil 4.3. Çakırağa Konağı Kat Planları

(Kaynak: D. Gülhan fotoğraf arşivi -2013 Konak önü tabeladan çekilmiştir)

18.yüzyıl sonlarında inşa edilen Çakırağa Konağı üç katlı olup ön cephesi küçük bir meydana açılmaktadır. Dış sofalı geleneksel konut plan özelliklerine sahip konağın; organik plan şemalı zemin katı, üst katlarda düzeltilerek köşeleri dik açılı hale getirilmiştir (Şekil4.3). Pencere oranları, sofa, eyvan, köşk, merdiven, taşlık, avlu, saçak, odalardaki raf sistemi, yüklük, ocak özellikleriyle geleneksel Türk evinin bütün özelliklerini taşır. Yapı içte ve dışta barok ve ampir üslubuna yakın kalem işleri ile bezelidir. Ahşap işçiliği de zengindir (Resim 4.10).

Resim 4.10. Çakırağa Konağı Ahşap İşçiliği

Kaynak: D.Gülhan fotoğraf arşivi-2013

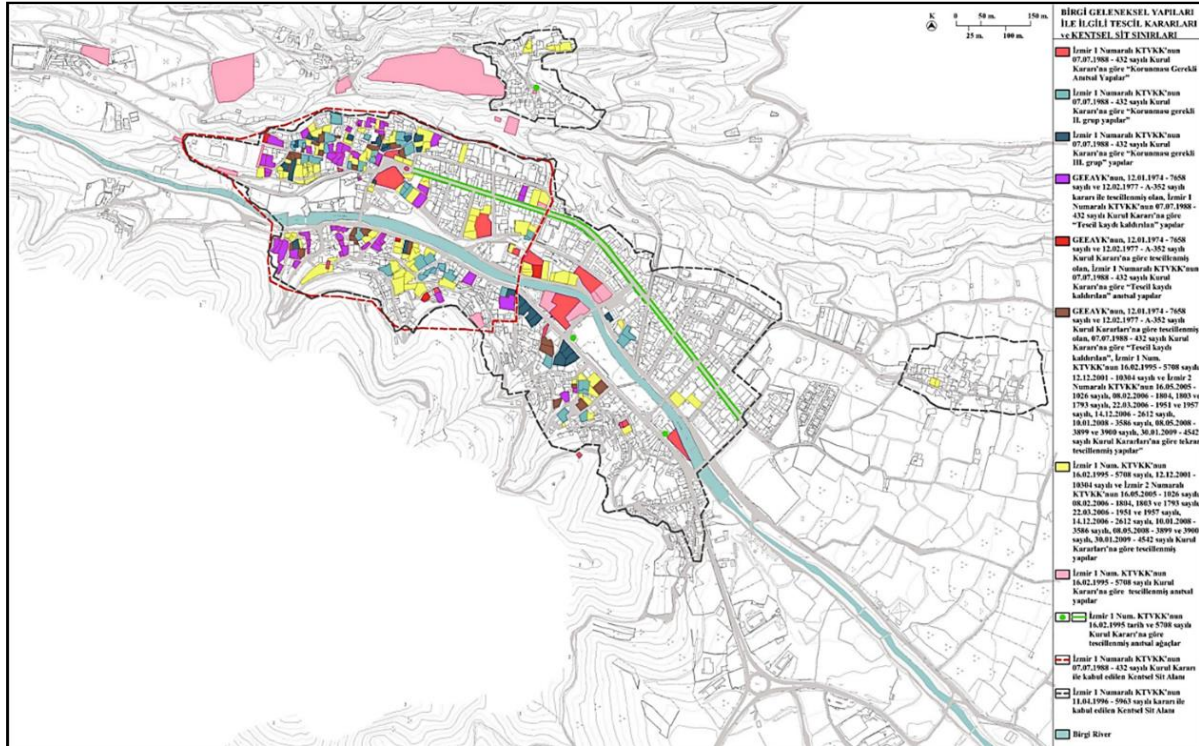
28.06.1949 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kamulaştırılan Çakırağa Konağı'nın restorasyon çalışmalarına 1977 yılında Kültür Bakanlığı tarafından başlanılmış ve 1993 yılına kadar konak, halka kapalı tutulmuştur. 1983 yılında Konağın civarında yer alan 8 adet yapı kamulaştırılarak özgün mimari dokunun ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu yapılardan 3'ü yıkılmış, kamulaştırılan diğer 5 tanesi ise konum açısından önemli bulunarak yıkılıp tekrar inşa edilmiştir. Bu yapılar ve konakta yapılan restorasyon 30 Kasım 1993 tarihinde geçici kabul yapılmak suretiyle bitirilmiş ve yapı Ödemiş Müzesine teslim edilmiştir²⁹. 1995 yılından itibaren Konak, müze olarak kullanılmaktadır.

Çakırağa Konağının tescillenmesinin ardından, Birgi Belediyesi'nin; Birgi'nin tamamının korunmasına ilişkin Belediye Meclis Kararını uygun bulan GMEEAYK, 12.01.1974 tarih ve 7658 sayılı kararı ile **136 adet sivil mimarlık eserini** ve **25 adet anıtsal-kamu yapısını** tespit ve tescil işlemlerine konu edip yerleşmenin bütününe ait sit kararı almıştır.

Birgi kentsel dokusu, GMEEAYK'un 12.02.1977 tarih ve A-352 sayılı kararı ile **“arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanları”** olmak üzere **“karmaşık sit alanı”** olarak tescillenmiştir. Üç farklı statüdeki sit alanlarına ilişkin yapılaşma koşulları GMEEAYK'nun 25.07.1981 tarih ve A-3090 sayılı kararıyla belirlenmiştir. Buna göre tescilli yapıların her türlü adı onarımlarının; cephe elemanları, plan, renk, malzeme, gibi kısımlarında değişiklik yapılmaksızın, görünümlerini değiştirmeden, o yerde varsa Rölöve Müdürlükleri yoksa Müze Müdürlükleri ile Belediyelerin ortak denetim ve sorumlulukları altında yapılabileceği kararı alınmıştır.

²⁹ <http://www.egemimarlik.org/17/09.pdf>) ziyaret tarihi: 09.07.2015

Toplam 25 adet olan anıtsal-kamusal yapının 8'inin tescilden düşmesi ile geriye sadece 17 adet tescilli anıtsal-kamusal yapı kalmıştır.

Harita 4.7. *Birgi Geleneksel Yapıları İle İlgili Tescil Kararları ve Kentsel Sit Sınırları (Kaynak: Diri,F.,2010:67)*

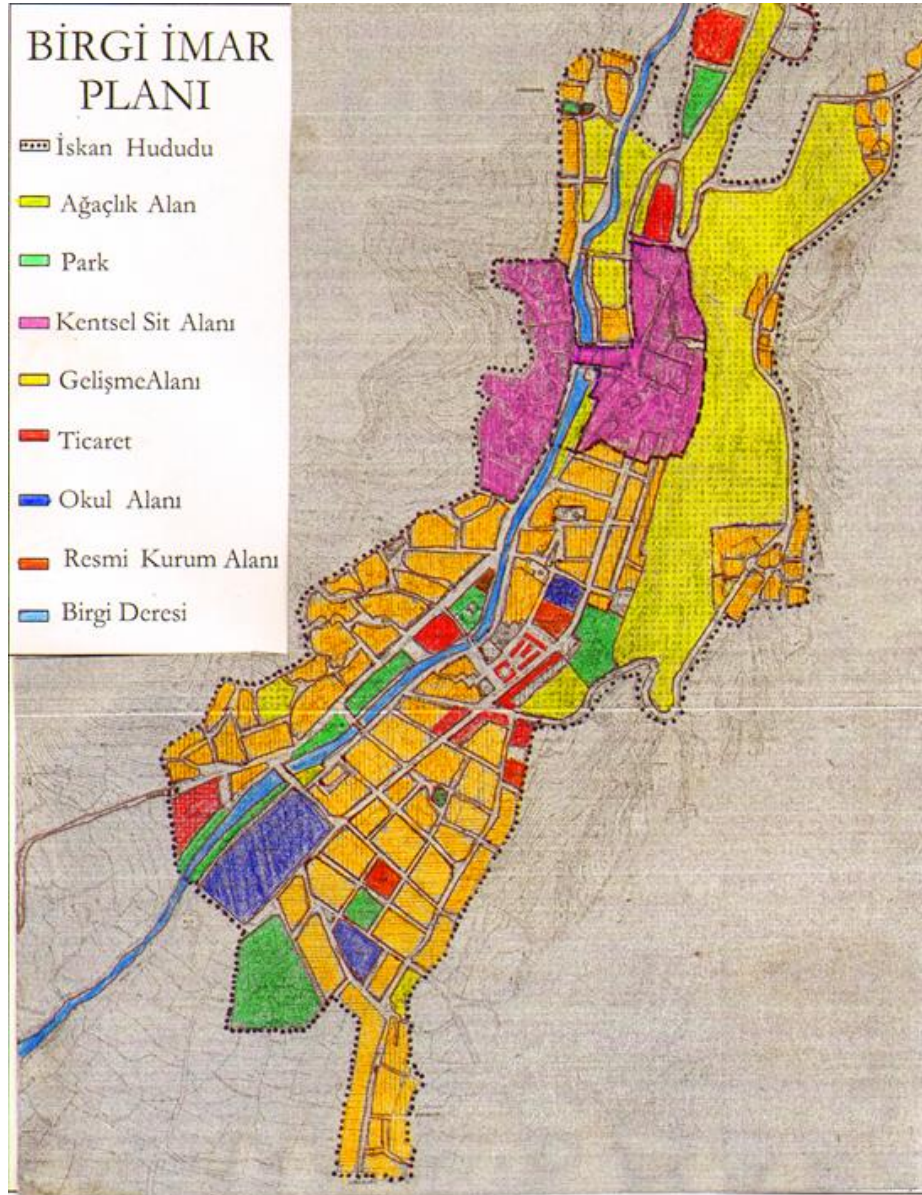
4.4.3. 1980-90'lı Yıllardaki Planlama Süreci

1947 tarihli 1/2000 ölçekli Birgi İmar Planı, 1981 yılında duyulan lüzum üzerine Yüksek Mimar Teoman Akdoğan ve ekibi tarafından revize edilmiştir. Hazırlanan **“1/2000 Birgi Revize İmar Planı”** ve **“Plan Notları”** İmar ve İskan Bakanlığınca onanarak yürürlüğe girmiştir (Özcan, K., ve Koç, San, D., 2011:25-27).

1/2000 Birgi Revize İmar Planı Açıklama Notlarında:

- İmam Birgivi Türbesinin ulaşılabilirlik sorunu olması nedeniyle, şehir merkezi ile türbeyi birbirine bağlayan bir yol açılması gereğinden bahsedilmektedir. Ancak açılacak bu yol Camii-Kebir Mahallesiindeki bazı tarihi konutların yıkılmasına neden olacaktır.
- Şehir merkezi ile uzak mahalleleri birbirine bağlayan yeni bir yol açılması önerilmiştir.

1981 yılında onanarak yürürlüğe giren İmar Planının 1947 tarihli plana getirdiği en önemli katkı şehrin gelişmesi göz önünde bulundurularak kent merkezini gelişme alanına bağlayan yolun uzatılmasıdır (Harita4.8).

Harita 4.8. 1981 Yılında Onanarak Yürürlüğe Giren Birgi İmar Planı

(Kaynak: İller Bankası Arşivi)

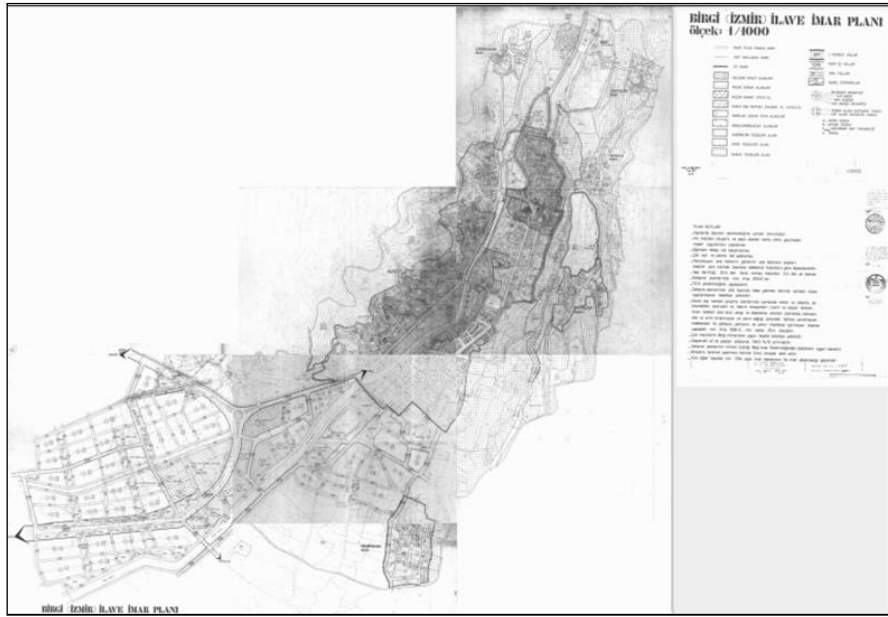
4.4.4. Birgi Revize İmar Planı ve Koruma İmar Planı

1983 yılında, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile adı "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu" olarak değiştirilen Kurul Birgi ile ilgili olarak:

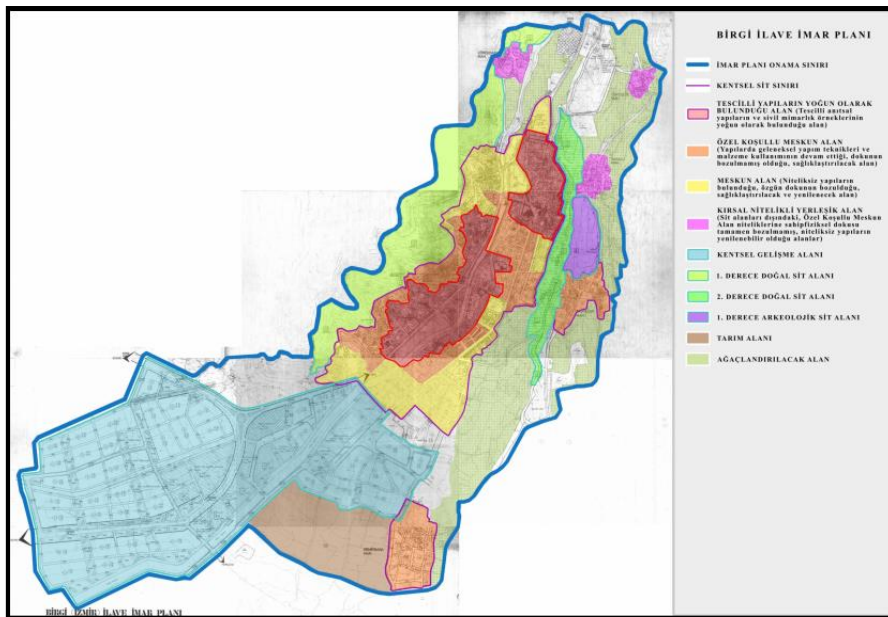
- "Kentsel Sit Alanlarına Yönelik Yasa'nın" 17. Maddesi uyarınca Koruma Amaçlı İmar Planının hazırlanmasını,
- Planın, ilgili Koruma Kurulunca ve o yıllarda yürürlükte olan "Koruma Planlarının İzlenmesi ve Denetlenmesine İlişkin Çalışma Esaslarını Belirleyen Yönerge"

kapsamında İller Bankası Genel Müdürlüğüne incelenerek görüş verilmesi hususuna karar vermiştir.

Birgi Belediyesi 1990 yılında İller Bankası Genel Müdürlüğüne başvurarak “Birgi Koruma Amaçlı İmar Planı”nı hazırlaması/hazırlatmasını talep etmiştir. 1991 yılında Birgi ve yakın çevresini kapsayan ilk koruma amaçlı imar planı finansal ve denetim kolaylığı gibi nedenlerden ötürü iki etaplı olarak ihaleye çıkartılmıştır. Planın birinci etabı Cengiz Eruzun, ikinci etabı ise Erdal Küpeli tarafından hazırlanmıştır. Bu planlarda kentsel sit alanının genişletilmesi, yerleşme alanı dışında yer alan Taşpazar mahallesinin kentsel sit alanı, Asartepe olarak bilinen höyük alanın ise arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi önerilmiştir. Bu doğrultuda münferit kurul kararları alınmış, İzmir I No’lu KTVKK’nun 07.10.1995 tarih ve 5885 sayılı Kararı’yla kentsel sit alanı yeniden belirlenmiştir. Genişletilmiş kentsel sit alanını içeren “Birgi İlave Koruma Amaçlı İmar Planı” Dr.Ahmet Uzel ve Dr.Kamutay Türkoğlu tarafından hazırlanarak İzmir I Numaralı KTVKK’unun 11.04.1996 tarih ve 5963 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Harita 4.9).

Harita 4.9. Birgi İlave Koruma İmar Planı (Uzel ve Türkoğlu-1996) (İller Bankası Arşivi)

Harita 4.10. Birgi İlave Koruma İmar Planı-Sit Alanları (Uzel ve Türkoğlu-1996)

Türkoğlu ve Uzel tarafından hazırlanan **Birgi İlave Koruma İmar Planı** incelendiğinde görüleceği üzere (Harita 4.10):

1. Birgi kent merkezinin kuzeyi ve batısı 1.derece doğal sit alanı ile çevrelenmiştir. Bu alanlarda kestane, kavak, ceviz, fıstık çamı ağaçları oldukça yaygındır. Yine bu alan içerisinde bulunan kızılçam ve karaçam ormanları, Bölüm 4.2.3.'de de bahsedildiği üzere *“bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan ilginç özellik ve güzelliklere sahip ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar olarak tespit edilmiş”* olup tüm alan I.derece doğal sit alanı olarak tescillenmiştir.
2. Kent merkezinin doğusu “doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alan” olarak tanımlanan 2.derece doğal sit alanı olarak belirlenmiştir.
3. Yeni yerleşime açılan kentsel gelişim alanı dışında kalan tüm kent dokusu “mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alan” olarak tanımlanan kentsel sit alanı olarak tescillenmiştir.

İlave Koruma İmar Planında yer alan kentsel sit alanının düzenlenmesine ilişkin **“Plan Araştırma Raporu”** incelendiğinde; iki tür analizin yapılmış olduğu görülecektir. Bu analizlerden birincisi kentsel sit alanının geleneksel mimari dokusu hakkındadır. İkinci analiz ise yerleşimin bütününe ait olup, sosyo-ekonomik durumu belirler (Anonim,1996):

i. Mimari Doku Analizi

- Birgi geleneksel yapı parsellerinde; sokağa cephe veren arka avlulu yapılar, sokağa cephe veren yan avlulu yapılar, sokağa cephe veren arka ve yan avlulu yapılar olmak üzere üç tür yapılanma mevcuttur.
- Yapılarda, sokaklarda, yapı ve avlu duvarlarında, taşlıkta ve kimi avlularda yörenin geleneksel malzemesi olan kayrak taşı kullanılmaktadır.
- Tescilli yapılar bazı müdahaleler olmasına rağmen özgün niteliklerini korumuşlar, korunması gerekli kültür varlıklarının parselleri arasında yapılaşan yeni yapılar ise eski kent dokusunun özelliklerini (yol dokusu, parsel oturma biçimi, kat yüksekliği, vb.) ölçek açısından korumuşlardır.
- ii. Sosyo-Ekonomik Analiz
- Birgi durağan bir yerleşmedir. Bu “durağanlık” yerleşimin günümüze kadar korunmasındaki en büyük etkidir.
- Ödemiş’in hızla büyümesi ve gelişmesi, Bozdağ Yayla’sının ve Gölcük’ün giderek yayla turizmi açısından gelişmekte oluşu ivme kazanmadan, plan-program-bütçe ve uygulama bütünlüğü içinde tüm adımların atılmasının önemli ve olumlu sonuçlar verebileceğinden hareketle; planlama için **mevcut imar planının makroformunun aynen kullanılması** uygun olacaktır.

Elde edilen bulgulara dayanılarak yapılan değerlendirme doğrultusunda plana dair ana kararlar üç madde halinde sıralanmıştır.

iii. Plan Ana Kararları

1. Yerleşmede mevcut sosyo-ekonomik yapı gelişerek varlığını sürdürecektir.

2. Bu gelişme, mevcut fiziksel dokuyu bozmayacak alt ölçek kararlarıyla (parsel-yapı arasındaki alan ve hacim ilişkilerini belirleyerek) yönlendirecektir.
3. Yeni gelişme alanı olarak saptanmış bölgelerin (mevcut imar planı alanının öneri gelişme alanları) var olan doku ile uyum içinde olması sağlanacak, bu doğrultuda mevcut koruma yönetmeliği geliştirilecektir.

iv. Koruma Plan Notları

Koruma Plan Notları uygulamada problem oluşmaması amacıyla mikro düzeyde alınan kararları içermektedir. Bu kararlardan önemli bulunan maddeler aşağıda sıralanmıştır (Anonim 1996):

1. Tüm tarihi eserlerin bahçelerinin eski karakterlerinin bozulmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi,
2. Belirli mevcut yaya yollarının formlarının aynen korunması, gerekli onarımlarda geleneksel malzemenin kullanılması, öneri yaya yollarında ise geleneksel malzemeye çelişmeyen yeni malzemelerin kullanılabilmesi,
3. Tescilli-tescilsiz sivil mimarlık örneklerinin bahçe duvarları, bahçe kapıları ve kapı saçaklarının geleneksel malzemeler kullanılarak onarılması veya yeniden yapılması,
4. Elektrik direği, telefon kabloları vb. altyapı unsurlarının, ayrıntılı olarak projelendirildikten sonra uygulamaya geçilmesi,
5. Tv antenlerinin sokaktan görülmeyen ya da en az görülen kısımlarına yerleştirilmesi, ticarethane ve diğer tabelaların Belediyesince belirlenecek standartlarda olması, tarihi eserlerin bulunduğu sokak ve caddelerde ışıklı ya da ışısız reklam panolarının konulmaması,
6. Altı metreden dar olan geleneksel karakterli yolların aydınlatılmasında elektrik direklerinin kullanılmaması, aydınlatma elemanlarının bina ya da bahçe duvarına monte edilmesi, açılması gereken yeni yollarda geleneksel karaktere yakın formda direklerin kullanılması,
7. Enerji nakil hatlarının yer altına alınması,
8. Tanımlanan bina boyutu ve bahçe mesafeleriyle ilgili hükümlere uyulması koşuluyla, sit alanı içerisinde tasarlanacak özgün çözümlerde ilgili Koruma Kurulunun onayının alınmasıdır.

Plan Notlarının yanı sıra, “Birgi Koruma İmar Yönetmeliği” ile genel olarak 1/1000 ölçeğin gerektirdiği, tevhid-ifraz, minimum-maksimum parsel/yapı büyüklükleri, TAKS/KAKS, yapılanma biçimi, bahçe mesafeleri, binalara kot verilmesi vb. düzenlemelere yönelik koşullar geliştirilmiştir. Bunlar arasında daha detaya inen bazı hükümler şunlardır (Anonim 1996):

1. Tescilsiz yapıların yeniden inşa edilmesi halinde parsel içindeki konumunun korunması,
2. Cadde ve sokak cephelerinde yalnız kapalı, arka cephelerinde açık ya da kapalı olmak üzere, binalarda çıkma yapılmasında belirlenen alt koşullara uyulması,
3. Saçaksız bina yapılamayacağı, saçakların belirlenen alt koşullar doğrultusunda yapılması,

4. Çatıların belirlenen alt koşullar doğrultusunda yapılması,
5. Pencere açıklıklarının belirlenen alt koşullar doğrultusunda yapılması,
6. Serbest yan duvarların dış yüzeylerinin sıva, serpmeye sıva, taş ya da ahşap kaplanması,
7. Cephe elemanlarında ahşap malzeme kullanılması, bunun dışındaki malzemeler için Koruma Kurulu görüşünün alınması, tuğla duvarların sıvanmasının zorunlu olması, gerek duvar kaplamalarının gerekse mimari elemanlarının boyanması durumunda belirlenen mahalli renklerin kullanılması,
8. Ön bahçe duvarlarının tanımlanan yükseklikte olması, yol üzerine gelen kısımlarında harpuştta yapılması ve bu harpuştaların doğal malzemelerle yapılmasıdır.

1996 yılında hazırlanan planın yeni ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi gerekince, “Birgi İlave Koruma Amaçlı İmar Planı” 2008 yılında ihaleye çıkartılmıştır. Ege Plan Limited Şirketi tarafından hazırlanan İlave Koruma İmar Planı, 2010 yılında Birgi Belediyesine teslim edilir. Ancak, Birgi Belediyesince başlatılan onay süreci, 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik yapılmasına Dair Kanun” sonrası gelişen yetki karmaşası sonucu beklemeye alınır. Ödemiş Belediyesince inceleme ve denetime tabi tutulan “Birgi İlave Koruma Amaçlı İmar Planı”, Koruma Kurulunca uygun bulunup 2014 yılında onanmıştır.

Erken Cumhuriyet Döneminden itibaren “planlı kent” sürecine giren Birgi’nin 1947 yılında başlayıp 2012 yılına kadar devam eden planlama ve koruma prosedürü kronolojik olarak Tablo 4.4. özetlenmiştir.

1929	1922 yangını sonrası Asarı Antika Müfettişi Umumisi Ahmet Aziz'in hazırladığı "Birgi Hakkında Rapor" ve halkın iskanı için yapılan konutlar
1939	Sel felaketi ile zarar gören Birgi için kent planı yapma zorunluğunun ortaya çıkması
1944	Ödemiş İmar Planının Birgi İmar Planını da kapsar şekilde yarışmaya açılması
1945	"Ödemiş-Birgi İmar Raporu ve Müstakbel İmar Planı için Esas Teşkil Edecek Malumatı Havi Mahalli İmar Komisyonu Raporu" nun Şehircilik İşlerince onaylanması
1947	"Birgi Fenni Haritası" ve "Birgi İmar Planı" nın Kemal Ahmet Aru, Orhan Safa ve Celile Berk tarafından hazırlanması ve Bakanlığa gönderilmesi
1973	Çakırağa Konağının koruma altına alınması (16.09.1973 tarih ve 7422 sayılı GMEEAYK kararı)
1974	136 sivil mimarlık eserinin ve 25 adet dini yapının tespit ve tescil işlemlerine konu edip, yerleşmenin bütününe ait sit kararının alınması (12.01.1974 tarih ve 7658 sayılı GMEEAYK kararı)
1977	Birgi Yerleşiminin bütününe ait kentsel-arkeolojik-doğal sit kararının alınması (12.02.1977 tarih ve A-352 sayılı GMEEAYK kararı)
1981	Birgi'deki üç farklı statüdeki sit alanlarına ilişkin yapılaşma koşullarının belirlenmesi (25.07.1981 tarih ve A-3090 sayılı GMEEAYK kararı)
1981	Mimar Teoman Akdoğan ve ekibi tarafından hazırlanan Birgi İmar Planının yürürlüğe girmesi
1988	Kentin bütününe yönelik kentsel-arkeolojik-doğal sit kararında değişiklik yapılarak kentsel sit alanının daraltılması ve 49 sivil mimarlık ve 8 anıtsal kamu yapısının tescilden düşürülmesi (07.07.1988 tarih ve 432 sayılı GMEEAYK kararı)
1991	İller Bankası tarafından ihale edilen "Birgi Koruma İmar Planı"nın Cengiz Eruzun ve Erdal Küpeli tarafından hazırlanması
1995	Eruzun ve Küpeli'nin önerileri doğrultusunda kentsel sit alanı yeniden belirlenmesi (07.10.1995 tarih ve 5885 sayılı KTVKK kararı)
1996	"Birgi Koruma Amaçlı İlave İmar Planı" Kamutay Türkoğlu ve Ahmet Uzel tarafından hazırlanıp onaylanması (11.04.1996 tarih ve 5963 sayılı KTVKK kararı)
2010	"Birgi Koruma İmar Planı"nın Ege Plan Ltd. Şti. tarafından revize edilmesi
2012	Tarihi Birgi kentinin Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine aday olması (13.04.2012)

Tablo 4.4. Birgi'nin Planlama ve Koruma Geçmişinin Kronolojik Sıralaması

4.4.5. Planlama Sürecinin Kent Kimliğine Etkisi

Kent kimliği oluşumundaki en önemli girdi olan tarihsel-kültürel miras; kentlilerin geçmişleri ile gelecekleri arasında bağ kurmalarını, kuşaklar arası iletişim sağlamalarını ve yaşadıkları kente

ait olma duygularını geliştirmelerini sağlar. Dolayısı ile kentlerin sağlıklı gelişebilmesinin ön koşulları arasında, sahip oldukları tarihsel-kültürel mirasın korunarak yaşatılması ve bu değerleri çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda geliştirilmesinin önemi yadsınamaz (Kiper,2004:14).

18.yüzyıl geleneksel konut mimarisinin ve kent dokusunun özgünlüğünün/ bütünlüğünün günümüze kadar korunabildiği yerleşimlerimizden biri olan Birgi'nin kentsel kimliği ile sürdürülebilmesindeki en temel neden, **“doğru yaklaşımlı planlama sürecinin”** çok erken tarihlerde başlamış olmasıdır. 1922 yangının izlerini silmek üzere başlatılan kentin imarına yönelik ilk çalışmalardan günümüze kadar gelinen süreçte, birkaç tartışmaya açık uygulama kararı dışında, planlama kararları genelde, yerleşimin sahip olduğu mimari kimlik değerleriyle sürdürülmesini hedeflemiştir.

Birgi'nin tarihi-kültürel mirasının korunarak yaşatılması, çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda geliştirilerek sürdürülmesi yönünde en önemli katkıyı; 1945³⁰ ve 1996³¹ tarihli raporlar ve bu raporlara göre hazırlanan imar/koruma imar planları sağlamıştır. Bu çalışmalarda yerleşimin mevcut mimari kimliği; yapı, yapı parsellerinin şekillenmesi, yapı-avlu ilişkisi, avlu-sokak ilişkisi, sokak oluşumu, sokak-bina ilişkisi bağlamında irdelenmiş, yeni yapılaşmalarda bu form ve yapı tekniklerinin çağdaş şartlara uydurularak devam ettirilmesi önerilmiştir.

Diğer taraftan 1981 tarihli plan ve planlama notları³²; Camii-Kebir Mahallesindeki bazı tarihi konutların yıkılmasına neden olan İmam Birgivi Türbesi ile şehir merkezini birbirine bağlayan yolun açılmasını sağladığı için eleştirilebilir. Ancak ulaşılabilirlik-erişilebilirlik kentlerin gelişmesi ağıısından önemli bir araçtır. Bu nedenle fayda-zarar (cost-benefit) analizleri yapılarak açılacak yolun en zararsız biçimde hedeflenen noktaya ulaştırılması planlama kararları için kaçınılmazdır.

Birgi'nin kentsel kimliğine yönelik en yıkıcı etki 1980 sonrası gelişen liberal politikaların ülke genelinde olduğu gibi Birgi özelinde de uygulanması sonucu yaşanmıştır. 1983 yılında 1710 sayılı yasanın değiştirilerek 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile kapitalist sistemin bir getirisi olarak eski sit alanları yeniden gözden geçirilmiş ve ülke genelinde sit alanlarını daraltmaya yönelik revizyonlar yapılmıştır. Bu kapsamda, KTVKK 07.07.1988 tarih ve 432 sayılı kararı ile Birgi yerleşiminin bütününe yönelik kentsel sit alanını daraltılmış ve 49 adet sivil mimarlık eseri ile 8 adet anıtsal-kamusal yapı tescilden düşürölmüştür. Bütünü ile kent kültürünü yansıtan Birgi yerleşiminde seçmeci bir revizyon yapılmış ve yalnızca Cami-i Kebir Mahallesi ve Kurtgazi Mahallesi korunmaya değer bulunmuştur. Oldukça eski olan bu iki mahalle gerçekten korunmaya değer mahallelerdir. Ancak, sınırların sadece yoğun yapılaşmayı kapsaması, bu sınırların dışında kalan yerleşim dokusunun aynı kimliği yansıttığı halde koruma dışı bırakılması Cumhuriyet Mahallesi ve Taşpazarı Mahallesi çevresindeki diğer yapı gruplarının korunmaya değer bulunmayıp tescilden düşürölmesi Birgi'nin kültürel kimliğinin sürdürölmesine yapılan büyük bir darbedir. Daha sonra bu karar; İzmir I No'lu KTVKK'nun 07.10.1995 tarih ve 5885 sayılı Kararıyla kentsel sit alanının genişletip, yerleşme alanı dışında kalan Taşpazarı mahallesini kentsel sit alanı, Asartepe olarak bilinen höyük alanını ise arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi şeklinde düzeltilse dahi geçen yedi yıllık süre zarfında tescilden düşen pek çok tarihi eserin yok olması önlenememiştir.

³⁰ Ödemiş-Birgi İmar Raporu ve Müstakbel İmar Planı için Esas Teşkil Edecek Malumatı Havi Mahalli İmar Komisyonu Raporu ve 1/2000 ölçekli İmar Planı; Doçent Dr. Kemal Ahmet Aru, Doçent Dr. Orhan Safa ve asistan Celile Berk.

³¹ İlave Koruma İmar Planı Plan Araştırma Raporu ve Birgi İlave Koruma Amaçlı İmar Planı; Dr. Ahmet Uğel ve Dr. Kamutay Türkoğlu.

³² 1/2000 Birgi Revize İmar Planı ve Plan Notları; Yüksek Mimar Teoman Akdoğan

4.5.Kentsel Kimlik ile Sürdürülebilirlik

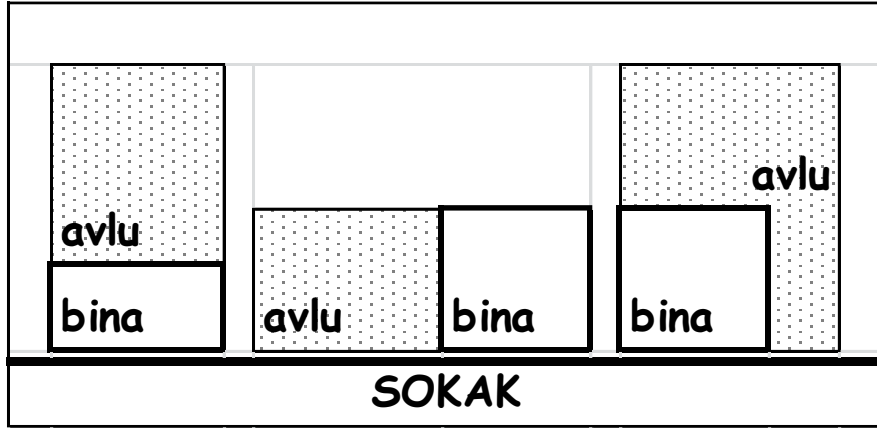
4.5.1.Tarihsel-Kültürel-Mimari Kimlik: Geleceğe Yönelik Öneriler

Birgi'nin tarihsel-kültürel-mimari kimliği; 50 adet anıtsal yapı, 208 adet sivil mimarlık örneği ve bu yapıların bir bütün olarak içinde yer aldığı kentsel doku tarafından tanımlanmaktadır³³. Bunlara ek olarak; kent merkezinde kentsel sit, çevresinde ise arkeolojik ve doğal sit alanları bulunmaktadır.

Doğal çevre verileri (topoğrafya, coğrafya ve iklim koşulları) ile şekillenen Birgi'nin sivil mimari kimliği ve geleneksel kent dokusu analiz edildiğinde aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

1. Birgi geleneksel yapı parsellerinde üç tür yapılanma mevcuttur (Şekil 4.4);

- Sokağa cephe veren arka avlulu yapılar
- Sokağa cephe veren yan avlulu yapılar
- Sokağa cephe veren arka ve yan avlulu yapılar

Şekil 4.4. Birgi Geleneksel Yapı Parsellerindeki Yapılanma Türleri

(Kaynak: D.Gülhan tarafından şemalaştırılmıştır)

2. Kentin ve yapıların tasarımında iklim koşulları ve topoğrafya büyük bir etkindir. Topoğrafyaya göre organik olarak şekillenen dar sokaklar; yapılar ve avlu duvarlarıyla tanımlanarak doğa koşullarına karşı korunaklı hale getirilmiştir. Bazı evlerin çıkmaları sokağa doğru taşarak yola gölge ve değişik perspektifler vermektedir.
3. Birgi'nin sivil mimarlık örnekleri olan evlerin yapımı ve biçimlenişinde yörede kolaylıkla elde edilebilen taş ve ahşap malzeme kullanılır. İklim koşullarına uyularak ve manzara gözetilerek yapılan evlerin alt duvarları ile kuzey ve yamaca bakan üst kat cepheleri taş, diğer duvarlar ise hımış dolgulu ahşap karkastır.
4. Cephe özelliklerindeki farklılıklara göre Birgi'de 4 farklı konut tipine rastlanır. "Geleneksel Batı Anadolu Osmanlı Konut Tipine" örnek teşkil eden evler Tip 1-2-3 ve 4 olarak belirlenmiş olup Harita 4.12'de işaretlenmiştir. Evlerin plan tiplerinin tarihi süreçte ne ölçüde değiştiği belirgin değildir. Milli Mücadele sonrası büyük ölçüde yanan Cumhuriyet Mahallesindeki evler savaş sonrasında, 1950'li yıllara

³³ İzmir II No'lu KTV/KK Müdürlüğü son envanter kayıtlarına göre

kadar yeniden yapılmıştır. Yeni evlerde ahşap yerine tuğla kullanımı yaygınlaşsa da, eski evlerin mimari üslubuna göre inşa edilmişlerdir.

LEJAND

Tip 1 Konutlar Tip2-Tip 3 Konutlar ve Kentsel Doku Tip 4 Konutlar ve Kentsel Doku

Harita 4.11. Geleneksel Konutların Dağılımı

(Kaynak: Diri F.,2010:72)

- **Tip1 Konut:** Çakırağa Konağı'nın örnek gösterilebileceği bu konut tipi iki veya üç katlı olup, yüksek üst katında çatı penceresi ve geniş çatı saçağına sahiptir. Saçak genişliğinin 100-120cm olduğu bu konutlar 1922 yangını sonrası büyük oranda yanmış ve günümüzde ancak 14 tanesi korunabilmiştir.
- **Tip2 Konut:** Tek katlı örnekleri olsa dahi genellikle iki katlı olan Tip2 konutları Tip1 Konutları gibi yüksek üst katında çatı penceresine ve geniş çatı saçağına sahiptir (100-120cm. Saçak genişliği). Harita 4.4. görüleceği üzere bu konut tipine yerleşim hemen her yerinde rastlamak mümkündür.
- **Tip3 Konut:** Bu konut tipi 19.yüzyıl sonu ve 1930'lara kadar sel ve deprem felaketleri sonrası yıkılan evlerin boş parsellerinde Tip2 geleneksel konut dokusuna benzer nitelikte inşa edilmiş konut stokudur. Tek katlı ve iki katlı örnekleri mevcuttur. Bu konutlarda çatı penceresi bulunmaz. Çatı saçakları ise 60cm civarındadır. Harita 4.4. görüleceği üzere bu konut tipine Tip2 konut tipi ile beraber yerleşim hemen her yerinde rastlamak mümkündür. Tip1-2-3 konut tiplerinin hımmış dolgulu ahşap duvarları sıvanırken, taş duvarları sıvanmaz.
- **Tip4 Konut:** Bu konut tipi 1922 yangını sonrası halkın yeniden iskân edilmesi için boş parsellerde geleneksel konut dokusuna benzer inşa edilmiş konut stokudur. Çoğunlukla tek katlı az sayıda iki katlı örnekleri mevcuttur. Bu konutlarda çatı

penceresi bulunmaz. Çatı saçakları ise 30cm civarındadır. Tip4 konutlarını diğer üç konut tipinden ayıran en temel fark bazı örneklerinde duvarlarda taş ve hıymış dolgulu ahşap yerine tuğlanın kullanılmış olmasıdır. Tüm duvarlar sıva ile kapatılmıştır.

1. Tip1-2-3-4 konut tiplerinin mimari ve çevre değerleri, malzeme kullanımı, plan şemasının getirdiği iklimsel veriler gibi bilgiler Birgi kentinin mimari kimlik bileşenleridir. Bu verilerin yeni yapılaşmalarda kullanılması, süreklilik ve kent bütünlüğünün korunması açısından önemli görülmektedir.
2. Yapı, avlu ve taşlıklarında, sokaklarda, yörenin geleneksel malzemesi olan şist tabakalarından çıkarılmış kayrak taşı kullanılmaktadır Taşın rengi, örgü tarzı özgündür. Genelden özele doğru sıralanan mekân dizininde malzeme açısından süreklilik ve bütünlük sağlayan sıvasız kayrak taşı duvar örgüsünün korunup sürdürülmesi ve yeni yapılacak yapılarda da kullanılması sağlanmalıdır.

Resim 4.11. Kayrak Taşı Duvar Örgüsü

(Kaynak: D.Gülhan Fotoğraf Arşivi)

4.5.2. Tarihsel-Kültürel-Mimari Mekân Bilinci

Birgi'nin sivil mimarisinin ve kentsel dokusunun özgünlüğünün/ bütünlüğünün günümüze kadar sürdürülebilmesini sağlayan doğru yaklaşımlı planlar ve uygulamalar; yerel tarafından, genelde desteklenmiştir. Mekânsal koruma bilinci ile desteklenmeyen planlamaların tek başına yeterli olmadığı; tarihsel-kültürel-mimari dokuların kaçak yapılaşma, geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, gecekondulaşma, getirilen imar afları gibi nedenler yüzünden talan edildiği pek çok kentimizin olduğu bilinen bir gerçektir. Birgi'nin bu talanlardan korunmuş olmasını sağlayan ancak pek de olumlanmayan nedenlerinden biri, daha öncede bahsedildiği gibi ticaret akış güzergâhından uzak kalmasıdır. Buna karşın oldukça “olumlu” olarak düşünülen ve bu bölümde tartışılacak olan bir diğer neden; “gelişmiş mekânsal bilinç” olgusudur.

13 Aralık 2013 tarihinde Birgi’de gerçekleştirilen “Birgi Sempozyumu” sonrası eski Belediye Başkanı Sayın M. Cumhur Şener ile gerçekleştirilen yarı özel görüşmede:

- Birgi'nin bugünkü çehresine erişme aşamaları, bu çerçevede aktif korumacılık anlamında yapılan ve yapılmakta olan planlama ve uygulamalar hakkında bilgi alınmış,
- Koruma amaçlı imar planı uygulamaları sürecinde karşılaşılan sorunlar, aktif korumacılıkta yerel yönetimin payı ve yapacağı uygulamalar neticesinde yerel halkın koruma bilincinin oluşması/ilerlemesi üzerindeki etkisi hakkında Başkanın tecrübe ve fikirlerine başvurulmuştur. Şener'e göre:

"Halen yürürlükte olan Birgi Koruma İmar Planının hazırlanma aşaması yaklaşık 6 yıl devam etmiştir. Ancak sit alanına yönelik Koruma Amaçlı İmar Planının bir an önce sonuçlandırılması gerektiği görüşünden yola çıkarak, plan daha yeterli düzeye gelmeden 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. O tarihten günümüze kadar geçen süreçte, koruma mevzuatında meydana gelen değişiklikler ve planı uygulamada özellikle mülkiyetteki uyumsuzluklar nedeniyle çeşitli sorular yaşanmıştır."

Sorunların neler olduğunun anlatılması istendiğinde Başkan şunları söylemiştir:

"Kentsel sit alanı ilan edilip, bu alan içerisinde kalan bazı yapıların tescillenmesiyle beraber Birgi halkının kaygısı arttı. Binalarına yapacakları her müdahalede Koruma Kuruluna başvurma zorunluluğunun getirilmesi, mal sahiplerinin zaman içerisinde kendi yapılarını adeta kaderlerine terk etmelerine neden oldu."

Bu aşamada Belediye'nin mevzuat doğrultusunda bizzat yapacağı uygulamalarla koruma alanında önderlik yapması gerektiği fikriyle hareket ettiğini ve bir takım girişimlerde bulunulduğunu belirten Başkan, Başkanlığınca yapılan çalışmaları şöyle özetlemiştir:

"Yereli bilinçlendirme amacı ile bazı toplantılar tertitledik. Ancak bu toplantılara halktan yeterli katılım sağlanamadı. Bunun üzerine, gündelik hayatta sosyal yaşamın geçtiği görece toplu bulunulan mekânlara tek tek giderek küçük çaplı görüşmeler gerçekleştirdik. Bu çabalarımız zamanla olumlu sonuçlar verdi ve yereldeki koruma bilinci arttı."

Birgi Belediyesinin koruma anlamında halkı bilinçlendirme ve yönlendirme teşebbüsleri Birgi yerleşiminin kentsel kimliği ile korunabilmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu bağlamda; "aktif korumacılık" ve bunun sonuçları açısından örnek teşkil eden Birgi'ye özgü gelinen noktada, elbette ki yönlendirici kurul kararları ve başta belediye başkanı olmak üzere yerel yönetim aktörlerinin büyük payının olduğu yadsınamaz.

İlgili mevzuat kapsamında, Birgi genelinde koruma bilinciyle Birgi Belediyesince gerçekleştirilen çalışmalara ait liste Ek-2'de verilmiştir.

4.6. İdari, Demografik, Ekonomik Sürdürülebilirlik

Yukarıda bahsedilen olumlu tabloya rağmen halen Birgi'de geleneksel dokunun yer aldığı bazı eski mahallelerde kimi yapıların terk edilmiş olduğu, bakımsızlık ve ihmal nedeniyle ciddi yapısal problemler yaşadığı görülmektedir. Temelde "ekonomi" ile ilişkilendirilen bu sorunun altında yatan nedenler; Birgi'de yaşanan yoğun göçler ve tarımsal sorunlar olarak özetlenebilir.

4.6.1. Göçler

Birgi'deki nüfus çözümlerinde üç temel kırılma dönemi yaşanmıştır:

Birinci kırılma; İzmir-Aydın Demiryolu hattının devreye girmesiyle yaşanır. 1580’lerde 17.000 civarında olan nüfus 1899’da 5011’ düşer³⁴. O dönemlerde 1008 olan hane sayısı, nüfustaki **ikinci kırılmanın** yaşandığı 1922 Yunan işgali sonrası büyük Birgi yangınında 508’e düşmüştür. Bu hanelerden 400’ünün Rum nüfusa ait olduğu bilinmektedir. Yunan işgal güçleri Birgi’den çekilirken Rumlar yerleşimden ayrılırlar. Bu bağlamda, hane halkı sayısı ortalama 5 kişi olarak düşünülürse, Yunan işgali sonrası yaklaşık 2000 kişi Birgi’den göç ederek Yunanistan’a gitmiştir. Kalan nüfus ise yıllar içinde hemen hemen hiç artmamıştır. Okumak, iş bulmak gibi nedenlerle başta Ödemiş ve İzmir olmak üzere genç nüfusunu kaybeden Birgi’de bugün oldukça yaşlı bir nüfus barınmaktadır. Birgi’de yaşanan nüfus çözümleri ile ilgili olarak tarihsel süreçte yaşananların yanı sıra **üçüncü kırılma noktası** olarak; son yıllarda tarımda yaşanan sorunlar gösterilmektedir. Bu kapsamda Birgi’nin tarımsal durumunu analiz etmek önemli olacaktır.

4.6.2. Tarımsal Sorunlar

Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü’nün 1997 verilerine göre Birgi’nin genel yüzölçümü 21100 dekar olup, bunun, 11170 dekarı (%54) orman ve fundalık alanı, 3000 dekar (%14) çayır, mera ve otlakların alanı geriye kalan 6930 dekar (%32) ise tarım alanıdır. Tarım alanlarındaki dağılım; 3893 dekar (%56) tarla alanı, 308 dekar (%4) sebze alanı, 2729 dekar (%40) meyve alanı şeklindedir.

Genel veriler içerisinde toprak dağılımına bakıldığında Birgi gerek tarım, gerekse ormancılık açısından geniş alanlara ve sınırsız imkânlarla sahip gibi görünmektedir. Hatta Birgi hinterlandında, yetiştirilen ürünler dünyada marka olabilecek değerlere sahiptirler. Bu koşullara rağmen Birgi’de tarımsal sorunlar ve yetersiz üretim nedeniyle yoğun göçler yaşanmaktadır.

i.Sanayi Ürünlerinin Üretim Sorunları (İncir, Zeytin vb)

Dünyanın en kaliteli **inciri** Birgi İrmağzı mevkiinde yetişir. Buradaki incirin özgün aroması ve niteliğinin, toprak ve iklimin yanı sıra, Birgi’de özellikle esintili zamanlarda hissedilen deniz havası özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Altmış bin incir ağacının bulunduğu Birgi İrmağzı mevkiinde, incir tarımıyla uğraşanların oluşturduğu tarım kültürü geleneksel üretim sistemi ile bağlarını sürdüren az sayıdaki ürün yetiştiricisi tarafından doğal yöntemlerle devam etmektedir. Organik tarım olanaklarını canlandırabilecek bu unsur ne yazık ki bugün bazı uygulamalar nedeniyle tehdit altındadır. Şöyle ki, Küçük Menderes Ovasında daha çok kuru tarım ürünleri olan incir, zeytin, üzüm gibi ürünlerin üretimleri yeterli olmadığı düşüncesi ile kuru tarımın domates ve benzeri sebze yetiştirilmek üzere sulu tarıma dönüştürülme eğilimi yaygındır. Bu eğilim, yüzyıllardır “*sürdürülebilir tarım*” tekniklerini kullanarak en kaliteli ürünü elde etmiş Birgi için ciddi bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmektedir. Dahası, tarımsal alanlarda kuru tarım olarak adlandırılan incir ve zeytin gibi ürünlerin üretiminden vaz geçip domates ve benzeri sebze yetiştirilmek üzere sulu tarıma geçiş bilinçsiz su kullanımına sebep olmakta, hızla artan kuraklığın etkisiyle yetiştirilen ürünlerin verimi de düşmektedir. Bu bağlamda, bu topraklarda yeniden incir, üzüm ve zeytin gibi daha az su isteyen tarımsal ürünlere dönüşmek tarımsal sürdürülebilirlik açısından önemli görülmektedir.

Birgi’de zeytin üretimi de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, yüzlerce yıl ürün veren, havayı temizleyen, çevresine estetik özellikler kazandıran zeytin ağaçlarının sayısı yörede günden güne azalmakta, **bir kimlik ögesi olan zeytin** Birgi genelinde sürdürülebilir olma niteliğini kaybetmektedir.

³⁴ Aydın Vilayetine Mahsus Salname Kayıtları

Zeytin üretimi kadar önemli olan bir başka konu **zeytinyağı üreticiliğidir**. 1922 öncesine kadar Rumlar tarafından işletilen ve manüel sistemle çalışan zeytinyağı işliklerinin pek çoğunda artık üretim yapılmamaktadır. Taş baskı tekniği ile soğuk sıkma zeytinyağı üretiminin yapıldığı geleneksel yöntemler ile üretim tarzına nazaran, ticari-ekonomik verimi daha fazla olan modern üretim tarzı zeytinyağı üreticiliği eski zeytinyağı işliklerini vasıfsız kılmış, pek çok yerde zeytinyağı fabrikaları kurulmuştur. Oysaki geleneksel yöntemlerle üretilen zeytinyağı çok daha kalitelidir.

Eski zeytinyağı işliklerinin tespiti ve belgelenmesi amacı ile yapılan araştırmalar göstermiştir ki zeytincilik ve zeytinyağı üretimi Ege Bölgesi genelinde bir **kültür ve kimlik öğesidir**. Ancak Birgi örneğinde olduğu gibi Bölgede yer alan pek çok zeytinyağı işliği ya yok olmuş ya da kullanılmadıkları için atıl duruma gelmiştir. İzmir II no'lu KTVKK kaynak ve taramalarına göre Ege Havzasında 9 adet eski zeytinyağı işlik-fabrikası yer almaktadır Bunlardan 2 tanesi Ödemiş merkezde, 1 tanesi Ödemiş Bademli beldesinde 1 tanesi Bayındır'ın Zeytinova köyünde, 1 tanesi Gökçen'de **3 tanesi ise Birgi'dedir**³⁵. Ödemiş sınırları içerisinde bulun 1 adet zeytinyağı işliği ise baraj alanı içinde kaldığı için yıkılmıştır. Zeytin gibi **bir kimlik öğesi olan zeytinyağı üretim kültürünün hayat bulduğu yapıların sürdürülebilir kılınması önemlidir**. Ancak zeytinyağı işliklerinin korunması temel olarak iki nedenden ötürü gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Bu nedenlerden birincisi, işliklerin özel mülkiyet olması, ikincisi ise mülk sahiplerinin büyük ölçekli yapılarını restore ettirebilecek maddi güç ve imkâna sahip olmamalarıdır.

ii. Miras Nedeniyle Tarım Arazilerinin Bölünmesi ve Küçülmesi

Türkiye tarımının önemli sorunlarından biri olan işletme sayısının fazlalığı ve bu işletmelere düşen arazinin ortalama 5500m² gibi çok az bir büyüklükte olması Birgi'de de görülmektedir. Miras yolu ile aile bireylerine intikal eden toprak, kız-erkek ayrımı olmadan tüm evlatlar arasında eşit pay edildiğinden sahip olunan toprak parçaları git gide küçülmüş kişi başına 2000m²'den daha az toprak sahibi olan topraksız çiftçilerin sayısı giderek artmıştır³⁶. Çiftçiler bu küçük toprak parçalarında kendilerini üretici durumuna getirecek tarımsal üretim yapamadıkları için topraklarını satarak iş bulabilecekleri büyük kentlere göç etmişlerdir. Birgi'de kalanlar ise yeni bir başlangıç yapamayacak yaşta kişiler olup toprağını ancak kendi ihtiyaçları için ekip biçen yaşlılar olmuştur. Gümüşoğlu (2008) ve ekibi Birgi nüfusunun %5'ini örneklem olarak belirleyip anket yapmış ve katılımcılarının toprak mülkiyetine göre dağılımını belirlemiştir. Örneklem sayısı yeterli olmasa da aşağıdaki tabloya bakarak, 5100m² ve üzeri toprak mülkiyetine sahip olanların oranının ancak %2'lerde olduğu, buna karşın hiç toprak sahibi olmayanların oranının ise %20'ler seviyesinde olduğu tespiti yapılabilir.

³⁵ Yerliyurt ve Kunter'in (2014) tespitlerine göre; Birgi'de ayakta kalan 3 yağ işliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ödemiş girişinin kuzey yönünde bulunan tek katlı yüksek bacaslı yağma taş binadır. Konumu ve yüksek bacası ile kent silüetinde önemli bir simgesel yapı olarak algılanan binanın beden duvarları ayakta durmasına karşın içindeki tüm ekipman-donanımlar sökülerek kaldırılmıştır. Yapı ölçeğinden ve içindeki izlerden fabrikanın orta ölçekli bir zeytinyağı üretim yapıtı olduğu ve özgün halinde 2 veya 3 adet presi ve 2 adet taş değirmeni olduğu tahmin edilmektedir. Bununla beraber yapının ana üretim mekânında özgün halinde bulunan buhar makinesi ve kazan için ayrılmış bir bölüm veya bölümler olduğuna ilişkin herhangi bir iz bulunmamaktadır. Birgi'deki diğer eski yağhane Belediye mülkiyetindeki İsa Bey sokak üzerinde bulunan üretim mekânı tek katlı yağma taş, ofis kısmı 2 katlı yağma tuğla yapıdır. Yapı halihazırda belediyenin bakım onarım atölyesi olarak kullanılması nedeniyle içerisinde zeytinyağı üretimine ilişkin herhangi bir iz bulunmamaktadır. Birgi'deki üçüncü eski yağhane kent merkezi güneydoğusunda Demirbaba caddesi sonunda bulunan tek katlı işliktir. Diğer iki yağhaneye nazaran daha mütevazı ve niteliksiz gibi görünen bu yapıda yakın zamana kadar zeytinyağı üretimi yapılması nedeniyle taş değirmen, pres, pompalar gibi tüm ekipmanlar halihazırda mevcuttur.

³⁶ Çiftçiler arasında topraksız değildir ancak sahip oldukları topraklar onların yaşamlarını idame ettirmeye yeterli miktarda üretim yapabilecek kapasitede olmadığı için mülkiyetli mülkiyetsizlik söz konusudur.

Tablo 4.5. Gümüšoğlu Anket Katılımlarının Toprak Mülkiyetine Göre Dağılımı

TOPRAK MÜLKİYET/dönüm	Cinsiyete Göre Toprak Mülkiyeti		
	Kadın	Erkek	Toplam
10 dönüme kadar toprak mülkiyeti	19	21	40
11-20 dönüm arası toprak mülkiyeti	2	22	24
21-30 dönüm arası toprak mülkiyeti	8	8	16
31-40 dönüm arası toprak mülkiyeti	4	6	10
41-50 dönüm arası toprak mülkiyeti	4	4	8
51 ve üzeri dönüm toprak mülkiyeti	0	3	3
Hiç toprağı olmayanlar	17	8	25
TOPLAM	54	72	126

(Kaynak: Gümüšoğlu,2008:158)

iii. Üretim Biçiminde Yaşanılan Sorunlar

Toprak mülkiyeti dışında tarım konusunda yaşanan bir başka sorun; Birgi'deki üretim biçiminin genel olarak aile bireylerinin emeğine dayalı “emek yoğun” üretim biçimi olmasıdır. Küçük ve parçalı tarımsal alanlarda yapılan üretimlerde üreticinin alım gücünün çok üstünde olması nedeniyle, modern tarım araçlarının kullanımı yaygın değildir. Bu durumda tarımsal üretim kısıtlı olmakta üretici ise, emeğinin karşılığını alamamakta ve göç etmektedir. 1960'lı yıllarda Türkiye'deki şehrsel yerleşmeler içerisinde en büyük grubun “ziraat kasabalarından” oluştuğu gerçeğine karşın bu kasabaların sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Önümüzdeki yıllarda tarımsal üretimde yaşanan sorunlar giderilmez, pazarlama olanakları geliştirilemez ve genç nüfusun üretime daha fazla katılımı sağlanamazsa Birgi'nin de diğer ziraat kasabaları gibi tarımsal özelliğini sürdürebileceğinden kuşku duyulmaktadır.

Birgi için sürdürülebilir ekonominin lokomotifi “tarım sektörü” olarak düşünülmektedir. Ancak, yine de yerleşimin sahip olduğu tüm Güçlü/Zayıf yönleri ile ekonominin gelişimi için öngörülen Fırsat/Tehditleri belirlemek için yapılacak “**GZFT Analizi**” Birgi için sürdürülebilir ekonomi stratejileri geliştirilmek açısından önemli görülmektedir (Tablo 4.6)

Tablo 4.6. Birgi için GZFT Analizi

BİRGİ	Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri	Fırsatlar	Tehditler
Tarım	Tarım bakımından uygun arazi yapısı-coğrafi koşullar, tarımsal ürün çeşitliliği (kestane, incir, zeytin vb)	Tarımsal ürünlerin üretim ve pazarlamasındaki bilgi ve yöntem eksikliği,		Tarım alanlarında bilinçsiz su kullanımı ve hızla artan kuraklığın etkisiyle yetiştirilen ürünün veriminin düşmesi,
	İrmağzı mevkiinde yetiştirilen incirin kalite ve nitelik bakımından dünyada ilk sırada yer alması,	Yetiştirilen ürünlerin depolanma sorunları, (soğuk hava depolarının yetersiz olması)	Tarıma dayalı sanayi geliştirme potansiyeli	
	Birgi’de organik tarım yapılması,	Organik tarım sertifikasyonunda yaşanan sorunlar	Doğal ve organik ürünlere olan ilginin artması	
		Tarım arazilerinin mülkiyet açısından 20 dönümden az olmak üzere parçalanmış olması ve tarım girdilerinin yüksek maliyeti		Çiftçinin üretiminin, yaşamını idame etmeye yeterli olmaması sonucu yoğun dış göç,
Ticaret		Ürünlerin yeterince tanıtılmaması ve pazarlanmaması		Yoğun göç nedeniyle yetişmiş kalifiye eleman sıkıntısı
Kültür ve Turizm	Tarihi dokusu ve yapısı çok fazla bozulmamış olan Birgi’nin uluslararası düzeyde öneme sahip tarihsel yerleşimlerinden biri olması	Tarihi ve doğal zenginliklerin yeterince tanıtılmadığı yapılması,	Geniş katılım ve işbirliğine dayanan bir yönetim modeli oluşturularak doğal ve kültürel miras değerlerinin güncel yaşamla bütünleştirilmesi sürdürülebilir kılınması ve yere özgü mekânsal-işlevsel koruma stratejileriyle sosyal ve ekonomik olarak canlanmasının hedeflenmesi,	Yerinde istihdam olanaklarının yaratılmaması, düşük alım gücü-yoksulluk olgularına koşut dış göç olgusu eşliğinde özgün mekânsal karakteristik ve işlevsel kimlik değerlerin bozulma ve yok olma riski taşıması,
	Yılda 100.000’in üzerinde ziyaretçinin uğradığı kültür ve inanç turizminin yapılması,	Yeterli konaklama imkânlarının bulunmaması,	Yer yer başlatılmış olan ev pansiyonculuğunun geliştirilmesi ³⁷	Bürokrasinin zaman zaman işlevselliğe engel teşkil edecek şekilde yapılanması
	Kentsel-arkeolojik ve doğal sit alanı olarak ilan edilmesi ve UNESCO Dünya mirası listesine aday olması	Tarihi dokunun restorasyonundaki eksiklikler,	Yöresel sanatların yaygınlaştırılması için eğitim-öğretim kurumlarının geliştirilmesi	Yöreye özgü taş duvar ustalığı, ipek böceği yetiştiriciliği, ipek dokumacılığı, küçük el sanatlarının yok olma riski

(Kaynak: D.Gülhan tarafından geliştirilmiştir)

³⁷ Birgi Belediyesi Avrupa Birliği fonlarından faydalanarak Yunanistan ile karşılıklı ev pansiyonculuğu değişim programı yapılmış ancak bu çalışma yeni yasa nedeniyle askıya alınmıştır.

4.6.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik: Geleceğe Yönelik Öneriler

Varsayımlarından biri “kentleri sahip oldukları somut ve somut olmayan kültürel mirasları ve doğal-yapay-toplumsal kimlikleri ile sürdürebilir kılmak ancak sürdürülebilir ekonomilerle mümkündür” olan bu tez kapsamında Birgi’ye tersine göçün sağlanmasının ve ekonominin güçlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Ancak geleneksel üretim tarzını geliştirmemiş, üretim ilişkilerini, ticari aktivitelerini ve kültürünü unutmuş bir yerleşmenin üstelik tarihi ve kültürel kimliğini koruyarak, yoğun göç sonrası kaybettiği genç nüfusunu ve eski ekonomik canlılığını yeniden kazanması oldukça güçtür. Bir ziraat yerleşimi olan Birgi’de ekonominin sürdürülebilir kılınması için geliştirilen geleceğe yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

4.6.3.1. Sürdürülebilir Tarım Önerileri

i. Sanayi Ürünleri

Birgi’de başlı başına bir kimlik ögesi olan; dünyada eşi benzeri bulunmayan incir üretiminin geleneksel yöntemlerle yapılan üreticiliğinin sürdürülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; ürünün kalitesinin daha da yükseltilmesi, verimin artırılması için çiftçiye gerekli eğitimler sağlanmalı, hijyenik kurutma, saklama, olanakları için kredi olanakları sunulmalı, paketlenme ve pazarlama sorunlarının giderilmesi, yönlendirme, bilgi ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, tüm bunlar için gerekli sistem ve organizasyonların kurulması sağlanmalıdır.

Birgi’de zeytinyağı üretiminde verim açısından modern yöntemlere nazaran daha gerilerde olsa dahi taş-baskı olarak adlandırılan geleneksel yöntemle zeytinyağı üreticiliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Çünkü, bu yöntemle üretilen zeytinyağı doğru pazarlama yöntemleri ve markalaşma ile çok yüksek maddi değerlerle alıcı bulabilmektedir (Yerliyurt, B., Kunter M., 2014:17). Bu noktada yapılması gereken Birgi’de bulunan mevcut zeytinyağı işliklerinin kamu ve/veya özel sektör desteği ile restorasyonlarının sağlanması, bu işliklerde geleneksel üretim tarzı olan “taş baskı” yöntemiyle zeytinyağı üreticiliğini teşvik edilerek bu yapıların geleneksel üretim kültürlerini içinde barındıran, işleyen çalışan yapılar haline dönüştürülmesidir.

ii. Organik Tarım

Birgi’de “tarıma dayalı sanayi geliştirme” potansiyelini artırmak için son yıllarda yaygınlaşan “organik tarım” uygulamalarını yaygınlaştırmak önemlidir. Yerel ve küresel eğilimler dikkate alınarak yöre koşullarına uygun yerli tohum kullanmak suretiyle “organik tarım” imkânlarını seferber edebilmek için;

- Organik tarım ürünleri için gerekli sertifikasyonlar alınmalı,
- Organik ürünlerin üretim ve pazarlamasında çiftçiye gerekli destekler sağlanmalı,
- Yetiştirilen ürünlerin sağlıklı koşullarda depolanabilmesi için yeterli sayıda soğuk hava deposu yapılmalı,
- Organik ürünlerin tüketiciye yeterince tanıtılması ve pazarlanması sağlanmalıdır.

iii. Tarımsal Organizasyon ve Yönetim

Tarım konusunda yaşanan sorunları çözmek üzere çiftçilerin bir araya gelip kooperatifleşmesi önemlidir. Bu kapsamda Birgi’de 1997 yılında kurulan “Sınırlı Sorumlu Birgi ve Köyleri Kalkınma Kooperatifi” çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak bu kooperatifin çalışmaları tarımsal sorunların çözümünde yeterince etkin olamamıştır. Bu kapsamda İzmir genelinde büyük başarılarla imza atmış Tire Süt Kooperatifinde uygulanan; ziraat konusunda yetiştirilmiş kalifiye

elemanların profesyonel olarak kooperatif bünyesinde istihdam edilmesi Sınırlı Sorumlu Birgi ve Köyleri Kalkınma Kooperatifi için de uygun olacaktır

4.6.3.2.Sürdürülebilir Turizm Önerileri

i. Agri-industrial Turizm ve Oleo-Turizm

Birgi’de bulunan mevcut zeytinyağı işliklerinde geleneksel üretim tarzı olan “taş baskı” yöntemiyle zeytinyağı üreticiliğini ziyaretçilere göstermek amacı ile “agri-industrial” turizm (tarım-endüstri turizmi), “oleo-turizm”(zeytinyağı turizmi) vb. alternatif turizm türlerinin planlamak, hem söz konusu yapıların geleneksel üretim kültürlerini içinde barındıran, işleyen çalışan yapılar haline dönüştürecek hem de alternatif bir turizm imkânı sağlayacaktır.

ii. İnanç Turizmi

Birgi’de yapılan anketlerde Birgi için bir başka ekonomik potansiyelin “inanç turizmi” olduğu görülmüştür³⁸. İmam Birgivi Türbesinin Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden hatta yurt dışından gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmesi, Ulu Camii, Dervişağa Camii’nin en çok bilinen eserler olması, Birgi’nin inanç turizmi açısından önemini göstermektedir. Bu bağlamda, İzmir ve çevresindeki tüm dinlere ait merkezleri içeren tur organizasyonlarının içine Birgi’nin dâhil edilmesinin, sadece din odaklı ziyaretçiler için iyi bir alternatif olacağı düşünülmektedir.

iii. Kültürel Turizm

Maddi kültürel kimliğin yanı sıra yaşam biçimi kapsamındaki manevi kimliğin sürdürülebilirliğinin önemi yadsınmaz. Bu bağlamda Birgi’de halen yaygın olan bazı somut olmayan kültürel değerler;

- Yaz aylarında yaylaya çıkma geleneği,
- Geleneksel usullerle çobanlarla yapılan hayvancılık,
- Yapı ustalığı, Demircilik, Ahşap işçiliği,
- Kızların çeyiz hazırlama gelenekleri,
- Kına geceleri, yöresel düğün adetleri,
- Efelik kültüründen gelen halk oyunları ve türküler,
- Sıra geceleri ve kahve sohbetleri gibi alışkanlıklar zaman içinde değişime uğramakla beraber halen önemli ölçüde sürdürülmektedir.

Birgi’de yapılan anketlerde özellikle efelik kültürü ve yaylaya çıkma geleneğinin sürdürülmesi yönünde değerlendirmeler yapılsa dahi tüm bu değerlerin yaşatılması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Sadece kültürel amaçlı ziyaretlerde bulunan turistler açısından bu geleneklerin yaşatılmasının bir imkân olduğu düşünülmektedir.

4.7. Ekonomik Aktör Olarak Eğitim-Öğretim Kurumları

Durağan bir yerleşme olan Birgi’nin gelişimi için “ivme kazanmadan” plan-program ve uygulama bütünlüğü içinde gerekli adımların atılmasının önemli ve olumlu sonuçlar verebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetim-üniversiteler-sivil toplum kuruluşlarının

³⁸ Bkz Ek-1.

yaptıkları/yapacakları ortak çalışmalar, gelecekte yapılacak/yapılması gerekli çalışmalar için umut vericidir.

1998-1999 yaz dönemlerinde düzenlenen; Yerel Yönetimin (Birgi Belediyesi), üniversitenin (Mimar Sinan Üniversitesi), ve sivil toplum kuruluşunun (ÇEKÜL) ortaklaşa gerçekleştirdikleri mimarlık öğrencileri yaz okulunun Birgi için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu eğitim öğretim sürecinde Birgi yerleşiminin tümü bir laboratuvar olarak ele alınmış, öğrencilerin eğitimi sırasında deney ve uygulama çalışmaları ve hocaların yönlendirmesi ve denetimiyle eski evlerin ve anıtsal yapıların onarılmasına, restorasyonuna ya da yenilenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Eruzun,2000:22).

Yaz okulları kapsamında projelendirme ve uygulama çalışmalarından elde edilen sonuçların değerlendirildiği “Birgi Yaz Okulu” deneyimi, çevredeki diğer yerleşmeleri de içine alan “Küçük Menderes Havzası Koruma-Yaşatma-Geliştirme Projesi” olarak neticelendirilmiştir. Bu proje kapsamında İstanbul MSÜ’ne 38 dönümlük arsa tahsis edilerek “Restorasyon Meslek Yüksek Okulu” temellerinin 2000 yılına kadar atılarak en kısa sürede inşaatın tamamlanması kararlaştırılmıştır.

Geçen süre zarfında kimi bürokratik engellemeler yüzünden gerçekleşmeyen bu proje İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinin kurulmasından sonra tekrar gündeme gelmiş, Yüksek Öğretim Kurulu, Restorasyon Meslek Yüksek Okulu kurulmasına ilişkin onay vermiştir. Birgi’ye genç nüfus getirecek, ekonomiyi canlandıracak “Birgi Restorasyon Meslek Yüksek Okulu”, restorasyon öğrencileri için de doğal araştırma alanı sağlayacaktır. Mevcut evlerde ev pansiyonculuğunun yaygınlaşması, terk edilen konutların ise Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğüne ele alınarak, öğrenci iskânı için öğrenci evleri şeklinde değerlendirilmesi bakımsızlıktan çöküntü haline gelen evlerin geri kazandırılması açısından kayda değer bir adım olarak görülmektedir.

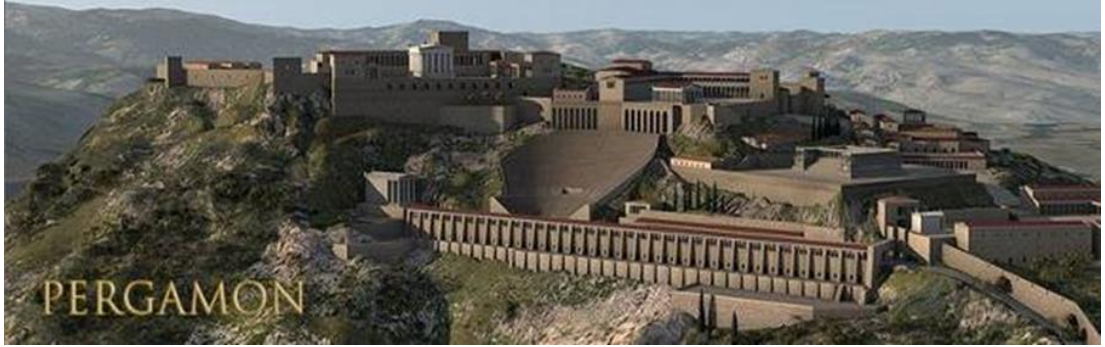
BÖLÜM V

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT VE KENTSEL KİMLİK ÖRNEK 2: BERGAMA /İZMİR

*“Efendiler şu an içinde bulunduğumuz bu yer, dünyanın eşi
bulunmaz asarı antikaasına sahip bir yurt köşemizdir³⁹”*

M. Kemal ATATÜRK

5.1. Giriş

Resim 5.1. Antik Bergama Kentine Ait Rekonstrüksiyon Çizimi

(Kaynak: Mehmet Tunçer, Uluslararası Bergama Sempozyumu Sunumu: Bergama’nın Unesco Dünya Kültür Miras Listesi’ne Alınması İçin Yapılması Gerekenler)

Günümüzde de önemli bir tarih, kültür ve turizm kenti olan Bergama insanlık tarihinin yaklaşık 8.500 yıllık geçmişi bünyesinde barındırmaktadır. İlk yerleşmelerin görüldüğü M.Ö.7.yüzyıldan itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapan “çok katmanlı, çok kültürlü kent”, Antik dönemden günümüze dek, kurulduğu alanda yaşamını sürdürmüş ve her medeniyetin kendi kültürü doğrultusunda inşa ettiği tarihi ve kültürel değerleriyle bugünkü önemine kavuşmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde hep “İlkler Kenti” olarak nitelendirilen Bergama’da aşağıda sıralanan pek çok farklı şeyin “ilk” uygulamaları görülmüştür. Dünyanın en dik tiyatrosu olan Akropol’e, dünyanın ilk ruhsal tedavi merkezlerinden olan Asklepion’a, dönemin sayılı ılıca yapılarından Allianoi’ye, adı İncil’de geçen Hristiyanlığın ilk yedi kilisesinden bir olan St.Jean Kilisesine, ayrıca Osmanlı Dönemine ait konaklara, hanlara, hamamlara, camilere, çeşmelere, vb. pek çok kültürel ve tarihi değerlere sahiptir. Bergama’nın İlkleri aşağıda sıralanmıştır (Tunçer, M., 2014:85);

1. İlk parşömen (deriden kâğıt yapımı)
2. İlk Asya Kütüphanesi-Bergama Kütüphanesi (200.000 ciltlik)

³⁹ 13.Nisan.1934 tarihinde, ulu önder M. Kemal Atatürk’ün Bergama Halkevinin açılışında halka hitaben yaptığı konuşmasından alınmıştır.

3. İlk büyük hastane (Askilepion)
4. İlk telkinle tedavi (Psikoterapi)
5. İlk doğal tedavi (Müzık, tiyatro, spor ,güneş ve çamur ile)
6. İlk farmakoloji (doğal ilaçlar)
7. İlk afyon modeli ilaç
8. İlk kent hijyeni (sağlık alt yapısı)
9. İlk tıp ve eczacılık simgesi (yılan)
10. İlk mühendislik, U borusu yöntemi ile trigonometri
11. İlk kent imar yasası
12. İlk kent çarşı pazar yasası
13. İlk komün devleti
14. İlk grev ve toplu sözleşme
15. İlk 4 tiyatrolu kent
16. İlk en dik tiyatrolu kent
17. İlk meslek sendikaları ve sendika konfederasyonu
18. İlk 3 dereceli öğretim (ilk orta ve lise)
19. İlk kazı müzesi (önce arkeoloji deposu sonra müze)
20. İlk ve en büyük sunak (Zeus Sunağı)
21. İlk ahşap sahneli tiyatro
22. İlk Hristiyan kilisesi (Yedi kiliseden biri)
23. İlk batı Türkçesi gramer (Bergamalı Kadri efendinin eseri)
24. İlk işgali kıran kent (15 Haziran 1919)
25. İlk festival yapan şehir (Bergama kermesi 1937)
26. İlk yerel Televizyonu kuran şehir (1991 Bakırçay TV.)

Güzel doğası, şıfalı doğa kaynakları, nitelikleri bakımından marka olabilecek pek çok ürünün yetiştirilebildiği verimli topraklarından ötürü “çevre bileşenleri” ile sahip olduğu “pek çok ilk” e neden olan tarihi ve kültürel değerlerinden ötürü “beşeri-kültürel çevre bileşenleri” Bergama’yı da tıpkı Birgi gibi “kentsel kimliğe” sahip sürdürölmesi gerekli önemli yerleşim yerlerinden biri haline getirmiştir. Ancak, Bergama’nın tarihsel-kültürel-doğal değerlere sahip kentsel kimliğe; kontrolsüz nüfus artışı, çok katlı ya da gecekondulu niteliğindeki yapılaşmalar, mekânsal bilinç yoksunluğu gibi pek çok nedene bağlı olarak, zarar görme ya da tamamen yok olma riski taşımaktadır.

Bugün ölkemizin en fazla turist ağırlayan yerleşimlerinden biri olan Bergama’nın tarihi, kültürel, doğa zenginliklerinin korunak sürdürölmesi hususu, bu tez kapsamında değeriendirilecektir.

5.2. Bergama'nın Doğal Çevre Bileşenleri

5.2.1. Coğrafi Konum ve Topografya

Bergama İzmir iline bağlı, il merkezine 118 km, deniz kıyısına ise 30 km uzaklıkta bir ilçedir (Harita 5.1). İzmir-Çanakkale yolundan 7 km içeride olan ilçe, 1688 kilometrelik sınırları çerçevesinde 114 köy, 6 bucak ve Zeytindağ, Bölcek, Ayaskent, Yenikent, Göçbeyli, Bergama(merkez) olmak üzere 6 belediye barındırır. İzmir'in merkez dışı ilçelerinden biri ve yüzölçümü bakımından (toplam yüzölçümü 1720,29m²) üçüncü büyük ilçesi olan Bergama'ya bağlı köylerin 65'i orman köyü olup, ilçe merkezinde 18 adet mahalle yer almaktadır.

Yerleşimin sınırları; doğuda Soma ve Kınık, batıda Bergama tarihinin en eski kalesi sayılan Teuthrania'yı taşıyan ünlü Kalarga tepesi, Ayvalık ve Dikili, kuzeyde en yüksek tepesi 1388 metre olan Madra (Pindasus) Dağları, kuzeybatıda 1051 metre yükseltili Geyikli Dağı, güneyde Aliağa ve Manisa ili, güneybatıda ise 1144 metre yükseltili Yaylacık Dağı ve Ege Denizi ile çevrilidir. Ancak, kentsel yerleşim alanı olarak ele alındığında Bergama kuzeyde Akropol'e (rakım=331 m), batıda Boztepe'ye (rakım=358 m) ve Geyikli Dağı'nın eteklerine (rakım=1051 m) yayılmıştır. İlçenin en yüksek noktası Maya tepesidir (1344m.). Şehir merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 68 metredir.

Harita 5.1. Bergama'nın Ege Bölgesindeki Konumu (Kaynak: <http://www.wikipedia.com>)

Bergama'nın içinden geçen iki çay Akropol'ün güneyinden (Bergama- Selinos Çayı) ve kuzeyinden (Kestel Deresi) akmaktadır. Selinos, Bergama'yı ikiye bölerken, Kestel de kenti yalayıp Kestel Köprüsü altından dolanıp Selinos'la birleşerek Bakırçay'a (Kaikos) kavuşur. Her ikisinin de önünü, kale eteğinde Kestel Barajı kesmektedir.

Bergama'nın kuruluş ve gelişme evrelerinde önemli olan ve kentin kimliğine katkıda bulunan Bakırçay, Balıkesir'in 30km. güneyindeki Davullu dağlarından kaynaklanır. Madra ve Yund dağlarından katılan Gelenbe, Aksu, Yağcılı, Menteşe, İlya, Karadere, Kırkgeçit, Gümüş, Kestel, Bergama Sınır ve Sarı Irmak dereleri ile beslenir.

Bir çöküntü hendeği olan Bakırçay kırığı, sonradan alüvyonlarla dolmuştur. Bu kırık bölgesinde, fay çizgisi üzerinde yirmiye yakın termal kaynak bulunmaktadır. 120 km. uzunluğunda olan Bakırçay'ın, başlangıçta Dikili yakınlarından denize döküldüğü, miladi takvimin başlarında yatak değiştirip Çandarlı'dan Ege Denizi'ne kavuştuğu ileri sürülmektedir (Bayatlı:1949:21).

Bakırçay'ın rejimi düzensizdir. Yaz sonuna kadar akışlar düşerken, kışın seviye yükselir. Tarihsel süreç içerisinde Bakırçay'ın seviyesinin çok yükseldiği ve taşkınlara sebep olduğu dönemler yaşanmıştır. Bu taşkınlar esnasında çayın kıyısında yer alan istinat duvarları ve konut dokusu zarar görmüştür.

Bakırçay'ın yatağı, ana çözümleri ile doğu-batı doğrultusunda uzanır ve çevresindeki dağlık yerlerde 800-1000 m. derinliğinde bir yarık yaratır. Hendeğin deniz seviye yüksekliği de 40-100 m. arasında değişir. Çandarlı Körfezinde küçük bir delta oluşturan Bakırçay'ın içerisinden aktığı ve Bergama yerleşimin bir kısmının üzerinde kurulduğu Bakırçay Ovası, Soma yakınından başlar, Çandarlı'ya kadar uzanır. Ova uzunluğu 80 km. olup, genişliği Soma'da 4 km, Kınık'ta 15 km.yi bulur. Havzanın yüzölçümü 3200 km² dir. Bunun 550 km²'si ova, 250 km²'si yamaç, 2400 km²'si ağaç ve maki alanıdır.

5.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü

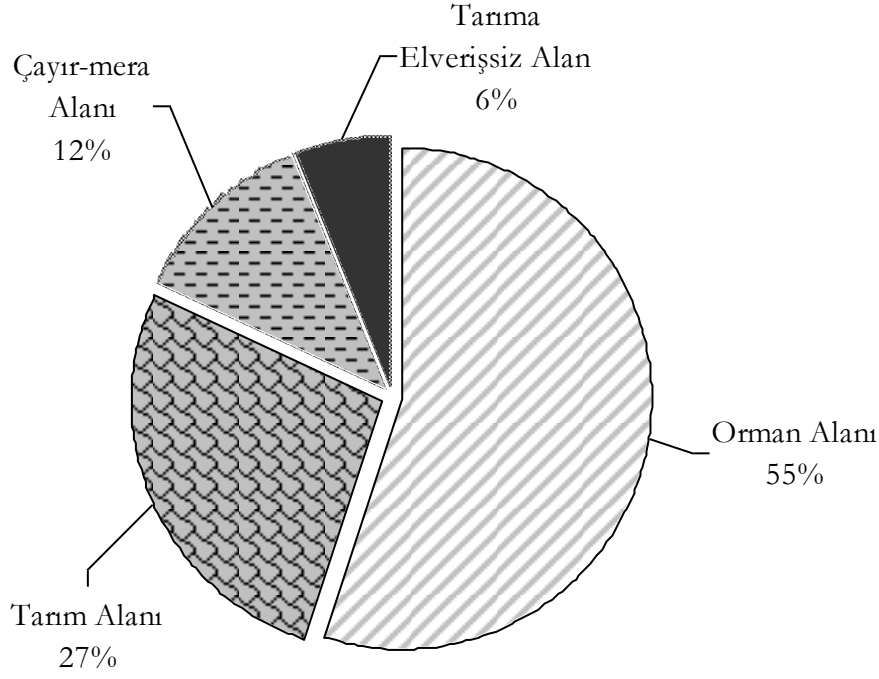
Bergama yerleşiminde yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi hüküm sürer. Yıllık ortalama sıcaklık 16⁰C'dir (Koçman A.,1993: 43). Yerleşimin merkezinde hâkim rüzgâr yönü kuzeydoğudur. Kuzey rüzgârları Bergama'da kış aylarında sürekli bir hava esintisine neden olur. Yerleşimin bu soğuk hava akımına karşı korunabilmesi için kentin tarihsel süreçteki planlamalarında bu konu hep önemli olagelmış ve çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir⁴⁰.

Bergama'nın yıllık yağış tutarı 758 mm'dir. Yağış miktarının aylara ve mevsimlere dağılımında dikkati çeken özellik yağışın dağılımındaki düzensizliktir. Yağışların yıllık dağılımı %51 oranı ile kış aylarına toplanmıştır. Yaz aylarında bu oran %4'lere düşer (Emekli, G., 1998:64).

Bergama ve çevresinde hüküm süren Akdeniz iklimi, yörede çeşitli turizm sektörlerinin gelişmesi için oldukça uygun ortam hazırlar. Turistik açıdan aşırı sıcak veya soğuk günlerin olmaması, kar yağışının azlığı ve yerde kalmaması, yaz aylarında sıcaklığın etkisini azaltan hafif rüzgârlar, yağışsız günler, yerleşimde çeşitli turizm türlerinin ve onlara bağlı birçok aktivitenin gelişmesine olanak tanımaktadır.

Yerleşimi bitki örtüsü açısından değerlendirildiğinde, bölgedeki toprak dağılımına bakmak uygun olacaktır (Grafik 5.1.). Bergama'da arazinin 93.000 hektarı orman alanı, 20.000 hektarı çayır ve mera alanı, 45.500 hektarı tarıma elverişli alan, 10.300 hektarı ise tarıma elverişsiz arazidir (Günver, E., 2007:95).

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 5.4.1.1, Bölüm 5.4.1.2

Grafik 5.1. Bergama’da Arazi Kullanım Oranları

(Kaynak: Bergama İlçe Tarım Müdürlüğü 2005 yılı verileri)

%55 gibi oldukça büyük bir alanı kaplayan orman alanında, Akdeniz bitki örtüsünün klimaks⁴¹ türü olan kızılçamlar 200-600m arasında yaygındırlar. Makilerle karışmış olan kızılçamlar Sakartepe, Seyrettepe, Durdağ çevresinde ve kuzeydeki volkanik alanlarda Çamtepe civarında görülmektedir (Emekli, G., 1998:93). Tıpkı Birgi’deki gibi kızılçamların bulunduğu alanlar “bilimsel muhafazası açısından evrensel değeri olan ilginç özellik ve güzelliklere sahip ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar” olarak tespit edilmiştir.

Ekime dayalı tarla tarımı söz konusu olduğunda; 11.500 hektarla, buğday üretimi yapılan araziler birinci sırayı almaktadır. Buğdaydan sonra, yaklaşık 9.000 hektarlık alanda üretimi yapılan pamuk gelir. Gayri safi üretim değeri oldukça yüksek bir endüstri bitkisi olan pamuğun, Bergama’da yetişen türü dünyaca ünlü bir elyaf türüne sahiptir ve bölgeden ihraç edilen özel bir üründür. Bu bağlamda endüstriyel ürün **pamuk**, kentin tarımsal kimlik öğelerindendir.

Sebze üreticiliğinde de oldukça ileri seviyede olan Bergama Ovasının, yaş sebze üretiminde tüm İzmir’in ihtiyacının % 30’unu karşılayacak düzeyde olduğu bilinmektedir. 2.200 hektarlık alanda üretimi yapılan domates ile 2.000 hektarlık alanda üretimi yapılan mısır bölge üretiminde başı çeken sebze türleridir.

7.300 hektarla toplam üretimin %19’unu karşılayan ve Bakırçay havzasının dağlık, yamaçlık kesimlerinde yer alan **zeytinlikler** ise bölge ekonomisini ayakta tutan önemli tarım alanlarından biri olarak kabul edilmektedirler.

Ayrıca yerleşimin 7.472 hektar alanında meyvecilik, bağcılık ve fıstık çamı yetiştiriciliği yapılmaktadır. Son yıllarda **fıstıkçamı** üreticiliği Bergama için tarımda başat ürün olarak

⁴¹ Bir iklim bölgesinde en iyi yetişen ve verimi en fazla olan bitki

görülmektedir. Özellikle Bergama ilçe merkezine 20 km uzaklıktaki Kozak Yaylası ve çevresindeki Yukarıbey, Hacıhamzalar, Aşağıcuma ve Göbeller köyleri Ege Bölgesi'nin en geniş fıstık çamı ormanlarıyla kaplı alanları olup bu yaylada 500 aile sürdürülebilir yaylacılık geleneğini çerçevesinde fıstıkçamı üreticiliğini yapmaktadır. Fıstık çamı tarımından elde edilen gelir yüksek olduğundan, son yıllarda yöre halkı kuru tarım alanları ile ormanlık alanların bir kısmını fıstık çamı alanı olarak değerlendirmektedir. Orman alanı içerisinde yer alan fıstık çamı alanlarının bakımı ve işletmesi halka, mülkiyeti ise Orman Bakanlığı'na aittir (Çetin, T.,2003: 27).

Verimli tarım arazilerine sahip olan Bergama yöresinde, tarım için fırsat görülen bir diğer konu **jeotermal kaynakların** tarımda kullanım imkânıdır. Yerleşimde yer alan jeotermal enerji kaynaklarının kullanıma açılması ile bölgede sıfır maliyetle örtü altı yetiştiriciliği yani **seracılık** gelişmeye başlamıştır. Ancak, sera üreticiliğinin hızla artması yerleşimde yüzyıllardır geleneksel olarak üretilen pamuk ve tütün üreticiliğini büyük oranda sekteye uğratmıştır.

5.3.Bergama'nın Beşeri/Kültürel Çevre Bileşenleri

5.3.1.Tarihsel Gelişim

Ege Denizi'ne dökülen dört büyük nehirden biri olan Bakırçay'ın suladığı alanda kurulan tarihi Bergama (Pergamon) yerleşimi, pek çok antik dönem liman ve ticaret kenti örneğinde olduğu gibi büyük akarsuların denize döküldüğü mevkide konumlanmıştır⁴².

Bergama ile ilgili Kâtip Çelebi'nin seyahat notlarında şu bilgilere rastlanır. “Bergama güçlü bir kaledir. Asıl kent kalenin altında olup batıya ve geniş bir vadi üzerinden her iki yönden denize doğru uzanmaktadır” (Harita 5.2).

Kâtip Çelebi'nin⁴³ sözünü ettiği kale, 330 rakımlı volkanik bir tepede kurulmuş olan Akropolis'dir (Resim 5.2).

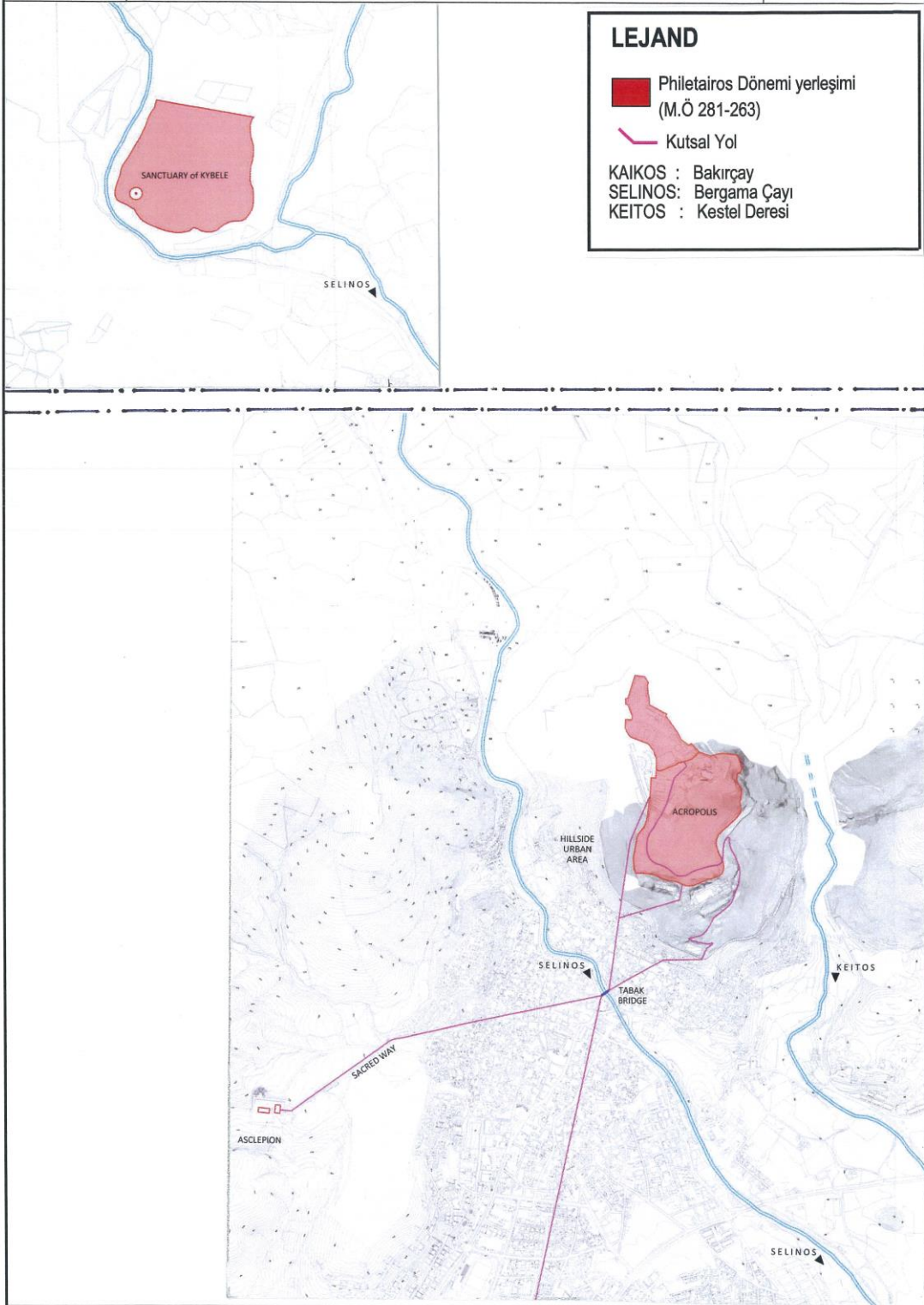
⁴² Menderes akarsuyu ağzında Miletos'un, Kaystros'da Ephesos'un ,Hermos'un denize döküldüğü yerde ise Smyrna'nın kurulması örnek olarak gösterilebilir.

⁴³ Kâtip Çelebi (1609-1657): tarih, coğrafya, bibliyografya ile ilgili çalışmalar yapmış Türk-Osmanlı bilim adamı ve aydındır.

BERGAMA ÇOK KATMANLI ÇOK KÜLTÜRLÜ KENT

Ölçek 1/2000

Harita 5.2. Kale Tepesi: Pergamon Duvarlı Şehir (M.Ö. 281-263)
(Kaynak: Unesco World Heritage Center, 2013:491)

Resim 5.2. Bergama Akropolis gravürü (rekonstrüksiyon / batıdan bakış)

(Kaynak: Tunçer, 2014: 87, Radt, W., Bergama-1984)

Bergama kentinin adı Yunanca öncesi bir dile ait olduğu bilinen Pergamon'dan gelmektedir. Bu durum Prof. Dr. Bilge Umar'ın "Türkiye'deki Tarihî Adlar" adlı kitabında şu şekilde açıklanmıştır:

"Bergama'nın asıl adı Yunan öncesi bir dil olan Luvi dilinde Paraga(u)ma öğelerinden üretilmiş yüksek yerin halkı anlamındaki Pargama'dır. Kelime anlamı kale veya müstahkem mevki olan Pergamon, Pargama'nın daha sonraki Helenistik dönemdeki söyleniş biçimi iken zamanla, Pergamon adı günümüz kullanımı olan Bergama'ya dönüşmüştür."

Topografya ve doğal iklimlendirmeyi en uygun şekilde kullanan şehir yapısı ve olağanüstü mimarisi ile Bergama kenti analiz edildiğinde çok katmanlı ve çok kültürlü bir tarihi yapı görülecektir.

Kentin **birinci kültürel katmanı** milattan önce 7000'lere kadar gider. Kesin kuruluş tarihi bilinmemesine rağmen arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulara göre kent, M.Ö. 7 ve 6. yüzyıllarda deniz seviyesinden yaklaşık 330 metre yükseklikte inşa edilmiş sur duvarlarının içinde kurulan küçük bir yerleşmedir. Bu kazılarda neolitik döneme ait çeşitli çanak çömlek parçaları, öğütme taşları, kesici araçlara rastlanılmıştır.

İlk çağda sırasıyla Lidya, Frigya, Pers egemenliğinde kalan kent, M.Ö. 334 yılında Makedonyalı Büyük İskender'in Bergama yakınında yapılan savaşta Persleri yenmesinden sonra, Makedonyalıların hükümdarlığına girmiştir. Bergama'nın **ikinci kültürel katmanını** oluşturan bu dönem "Helenistik Dönem" (M.Ö. 330-30) olarak adlandırılmaktadır.

Bergama'nın **üçüncü kültürel katmanı** "Roma Dönemidir". Bu dönemde inşa edilen pek çok eserde görülen en temel özellik doğal koşulların neden olduğu yapılanma zorluklarının teknolojik yöntemlerle çözülmeye çalışılmış olmasıdır. Bu dönemde inşa edilen pek çok tapınak ve kutsal alan daha sonra Bizans Döneminde yıkılarak yerlerine kiliseler inşa edilmiştir.

Kentin **dördüncü kültürel katmanı** Osmanlı Dönemine aittir. Bu dönemde inşa edilen ve pek çoğu halen kullanılmakta olan pazaryerleri, hanlar, camiler, hamamlar ve sivil mimarlık örnekleri, kente günümüzdeki görünümünü kazandıran eserler olarak kabul edilmektedirler.

Cumhuriyetin ilanından sonra da tarihsel ve kültürel kimliği ile dikkat çeken Bergama, M. Kemal Atatürk'ün 13 Nisan 1934 tarihinde Bergama Halkevinin açılışında halka hitaben yaptığı konuşmasında; "dünyanın eşi bulunmaz asarı antikaşına sahip bir yurt köşesi" olarak nitelendirilmiştir.

5.3.1.1. Helenistik Dönem

İskender'in Anadolu ve Yakındoğu'yu işgal etmesi ile (M.Ö. 300 ile 30 yılları arasında) Yunan dilini konuşan fakat bütün Asya kültürlerinin bir sentezi olan yeni bir kültür çağı "Helen Medeniyeti" başlamıştır.

Büyük İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 301 yılında Makedonyalı General Lysimakhos Bergama'da hükümdarlığını ilan eder. Lysimachos'un M.Ö. 281 yılındaki ölümünden sonra Batı Anadolu ve Bergama'nın yönetimi Suriye kralı Antiochos'un eline geçer. Ancak, Antiochos'la anlaşılan Philetairos prensliğini ilan ederek elindeki tüm parayı kentnin gelişmesinde kullanıp Bergama Krallığını kurar(İdil V,1991:18).

Helenistik Pergamon Krallığının başkenti olan antik Pergamon yerleşimi "Kale" (Akropolis) olarak adlandırılan denizden uzakta şehri ani baskınlardan korumaya elverişli andezitten, izole bir tepe sırtı üzerinde yer almaktadır. Kent anıtsal mimarisiyle Helenistik dönem şehir planlamacılığının en iyi örneğini temsil eder.

Helenistik Dönemde Bergama kent yönetiminde aşağıda sıralanan dört hanedanlık etkin olmuştur (UNESCO World Heritage Center,2013:35).

Helen Dönemi Hanedanları ve Dönemleri

<u>Ptolemies</u>	<u>Seleucids</u>	<u>Antigonids</u>	<u>Attalids</u>
M.Ö.323-30	M.Ö.312-64	M.Ö.279-168	M.Ö.280-133

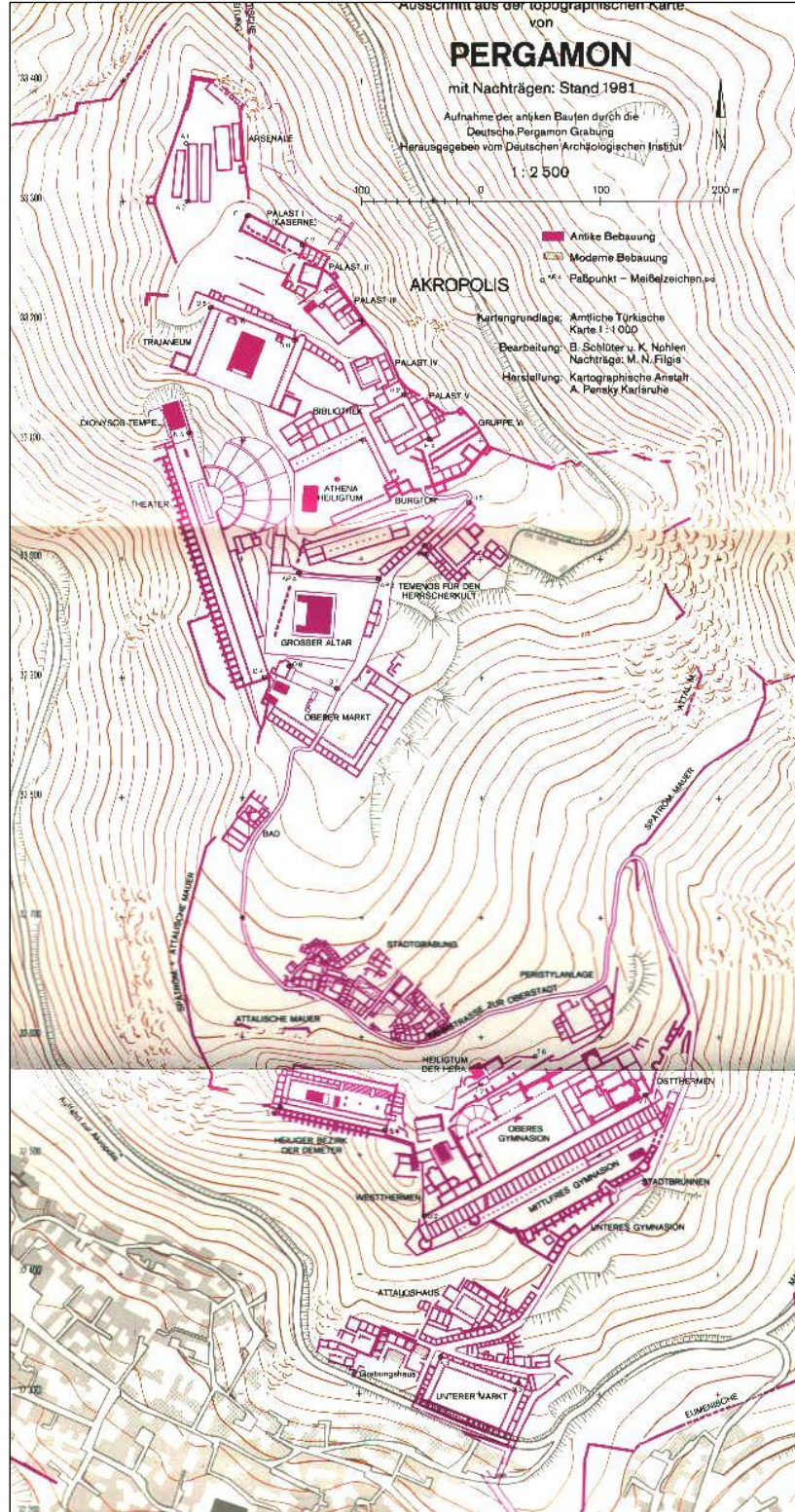
Özellikle Attalid Hanedanı Döneminde kent uluslararası ilişkiler, kentleşme ve sanat açısından oldukça ileri düzeye ulaşmış, bu durum güçlü ve sağlam bir krallığın temellerinin Bergama'da atılmasını sağlamıştır.

Attalos döneminde Bergama'da saraya bağlı heykeltıraşlık okullarının kurulması ile kent, heykeltıraşlık alanında da başka ülkelere önder olacak şekilde gelişmiş ve bütün şehir heykellerle süslenmiştir (Günver, 2007:23). Attalos'un M.Ö.197 yılında ölümünden sonra kral olan oğlu II.Eumenes'in Döneminde (M.Ö.197-159) Bergama artık, Helenistik Devrin en büyük Krallıklarından biri haline gelmiştir(Harita 5.3).

Harita 5.3. Bergama Krallığı (Kaynak: Bohn ve Koch,1886)

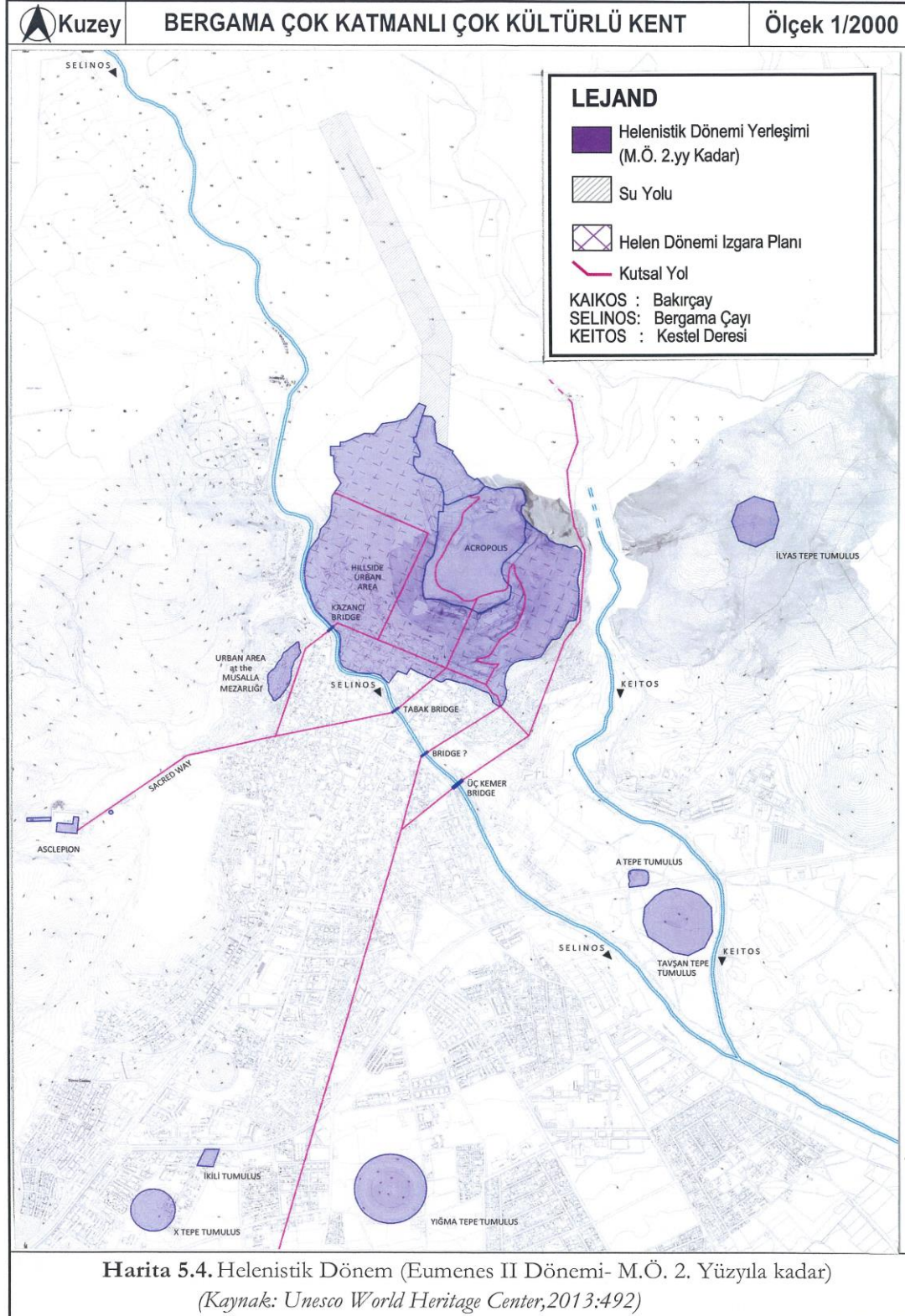
Helenistik dönemde Bergama Akropol'ünde pek çok yapı inşa edilmiştir (Plan 5.1.). Bu yapılara örnek olarak, bugün dünyanın en dik tiyatrosu olma özelliğine sahip büyük tiyatro, Dionysus Tapınağı, Demeter Tapınağı, Zeus Sunağı, kütüphane, saraylar, cephanelikler gösterilebilir. Akropol'de yer alan Athena Tapınağı'nın ise yine aynı dönemde Büyük İskender tarafından, Pers asıllı bir cariyeye adına yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir (UNESCO World Heritage Center, 2013:36).

Plan 5.1. Akropolis ve Çevresi

(Kaynak: <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com.tr/>) ziyaret tarihi: 03.04.2013

Krallık Döneminin (M.Ö. 281–129) başkenti olan Bergama yaklaşık 150 yıl boyunca önemli bir merkez olmuştur. Krallığın sınırları Marmara Denizi kıyılarına kadar ulaşmış, kentin nüfus yoğunluğu artmış ve kentleşme büyük bir hız kazanmıştır. Bergamalı ünlü hekim Galenos'un bildirdiğine göre M.Ö. 3. yüzyılda kent merkezinin nüfusu 120.000'e kadar ulaşmıştır. Bu rakamın abartılı olmadığını 100.000 insan alacak kapasiteye sahip tiyatronun inşa edilmiş olması kanıtlamaktadır. Bu dönemde en parlak zamanını yaşayan kent, dokusu açısından sur duvarları dışında kalan alanlarında ızgara plana sahip tipik bir Helen kentidir (Harita 5.4).

i. Helenistik Dönem Yapıları

Bergama Antik Kent Akropolünde yer alan ve önemli bir yapı olarak kabul edilen “**Zeus Sunağı**” Bergama’nın Galatlar karşısında kazandığı büyük zafer üzerine Akropol’de inşa edilmiştir. Yapımına I. Attalos Döneminde başlanılan sunak, II. Eumenes zamanında tamamlanmıştır. Zeus Sunağı hakkında ilk bilgi veren L.Ampelius, “*Bergama’da mermerden 40 ayak yüksekliğinde, görkemli kabartmalarla süslü büyük bir sunak vardır. Tanrılarla Gigantların savaşını göstermektedir*” demektedir. Yüzyıllarca toprak altında kalan bu kabartmalardan birkaçının bulunması Akropoldeki bilimsel çalışmalara neden olmuş ve 1877 yılında başlayan kazılarda sunak ortaya çıkarılmıştır (Tunçer, M., 2014:93). Sunağın bulunarak ortaya çıkarılma süreci kısaca aşağıdaki gibidir.

1864-65 yılları arasında Osmanlı hükümeti tarafından Bergama-Dikili yolunu inşa etmek üzere yol mühendisi olarak Alman mühendis Carl Humann görevlendirilir. Humann, Bizanslılar tarafından inşa edilen tarihi kent duvarında Zeus Sunağına ait bazı rölyefler olduğunu tespit eder. Bu rölyeflerden çok etkilenen Humann, 1864- 1871 yılları arasında Akropolis’te izinsiz kazılara başlar. Bu kazılarda birçok antik fragmana ve kent planına ilişkin belgelere ulaşan Humann ve ekibi, başta Berlin Müzesinden gerekli desteği göremezler. Ancak, 1878-1886 yılları arasında Berlin Müzesinin de desteği ile kazılara devam ederek, Zeus Sunağının kalıntılarını ve kabartmalarını ortaya çıkarırlar. Daha sonra sunak, II. Abdülhamit tarafından verilen özel bir izinle numaralandırılarak özenle sökülür ve parçalar halinde Berlin Müzesine taşınır. 1902 yılında sunağın rekonstrüksiyon işleri tamamlanır. 1930’da Berlin Müzesinin 100. Yıl dönümünde sunağın batı tarafı orijinal büyüklüğünde inşa edilerek yeni “Pergamon Müzesi” birkaç büyük salonla birlikte ziyarete açılır. Günümüzde Berlin Pergamon Müzesi her yıl binlerce ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir (Resim 5.3).

Resim 5.3 Berlin Pergamon Müzesinde Sergilenen Zeus Sunağı

(Kaynak: <http://www.didimli.com/arkeoloji/eserler.htm>)ziyaret tarihi: 15.04.2013

1995 yılında Zeus Sunağının ait olduğu yere, yani Bergama’ya iadesi için başta dönemin Bergama Belediye Başkanı Sefa Taşkın olmak üzere harcanan tüm çabalar sonuçsuz kalmış hatta talep geri çevrilirken “*Sunağı geri verirse inşaatlarda kullanırsınız*” ibaresinin kullanılması oldukça büyük üzüntü yaratmıştır. Aslında bu görüş çok da yanlış değildir. Zira günümüzde bile hala pek çok değerli arkeolojik parçanın inşaatlarda devşirme malzeme olarak kullanıldığı bilinmektedir (Tunçer, M., 2014:81). Sefa Taşkın tarafından kaleme alınan “Sürgündeki Zeus: Bergama’dan Berlin’e, Berlin’den Bergama’ya” adlı eserde altı çizildiği üzere: “*kendi kültürlerinin Bergama toprakları üzerinde gelişen tüm kültürlerin toplamı olduğunun farkında olan Bergama halkının en büyük temennisi, Zeus Sunağının ait olduğu yere yani temellerinin yer aldığı Bergama’ya geri getirilmesidir. Aksi takdirde temelleri Bergama’da bulunan Zeus Sunağı Berlin’de sürgünde olacaktır*” (Taşkın S., 1991:32).

Zeus Sunağı'nın Bergama'nın kültürel varlığı olduğunu söyleyen Prof. Dr. Mehmet Tunçer'e göre: "Zeus Sunağı Bergamalılara iade edilmeye kadar Türkiye'de Alman arkeologların kazı yapmalarına izin verilmemelidir. Ayrıca Zeus Sunağı ile birlikte Berlin Pergamon Müzesinde bulunan Bergama'dan götürülmüş olan tüm kültür varlıklarının iadesi için çaba gösterilmelidir. Bu çabalar uluslararası adalet mahkemelerinde Bergamalıların açacakları davalarla güçlenecek ve kaçırılan eserlerimiz ait oldukları topraklara geri dönecektir" (Tunçer, M., 2014:98).

Helenistik Döneme ait diğer önemli bir yapı da ünlü **"Bergama Kütüphanesi"** dir (Plan 5.2.). 200.000 ciltlik eseri ile İskenderiye kütüphanesine rakip olarak inşa edilen Bergama Kütüphanesi de tıpkı Zeus Sunağı gibi 1880 yılında Akropol'de Carl Humann ve Prof. Alexander Christian Leopold Conze tarafından yapılan kazılar sonucu gün ışığına çıkarılmıştır (Tunçer, M., 2014:100).

Plan 5.2. Bergama Kütüphanesi Çizimleri

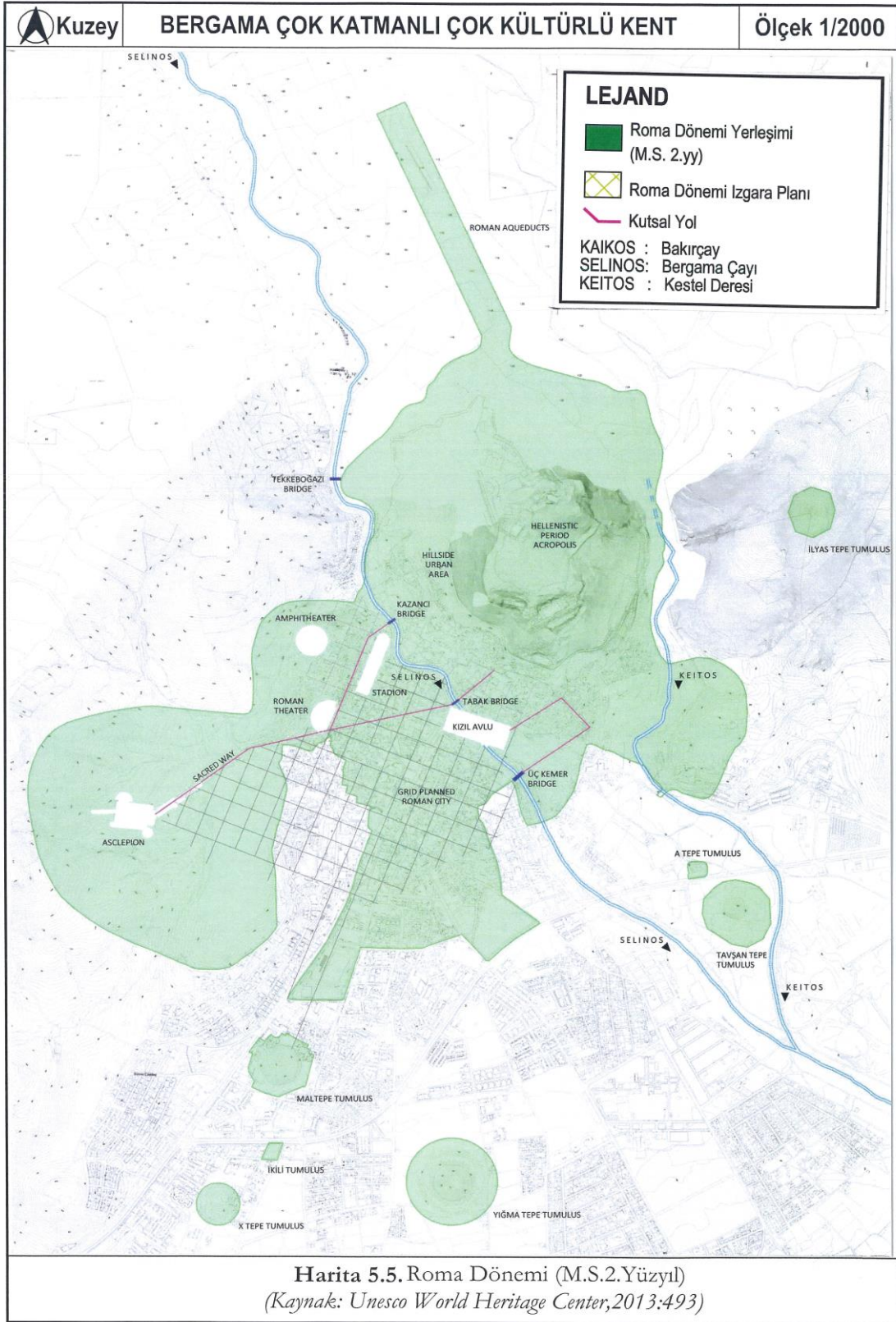
(Kaynak: <http://imap.kured.org/bergama/index.htm>) ziyaret tarihi: 15.04.2013

Bergama Kütüphanesinin en önemli özelliklerinden biri kütüphanede bulunan eserlerin hepsinin o zamanlarda yaygın yazı maddesi olarak kullanılan "papirüs" yerine Bergama icadı olan ve ilk defa Bergama'da kullanılmaya başlanılan ve "Pergamiane Charte" (Bergama kâğıdı) adı verilen parşömene yazılmış olmasıdır. Parşömenlere yazılmış olan bu eserler günümüz kütüphaneciliğinin temelini oluşturan düzgün ve kataloglar halinde istiflenirken, kütüphanede sergilenen heykeller ve tablolar ise Bergama Kütüphanesine bir müze görünümü sağlamıştır.

Helenistik Dönem Attaloslar Hanedanı'nın son kralı olan III. Attalos'un 5 yıllık yönetiminden sonra son bulur ve Bergama III. Attalos tarafından Roma'ya bağlanarak Roma'nın "Asya Eyaleti" haline getirilir.

5.3.1.2. Roma Ve Bizans Dönemleri

Bergama, Roma Döneminde de önemli bir merkez olarak gelişmesini devam ettirir. Uzun kent tarihinin oldukça kısa, aynı zamanda tartışmasız en önemli kısmını kapsayan bu dönemde kentte hızlı nüfus artışı devam etmiş ve kent nüfusu yaklaşık 150.000 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfus artışı neticesinde kent güneye, ovaya doğru yayılmıştır (Harita 5.5). Roma Döneminde bugün şehir içerisinde kalan Kızılavlu, Roma tiyatrosu, Anfitiyatro, Stadyum yapılmış, Hadrian ve Trajan Tapınakları da tamamlanmıştır (Günver, E., 2007:72).

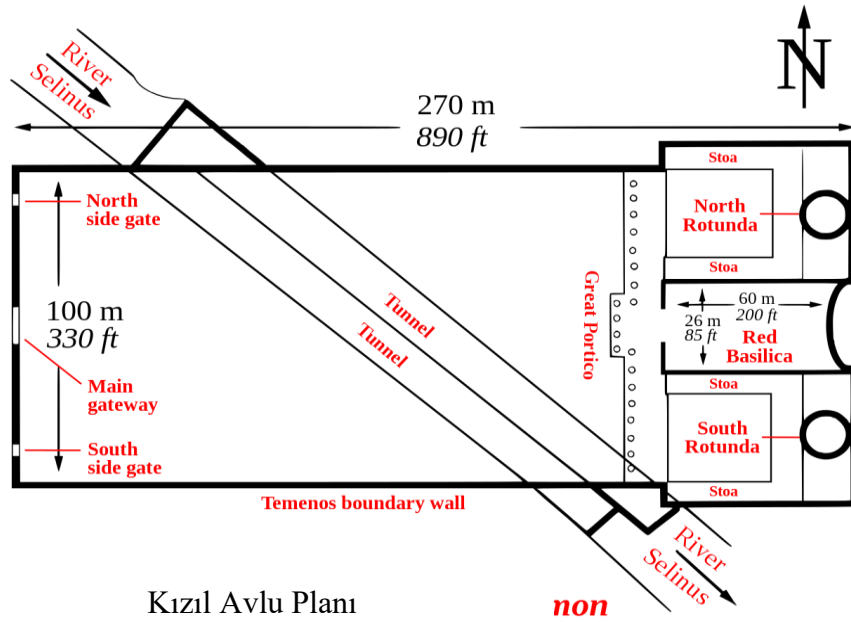

i. Roma Dönemi Yapıları

Roma Dönemi yapılarının en önemlisi olan **Kızıl Avlu**'nun (Serapis Tapınağı) yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, M.S. 2. yüzyılda inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Mısır tanrılarına adanan en büyük Anadolu tapınağı olan yapı tuğladan inşa edilmiş olup, oldukça

iyi korunmuştur. Bu büyük yapı Roma Dönemi grid sistemine uygun olarak yaklaşık 270m uzunluk ve 100 metre genişliğe sahip avlu ve bunun gerisinde bulunan yapılar tarafından donatılmış iki yan avlunun yer aldığı bir komplekstir. Roma Dönemi mimarisinde eşi benzeri bulunmayan Kızıl Avlu, hem merkezdeki salon yapısı ile dikdörtgen bir yapı oluşturan üçlü avlu kombinasyonu ile hem de merkezi yapıların meydana getirdiği mimari oluşumu ile alışılmışın dışındadır (Hoffmann, A., 2003: 41).

Kızıl Avlu'da Selinus dere yatağının aşılması için çapraz bir şekilde uzunlamasına geçen çifte tünel inşa edilmesi mühendislik açısından büyük bir başarıdır (Plan 5.3).

Kızıl Avlu Planı

Plan 5.3. Kızıl Avlu Planı

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Basilica#/media/File:Red_Basilica_plan.svg

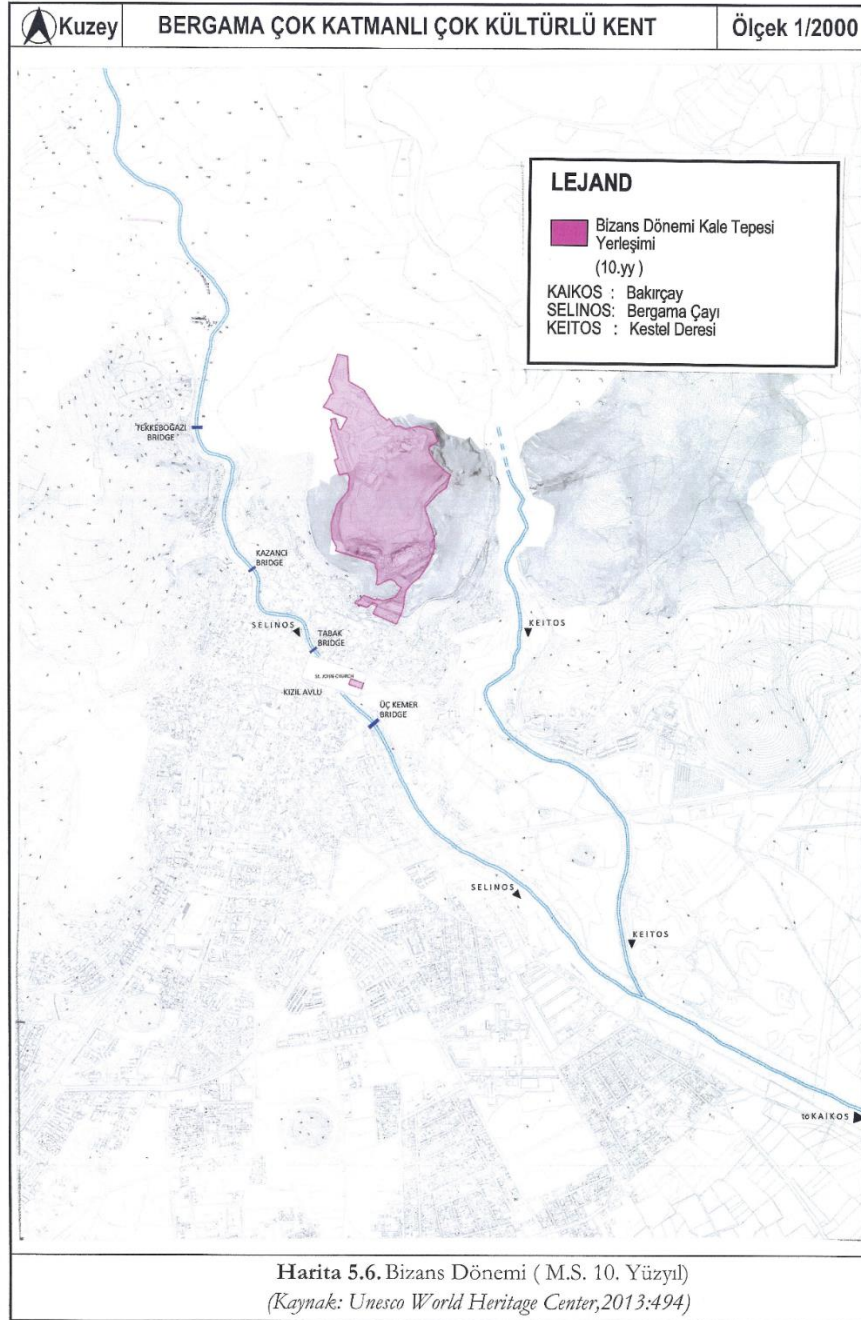

Resim 5.4. Kızıl Avlu Görünüşü

Kaynak: <http://www.ikiteker.org/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=60031>

M.S.4. yüzyıl sonlarında (395) Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu kurulur. Roma egemenliğinin gerileme devrinde, Bergama’da emniyet sağlanamadığı için kentte Akropolis’e doğru geri çekilmeler başlamıştır (Harita 5.6). Hristiyan olan imparatorlar tapınakları ve kutsal alanları yıkıp yerine kiliseler inşa etmişlerdir. Bu dönemde sadece Serapion Tapınağı (Kızıl Avlu) St. Jean Kilisesine dönüştürülerek kurtarılabilmektedir. St. Jean Kilisesi bugün Hristiyanlığın en önemli yedi kilisesinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bergama milattan sonraki ilk üç yüzyıldaki bu Hristiyanlık Dönemi’nde önemli bir Piskoposluk Merkezi olmuştur. Kentin Ortaçağda kazanmış olduğu bu mevki 1302 yılında Bizans egemenliğinin ortadan kalkması ile son bulmuş, Menteş Beyin damadı Sasa Bey bölgeyi ele geçirmiştir. Daha sonra şehirde Karesioğulları Beyliği idareyi ele almıştır.

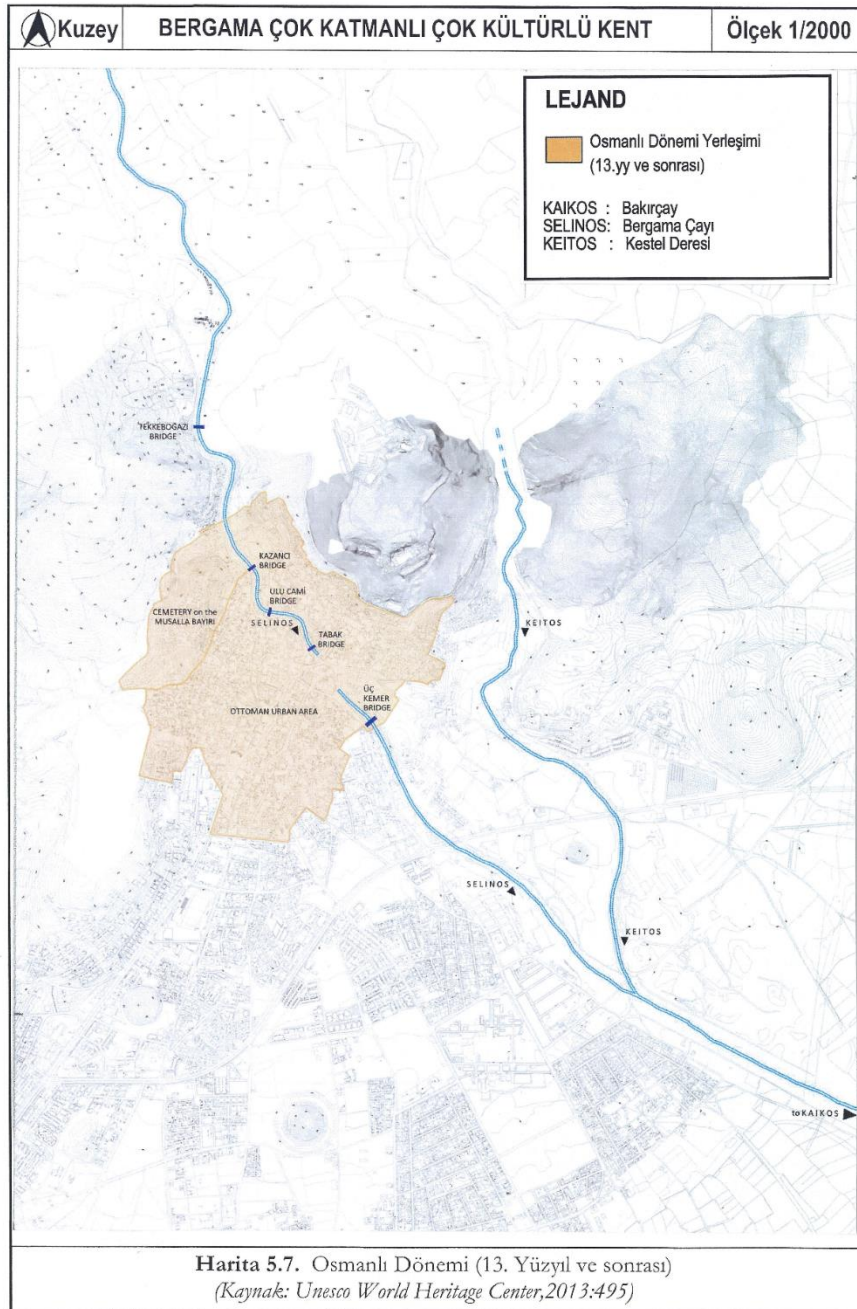

5.3.1.3. OSMANLI DÖNEMİ

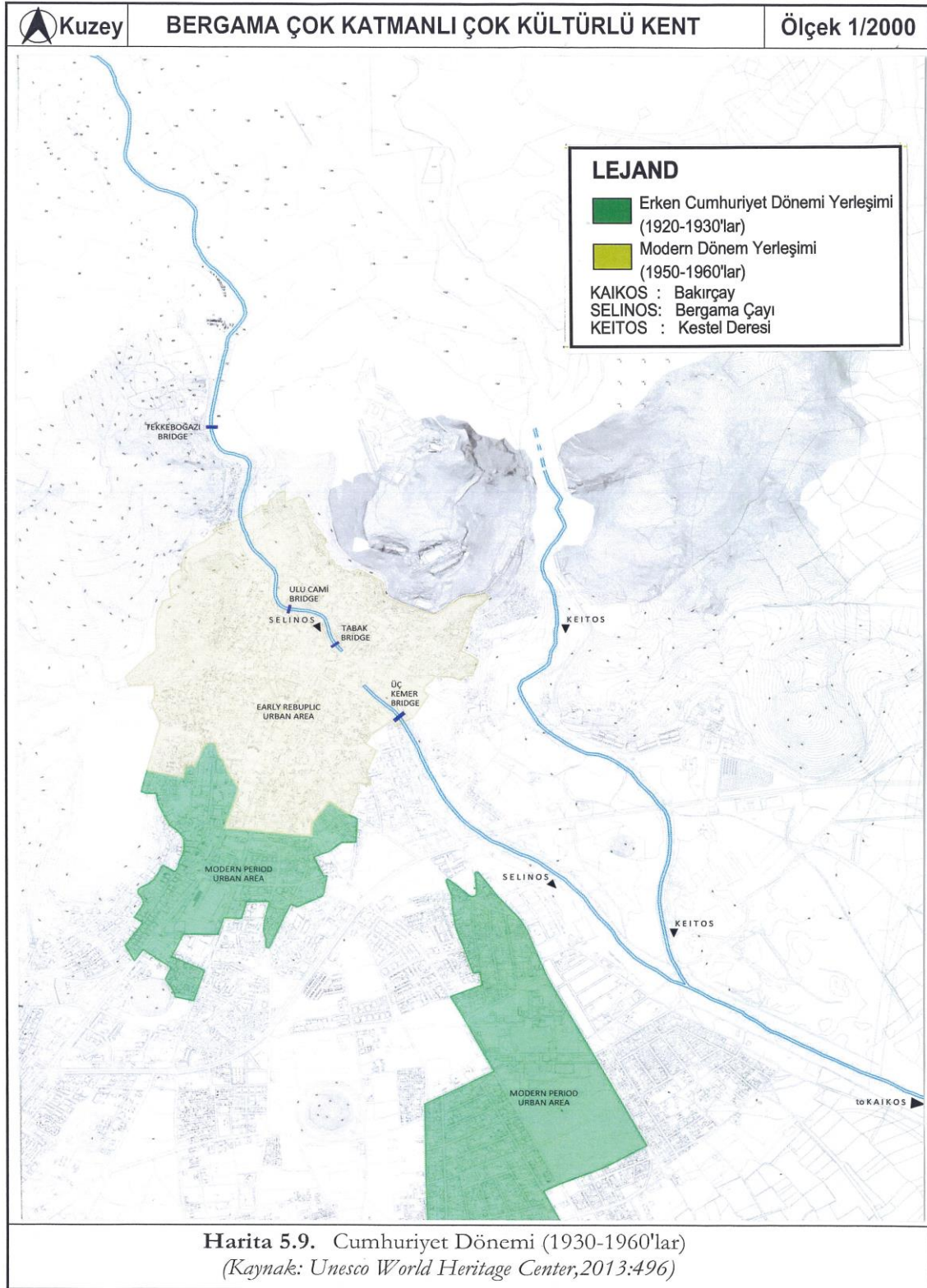
1306'da Karesioğulları'nın ikinci başkenti olan Bergama 1341'de Osmanlılar'ın hâkimiyetine girmiştir. Kentin bugünkü görünümüne kavuşması Osmanlı egemenliğine girmesiyle başlar.

Roma ve Helen kent dokusu üzerinde Osmanlı kent dokusu gelişmeye başlamıştır. Bu durum pek çok Anadolu kentinde olduğu gibi Bergama'yı da çok katmanlı bir kent haline getirmiş ve kentin her katmanında farklı kültürlerin izlerini görmek mümkün olmuştur. Birbiri üzerinde gelişen kent dokuları bir önceki kültürün izlerini zamanla azaltmış, kimi izler ise tamamen yok olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde Bergama, İmparatorluk örgütü birimlerine göre kaza kadılığı olarak büyümüş ve gelişmiştir (Eriş, E.,1979:43). Kale bu dönemde sığınak olarak kullanılmış, kent koruma amaçlı Akropol eteklerinden birkaç kez yukarıya çıkmış, ancak daha sonra barış ortamıyla tekrar ovaya inmiştir (Harita 5.7).

mirası olan bu değerlerin korunarak sürdürülmesi, hem ülke hem de dünya tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

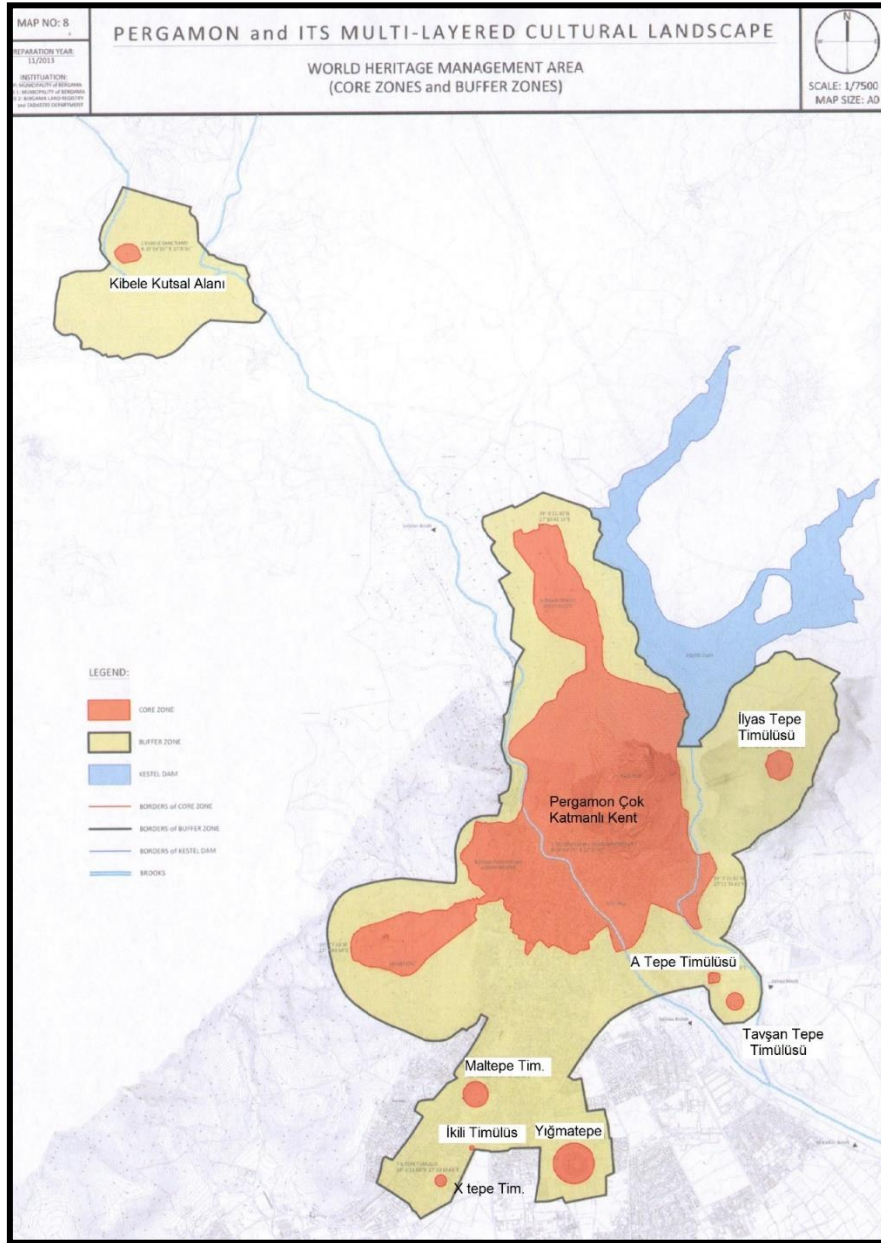

5.3.1.4. Unesco Dünya Miras Listesi Adaylık Ve Kabul Süreci

Tarihsel gelişim süreci kısaca özetlenen Bergama'nın "Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı" olarak "UNESCO Dünya Mirası Aday Listesine" başvurusu 15 Nisan 2011 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından yapılmıştır. 31 Ocak 2013 tarihinde kültürel miras aday listesine (tentative list)

kabul edilen Bergama, 23/27 Eylül 2013 tarihlerinde ICOMOS teknik heyetince ziyaret edilmiş, yerinde yapılan tespitleri güçlendirmek adına heyet tarafından, 25 Eylül 2013 tarihinde, kentin tarihsel ve kültürel gelişimini anlatan ek doküman ve bilgi talep edilmiştir. Ek doküman ve bilgilerin teslim edilmesini müteakip 06 Mart 2014 tarihinde “Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı” dokuz yüz doksan dokuzuncu (999) “UNESCO Dünya Mirası” olarak kayıt altına alınmıştır (ICOMOS Report for the World Heritage Committee 2014:280).

Kültürel Peyzaj kategorisinde Dünya Miras Listesine alınan Bergama kentinin kültürel mirası, en önemlisi ve görsel açıdan en dominantı Kale Tepesinde yer alan Akropolis (Pergamon Antik Kenti) olmak üzere 9 bileşenden oluşmaktadır. Diğer bileşenleri olan Kibele Kutsal Alanı, İlyas Tepe, Yığma Tepe, İkili, Tavşan Tepe, A Tepe, X Tepe ve Maltepe Tümülüsleri olan bu kültürel peyzaj alanı tampon bölgeleri ile birlikte toplam **426.928** hektarlık alanı kapsamaktadır (Harita 5.10).

Harita 5.10.Bergama Kültürel Miras Bileşenleri (Miras +Tampon Bölge)

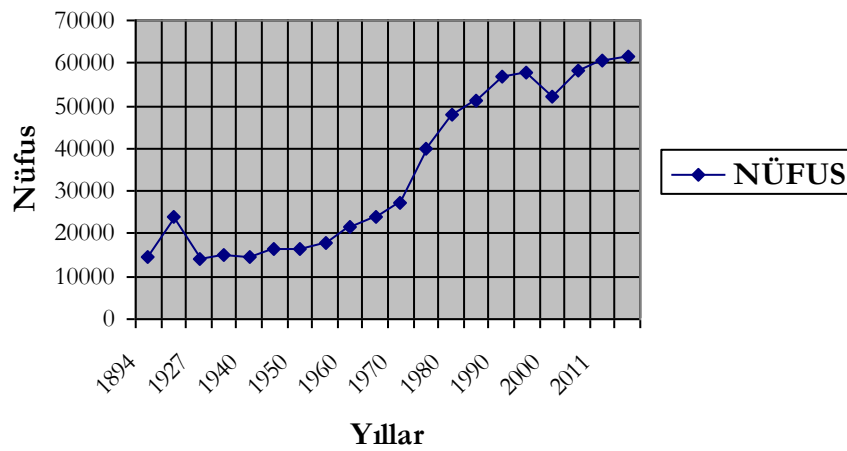
Kaynak: (UNESCO World Heritage Center,2013:497)

5.3.2. Sosyal ve Demografik Yapı

Türkiye İstatistik Kurumu ADNKS 2012 yılı verilerine göre; Bergama ilçesinin toplam nüfusu 101.004, ilçe merkezinin nüfusu ise 61.406'dır. Nüfus yoğunluğu 58 kişi olup, Karaburun'dan sonra (19 kişi) İzmir iline bağlı ikinci en düşük yoğunluğa sahip ilçedir. Şehirleşme oranı %61'dir⁴⁴.

Grafik 5.2. incelendiğinde Bergama ilçe merkezinde nüfusun yıllara göre artma eğiliminde olduğu görülecektir. Ancak Tablo 5.1. incelendiğinde, belde ve köy nüfusları dâhil edilince Bergama'nın 2009–2010–2011–2012 yıllarına ait nüfus artış hızının sırasıyla: (%₀1,3), (%₀0,0), (%₀3,5), (%₀-1,5) olduğu görülecektir Bu bağlamda, ilçe genelinde Bergama'nın nüfusu son yıllarda artmamış, aksine azalmıştır.

Grafik 5.2. Bergama Nüfus Gelişimi Grafiği

(Kaynak: <http://www.izmirar-ge.org.tr/ilcelerimiz/>) ziyaret tarihi:18.06.2013

Tablo 5.1.Bergama'nın yıllık nüfus artış hızı

YILLAR	İlçe Merkezi Nüfusu	Belde ve Köylerin Nüfusu	TOPLAM NÜFUS	İlçe Merkezi Nüfus Artış Hızı	Belde ve Köylerin Nüfus Artış Hızı	TOPLAM NÜFUS ARTIŞ HIZI
2009	58.570	42.232	100.802	% ₀ 10,7	% ₀ -11,6	% ₀ 1,3
2010	59.366	41.435	100.801	% ₀ 13,5	% ₀ -19,1	% ₀ 0,00
2011	60.559	40.599	101.158			% ₀ 3,50
2012	61.406	39.598	101.004			% ₀ -1,5

(Kaynak:<http://www.bergama.bel.tr/dokumanlar/2010-2014stratejikplan.pdf>)

⁴⁴www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/bergama_ilce_sunumu.pdf
ziyaret tarihi:18.06.2013

Bergama İzmir'e bağlı 30 ilçe arasında ortalama yaş değerinin (36,4) en yüksek olan sekizinci ilçedir.

2008 yılı ADNKS ortalama hane halkı büyüklüğü verilerine göre Bergama'da giderek küçülen bir aile yapısı bulunmaktadır. İZKA'nın 2009 yılı raporuna göre ise; nüfusun azalması, hane halkı büyüklüğündeki düşüş ve yaş ortalamasının yüksek olması tarıma dayalı ekonomi sonucudur (Anonim, Haziran, 2009:2).

Türkiye'nin en verimli topraklarına sahip Bakırçay havzasında yer alan Bergama ilçesinde, ismi ile anılan aynı zamanda marka niteliği taşıyan birçok tarımsal ürün (Bergama pamuğu, tütün) yetiştiriciliği günümüzde bu potansiyelini ve gücünü giderek kaybetmekte, üretimdeki düşüşe paralel üreticiler mali sıkıntılar yaşamaktadır. Dolayısıyla tıpkı Birgi'de olduğu gibi Bergama ilçesinde de “tarım” genç nüfusu kaldırmaya yetmemekte ilçe genelindeki genç nüfus yeterince istihdam edilemediğinden, iş fırsatlarını değerlendirmek üzere başta **Bergama merkez** olmak üzere göç etmektedirler. Kırsaldan çözülen nüfusun plansız ve kontrolsüz bir şekilde Bergama merkezde iskân edilmesi, tarihi-kültürel-mimari değerlerinin yoğun olduğu alanlarda gecekondulaşma ya da çok katlı yapılaşmalara göz yumulması gibi pek çok nedenden ötürü, Bergama'nın kentsel kimliği ile sürdürülebilirliği tehdit altındadır.

5.3.2.1. Eğitim, Öğretim, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Durum

Bergama ilçe merkezindeki okuma yazma oranı %98'dir⁴⁵ DPT 2004 yılı verilerine göre ilçenin “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu” Türkiye'deki 872 ilçe arasında 180.sırada olup İzmir'de merkez dışındaki ilçeler arasında ise 14.sıradadır.

Bergama'da bir arkeoloji müzesi bulunmaktadır ve bu müzede; arkeolojik etnografik eserler, sikkeler olmak üzere yaklaşık 10.000 eser yer almaktadır. Ayrıca ilçede 2 kütüphane (1 tanesi çocuk kütüphanesi), 1 kültür merkezi, 1 sergi salonu, 2 sinema salonu, 1 amatör tiyatro topluluğu, 78 kültür-sanat ile ilgilenen dernek ve 3 adet vakıf bulunmaktadır. İlçede 1 kültür etkinlik mekânı ve 1 kültür merkezi yapım aşamasındadır.

Bunların dışında Bergama'da aşağıda bazıları sıralanan **567 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı** yer almaktadır. Aşağıda önemli tescilli eser ve alanlar yer almaktadır:

Antik Pergamon Akropolisi, Antik Pergamon Nekropolis, Asklepion Bölgesi, Perperane Antik Kenti, Antik Elaia Kenti, Alliaonai Antik Kenti, Aigeia Antik Kenti, Teuthrania Antik Kenti, Yığmatepe Tümülüsü, Musalla Mezarlığı, Maltepe Tümülüsü, Antik Parthenion Kenti (Hisartepe) Eğrigöl Tepesi (Antik Halisarna Kenti Akropolisi), Bayram Tepesi, Roma Hamamı, Ulu Camii, Kurşunlu Camii, Koyun Köprüsü, Lalei Camii, Kulaksız Camii, Yeni Camii, Koca Sinan Mescidi, İncirli Mescit, Karaosman Sebili, Küplü Hamam, Üç Kemer Köprüsü, Tabaklar Hamamı ve Köprüsü ile Kızıl Avlu.

5.4. Bergama'nın Planlama Deneyimi ve Koruma Geçmişi

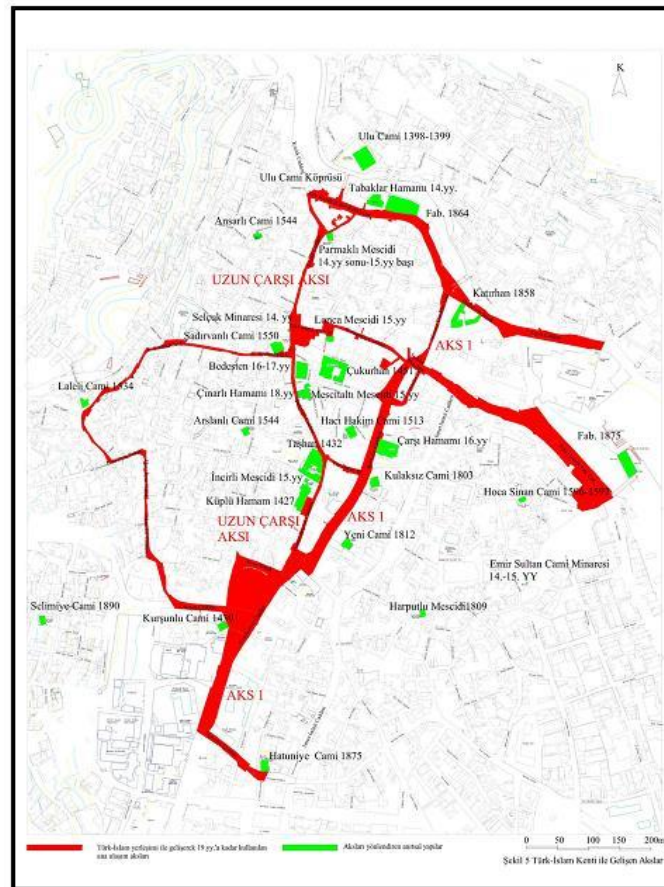
Farklı kültürler, farklı sosyal ve idari yapılar, inançlar kentlerin yerleşim şekillerine yansıtılarak kent örgütlenmesinde belirleyici rol oynarlar (Baç, S.,2012:24). Kentlerin gelişimi ve mekânsal yapılarının şekli, insan hareket alanları ve sokak konfigürasyonlarının yol açtığı güçlü yaya hareketlerinden kaynaklanan “organik” formlarda olabildiği gibi, mekânsal etkileri yoğun alanların

⁴⁵ <http://www.izmirar-ge.org.tr/images/restricted/BERGAMA.pdf> ziyaret tarihi:18.06.2013

Roma Döneminde ise büyüme aksı Bakırçay aşılarak ovaya yayılmak sureti ile mümkün görülmüş bu bağlamda tonozlar üzerine oturtulan Kızıl avlu ve üç adet köprü (Köprü-1,2,3) inşa edilmiştir. Böylelikle, Asklepeion'u ovaya bağlayan Kutsal Yolun tepedeki anakentle ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Harita 5.11'de görüleceği üzere Helenistik Dönemde oluşturulan ızgara plan ile Roma Döneminde ovada geliştirilen ızgara plan, ebat olarak birbirinden farklıdır. Ovadaki önemli yapılardan biri olan Roma Dönemine ait Kızıl Avlu 100/270mlik ebatları ile buradaki ızgara plana tam oturmuştur. Bu yapı tonozlar üzerinde yükseldiğinden Bakırçay'ın ovayı Akropolis'ten ayıran olumsuz etkisini büyük ölçüde çözmüştür. Kızıl avlu ve Stadyum yapıları arasında uzunlamasına devam eden üç aks, planlanan yeni kentin ana caddeleridir.

Tamamen sembolik değerlere göre şekillenen Helen ve Roma Dönemlerinin aksine Osmanlı Dönemi boyunca temel geometri eksikliği nedeniyle yerleşim, organik dokuda gelişmiştir. Bergama'nın Türklerin eline geçmesiyle gelişen farklı kimlik, kentin daha öncesine ait elemanların üzerinde gelişmeye başlamış, kendine özgü nitelikleriyle İslami öğeler ve Orta Asya Türk Uygarlığı'nın izlerini taşıyan yeni bir sentez oluşmuştur. İslam kuralları altında farklı açılardan da önem kazanan(mahremiyet vb. nedenler) sokakların oluşması, Helen ve Roma Döneminde oluşan ızgara planların ve başlıca akslarının zaman içinde önemlerini yitirmesine neden olmuştur (Baç, S.,2012:27).

Bergama'daki organik kentsel örgütlenme 18.yüzyıldan sonra geleneksel konutların oluşturulduğu mahallelerde başlar (Harita 5.12). Bu mahallelerdeki oluşumun doğallığı ve konut parsellerindeki farklılıklardan dolayı oluşan sokak yapısı uzun düz çizgisel hareketten uzak, birbirleriyle ilişkili zayıf, mekânsal derinliği yüksek, hesaplanmamış, amorf, sürprizli mekânlardan oluşmaktadır (Baç, S.,2012:28).

Harita 5.12. Bergama Türk-İslam Kenti ile Gelişen Akslar
(Kaynak: (Baç,S.,2012:30))

19. yüzyıla gelindiğinde Bergama’da Batı etkisi ile gelişen yeni parsel ve konut örgütlenmesi görülmeye başlar. Bu dönemde yapı parselleri ve konutlar yan yana gelerek, sokağa cepheli çizgi oluşturacak şekilde bitişik nizam şeklinde yerleşmişlerdir (Resim 5.5).

Resim 5.5. Bergama 19. Yüzyıl Konut Mimarisi Örnekleri

(Kaynak: M.Tunçer Arşivi)

Birbiri üzerine gelişen ve bazen bir önceki oluşumun izlerini yok eden Bergama’nın dönemsel kent örgütlenmelerine ait bu izler (kentsel arkeolojik sit) ve tüm tarihsel-kültürel değerler, kentin en önemli beşeri-kültürel kimlik bileşenleridir. Doğal veya insan eliyle olan müdahalelere karşın bu güne kadar direnebilmiş olan bu izlerin ve değerlerin korunarak sürdürülmesi, Bergama’nın kentsel kimliği ile sürdürülmesinde en büyük katkıyı sağlayacaktır.

5.4.1. Bergama Uygulama İmar Plan Süreci

Bergama’nın planlı döneme geçiş süreci, nüfusu 10.000’den fazla olan belediyelerde imar işlerini yapmak ve yaptırmak yetkisini İçişleri Bakanlığı’na veren 2763 sayılı kanunun 1935 yılında yürürlüğe girmesiyle başlar.⁴⁶ Bu kanun gereğince Belediyeler İmar Heyeti, tarihi değerleri olup imar planları henüz düzenlenmemiş şehir ve kasabaların planlarının ihale yoluyla yaptırılmayarak, Belediyeler Fen Heyetince yapılmasını 1937 yılında bir prensip kararı olarak almıştır. Bu bağlamda, Bergama Belediyeler Fen heyeti, Bergama İmar Planını 1940 yılında programlarına alarak ilk iş imar planına altılık oluşturacak hali hazır haritalarını hazırlanmıştır.

5.4.1.1. Bergama Uygulama İmar Plan Sorunları (1944)

1944 yılının sonuna doğru haritala çalışmaları oldukça ilerlemiş buna bağlı olarak imar planının düzenlenebilmesi için “Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor” hazırlanmıştır. Bu

⁴⁶ Resmi Gazete, (1935). “14.04.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanununa ek” **Resmi Gazete**, Tarih: 15.06.1935 Sayı : 3029.

raporda öncelikle Bergama'nın şehircilik bakımından durumu irdelenmiş ve şu hususlar tespit edilmiştir (Anonim,1993):

1. Bergama'da Akropol dik ve hâkim bir durumda yükselmekte, iki tarafından da Bergama ve Kestel Çayları geçmektedir. Yerleşim, doğuda Akropol'ün, batıda kısmen Boztepe ve Geyikli Dağı eteklerinin arasında ve kuzeyle kuzeybatıya açık bir boğazla doğuya doğru açık ikinci bir boğaza karşı vadi içinde kurulmuştur. Bu coğrafi konumu itibariyle Bergama sürekli bir hava akımına maruz kalmaktadır. Hâkim rüzgârların çoğu kuzey, kısmen batı rüzgârlarıdır. Güney rüzgârları ise pek az eser. Yerleşimin büyük bir kısmının boğaz içinde bulunuşu nedeniyle rüzgârsız zamanlarda bile sürekli bir hava akımı söz konusudur.
2. Kentin Bergama ve Kestel Çayları üzerinde kurulmuş olması Bergama'da rutubetin fazlalığına sebep olur. Ayrıca, mevcut konut stokunun gayrı-sihhi inşaa tarzında yapılmış olması rutubetin evlerde daha yoğun hissedilmesine neden olmaktadır (konutlarda rutubeti önleyen drenaj, yalıtım vb. uygulamalar bulunmamaktadır).
3. Bergama'nın sihhi durumda etki yapan bir başka etken, kanalizasyon sisteminin eksikliğidir. Bazı mahallelerde kirli suyun Bergama Çayına akıtıldığı ilkel kanalizasyon sistemleri olsa dahi evlerin kirli suları genellikle sokaklardan akmaktadır.
4. Mahalle aralarındaki evlerin sıklığı konutların sihhi şartları üzerinde etkili olmuştur. Önceden geniş bahçesi veya avlusu olan eski evlerin arsalarında ailelerin yetişen çocuklarına ev yapmak veya arsa satışı gibi nedenlerden ötürü yapı yoğunluğu artmış, bu durum sağlıklı yapılaşmaya sebep olmuştur.

5.4.1.2. Kentsel Kimlik ile Sürdürülebilirlik

Kapsamında Çözüm Önerileri (1944

Genel olarak sorunları yukarıdaki gibi tespit edilen 1940'lı yıllarının Bergama'sında bu sorunların çözümüne ilişkin öneriler aşağıda sıralanmıştır (Anonim,1993):

1. "Bergama'yı kış mevsiminde sürekli olarak kuzeyden esen ve sıcaklık düşmelerine neden olan hava akımından (karayel) kurtarmak için Bergama Çayı vadisinin üzerinin ve şehrin kuzeyinin tercihan çam ağaçlarıyla ağaçlandırması,
2. İmar planı yapım süreci ile eşzamanlı Belediyesince hazırlanacak bir kanalizasyon projesinin başlatılması,
3. Yağmur sularının meyilli yollardan zarar vermeyecek şekilde akabilmesi için yol profillerinin buna göre düzenlenmesi,
4. Yapıların sıklığından ileri gelen sorunları gidermek için yoğun yapı stokunun seyrekleştirilmesi, (Şehrin meskûn olan kısmında fazla sıklığa sebep olan ilavelerin iyi bir revizyonla ortadan kaldırılması mümkün görülmüş, uygulama planlarında bu konuya önem verilmesi, kadastro işlemlerinin yoğunluğun düşürüldüğü planlama anlayışına göre yapılması istenmiştir)
5. İmar planı uygulamalarında eski konutların ıslahı üzerinde de çalışılması ön görülmüştür".

"Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor" un altı çizilmesi gereken en önemli özelliği, kentsel kimlik ögesi olan sivil mimari ve arkeolojik kalıntılar hakkında önemli tespitler yapması ve bu değerlerin sürdürülmesi yönünde önerilerde bulunmasıdır.

i. Sivil Mimarinin Tespitine ve Sürdürülmesine ait Değerlendirmeler

Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapora göre mevcut halleriyle gayrı-sihhi koşullara sahip olmasına rağmen Bergama evleri, inşa tarzları bakımından yerli bir karakter taşımakta ve yerleşime eski Osmanlı-Türk şehirlerine mahsus bir özellik vermektedir. Bu nedenle eski evlerin yanında tamamen modern bir anlayışa göre dizayn edilecek konutlara, resmi ve genel binalara izin verilmemiş, bu bağlamda, eski yerleşimde yapılacak olan yeni yapılarda eski Osmanlı-Türk mimarisi karakterine uygunluk ve mevcut yapı stoku ile aynı saçak kotunda olma şartı getirilmiştir. Dahası, dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda tasarlanmış resmi ve genel yapıların yer alacağı gelişme ve yayılma alanlarında dahi, mevcut dokuyla uyum sağlayan ve kentin bütününe yansıyacak geleneksel bir **Türk Şehri** özelliğinin yaratılabilmesi hedeflenmiştir.

Mevcut yapı stoku ile yeni yapılacak yapıların uyumlandırılması yönündeki bu çabalar aslında Bergama'nın kentsel kimliğinin sürdürülmesi yönünde o tarihlerde atılan önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

ii. Arkeolojik Alanların Tespitine ve Sürdürülmesine ait Değerlendirmeler

Önemli arkeolojik alanlarla çevrili Bergama kentinde geleneksel Türk mimarisinin yanı sıra geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan kültürlerin de sürdürülebilirliği hedeflenmiş, toprak altında kalıp henüz yerleri tespit edilemeyen kültürel mirasın gün yüzüne çıkarılması amacıyla, yeni yapı izinlerinin kullanılacağı arsalarda inşaat ruhsatı verilirken Müze Müdürlüğü'nün denetimi altında sondajların yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu sondajlar esnasında tarihi eserler tespit edilirse, o alan için verilen inşaat yapım ruhsatı derhal iptal edilecektir.

iii. Planlama Yaklaşımı

Rapora göre hazırlanacak imar planında yerleşimin meskûn yerler bölgesi “eski” ve “yeni” olarak ikiye ayrılmıştır. Kasabanın meskûn kısmıyla ilişkide bulunan hal, pazaryeri, ticaret bölgesi ve küçük sanatlar bölgesinin yeni yapılacak olan imar planında mümkün olduğunca yerleşimin güneyinde yer alan “gelişme ve yayılma” alanına kaydırılması sağlanmıştır.

Yeni imar planında Bergama'nın dış bağlantı yolları Soma, Dikili, Kozak ve İzmir yolu olarak belirlenmiştir. Şehir içi yollarda ise turistik yol güzergâhları belirlenmiş olup, Kızıllıavlu çevresinden geçen yolun arkeolojik bölgeden kurtarılarak Akropole bağlanması planlanmıştır.

Şehrin silüetinde önemli rol oynayan Akropolün daha belirgin olarak hissedilebilmesi için, yıkık olan kesimlerin imkân nispetinde ayağa kaldırılması ve Akropolün bulunduğu tepenin tüm yollardan görülür hale gelmesi hedeflenmiştir. Ayrıca eski eser kalıntılarıyla tabii arazi arasına yeşillik ve çiçek yatakları yerleştirmek suretiyle şehrin görsel kimliği güçlendirilmek istenmiştir.

iv. Planlamaya ait Hazırlıklar ve Tamamlayıcı İşler

Bergama İmar Plan Raporunun, “*İmar Planına Dâhil Edilmesi Gereken Hazırlıklar ve Tamamlayıcı İşler*” bölümü incelendiğinde yerleşimin bir **turizm kenti** olarak gelişmesinin hedeflendiğini, ancak Bergama halkının kentlerine yabancılaşmaması için bazı önlemlerin alındığı görülecektir. Şöyle ki;

1. Bergama'nın turizm gereklerine göre hazırlanması amacıyla, şehir içinde bazı turistik yollar açılması gerekmektedir. Yolların açılması güzergâh üzerinde kalan bazı konutların yıkılmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, yıkılan konutların yerine iyi dizayn edilmiş kullanışlı evler inşa edilebilmesi için, bir yapı kooperatifinin kurulması zorunlu görülmüştür. Bu kooperatif bir yandan evleri yıkılan Bergama halkının kısa sürede iskân edilmesini sağlarken, diğer taraftan gelişme ve yayılma yeri olarak planda gösterilecek arazinin arsa spekülasyonlarına konu olup elden ele geçmesini büyük

alıcılar elinde toplanıp fiyatlarının yükselmesini önleyecektir. Kooperatifin malı olan arsalar, kooperatif üyesi olan Bergamalılara ucuza mal olacak ve yerli halkın kendi topraklarında iskân edilmesi sağlanacaktır.

2. Turizm sezonunda ziyaretçilere kiralanacak oda sağlayabilmek için, Belediye ve kooperatif (yeni gelişme ve yayılma alanında yer alan ve planda belirlenen en uygun bir mahallede) dört odadan fazla odalı konutlarda oturacak hemşerilerine birer odasını ayrı bir bölme halinde inşa etmeleri tavsiye edecek, bu suretle hem ziyaretçilerin barınma sorunu çözülecek hem de yerli halka yeni bir gelir kapısı açılacaktır.

Kısaca özetlemek gerekirse 1944 yılında hazırlanan “*Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor*” ile Bergama yerleşiminin imarı, **kenti ulusal/uluslararası turizme açmak** yönünde oldukça sağlam esaslar üzerinde kurgulanmış ve yerel halkın kendi topraklarında iskân edilmesi sağlanarak, yerel kültürün korunması ve sürdürebilmesi yönünde gerekli önlemlerin alınması hususunun altı çizilmiştir.

5.4.1.3. Bergama Uygulama İmar Planı: 1980-90 ve 2000’ Li Yıllar

1944 tarihli rapora göre yapılan imar plan uygulamaları Bergama tarihsel kent dokusunu, 1960’lı yıllara kadar koruyabilmiştir. 1960’lardan sonra Cumhuriyet Caddesi’nin doğusundaki bölgede yer alan bazı cami, mescit, tarihi yapı ve ahşap evlerin yıkılması, bunların yerine betonarme konutların inşa edilmesi ile yeni bir süreç başlamıştır. Geleneksel dokunun tahrip edildiği bu süreçte, kent merkezinin güney doğusuna doğru devam eden ve yenilenen alanlar, Osmanlı Dönemi kent dokusunun güney sınırına kadar dayanmıştır. (Tunçer,2014:160, Bergama İmar Plan Raporu,1944).

Yanlış imar uygulamaları sonucunda yaşanan kayıplar, Bergama kenti imar planının **1979 yılında revize edilmesine ve 1/5000 -1/1000 ölçekli Bergama Revizyon İmar Planlarının** hazırlanmasına neden olmuştur.

Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü’nce incelenen planlar hakkında hazırlanan Değerlendirme Raporu’nda;

Bergama’da 1960 sonrası yaşanan, hızlı yıkım ve betonlaşma süreci eleştirilmiş, Belediyesine arkeolojik alanlardaki sağlıksız yapılaşmayı önlemek ve Musalla Mezarlığı yöresinde başlayan gecekondulaşmayı durdurmak yönünde telkinlerde bulunulmuştur⁴⁷.

Bu olumlu koruma kararlarına karşın, Kültür Bakanlığınca 1980 sonrasında ülke genelindeki sit alanlarının sınırlarının daraltılması ve bazı yapıların tescilden düşürülmesi yönünde alınan karar, Birgi örneğinde olduğu gibi Bergama kentsel ve arkeolojik sit alanlarında da yıkıcı sonuçlara neden olmuş, bu süreç zarfında bazı kültürel değerlerin yok olması önlenememiştir.

5.4.1.3.1. Bergama Revizyon İmar Planı (1989)

1989 yılında, Bergama 1/1000 ölçekli Revizyon İmar Planı ve 1/500 ölçekli Kütüphane Düzenleme Planlamaları hazırlanmıştır⁴⁸. 1989 tarihli planın raporunda: “*Bergama’nın arkeolojik ve tarihsel dokusunun bir kültür mirası olarak kabullenildiği, korunmasını sağlamak, diğer taraftan bu tarihsel potansiyeli değerlendirmek amacıyla turizmi teşvik edici bir plan hazırlanmaya çalışıldığı*” belirtilmektedir. (Tunçer, 2014:162, Bulguç, 1989:7). Ancak Raporda altı çizilen bu önemli karar ne yazık ki

⁴⁷ Bergama Arkeolojik Sit Alanlarında yapılaşma yapılmayacağı ile ilgili GMEEAYK’nun 1970li yıllarda aldığı pek çok karar bulunmaktadır.

⁴⁸ MATU Organizasyon tarafından hazırlanmıştır.

Uygulama İmar planına yansımamış, bu plan ile kentin Osmanlı Dönemi yok sayılarak dokuya aykırı yollar planlanmıştır. Plan kararları doğrultusunda başlanılan uygulamalar sonucu, yol güzergâhında kalan Bergama evlerinin yıkılmasının önü açılmıştır. Ayrıca plan doğrultusunda yeni inşa edilen çok katlı yapılar kent içinde özellikle Tarihi Kent merkezi çevresinde yükselerek Bergama'nın İzmir girişindeki Akropol'un görünüşünü engellemiştir (Tunçer,2014:162).

1989 tarihli plan kararları ve uygulamalarının Bergama'nın bugünkü kaotik görünüşünde etkisi büyüktür.

Yaşanan bu kayıpların telafisi, yeni kayıpların önlenmesi amacı ile 2010 yılında 63 adet paftadan oluşan⁴⁹ 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Uygulama imar planları, 14 Nisan 2010 tarih ve 10/28 sayılı Belediye Meclis Kararı ile onaylanmıştır (Harita 5.13).

5.4.1.3.2. Bergama Revizyon İmar Planı (2010)

İller Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü “Mekânsal Planlama Dairesi Başkanlığından” temin edilen Bergama'nın “İmar Planı Açıklama Raporu(2010)” ve “1/1000-1/5000 ölçekli Revizyon İlave Nazım İmar Planları (2010)” incelendiğinde; bu planlarda ve raporda kentin sit alanlarına ait tespitlerin ve planlamaların yapılmış olduğu, sektörel dağılım ve nüfusun mekânsal yansımalarına ait mevcut durum ve 2020 yılı projeksiyonlarının değerlendirildiğini, ayrıca “yerleşmenin projeksiyon dönemi için” yönlendirici planlama önerilerinin getirilmeye çalışıldığı görülecektir.

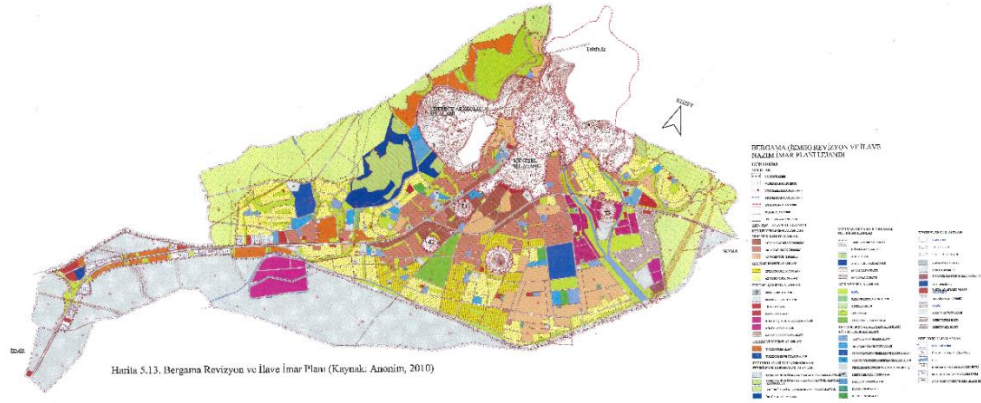
i. Sit Alanlarının Tespiti ve Planlanması

Harita 5.13'de görüleceği üzere kentin kuzey kesimi sit alanıdır. Buna bağlı olarak tıpkı ilk imar planı kararlarında (1944) olduğu gibi kent, “sit alanı” ve “yeni gelişme alanı” olarak iki ayrı bölgede irdelenmiştir. Bergama'nın merkezi kentsel ve III. derece arkeolojik sit, merkezi saracak biçimde batıdan kuzeydoğuya uzanan bölge ise I. derece arkeolojik sit alanıdır. Ayrıca yerleşim içerisinde beş ayrı bölgede I. derece arkeolojik sit alanları mevcuttur. Merkezi kapsayan kentsel ve arkeolojik sit alanları için koruma imar planı çalışmaları uygulama imar planı çalışmaları ile birlikte sürdürülmüş olan “*Bergama Koruma İmar Planı*”⁵⁰ Belediye Meclisince 04 Temmuz 2012 tarihinde onaylanmıştır. Planlama çalışmasında koruma imar planı ile bütünlük sağlaması hedeflenmiş, bu nedenle “Koruma Kurulu” ile yapılan görüşmelerde koruma alanı sınırının ortasından geçen Kentsel Sit alanı adaların planlaması için gerekli kararlar Koruma Kuruluna bırakılmıştır⁵¹.

⁴⁹ PLAR Planlama Yatırımlık Reklam Turizm İnşaat Limited Şirketi” tarafından hazırlanan planlardır.

⁵⁰ Ege Plan Limited Şirketince hazırlanan planlardır.

⁵¹ Bkz. Harita 5.13 ve Harita 5.14

ii. Sektörel Dağılımlar ve Nüfusun Mekânsal Yansımaları:

Mevcut Durum /2020 Projeksiyonu

İmar planı açıklama raporunda(2010) Bergama'daki en önemli sektörler tarım, ticaret-bankacılık ve turizm olarak tespit edilmiş olup, planlama kararlarının 2020 projeksiyonlarında başta bu üç sektör olmak üzere, sektörel dağılımı Tablo 5.2.de gösterilmiştir.

Tablo 5.2. Bergama Sektörel Mevcut Durum ve Projeksiyonlar

Sektör	Çalışan Sayısı (2010 yılı)	%	Projeksiyon (2020 yılı)	%
Tarım	2.224	17,31	2.205	7
Ticaret-Bankacılık	3.166	24,65	10.080	32
Turizm	57	0,44	1.260	4
Küçük Sanatlar	755	5,88	2.205	7
Sanayi	153	1,19	3.465	11
Madencilik	417	3,25	945	3
Depolama	36	0,28	630	2
İdari Hizmetler	1.268	9,87	3.150	10
Eğitim	833	6,48	2.520	8
Sağlık	221	1,72	945	3
Ulaştırma	1.529	11,90	2.520	8
İnşaat	556	4,33	1.575	5
İyi Tanımlanmamış	1.631	12,70	-	-
TOPLAM	12.846	100	31.500	100

(Kaynak: Anonim,2010)

• Tarım

Bergama ilçe merkezinde 2010 yılı itibari ile çalışanların tüm nüfusa oranı %19'dur. Plan dönemi sonunda %35'e çıkacağı varsayılarak 2020 yılında Bergama'da yaklaşık 31.500 kişinin

çalışacağı düşünülmektedir. Sektörler bazında gelişmelere bakıldığında nüfus gelişimine paralel olarak hepsinde sayısal artış beklenmektedir. Ancak oran olarak kentleşmenin gelişimine paralel, en büyük gerileme tarım sektöründe olacaktır. Zira bugün kentte tarımdan geçimini sağlayanların çoğunun turizm ya da sanayi sektörüne kayacağı düşünülmektedir (Anonim,2010).

Tarım sektöründe düşünülen gerileme ve buna göre yapılan planlamalara karşın bu tez kapsamında Bergama’da gerçekleştirilen ve Ek-3’de sunulan anket çalışmalarından elde edilen veriler farklı bir durum sergilemektedir. Anket sunulan pek çok kişi genel olarak ülkemizin en verimli topraklarına sahip Bergama’nın bir ziraat kasabası olarak sürdürülmesi yönünde görüş bildirmiştir. Bu konuda uzmanlaşmış Tarım Kredi Kooperatifi ve İlçe Tarım Müdürlüğü çalışanları ise konuyu bir aşama daha ileri götürüp Bergama’da yerel tohumların muhafaza edilmek suretiyle geleneksel yöntemlerle sürdürülebilir tarım uygulamalarına geçilmesinin önemini vurgulamışlardır.

- **Madencilik**

Zengin altın madenleri nedeniyle Bergama’da madencilik, sanayi sektörlerinde çalışanların sayısının artacağı düşünülmektedir. Organize Sanayi Bölgesinin devreye girmesiyle, kentte tarım ve işsiz nüfustan bu sektöre geçenlerin olacağı tahmin edilmekte, küçük sanayide çalışanlarında eklenmesiyle 2020 projeksiyonunda nüfusun %20’sinin bu sektörlerde çalışacağı düşünülmektedir.

- **Ticaret ve Turizm**

Ticaret ve turizm sektörlerinin birbirine bağlı olarak çalışacağı düşünüldüğünden 2020 yılında bu iki sektörde çalışan nüfusun %36’sının geçimini sağlayacağı varsayılmıştır.

Nüfusun sektörel bazda dağılımının Bergama yerleşiminin mekânsal projeksiyonlarına yansıtması Tablo 5.3. de gösterilmektedir.

Tablo 5.3. Planlama İçin Genel Arazi Kullanımı (Mevcut Durum/2020Projeksiyon)

Kullanım	TOPLAM (NÜFUS:68.100)			İLAVE ALAN(ha)		2020 (NÜFUS:90.000)	
	Alan(ha)	%	m2/kişi		Alan(ha)	%	m2/kişi
Konut	366,63	34,84	53,83	173,37	540,00	34,33	60,00
Ticaret	21,81	2,07	3,20	32,19	54,00	3,43	6,00
Sanayi-Depolama	41,34	3,93	6,07	67,02	108,36	6,89	12,04
Küçük Sanayi	10,78	1,02	1,58	9,38	20,16	1,28	2,24
Resmi Kurum ve BHA	19,00	1,81	2,79	17,00	36,00	2,29	4,00
Tek. Altyapı	3,63	0,34	0,53	23,37	27,00	1,72	3,00
Eğitim	30,38	2,89	4,46	64,12	94,50	6,01	10,50
Sağlık	2,60	0,25	0,38	24,40	27,00	1,72	3,00
Dini Tesis	3,14	0,30	0,46	1,36	4,50	0,29	0,50
Sosyo-Kültürel	0,66	0,06	0,10	26,34	27,00	1,72	3,00
Spor	7,04	0,67	1,03	10,96	18,00	1,14	2,00
Yeşil Alan	9,28	0,88	1,36	80,72	90,00	5,72	10,00
Mezarlık	15,36	1,46	2,26	-15,36	0,00	0,00	0,00

Ağaçlandırılacak Alan	0,00	0,00	0,00	15,39	15,39	0,98	1,71
Turizm Tes.	3,57	0,34	0,52	50,43	54,00	3,43	6,00
Askeri Alan	128,53	12,21	18,87	-0,01	128,52	8,17	14,28
Tarihi Kalıntı ve Tümüls	8,65	0,82	1,27	-8,65	0,00	0,00	0,00
Tarım	76,59	7,28	11,25	-76,59	0,00	0,00	0,00
Dere	7,72	0,73	1,13	2,99	10,71	0,68	1,19
Boş Alan	7,72	0,73	1,13	-7,72	0,00	0,00	0,00
İfrazlı Boş alan	31,77	3,02	4,67	-31,77	0,00	0,00	0,00
Kent içi Yol	158,76	15,09	23,31	91,80	250,56	15,93	27,84
Karayolu	27,40	2,60	4,02	40,01	67,41	4,29	7,49
Tanımsız alan	70,00	6,65	10,28	-70,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	1.052,36	100,00	154,52	520,75	1.573,11	100,00	174,79

(Kaynak: Anonim,2010)

iii. Projeksiyon Dönemine ait Planlama Önerileri

Bergama'nın imar planı planlama kararları geliştirilirken mevcut doku, kadastral durum ve çalışmaya esas olan dokümanlardan gelen sınırlamalar ile birlikte, yerleşmenin projeksiyon döneminde gelişmesini yönlendirici kullanım önerileri de getirilmeye çalışılmıştır. İlgili idarelerce yapılan etütler dikkate alınmak kaydıyla;⁵²

- DSI idaresinin görüşleri doğrultusunda dere yatakları imar planına işlenmiş ve derelerin uygun olan sahillerine idarenin görüşü doğrultusunda en az 5 metrelik servis yolu planlanmıştır.
- Eğim açısından yapılaşmada sakınca yaratacak %30 ve üzeri eğime sahip alanlar açık alanlar olarak değerlendirilmiştir.
- Kentsel sit alanı içerisinde kalan organik dokuda yolların genişletilmesi durumları irdelenmiş, mümkün olan kesimlerde genişlemeler yapılmıştır.
- Yeni önerilerin geliştirildiği alanlarda mülkiyet ve arazi yapısı ile tutarlı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

iv. Planların Kentsel Kimliğin Sürdürülmesine Etkisi

Yukarıda sunulan veriler ışığında, 2010 yılı planlama anlayışı ile şekillenen son imar planının Bergama'nın kentsel kimliği ile sürdürülmesine olan katkısı aşağıda değerlendirmiştir:

1. Kentin çevresinde yer alan ve bölgenin her türlü bitki çeşidini yetiştirmeye olanak sağlayan kıymetli tarım arazisinin bütünlüğünün korunarak "mutlak tarım alanı" olarak belirlenmesi, Bergama ovasının **tarımsal niteliğinin sürdürülmesine** önemli katkı sağlayacaktır.
2. Mevcut tarihi değerler için koruyucu, geliştirici ve yönlendirici önlemlerin alınması, kentin **tarihsel-kültürel-mimari kimliğini sürdürülebilir** kılacaktır

⁵² Bergama Uygulama İmar Planı Açıklama Raporundan türetilmiştir.

3. Birbiri ile karşılıklı ilişki içerisinde bulunan önemli arazi kullanışlarını aynı yerde bulunduran çözümlere giderek idari ve ticari merkezin bütünleşmesini sağlayan planlama yaklaşımı ile **arazi kullanımda tasarruf sağlanacak yeni yapılaşma alanlarının açılması önlenecektir.**
4. Yerleşme içi ulaşım mesafelerinin motorize olmaya gerek duymayacak şekilde minimize edilmesi, **taşıt trafiğinin kent dokusu üzerinde oluşturduğu baskıyı hafifletecektir.**

Planlama hedefleri içinde yer alan; halen uygulanmakta olan imar planının imkânlar dâhilinde korunması ve Belediye, Hazine mülkiyetindeki arazileri değerlendirici düzenlemelere gidilmesi hususları ise; “kimlik” öğelerinden bağımsız diğer hedeflerdir

5.4.2.Bergama Koruma Amaçlı İmar Plan Süreci: (1991-2012)

Bergama'nın kapsamlı ilk Koruma Amaçlı İmar Planlama süreci 1991 yılında, Koruma Kurulunun 22.02.1991 tarih ve 2724 sayılı kararı doğrultusunda başlatılmıştır. Bu karar doğrultusunda hazırlanan planlarda, 1984 yılında tespit edilen kentsel sit sınırları Kestel Çayının kuzeyine kadar küçültülmüş, tarihi kent merkezi daraltılarak, Osmanlı ve Selçuklu Dönemine ait tarihi kent dokusu ve ticaret merkezinin bir kısmı kentsel sit alanı dışında bırakılmıştır (Tunçer,2014:135).

Bergama'nın Koruma İmar Plan süreci ile eş zamanlı olarak başlatılan, ancak Koruma İmar Planından bağımsız olarak devam ettirilen “Bergama Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi”nin yapımına 1992 yılında başlanılmıştır⁵³. Kültür Bakanlığı'nın desteğini ile devam eden 1/500 ve 1/200 ölçekli I. Aşama Projeleri 18.12.1992 tarihinde tamamlanarak Bakanlığa teslim edilmiş, KTVKK Genel Müdürlüğü'nün Plan İnceleme ve Değerlendirme Kurulu'nun 18.02.1992/6 sayılı toplantısı ve 5'nolu kararı ile uygun görülmüştür. Bu olumlu karara rağmen projeler İzmir KTVKK tarafından görüşülmemiş, Koruma Planı'nın sonuçlandırılmasından sonraya bırakılmıştır. Uzun süre onaylanmadan bekletilen projeler Bergama Belediyesi'nin istemine rağmen yürürlüğe girememiş, maddi ve manevi kayıplara uğrayan proje müellifleri 1995 yılında projeleri durdurma kararı almıştır (Tunçer,2014:165).

Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi kapsamında, Bergama'nın tarihi kent merkezinde “Kültür Park” (Plan 5.4), “Türk Meydanı” (Plan 5.5) ve “Heykel Meydanı ve Şark Pazarı” düzenlemeleri (Plan 5.6) önerilmiştir.

Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi onaylanmadan bekletilirken, diğer taraftan Temmuz 1991 tarihinde sözleşmesi imzalanan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı⁵⁴ bir yıl gibi kısa bir sürede tamamlanarak onaya sunulmuştur. Bergama geleneksel konut dokusunu dikkate almayan ve yüksek yoğunluklu yapılaşmalara ve geleneksel doku ile uyumsuz yolların açılmasına müsaade eden bu planlar, Kültür Bakanlığı, Koruma Kurulu ve Belediye arasında süregelen yazışmalar ve Koruma Kurulunun istemleri doğrultusunda 6 kez çizilmiş, uygulama koşulları ise 12 kez yeniden yazılmıştır. Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmasına kadar olan “Geçiş Dönemi Yapılaşma Kararları” ise Bergama Kentsel Sit Alanı ilanından yaklaşık 18 yıl sonra 7 Aralık 2001 tarihinde belirlenebilmiştir (Tunçer,2014:138).

⁵³ AKMAN Proje tarafından hazırlanmıştır.

⁵⁴ MATU organizasyon tarafından hazırlanmıştır.

1991 yılında başlayan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planlama süreci, Planların ve Raporun⁵⁵ yeniden ihale edilip, 4 Temmuz 2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar geçen süreçte, özellikle Osmanlı Dönemine ait kent dokusunda yoğun kayıplar yaşanmıştır.

5.4.2.1. Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı (2012)

Bergama’da yer alan antik yerleşme ve yerleşmenin içerisinde barındırdığı değerler alanın “**arkeolojik kaynak değerini**” oluştururken, Osmanlı dönemi yapıları alanın yakın dönem tarihini ve “**kültürel değerini**” oluşturmaktadır.

“Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı” kapsamında Kentsel ve Arkeolojik sit alanlarına ilişkin getirilen kararlarla koruma ve kullanma dengesinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda;

- I.,II. ve III. derece Arkeolojik Sit alanlarında KTVKYK’nun 658 sayılı İlke Kararı ile belirlenen “Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” geçerli olmuş,
- Kentsel ve III. derece Arkeolojik Sit alanlarında ise KTVKYK’nun 658, 720 ve 736 sayılı İlke Kararları ile belirlenen “Arkeolojik Sitler ve Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” birlikte geçerli olmuştur.

Tablo 5.4.’de yukarıda bahsedilen ilke kararları doğrultusunda “2012 yılı Koruma İmar Planına göre Bergama Kentsel Sit ve Arkeolojik Sit Alanlarındaki Kullanım Durumları” özetlemektedir.

Tablo 5.4. 2012 Yılı Koruma İmar Planına Göre Bergama

Kentsel Sit ve Arkeolojik Sit Alanlarındaki Kullanım Durumları

KTVKYK Kararlarına Göre Kullanım Koşulları

I. derece Arkeolojik Sit Alanlarında; bilimsel kazılar dışında hiçbir şekilde inşaat ya da müdahaleye izin verilmeyip, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesi zorunluluğu vardır.(658 sayılı ilke kararı)

II. derece Arkeolojik Sit Alanları; korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları Koruma Kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları olarak tanımlanmıştır.(658 sayılı ilke kararı)

KTVKYK Kararlarının Bergama Sit Alanlarında Uygulanması (2012)

Bergama Koruma İmar Planında I. derece Arkeolojik Sit alanlarında kesinlikle yeni yapılaşmaya izin verilmemiştir. Antik Kentin bulunduğu alanda arkeolojik ve bilimsel değerleri tehlikeye sokmadan, ilke kararında izin verildiği şekilde alan içinde ziyaretçilerin dolaşımının sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmemiş ancak; günümüzde kullanılmakta olan tescilli yapıların basit onarımlarının yürürlükteki mevzuat doğrultusunda yapılabileceğine, dair hükümler getirilmiştir.

⁵⁵ Ege Plan Limited Şirketince hazırlanmıştır.

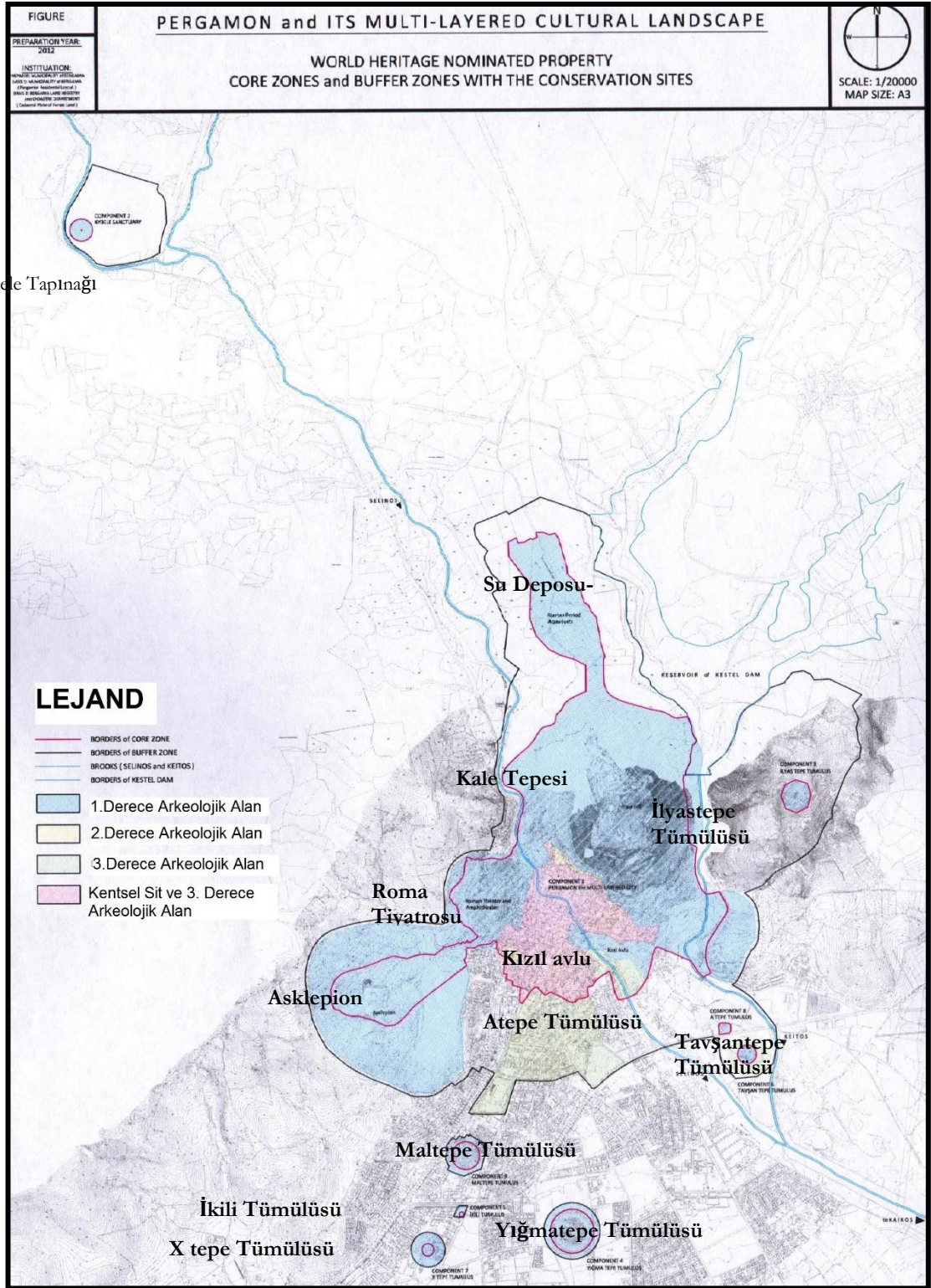
III. derece Arkeolojik Sit Alanları; koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır(658,720, 736 sayılı kararlar).

Kentsel + III. derece Arkeolojik Sit alanında ise üç farklı ilke kararına göre düzenlemeler yapılmıştır. Bu alanda birden fazla döneme ait kültür varlığı bir arada bulunmaktadır, bu nedenle arkeolojik mirası oluşturan değerlerin korunmasına yönelik olarak ilgili ilke kararlarında belirtilen koşullara sadık kalınarak, kentsel sit statüsünü belirleyen ve düzenleyen ilke kararları çerçevesinde, koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilmiştir

*(Kaynak: Koruma Amaçlı İmar Plan Notlarına (2012) göre;
D.Gülban tarafından tablolaştırılmıştır)*

5.4.2.1.1. Koruma İmar Planı Alan Kullanımları ve Yapılaşma Kararları (2012)

4 Temmuz 2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmasına konu olan Sit Alanları ve kapsadığı alanlar Harita 5.14'de görülmektedir. Buna göre;

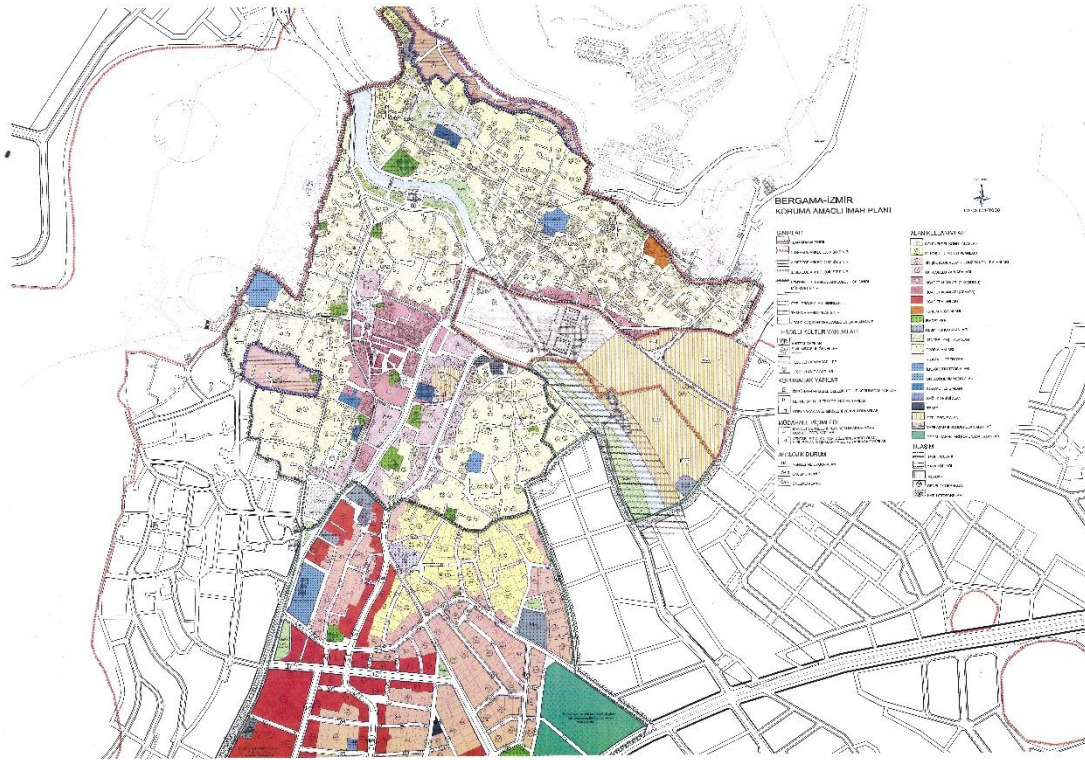
Harita 5.14. Bergama Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları

Kaynak: (UNESCO World Heritage Center 2013:500)

- I. **Derece Arkeolojik Sit Alanları:** (Yaklaşık 343 hektar) Antik Pergamon Akropolis, Antik Pergamon Nekropolü, Asklepion Bölgesi ve Kızıl Avlu'yu kapsar.
- II. **ii. Kentsel + III. Derece Arkeolojik Sit Alanı:** (Yaklaşık 51 hektar) Bergama'nın 10 mahallesinin sınırları içine girmektedir. Sit alanının mahalleler içinde kapladığı

III. **iii. II. Derece Arkeolojik Sit Alanları:** (Yaklaşık 3 hektar) iki farklı bölgede bulunmaktadır. Bunlardan biri alanın kuzeyinde Ulucami Mahallesi'nde I. derece Arkeolojik Sit alanı ile Kentsel+ III. Derece Arkeolojik Sit alanı sınırı arasında kalan bölge, diğeri ise alanın güneybatı kesiminde Atmaca Mahallesi sınırları içinde yer alan bölgedir.

IV. **Derece Arkeolojik Sit Alanları:** (Yaklaşık 48 hektar) iki farklı bölgede bulunmaktadır. Bunlardan biri İslamsaray Mahallesi içinde Kızıl Avlu'nun hemen güneyinde yer almaktadır. Diğeri de kentsel sit alanının güneyinde yer almakta olup Ertuğrul ve İnkılap mahallelerinin tamamını Maltepe Mahallesi'nin de bir kısmını içine almaktadır.

5.4.2.1.2. Kentsel Kimlik ile Sürdürülebilirlik Kapsamında Koruma İmar Planı Değerlendirmeleri (2012)

1. Rapora göre; yerleşim alanı içinde yer alan geleneksel yapılar ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların alandaki mevcut turizm faaliyeti ile entegre edilmesi tarihi kent merkezinin canlandırılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu amaçla, yapılara restoran, kafe, dükkân, pansiyon, müze gibi işlevler kazandırılması gerekmektedir. **Tescilli yapılara fonksiyon verme ve ekonomik**

sürece dâhil etme kararı, bu yapıların terk edilmek suretiyle çöküntü alanlarına dönüşmesini önlemek açısından uygun görülebilir. Ancak yerel kültürle uyumuna bakılmadan, tarihi kent merkezindeki geleneksel yapıların fonksiyonlarının değiştirilmesi, Antalya Kaleiçi, İzmir Şirince örneklerinde görüldüğü üzere yerel halkı geleneksel yaşam tarzından uzaklaştırma riski taşımaktadır. Bu nedenle bu tür dönüşümlerde çok dikkatli davranılması gerekmektedir.

2. Rapora göre, geleneksel yapıların turizm amaçlı kullanılması dışında yöreye özgü yerel üretim biçimlerinin desteklenmesi ve satışının yapılması gibi düzenlemeler turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine katkıda bulunacaktır. **Oldukça faydalı olacağı düşünülen bu yaklaşımla ayrıca parşömen yapımı, halıcılık gibi somut olmayan kültürel mirasın sürdürülmesine de katkı sağlanacağı düşünülmektedir.**
3. Raporda, Bergama'da tarihi dokuyu oluşturan geleneksel yapıların çağdaş konfor olanaklarına sahip olmaması, gereksinimlere yanıt verememesi nedeniyle bazı yapıların kullanılabilir duruma getirilmesi için değişikliklere ya da onarımlara ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmekte bu onarımların aslına uygun olarak yapılması hususunun altı çizilmektedir. **Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiş yapıların; bakım ve onarımı yapılırken tescilli yapıların tüm mimari öğelerinin aynen korunması, onarımın özgün malzemelerle yapılması, yapı tekniği ve yapı malzemelerinin sürdürülmesi gerekmektedir.**
4. Planlar incelendiğinde; planlama alanı içinde yer alan ve Koruma Kurulu Kararı ile tescil edilen anıtsal kültür varlıklarının ve sivil mimarlık örneklerinin korunması için geleneksel doku içinde ticaret işlevi üstlenmiş yapıların özgün işlevinde korunduğu, alanda yer alan konut yapılarında turizme yönelik işlev değişikliği yapıldığı görülecektir. **Ancak, işlevsel değişiklikler 1.maddede de altı çizildiği üzere özenle yapılması gereken müdahalelerdir. Bu tür değişikliklere maruz kalan yapı alanlarındaki yaşam kültürünün tamamen yok olma riski, göz ardı edilmemelidir.**
5. Koruma amaçlı imar planı kapsamındaki sokaklar, Osmanlı Dönemi dokusunu oluşturan, dar ve hareketli sokak yapısına sahiptirler. Bu sokaklardan bir bölümü, zaman içinde genişletilmiş ve taşıt trafiğine uygun hale getirilmiştir. **Plan kararları arasında yer alan değişime uğramış, genişletilmiş olan bölümler dışındaki özgün sokak dokusunun korunarak sürdürülmesi kararı uygun olarak değerlendirilmektedir.**
6. Plan kararları incelendiğinde, kentsel siti oluşturan anıtsal kültür varlıkları, sivil mimarlık örneği yapılar, avlu ve bahçeler, avlu duvarları, sokak döşemeleri, çeşmeler, ağaçlar vb. gibi unsurların bütüncül olarak korunmasının hedeflendiği, yanı sıra farklı dönemlere ait izlerin de özenle korunmasını sağlayacak kararlar geliştirildiği görülmüştür. **Bergama kentini benzer kentsel sit alanlarından farklılaştıran, kentin sahip olduğu farklı dönemlere ait kültür katmanlarının izlerinin korunması ve sürdürülmesi, tekil yapı korumalarının yanı sıra, kentsel sit sınırları içindeki alanda bütüncül bir korumanın hedeflenmesi kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik kapsamında olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir.**
7. Geleneksel doku içinde yapılacak yeni (öneri) yapılarda; her boş parsel için ya da yıkılıp yeniden yapı yapılacak parseller için, alan genelinde var olan ortalama

geleneksel yapılaşma yoğunlukları, gerek parsel şekli ve yönlenmesi ve gerekse sokak ile ilişkisi değerlendirilerek yeni yapılaşma önerileri geliştirilmiştir. **Kentsel sit alanı içerisinde yapılacak yeni yapıların; parsel şekillenmeleri, cephe, gabari ve benzeri özellikleriyle mevcut dokuyla uyumlu olarak geliştirilmesi görsel süreklilik açısından olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, eskinin bütünüyle taklit edildiği yapılaşma yaklaşımından kesinlikle kaçınılmalıdır.**

8. Rapora göre, I. ve II. Derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde kalıp koruma kararı bulunmayan ve büyük bir bölümü mevzuata aykırı biçimde yapılmış olan yakın dönem yapılaşmalarının kontrollü bir biçimde kaldırılması gerekmektedir. **Daha önceki yıllarda da altı çizilen bu husus, arkeolojik alanların görünürlüğünün artırılması ve toprak altında kalan bazı arkeolojik alanlarda kontrollü kazı imkânı sağlaması açısından önemlidir ve en kısa sürede uygulamaya geçirilmelidir.**

5.5. Geleceğe Yönelik Öneriler: Sürdürülebilir Ekonomi

Birgi örneğinde altı çizildiği üzere kentleri sahip oldukları tarihi-kültürel-mimari değerleri ile sürdürülebilir kılmak ancak sürdürülebilir ekonomilerle mümkündür. Bergama'ya ait ekonomik değerlendirilmeler aşağıda sıralanmaktadır.

5.5.1. Tarım Sektörünün Sorun ve Darboğazları

Bergama ilçe nüfusunun yaklaşık yarısının köylerde yaşaması, tarımlı ekonominin ağırlıklı bir sektörü haline getirmiştir. Genel nüfusun %40'ı doğrudan, %20'si dolaylı (ikinci iş) olarak tarımla uğraşmaktadır. Tarımsal açıdan Ege Bölgesi içinde oldukça önemli bir yere sahip olan bu tarım kenti, üretim açısından İzmir'in en gelişmiş ve zengin ilçesi olarak kabul edilmektedir. Ancak tarımda yaşanan pek çok sorun bu sektörü Bergama'da da tıpkı Birgi gibi giderek sürdürülemez hale getirmektedir.

Tarım sektöründe yaşanan sorun ve darboğazlar beş ana başlıkta özetlenebilir:

i. Sanayi Ürünlerinin Üretim Sorunları (Pamuk, Tütün, Zeytin)

Bergama Tarım İlçe Müdürlüğünde yapılan görüşmelerde, küreselleşme sürecinin ve neo-liberal ekonomik sistemlerin dayatmalarının Bergama'daki tarımsal üretimi zayıflattığı, çiftçiyi, köylüyü çaresiz bıraktığı anlaşılmıştır. Pamuk ve tütünde en kaliteli mahsuller Bakırçay havzasında yetişmesine rağmen getirilen kota ve fiyat düşüklüğü neticesinde üreticiler üretimden vazgeçmişlerdir. Pamukta girdi fiyatlarının artması nedeniyle ilçede ciddi bir biçimde ayçiçeği ve mısır tohum yetiştiriciliğine yönelim tespit edilmiştir. Tütünde ise kota uygulaması sonrası tütün üretimi hızla düşmüş, bu düşüş ülkemizi tütün ithalatçısı haline döndürmüştür. Tütün, pamuk üreticiliğini terk ederek küresel sermayenin talepleri doğrultusunda üretmeye başlayan çiftçi, üretim koşullarını çok iyi bildiği ürünleri terk ettiği için kendi ürettiği ürüne yabancılaşmıştır. Kimi üreticiler ise arazilerini yabancılara satmak veya kiraya vermek suretiyle tarımdan tamamen el çekmişlerdir. Bugün pek çok platformda kaybolmaya yüz tutmuş bu ürünlerin, eskisi gibi ekonomik bir potansiyel olarak ilçede tekrar nasıl canlandırılacağı tartışılmaktadır.

ii. Uluslararası Sermayenin Dayattığı ve Oluşturduğu Sorunlar

Çok uluslu şirketlerin tarımdaki rolü Bergama'da giderek artmakta, çiftçinin hangi ürünü ne kadar yetiştireceğine dair kararları bu şirketler vermektedir. Söz gelimi domates yetiştiriciliği

Bergama için başattır. Bu ürünün tohum tedarikinde ve ürün satışında yaşanan sorunları bertaraf etmek adına başta İsrail ve İngiltere gibi ülkeler olmak üzere pek çok batılı ülke belirli kotalar koymak suretiyle Bergamalı çiftçiye destek olmaktadır. Ancak bu durum zamanla çiftçinin yerel tohumlardan, geleneksel üretim biçimlerinden uzaklaşarak sermaye güdümlü üretim yapmasına, kendi toprağına, kendi ürününe yabancılaşmasına neden olmaktadır. Daha az üretmeye, daha az kazanmaya başlayan genç nüfus istihdam imkânlarını değerlendirmek üzere göç etmektedirler.

iii. Miras Nedeniyle Tarım Arazilerinin Bölünmesi ve Küçülmesi

Tarım arazileri ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Bergama’da da küçük, parçalı ve dağınıktır. Ayrıca, tarım alanlarının miras nedeniyle oluşan paylaşımdan dolayı her geçen yıl gittikçe küçülmesi tarımsal üretimi azaltan bir diğer faktör olarak görülmektedir. Hali hazırda Bergama’da kişi başına düşen arazi miktarı yaklaşık 20–25 dekadır.

iv. Sulama ve Tarımsal Sorunlar

İZKA’nın Mayıs 2013’te Bergama’da gerçekleştirdiği toplantıda, Bergama’da seracılığın iyi durumda olduğu ancak, sulamada ağırlıklı olarak salma sulama sisteminin uygulandığı, bu yöntemle yapılan sulamanın verimi düşürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, salma sulama sistemi su kaynaklarını kontrolsüz şekilde tükettiği için, sürdürülebilir bir sulama biçimi de değildir.

Yine bu toplantıda tarımsal alanlarda kimyasal ilaç kullanımının da gereğinden fazla olduğu belirlenmiştir.

v. Altın Madencilik İşletmesinden Kaynaklanan Sorunlar

Tarım ile ilgili bir diğer konu da Bergama yakınlarında siyanür kullanılarak yapılan altın madeni işletmeciliğinin bölge tarımsal üretimine ve dolayısıyla tarımsal gelirine olası olumsuz etkisinin ve ikame oranının ne olacağı konusunda ayrıntılı bir çalışmanın bulunmamasıdır. Oysaki Bergama halkı siyanürle altın aranması hususunda 1990’lı yıllardan itibaren oldukça duyarlı davranmış ve 1996 yılında, tarım arazilerine zararlı olacağı düşüncesi ile çevre halkının katıldığı bir halk oylaması yapmıştır. Bu oylamada halkın % 89’unun bu işletmeye karşı olduğunu belirlenmiştir. Ülkemizde çevre duyarlılığı taşıyan ilk kitlesel hareket olarak kabul edilen bu hareket, 1997 Nisan’ında 10.000 köylünün, 1.000’e yakın traktörle maden işletmesinin etrafını sarmasıyla büyük bir gösteri haline dönüşmüştür. Bunun üzerine işletmedeki çalışmalar 1 ay süre ile durdurulmuş ve yargı kararının beklenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, 1997 yılı Temmuz ayında yinelenen kitlesel gösterilere karşın işletmenin kaçak ve yasa dışı çalışmasını sürdürdüğü görülmüş, bunun üzerine yüzlerce köylü Ankara’da Parlamentoya; İstanbul’a; İzmir’e yürüyüşler yapmışlardır. Bu kitlesel hareketlere karşın kimi zaman yasaklı kimi zaman legal, günümüze kadar devam eden siyanürle altın arama işi hali hazırda tarımsal üretimde sonu kestirilemeyen bir sorun olarak yerini almıştır. Önümüzdeki yıllarda bölgedeki tarım arazilerinin verimlilik durumu bilinmediğinden, tarıma yapılan yatırımlar da daha kısıtlı olmaktadır.

Tarımsal alanlarda yaşanan sorunlar bu alanlarda yoğun nüfus çözümlerine neden olurken, Bakırçay gibi Türkiye’nin en verimli ovalarından birinde tarım, sektörel bazda sürdürülemez hale gelmiştir. Kırsal alanlardan Bergama kent merkezine olan göçler ise kent merkezinde yığılmalara ve plansız gelişmelere neden olmaktadır.

Tablo 5.5.’de yapılan yerleşimin sahip olduğu tüm Güçlü/Zayıf yönleri ile ekonominin gelişimi için öngörülen Fırsat/Tehditlerin belirlendiği “GZFT Analizi” ve Ek-3’deki Anket sonuçları değerlendirildiğinde, Bergama’nın demografik, ekonomik sorunlarının çözümü için üç temel sektörün; tarım-madencilik-turizm, geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda geliştirilen öneriler dört ana başlık altında özetlenebilir:

- Tarım,
- Madencilik,
- Turizm
- Ulaşılabilirlik/Erişilebilirlik.

Tablo 5.5. Bergama'nın Ekonomik ve Sosyal Durumuna ait GZFT Analizi (SWOT)

EK ONO Mİ	Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri	Fırsatlar	Tehditler
Tarım	Tarım bakımından uygun arazi yapısı ve Coğrafi koşullar	Tarım arazilerinin mülkiyet açısından 20 dönümden az olmak üzere parçalanmış olması ve tarım girdilerinin (tohum, gübre, mazot vb.) yüksek maliyeti		Tarım sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımların, çiftçinin tohumdan-hasada kendi toprağı üzerindeki hak sahipliğinin azaltılması. Dengesiz ve plansız gelişen iç göçler ile kent merkezinden yapılan dış göçler
	Endüstriyel ve sofralık domates, tohumluk ve yemlik mısırlar ve büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı	Tarımsal ürünleri işleyecek tesis sayısındaki yetersizlik	İklimin ve jeotermal kaynaklarının seracılığa imkân tanınması	Küresel ısınmanın su kaynakları ve tarımsal alanları etkilemesi
	Kozak bölgesinde kalite ve nitelik bakımından dünyanın bir numaralı iç çam fıstık üretimi		Fıstık çamı üretiminin Yunt Dağı bölgesindeki arazilerde yaygınlaştırılması	Düşük kur politikası nedeniyle pamuk ve çam fıstığının ithalatının artması, buna karşın yerel ürün satışındaki sıkıntılar
	Marka olabilecek uzun elyaflı pamuk üreticiliği	Pamuk üretiminde susuzluk nedeniyle yaşanan sorunlar		
	Yöresel peynir ve zeytin üreticiliği		Zeytin ve zeytin yetiştiriciliğinin önemli ölçüde artma eğilimi	
	Jeotermal enerji ile seracılık yapılması			
	Seracılık işletmelerinde organik tarım yapılması		Küçük tarım işletmelerinin seracılığa teşvik edilmesi	
Ticare t	Yöresel halıcılık (Yağcı bedir), kilimcilik ve iğne oyası gibi ürünler ve ilçeye özgü parşömen üretiminin olması	Bergama halısı, parşömen gibi yerel ürünlerin yeterince tanıtılmamış ve pazarlanmamış olması	Yöresel sanatların yaygınlaştırılması için eğitim-öğretim kurumlarının geliştirilmesi	
	Perlit rezervi, linyit, granit ve taşocakları, altın madenleri, doğal kaplıca suları ve su kaynakları	Kaynakların yeterince değerlendirilmemesi	İş imkânları yaratma kapasitesi	Siyanürle altın aramanın oluşturabileceği çevresel riskler

Kültür ve Turizm	Bir dünya markası olmasını sağlayacak tarihi ve kültürel değerlere sahip olması	Turizm alanında tanıtım eksikliği	Dünyanın ilk yedi kilisesinden biri olan bazilika nedeniyle inanç turizmi yapılabilir olması	Deniz kum ve güneşin turizmde öne çıkması ve halkın inanç turizminin gelişmesine olan direnci
	Coğrafi, kültürel, tarihi ve ticaret açısından bölgede bir merkez konumunda olması	Yeterli konaklama imkânlarının bulunmaması,	Sahip olunan kültürel ve tarihi mirasın iş olanakları yaratma imkânı	Yetiştirilmiş kalifiye eleman sıkıntısı Aşırı turizm baskısı
	999'uncu UNESCO Dünya Kültürel Mirası olması	Tarihi eserler ve ören yerlerinin restorasyon ve çevre düzenlemeler	Kredi, teknik ve parasal destekler	Arkeolojik ve kentsel sit alanlarında yaşanan sorunlar

Kaynak : İZKA 2013 verilerine göre D.Gülban tarafından tablolştırılmıştır.

5.5.2. Sürdürülebilir Tarım Önerileri

1. Tarımda verimliliğin artırılması amacıyla **arazi toplulaştırma** işlemlerinin acilen yapılması gerekmektedir.
2. Tarım alanlarında görülen ve zirai mücadelelere karşın sonuç alınamayan tarımsal epidemiler, kimi zaman çiftçiler açısından telafi edilemeyecek oranda büyük ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Bergama Tarım İl Müdürlüğü yetkililerinin verdiği bilgilere göre 2010 yılında yaklaşık 60.616m² alanda pamuk üretimi yeşil kurttan dolayı ortalama %25 oranında ziyan olmuştur. Söz konusu kayıplar tarım sigortası kapsamında olmadığından Bergamalı üreticiler büyük zarar görmüşlerdir. Bir tarım kenti olan Bergama'da tarımsal hastalıklarla mücadele edebilecek **tarıma yapılan yatırımların artırılması** ve **tarım sigortasının kapsamının geliştirilmesi** gerekmektedir.
3. Sulamada, salma sulama sisteminin yerine daha az suyla daha çok verim sağlayan **basınçlı sulama sistemleri** kullanılmalıdır. Sulamada yaşanan problemleri en aza indirmek için, yeraltı suyunu kullanan ve ekstra sulama ihtiyacı bulunmayan Bergama'nın kimlik ögesi zeytin üreticiliğin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
4. Tarih boyunca Bergama'nın kültürel kimliği ön planda tutulsa dahi, bu tez kapsamında yapılan anket çalışmalarında aslında kentin, günümüzde daha çok tarımsal faaliyetleri, sanayisi ve ticareti ile Bakırçay havzasının önemli bir ilçesi olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ilçede üreticilere sağlanacak **tarımsal desteğin artması** başta pamuk olmak üzere, fıstıkçamlı, domates ve zeytin üreticiliğinin üretim faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanmalıdır.

5.5.3. Madencilik

Tarımdaki potansiyeli artırma yönünde yapılacak çalışmaların genç nüfusun istihdamı açısından yeterli olamayacağı durumlarda, göçün yavaşlatılması ve genç nüfusun yerel ekonomi ile bütünleşmesini güçlendirmek amacıyla ekonominin çeşitlendirilmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması ve bölgedeki genç nüfusun niteliğinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Bergama'da tarım dışında küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda madencilik sektörü önemlidir. Çünkü Bergama yer altı zenginlikleri olarak, perlit rezervi,

linyit, granit ve taşocakları, altın madenleri, doğal kaplıca suları ve su kaynakları yönünden oldukça zengin bir bölgedir.

5.5.4. Sürdürülebilir Turizm Önerileri

1. Bergama'daki ekonomik sürdürülebilirliğin üçüncü sektörü olan **turizmin teşvik edilerek bölgedeki butik otelcilik ve pansiyonculuğun geliştirilmesi** sağlanmalıdır. Bu gelişim aynı zamanda tarihi kent dokusunun ve arkeolojik alanların korunmasında önemli parasal girdi sağlayacaktır. Bu kapsamda Çandarlı'da başlatılan Kuzey Ege Liman Projesinin gerçekleşmesi yönündeki çalışmalar hızlandırılmalı, Liman Projesi kapsamında planlanan lojistik köyün ise bölgede yapılandırılması sağlanmalıdır⁵⁶.
2. Diğer taraftan Bergama-Yunt Dağı köylerinin halı ve kilimleri, tipik Ege dokumaları olarak özgünlüğünü korumaktadır. Geometrik desenli bitki ve hayvan motifli kök boya kullanılarak yapılan Bergama halıları tüm dünyada "Holbein halısı" olarak tanınmaktadır. Bir marka haline gelen ve bugün sadece belirli köylerde yapılan **halı dokumacılığının geleneksel yöntemlerle sürdürülmesi** yaygınlaştırılmalıdır.
3. Tıpkı halıcılık gibi parşömen üreticiliği de Bergama'ya özgü kültürel bir mirastır. Bu kapsamda Bergama **halı dokumacılığı ve parşömen yapımının somut olmayan kültürel miras** olarak değerlendirilmesi ve sürdürülmesi sağlanmalıdır.

5.5.5. Ulaşılabilirlik/Erişilebilirlik Önerileri

Ulaşım ve kentleşme olgularının birlikte ve birbirlerini destekler nitelikte gelişim gösterdikleri, bu nedenle ulusal ve uluslararası ticari ulaşım güzergâhında yer alan yerleşimlerin ekonomik ve sosyal açıdan gelişme eğiliminde olması nedeniyle Bergama'nın ulaşılabilirliğinin artırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Cumaovası'ndan başlayıp Aliağa'da son bulan 80 kilometrelik banliyö hattının Bergama'ya kadar uzatılması sağlanmalıdır.

5.6. Ekonomik ve Sosyal Sorunların Mekânsal Yansımaları

Tarih boyunca Anadolu'da yaşamış tüm toplumlar, genel olarak sosyo-ekonomik yapılarının belirlediği duyuş, düşünüş, inanç, zevk, sanat, gelenek ve adetlerini yarattıkları her türlü fiziksel esere ve mekâna yansıtmışlardır. Bu eserler ve geliştirilen mimari tarz Anadolu Sanatını belirleyen önemli unsurlar olagelmışlerdir (Tunçer,2014:151).

Sosyo-ekonomik koşullar mekânları şekillendirdiği gibi, yarattığı sorunlarla mekânın zarar görmesine ya da tamamen yok olmasına da neden olabilirler. Pek çok arkeolojik esere ve yöresel mimarinin güzel örneklerine sahip Bergama'da geçmişte ve günümüzde yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların yarattığı mekânsal problemler, bu değerlerin sürdürülebilirliğini riske sokmaktadır. Arkeolojik alanlardaki, antik eserlerin bir kısmının yurt dışına kaçırılması, bir kısmının inşaatlarda devşirme malzeme olarak kullanılması genelde ekonomik nedenlere bağlanmaktadır. Öte yandan Osmanlı Dönemine ait sivil mimarlık örneği yapıların ve bu yapıların

⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 5.6.4.

oluşturduğu tarihi kent dokusunun da yine sosyal ve ekonomik sorunlara bağlı olarak büyük zararlar gördüğü bilinmektedir.

1960'lardan sonra hız kazanan turizm olgusu ve kentin gelişmesi ile yoğunlaşan çok katlı yapılaşmalar ve gecekondu niteliğindeki yapılar Bergama'nın sahip olduğu arkeolojik, kentsel ve doğal değerleri hızlı bir tahrip edilme sürecine sokmuştur⁵⁷.

Tunçer⁵⁸ “Kültür, Sanat ve Bilim Kenti Bergama’yı Korumak” adlı makalesinde:

“Bergama kentsel ve arkeolojik sit alanlarının yani iki bin yılı aşkın bir süredir bilim adamlarının, arkeologların, mimarların, sanat tarihçilerinin, kent planacılarının, heykeltıraşların ve benzeri sanat ve kültür adamlarının hayranlıkla bahsettikleri, üzerinde araştırmalar yapıp, yazılar yazdıkları tarihi kentin, bugün yer yer yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğundan” bahsetmektedir.

Bu çalışmanın varsayımlarından biri olan; “ nüfus ve yaşamsal ihtiyaçların artması ile hızlı ve çarpık gelişerek, kaosa sürüklenen günümüz kentlerinin çoğu kimliklerini kaybetmektedir. Önemli yatırım alanı olarak görülen kentler, kamusal aktörler, yerel ve küresel sermayenin talep ve beklentileri doğrultusunda sınır tanımaz müdahalelere maruz kalmaktadırlar. Fiziksel ve sosyo-ekonomik anlamda kentin gelişiminden sorumlu olan karar verme mekanizmalarının kentsel kimlik oluşumuna ve sürdürülebilirliğine etki edecek kararlar üretmesi, nüfus artışı, çarpık kentleşme ve yanlış planlama sonucu tarihsel yerleşimler kimliklerini giderek kaybetmektedirler”. Bu durum Bergama için de geçerlidir.

Gerek tarihi kent merkezindeki kültürel değerleri gerekse antik dönem yerleşmesine ait arkeolojik değerleriyle önemli bir çekim noktası olan Bergama'nın sahip olduğu kentsel kimliğinin doğal ve beşeri/kültürel çevre bileşenleri ile sürdürebilmesi önemlidir.

Bergama'nın yaklaşık 8500 yıllık tarihi süreçte oluşan kentsel kimliğinde sosyo-ekonomik sorunlara bağlı olarak yaşanan sürdürülebilirlik sorunsalı; arkeolojik ve kentsel sit alanlarında yaşanan sorunlar olarak iki ayrı başlıkta incelenecek ve sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilecektir.

5.6.1. Arkeolojik Sit Alanlarındaki Sorunlar

Arkeolojik sit alanlarında kentsel gelişmeye, doğal koşullara ve doğal afetlere bağlı olmak üzere çeşitli sorunlar yaşanmaktadır.

i. Kentsel Gelişmeden Kaynaklanan Sorunlar

1. Bergama kent merkezi ile bütünleşik 1. Derece Arkeolojik Sit Alanında yer alan Asklepeion ve Kale'deki arkeolojik izler, bu alanlarda yapılaşmaya, tarım ve madencilğe izin verilmediği için büyük ölçüde korunabilmiştir. Ancak bu durum yine 1. derece Arkeolojik Sit Alanında yer almasına karşın çevresinde yoğun kaçak yapılaşma ve askeri alan bulunan Musalla Mezarlığı Mahallesi ile modern konut alanı içerisinde yer alan ve çok katlı yapılarla çevrelenmiş Maltepe, Yığma tepe ve X tepe Tümülüsleri için geçerli değildir. Bu alanlardaki arkeolojik izler bugün görünürlüklerini büyük ölçüde kaybetmişler ve zarar görmüşlerdir.

⁵⁷ <http://mehmet-tuncer.blogspot.com.tr/> (ziyaret tarihi:20.05.2015)

⁵⁸ <http://mimarevi.com/forum/koruma-restorasyon/kultur-sanat-ve-bilim-kenti-bergama8217yi-korumak/?nowap:PHPSESSID=6aabddcd439790ea7c788f5224953bfc> (ziyaret tarihi:13.05.2015)

2. Görünürlüğü büyük ölçüde kaybedildiği bir başka alan; 1980-90'lı yıllarda inşa edilen 8-10 katlı yapılaşmalar nedeniyle 3.Derece Arkeolojik Sit Alanıdır. Bu alan kentsel gelişmenin en çok baskı oluşturduğu alan olarak nitelendirilmektedir.
3. Kentsel gelişmeden kaynaklanan bir diğer sorun, Kızıl Avlu'nun önünden geçen **Kozak-Bergama-Soma Yoludur**. Pax Romanum (Roma Barışı) Dönemi'nin Anadolu'daki en önemli simgelerinden biri sayılan Kızıl Avlu (Serapis Temple) ve üzerinde yer aldığı Roma Dönemi tonozu, Bergama Çayı (Selinus), bu tapınak ve çevresindeki sosyal ve dinsel yapıların kullanılarak yaklaşık 200 metre doğusundaki bir tünele alınmış ve aşağı kent ile fiziksel bir bütünlük sağlamıştı. Bergama'nın bu kesimi yüzyıllardır ayakta ve "Ne Yerde, Ne Gökte Mahallesi" olarak bilinmektedir. Ancak, Kozak-Bergama-Soma Yolu'nun bu tonoz-tünel üzerinden ve Kızıl Avlu'nun hemen kenarından geçmesi, 2000 yıldır ayakta duran bu çok önemli yapıya büyük zarar vermektedir. Kozak nahiyesindeki granit ocaklarından granit taşıyan kamyonların oluşturduğu ağır araç trafiği, yük ve titreşim Kızıl Avlu'nun tonozunda ve tüneline çökme tehlikesi yaratmaktadır. Ayrıca bu yol, tarihi kentsel doku ile Kızıl Avlu ve çevresindeki ören yerlerinin bağlantısını da engellemektedir. Kentin en önemli kimlik öğelerinden biri olan Kızıl Avlu'nun bu riskli durumdan en kısa sürede kurtarılması gerekmektedir.
4. Arkeolojik Sit Alanlarında yaşanan ve Bergama'da da yaygın olan bir diğer sorun izinsiz yapılan kazılardır. Genelde altın ve kıymetli taş aramak için gizlice yapılan kazılarda arkeolojik eserlere büyük zararlar verilmektedir.

ii. Doğal Koşullardan Kaynaklanan Sorunlar

1. Önceki Bölümlerde de bahsedildiği üzere Bergama'da kış aylarında kuvvetli Kuzey Rüzgârları esmektedir. Kimi zaman fırtına şeklinde de kendini hissettiren bu rüzgârlar, arkeolojik eserleri de olumsuz yönde etkilemektedir.
2. Kışın ısınmada kömür kullanımı yoğun hava kirliliğine sebep olmakta, bu durum arkeolojik eserleri ve yerel halkı tehdit etmektedir.

iii. Doğal Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar

1. Bergama 1.derece deprem riski taşıyan alanda kurulmuştur. Tarih boyunca pek çok deprem geçiren kentte yer alan arkeolojik eserler her zaman için deprem riski taşımaktadırlar.
2. Yoğun yağışlar sonucu sık sık taşan Bergama Çayı, Çayın kıyısında yer alan Helen ve Roma Dönemlerinde inşa edilmiş istinat duvarları ile Osmanlı Dönemi konut dokusuna zarar vermektedir.
3. Kenti çevreleyen kızılçam ormanları ise, tüm ormanlık alanlarda sık olarak görülen yangın riski taşımaktadır.

5.6.2. Arkeolojik Sit Alanları İçin Çözüm Önerileri

Bergama'daki arkeolojik sit alanlarında yaşanan sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

1. 1.Derece Arkeolojik Sit Alanlarının bulunduğu yaklaşık 343 hektarlık alanda yer alan kaçak ve ruhsatsız bütün yapıların tasfiye edilerek bu alanların temizlemesi gerekmektedir. Bu kapsamda hazırlanan 2012 tarihli Koruma İmar Planında; Musalla

Mezarlığı Mahallesi, Maltepe, Yığma tepe ve X tepe Tümülslerinin yakınlarında en fazla 2 katlı yapılara müsaade edilmiş, yapı ömürlerini 5-10 yıl içerisinde tamamlayacağı düşünölen çok katlı yapıların ise yıkılarak yerlerine en fazla 2 katlı yapıların inşa edilmesi öngörölmüşür.

2. Çevresindeki 8-10 katlı yapılar nedeniyle görönlölüğünü büyük ölçüde kaybeden 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı ile ilgili olarak, 2012 tarihli Koruma Planı ile bu alanlardaki çok katlı yapıların belirli bir geçiş süreci içerisinde en fazla 3-5 kata indirilmesi hedeflenmiştir. Koruma İmar Planı ile yasallaşan bu hedeflerin en kısa sürede hayata geçirilmesinin, arkeolojik alanlarda yaşanan sürdürülebilirlik sorununa kısa vadede önlem olacağı düşünölmektedir.
3. Bergama arkeolojik sit alanları dışında, kent içindeki yeni yapılaşmalarda temel kazılarının denetlenmesi, çıkabilecek her türlü bulgunun değeriendirilerek kentin Hellenistik ve Roma Dönemi planının oluşturulması gereklidir. Bu tür çalışmaların ilki 1879 tarihinde Carl Human tarafından yapılmıştır. Daha gelişmiş haritalar olan ve Osmanlı kent dokusunun yayıldığı alanı gösteren 1/ 2500 ölçekli 1926 tarihli haritalar üzerinde saptanacak alan içindeki kazılarda, müze denetimi sağlanmalıdır.
4. Antik Kentin bulunduğu alanda arkeolojik ve bilimsel değeri tehlikeye sokmadan, ilke kararında izin verildiği şekilde alan içinde ziyaretçilerin dolaşımının sağlanmalıdır. Akropol ve Asklepion gibi dünyaca ünlü kültür hazinelerini birbirine bağlayacak bir shuttle servis hattının gerçekteşmesi farklı yerlerde konumlanan kültürel zenginliklerin ziyaret edilebilirliğini kolaylaştıracaktır.
5. Hırsızlık ve kaçakçılık amaçlı **izinsiz kazıların** önlenmesi için polis ve jandarmanın arkeolojik alanlarda düzenli kontrolleri sağlanmalı, bu suçlar için konulan cezaların caydırıcılığı artırılmalıdır.
6. Arkeolojik Sit Alanlarında yapılacak **bilimsel kazılarda**, bilimsel araştırma heyetinin “kazı sicilleri” detaylı olarak incelenmeli, tarihi eser kaçakçılık riski önlenmelidir. Kazı heyetinin yabancı bilim adamlarından oluştuğu durumlarda kazı başkanın kesinlikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması zorunluluğu getirilmelidir. Müze müdürünün denetimi altında yapılan kazı ve sondajlar esnasında tarihi eser tespit edilmesi durumunda, eserin kontrollü olarak çıkarılması ve hemen kayda geçirilmesi sağlanmalıdır.
7. Kent içinde dolaşıldığında, antik dönemlerden kalma pek çok mermer parçanın devşirme olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Roma dönemi Bergama’sının yaklaşık 250000 nüfusa sahip, görkemli bir kent olduğu, Selçuklu ve Osmanlı kentinin tamamen bu kent üzerine kurulduğu düşünölecek olursa, kentin en azından Cumhuriyet Dönemi’ne kadar geliştiği alanların altında Hellenistik Dönem ile Roma Dönemi kent kalıntıları yatmaktadır. Kentsel yapılaşmanın kaldırılarak kazı yapılması olanağı bulunmadığı düşünölürse, her yeni inşaatın temel kazısının arkeoloji ve sanat tarihi açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Nitekim Ankara’da son yıllarda Hisar Caddesi üzerinde yer alan Roma Tiyatrosu ve Odeonu böyle bir inşaat temel kazısı sonucunda tesadüfen açığa çıkmış, “Müze Denetimli Alan” içinde bulunduğundan anında gerekli önlemler alınıp kamulaştırılarak yok olması önlenmiştir. Bu kapsamda denetimli inşaat kazılarının özellikle Bergama gibi çok katmanlı kentlerde önemli olduğu unutulmamalıdır.
8. Tonoşlar üzerinde yükselen Kızıl Avlu’nun hemen yakınından geçen Kozak yolu ile ilgili olarak onaylı Koruma İmar Planında (2012) bir çözüm getirilmemiş ancak

buradan ağır tonajlı araçların geçişinin engellenmesi istenmiştir. Kısa vadede bu önlem Kızıl Avlu'yu riske karşı koruyabilir. Ancak uzun vadede gerekli arkeolojik ve bilimsel değerlendirmeler yapılmak kaydıyla bu tez kapsamında; bu güzergâhın daha güneye kaydırılması, ağır araç trafiğinden tamamen arındırılarak Kızıl Avlu ve yakın çevresinin yaya ağırlıklı bir "Açık Hava Müzesi" olarak düzenlenmesi ve kentin güney-doğusunda Bergama Çayı üzerinde yeni bir köprüünün inşa edilmesi önerilmektedir. Ulaşım düzenlemesi ile ilgili olarak Bergama Belediyesinde bazı çalışmalar yapıldığı bilinmekte, ancak yapılan bu çalışmalar hakkında net bilgi verilmemektedir. Belediyesi sözkonusu düzenlemelerin nihai halini aldığıında İzmir II No'lu K.T.V.K.K.'nın onayına sunacağını bildirmiştir.

9. Yılın değişik zamanlarında Bergama'yı ziyaret etmek için çok sayıda yabancı ve yerli ziyaretçi gelmektedir. Bergama Belediyesi'nin 2007-2011 Stratejik Planındaki verilere göre Bergama'nın sahip olduğu turizm alanlarından Akropol %59 gibi bir oranla en fazla ziyaret edilen ören yeridir. Ardından %32 ile Asklepion, %5 ile Bergama Müzesi ve %4 ile Kızıl Avlu Bazilikası gelmektedir. Ek-3de sunulan anket cevaplarında da benzer bir değerlendirme olduğu görülmüştür. Bu tablodan anlaşılacağı üzere turistler Akropol ve Asklepion'u ziyaret etmekte, vakit kalırsa diğer ören yerlerine ve müzeye uğramaktadırlar. Ulaşılabilirliğin olmadığı Kibele Tapınağı ise hemen hiç ziyaret edilmemektedir. Kentin önemli gelir kaynağı olan turizmin kente kazandırdıklarının daha fazla olması için öncelikle Turizm Ana planı hazırlanmalı, Bergama'yı tanıtmaya yetmeyen tur programları yeniden düzenlenmelidir. UNESCO Kültür Mirası tanıtımları yaygınlaştırılmalıdır.
10. Kışın esen Kuzey Rüzgârları ile ilgili olarak 1944 tarihli raporda da önerildiği üzere bu kısmın ağaçlandırılması gerekmektedir. Ancak yangın riskine karşı ormanlık alanlarda sabit gözetleme noktaları oluşturulmalı bu şekilde çıkan duman ve ateş anında haberleşme merkezlerine ve ilk müdahale ekiplerine bildirilmelidir.
11. Kömür kullanımının neden olduğu hava kirliliğinin önlenmesi için ısınmada doğalgaza geçilmelidir.

5.6.3. Kentsel Sit Alanındaki Sorunlar

Bergama'nın kentsel sit alanı içerisinde kalan tarihi dokuya gereken önem verilmediği için bu alanlar genelde ihmal edilmiştir. Çoğunlukla Selçuklu ve Osmanlı Dönemine ait sivil mimarlık örnekleri, hanlar, camiler, hamamlar ve benzeri eserlerin yer aldığı kentsel sit alanında yaşanan sorunlar aşağıda sıralanmaktadır:

1. Bergama'da 1984 yılında kentsel sit alanı olarak belirlenen alan 1991 yılında tarihi kent merkezi çeperlerine kadar daraltıldığından, bu alan dışında kalan kesimlerde uygulanmakta olan imar planı, Bergama tarihsel kent dokusunun ve kent kimliğinin giderek yok olmasına neden olmuştur.
2. Bu plan ile Osmanlı Dönemine ait tarihi kent dokusu tamamen yok sayılmış, eski Bergama evleri yıkılarak kent merkezinde önemli bir cadde açılmıştır. Yine bu dönemde, geleneksel konut dokusu (1-2 katlı) ile uyumlu olmayan yüksek yoğunluklu (4-5 katlı) yeni yapılaşmalara büyük oranda ruhsat verilmiştir
3. Ruhsatlı çok katlı yapılar Bergama'nın İzmir girişindeki etkileyici Akropol görünüşünü yer yer örtmeye başlamıştır. Akropol'den kente bakıldığında (Resim

5.6) kentin siluet ve görselliğinin dokuyla uyumsuz, çirkin beton bloklar tarafından bozulduğu ve kentin kimliğinin yer yer kaybolduğu gözlenmektedir.

Resim 5.6. Bergama'nın Genel Görünüşü

Kaynak: <http://www.my-favourite-planet.de/english/middle-east/turkey/bergamon/bergamon-photos-01-027.html> (ziyaret tarihi: 01.05.2015)

5.6.4. Kentsel Sit Alanları İçin Çözüm Önerileri

Bergama'nın “Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı” başlıklı dosyası ile Dünya Mirası Listesine girmesi yerleşimin sahip olduğu kentsel kimliği ile sürdürülmesinde yeni bir süreç başlatılmasına sebep olmuştur. Bergama Alan Başkanlığı ekibinin sunmuş olduğu dosya ile belirlenen alanların stratejik içerikli yönetim planları çerçevesinde koruması beklenmektedir. Bu bağlamda Bergama için hazırlanan yönetim planının amacı:

“Yönetim planı alanı içerisinde bulunan somut ve somut olmayan tüm değerleri ile korunması, kullanılması, geliştirilmesi, planlamada ve uygulamada tüm paydaşların etkin olarak katılımının sağlanması, stratejik öncelikleri de dikkate alarak kaynak tahsis süreçlerinin yönetilmesi, uygulamaların koordine edilmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesi, alanlarda yaşayan paydaşların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminin yönlendirilmesi, alan için dengeli ve sürdürülebilir bir koruma sisteminin kurulması” olarak belirlenmiştir.

Bergama'daki kentsel sit alanlarında yaşanan sorunların çözümüne ilişkin bu tez kapsamında geliştirilen öneriler aşağıda sunulmaktadır:

1. Bergama'da Kültür Bakanlığı tarafından hazırlatılan ve 2012 yılında onaylanarak yürürlüğe giren “Koruma İmar Planı” önceki imar planının ancak bir bölümüne müdahale edebilmiş ve kat yükseklikleri düşürülmüştür. Ancak, geri kalan kesimlerin de kent dokusunu koruyucu ve geliştirici olarak ve silüetleri düşünerek yeniden ele alınması gereklidir.
2. Bergama'da arkeolojik sit alanlarda yoğunlaşan turizm potansiyelini kent içine çekilerek, tarihi ve kültürel değere sahip kentsel dokunun ve kentsel sit alanının canlandırılması gerekmektedir. Tarihi kent merkezi ve tarihi konut dokusunun kullanılarak korunması düşüncesi Bergama Belediyesi tarafından desteklenmiş ve bu doğrultuda 2002 yılında Kuzey Ege Turizm Projesi'ni başlatılmıştır.

Kuzey Ege Turizm Projesi

Bu projenin amacı kent içindeki tarihi ve kültürel dokular arasında fonksiyonel ve fiziksel ilişkilerin sağlanmasıdır. Tarihi ve kültürel değerleri koruma ve yaşatma adına kentsel sit alanında kalan Kızıl Avlu, Topçu Kışlası ve çevresi, Tarihi Kent Merkezi ve tarihi konut dokusunda Kültür Bakanlığı, Bergama Belediyesi, vakıflar ve şahıslar tarafından röleve, restorasyon, restitüsyon, cephe sağlıklaştırma çalışmaları yapılmaktadır.

Kuzey Ege Turizm Projesi kapsamında çalışma yapılan mekânlardan Topçu Kışlası ve çevresi ile ilgili olarak ören yerlerini ve kentsel dokuyu ziyaret etmek için gelen turistlere yönelik merkez kabul edilebilecek bir alan olmasına karar verilmiştir. Bu alanda gezi yolu düzenlenmiş, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi, açık-kapalı sergi alanları, büfe gibi kullanımlar yer almış, ayrıca gelen ziyaretçilerin tur otobüsleri tarafından bırakılarak hem civardaki kentsel dokuya ulaşmaları hem de bu alanda bulunacak minibüslerle Akropole ulaşmalarının sağlanması hedeflenmiştir (Bergama Belediyesi, 2006:15). Daha sonra yapılan bir düzenleme bu ulaşım teleferik ile sağlanmıştır. Bu projede oluşturulan fonksiyonel ve fiziksel örüntü, tarihi kent merkezinin gelecekte kent içinde nasıl bir öneme sahip olacağını anlatması bakımından önemlidir. Kuzey Ege Turizm Projesi kapsamında (Bergama Belediyesi, 2006:15-18):

- Kınık Caddesi boyunca yer alan dükkânlara cephe sağlıklaştırma çalışmaları ve kaldırım düzenleme çalışmaları yapılarak Topçu Kışlası çevresine önerilen açık sergi alanlarını gezen ziyaretçilerin Kızıl Avlu'ya ve daha sonra kentsel dokuya ulaşmaları planlanmıştır. Bu kapsamda 2003 yılında Bergama Belediyesi tarafından Bazilika karşısı Kınık Caddesi üzerinde yer alan 21 adet yapı restore edilmiştir.
- 2002 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Talatpaşa Mahallesi Kadı Sokakta yer alan 5 adet yapıda cephe sağlıklaştırılması yapılmıştır.
- 2005 yılında Bergama Belediyesi tarafından çalışmalarına başlanılan Turabey Mahallesindeki Emir Sultan Camisinin rölöve ve rekonstrüksiyon projeleri hazırlanmış ve İzmir II Nolu K.T.V.K.K'ü tarafından onaylanmıştır. Özel bir vakıf tarafından uygulamaları yapılan caminin rekonstrüksiyonu tamamlanmıştır.

Resim 5.7. Bergama Emir Sultan Camii İzleri

Kaynak: <http://www.erolsasmaz.com/?oku=822> (ziyaret tarihi 19.05.2015)

Resim 5.8. Bergama Emir Sultan Camii Rekonstrüksiyon Sonrası

Kaynak: D.Gülhan Arşivi -2016

- 2005 yılında Bergama Belediyesi tarafından çalışmalarına başlanılan Turabey Mahallesindeki Havranın rölöve ve rekonstrüksiyon projeleri hazırlanmış ve İzmir II Nolu K.T.V.K.K’u tarafından onaylanmıştır. Özel bir firma tarafından uygulamaları yapılan havranın rekonstrüksiyonu 2011 yılında tamamlanmıştır.

Resim 5.9. Bergama Havra İzleri

Kaynak: <http://www.ermisinsaat.com.tr/projeler/tamamlanan-projeler/bergama-havra-binasi-restorasyonu-isi/default.aspx> (ziyaret tarihi 19.05.2015)

Resim 5.10. Bergama Havra Rekonstrüksiyon Sonrası

Kaynak: D.Gülhan Arşivi-2016

- 2003 yılında restorasyonuna başlanılan eski Kız Meslek Lisesi ve eski Belediye Hizmet Binasının 2006 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Eski Belediye Hizmet Binası Bergama Belediye Konservatuarı ve Bergama Rölöve ve Restorasyon Bölümü ile UNESCO Dünya Mirası Birimi tarafından kullanılmaktadır. Eski Kız Meslek Lisesi ise Kültür evi olarak halka hizmet vermektedir.
 - Yapılan tüm bu çalışmalar özendirici olmuş ve 23 adet tescilli yapının rölöve restorasyon projelerinin yapılması hususunda vatandaşlar Bergama Belediyesinin desteği ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne baş vurulmuşlardır.
1. Bergama'ya gelen turist sayısının fazla olması, ilçedeki turizm sektörünün gelişmişliğini göstermez. Zira kente gelen turistlerin ziyaret ettiği alanlar arkeolojik ören yerleri ile sınırlı kalmakta, gün içerisinde ören yerlerini gezen turistler akşam konaklamak için İzmir, Dikili veya Çandarlı'daki turistik tesislere geçmektedirler. Bergama'nın gelecekte turizmden aldığı payın artırılması turizm aktivitesi açısından hareketli durumda olan arkeolojik sit alanlarının yanı sıra tarihi kent merkezinin öne çıkarılması ile mümkün görülmektedir. Kuzey Ege Turizm projesi ile kentsel sit alanının canlandırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Kentsel sit alanının turizme kazandırılması ile aşağıda sıralanan faydaların sağlanacağı düşünülmektedir:
- Terk edilme, değerini kaybetme gibi sorunlarla karşı karşıya olan tarihi dokunun korunması ve yaşatılması sağlanacaktır.
 - Turizm fonksiyonun destekleyici aktivitelerden olan konaklama, yeme-içme, eğlence alışveriş gibi aktivitelerin kentsel sit alanındaki doku içerisinde yer verilmesiyle gelir elde edilecektir.
 - Gelir getiren mekânlar korunup gelecek kuşaklara aktarılabilir.
 - Tarihi, mimari, fonksiyonel önemi olan kentsel sit alanı, kentin gelişimine katkıda bulunan bir çevreye dönüşecektir. Burada önemli olan turizm fonksiyonun kentsel konut dokusu ve ticaret merkezine doğru adapte edilebilmesidir. Bu kapsamda tarihi yapılara ve dokulara yüklenecek fonksiyonlar, kentin sahip olduğu kentsel dinamikler doğrultusunda olmalı, yerel halkın yaşadıkları mekâna yabancılaşmasını önlenmelidir. Bu kapsamda Birgi örneğinde de önerildiği gibi, turizm sezonunda turistik konaklama aktivitesi için, yerel konut dokusunda yaşayan ailelere “ev pansiyonculuğu” tavsiye edilebilir. Bu suretle hem ziyaretçilerin barınma sorunu çözülür, hem de kendi evlerinde yaşamlarına devam eden yerel halka yeni bir gelir kapısının açılması sağlanır.

BÖLÜM VI

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ ÖNERİLERİ

Ülkemiz kentleri dünyadaki kentlerden çok daha köklü tarihsel, kültürel birikimleriyle her bakımdan eşsiz ve ayrıcalıklı bir kültür coğrafyasının mirasçılarıdır. Ancak, 1950’lerde başlayan ve günümüze kadar devam eden kalkınma sürecinde, kentlerimiz farklılıklarının somut ifadesi olan değerlerini, çağın değişen sosyo-ekonomik koşulları ve beklentileri doğrultusunda koruyamamış, giderek kaybetmiştir.

Kentlerimiz, özellikle tarihsel kentlerimiz kendilerine özgü olan ve yüzyılların birikimiyle zenginleşen mimari ve kentsel kültürüne taban tabana aykırı yeni yapılaşmalarla hızlı bir “başkalaşım” süreci yaşamaktadırlar. Üstelik bu süreç salt “gecekondulaşma” ya da “gökdeleneleşme” gibi iki aşırı uçtaki yapı türleriyle değil bir anlamda nazım ve uygulama planlarına uygun, imar yasası ve yönetmelikleri karşısında yasal, genel imar hukuku ve şehircilik bilimi açısından pek sorunu olmayan ve her biri için bir emek ürünü mimari çalışmalar yapılan, projeleri ilgili uzmanlarca düzenlenmiş “yeni yapılarda” da yaşanmaktadır.

Bu doktora tezinin kavramsal çerçevesinde tartışıldığı üzere “sürdürülebilirlik” ve “kalkınma” pek çok yönden birbirleriyle çelişen kavramlar olsa dahi “kentsel kimliğin korunması ve sürdürülmesi” ile kalkınmanın birlikteliği önemlidir. **Çünkü küresel dünyada gelişme kaçınılmazdır ve “sürdürülebilir kalkınma” ancak kimlik ve tarihsel değerlerin sosyal, kültürel, ekonomik değerler ile birlikte korunmasıyla mümkün olacaktır.**

Kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirliği 2009 yılında ülkemiz şehircilik politikalarının belirlendiği “Kentleşme Şura”sında da ele alınmış olup, günümüz kentleri için mekânsal stratejiler geliştirilmiştir.

Bu bölümde, ülkemiz şehircilik politikalarının mekânsal stratejileri tez kapsamındaki çalışma alanları olan Birgi ve Bergama ile ilişkilendirilmek suretiyle değerlendirilecektir. Bu kapsamda öncelikle sahada yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına göre Birgi ve Bergama yerleşimlerinin kimlik öğelerinin tespiti ve sürdürülmesi yönünde değerlendirmeler yapılacak, daha sonra tarihi-kültürel-doğal kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirliği için mekânsal stratejiler kapsamında öneriler geliştirilecektir.

6.1. Birgi ve Bergama’daki Saha Çalışmalarına Ait Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

6.1.1. Birgi Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Ek 1’de Birgi’ye ait anket çalışmalarının detaylı sonuçları verilmiştir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında Birgi’nin kentsel kimlikle sürdürülebilmesi kapsamında aşağıda belirlenen hususların önemli olduğu görülmüştür:

- i. Birgi’nin en temel kimlik bileşenleri; Birgi evleri, tarihi kent dokusu, dini yapılar ve tarımsal öğelerdir.
- ii. Birgi tarihi kent dokusu ve geleneksel konutları yerel yaşam kültürü ile beraber sürdürülmelidir.
- iii. Pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olmasına rağmen tarihi dönem olarak Osmanlı Dönemi Birgi kent kimliğinde belirleyici olmuştur.

- iv. Tarihi yapılar arasında Çakırağa Konağı ve İmam Birgivi Türbesi en bilinen yapılardır.
- v. Birgi bir kültür kenti olarak tanımlansa da, tarım önemli bir ekonomik sektördür. Bu bağlamda incir ve zeytin kentsel kimlik öğeleri olarak belirlenmiştir.
- vi. Birgi'nin tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri fazla değişmemiştir. Ancak ekonomik sorunlar nedeniyle somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde problemler yaşanmaktadır.
- vii. Birgi'nin ekonomik sorunlarının çözülebilmesi için tarihsel kimliği ön plana çıkarılmalı, tarımsal yapısı korunmalıdır.
- viii. Birgi'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Adaylık sürecinde olduğu yeterince bilinmemesine rağmen anket katılımcıları Birgi'nin Dünya Kültürel Mirası olarak tescillenmesini önemli bulmaktadır. Birgi UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilirse; yerleşimin kültürel kimliğinin sürdürülebilirliği sağlanacak, projelere kaynak bulmak kolaylaşacak ve en önemlisi Uluslararası kontrol mekanizmalarının devreye girmesiyle, kentin kimliğine müdahaleler zorlaşacaktır.

6.1.2. Bergama Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Ek 3'de Bergama'ya ait anket çalışmalarının detaylı sonuçları verilmiştir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında Bergama'nın kentsel kimlikle sürdürülebilmesi kapsamında aşağıda belirlenen hususların önemli olduğu görülmüştür:

- i. Bergama'nın en temel kimlik bileşenleri; Antik Bergama Kenti, tarihi Bergama yerleşimi-Bergama evleri ve tarımsal öğelerdir.
- ii. Bergama'nın en önemli tarımsal kimlik öğeleri pamuk ve tütün üreticiliğidir. Yanı sıra fıstıkçamlı ve domates yetiştiriciliği de giderek önem kazanmaktadır.
- iii. Pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olmasına rağmen tarihi dönem olarak Antik Dönem Bergama kent kimliğinde belirleyici olmuştur.
- iv. Antik Dönemin kent kimliğinde belirleyici olması tarihi mirasta Antik Dönemi ön plana çıkarmaktadır. Bu kapsamda; Akropolis, Asklepion ve Zeus sunağı en bilinen kültürel miraslardır.
- v. Bergama bir kültür-turizm ve tarım kentidir. Bunların yanı sıra zengin maden kaynakları, halıcılık-dokumacılık, jeotermal kaynaklar ve besicilik de kenti kimliğinde belirleyicidir.
- vi. Bergama'nın tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri büyük ölçüde değişmiştir ve değişmeye devam etmektedir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında sosyo-ekonomik sorunların çözülmesi ve mekânsal koruma bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- vii. Bergama'nın ekonomik sorunlarının çözülebilmesi için; tarihsel kimliği ve turizm potansiyeli ön plana çıkarılmalı, tarımsal yapısı korunmalı, zengin maden yatakları ve jeotermal kaynakları daha etkin kullanılmalıdır. Bunların yanı sıra; kentin sanayisi güçlendirilmeli, doğa dostu enerji kaynaklarının (rüzgâr enerjisi ve jeotermal kaynaklar) kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

- viii. Bergama'nın UNESCO Dünya Kültür Mirası olduğu büyük oranda bilinmektedir. UNESCO Dünya Kültürel mirası olmanın Bergama'ya yeni imkânlar sağlayacağı mevcut kent mirasının korunacağı, daha çok koruma, sahip çıkma, tanıtım ve farkındalık etkisi yaratacağı düşünülmektedir. Ayrıca kente yapılan uluslararası desteklerin artacağı ön görülmektedir.

Birgi ve Bergama'da yapılan anket çalışmalarının verileri ışığında Bölüm 6.2'de tarihi-kültürel-doğal kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirliği için Ulusal mekânsal stratejiler kapsamında kentsel kimlikle sürdürülebilirlik konusu tartışmaya açılacaktır.

6.2. Birgi ve Bergama Bağlamında Kimlikli Kentlerin Sürdürülebilirliği için Öneriler

Mekânsal Strateji 1:

Tarihi doku kimlikli kentleşmenin kaynağıdır. Bu nedenle “turistik” değil “yaşamsal” olması sağlanmalı, geleneksel mimarinin turistikleşmesinin önüne geçilmelidir.

Kalkınmanın kentler üzerinde oluşturduğu düalist etki (olumlu ve olumsuz) kent kimliğinin fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik, yaşamsal ve benzeri tüm bileşenleri ile bir bütün olarak sürdürülmesine katkı sağlayacak şekilde, olumlu yönde olmalıdır. Yani, kalkınmanın itici gücü ile fiziksel olarak kentsel kimliğin sürdürülmesine katkı sağlanırken, o kentteki yaşama kültürü riske sokulmamalıdır.

Mimari mirasın sadece “turistik” değerleri nedeniyle korunmasını, hatta aynı hedefe uygun pazarlama yönündeki tüm yaklaşımları, buna yönelik yasal, yönetsel yapılanmalar ile siyasal ve düşünsel yaklaşımları sürdürmeyi hatalı bulan bu strateji, ülkemizde yaşanan bazı kötü deneyimler göz önünde bulundurulduğunda doğru bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Çünkü özellikle 1980 sonrası turizm sektöründen gelen talepler, mevcut tarihi ve kültürel değerlerimiz üzerinde oldukça olumsuz ve yıpratıcı etkiler bırakmış, kültürel özelliklerin ticarileşmesi, kültürlerin farklı kültürlerle etkileşimi, yıkıcı etkiler yaratmıştır. Buna en güzel örnek kırsal kalkınma amacıyla Bursa-Cumalıkızık Köyünde başlatılan çalışmalar ve bu çalışmalar sonucunda yaşanan deneyimlerdir.

Cumalıkızık köy yerleşimi, mevcut yerel mutfağı, yaşam biçimi ve otantik özellikleri ile turistlerin ilgisini çekmiş, Bursa'ya yakın olmasının avantajıyla ziyaretçi sayısı gün geçtikçe artmıştır. Artan turist sayısı ile birlikte yüksek gelir arzusu içindeki halk, yerel özelliklerinden maksimum kar etmek adına, ticarileşmenin etkisinde kalmışlar özgün mutfak yapılarını, yerel özelliklerini değiştirmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak yemek kalitesinde düşüşler yaşanmış, yerleşimin özgün yapısı adeta bir film platosu gibi sahte ve senaryolaştırılmış bir hale gelmiştir. Cumalıkızık köyü deneyimi ülkemiz için tek değildir, hâlihazırda Şirince(Selçuk)'ta, Antalya Kaleiçi'nde benzer durumlar yaşanmaktadır. Dolayısı ile tezin çalışma alanı olan Birgi, Bergama ve benzer nitelikli diğer yerleşimlerde aynı sorunların yaşanmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Ülkemiz insanını dışta bırakan turistik ziyaretçiler için geliştirilen bu koruma anlayışı, toplumu kendi öz değerlerinden uzaklaştırmakla kalmayıp, geçmişten gelen tüm insani, mekânsal ve düşünsel değerlerimizin bugünkü ve yarınki yaşam kalitemizle kimlikli geleceğimiz için temel kaynak olmaları gerektiği bilincini de yok etmektedir.

Bu olumsuzluklarına karşın turizmin ekonomiye sağladığı yüksek katma değer ile kentlerin kimlikleriyle sürdürülebilmesi çabalarındaki güçlendirici etkisi yadsınamaz. Nitekim toplumun tüm bireyleri için eşit turizm olanaklarının sunulması gerekliliğinin savunulduğu “küresel turizm etiği” ilkesine göre; *turizmin var olabilmesi fiziksel ve kültürel değerlerin özgünlüklerini koruyarak kullanılması ile mümkündür.*

“Turizm” yerel kalkınma için önemli araç olan mevcut kültürel miras kaynaklarının ortaya çıkarılması, restore edilmesi ve geliştirilmesine olanak sağlamakta, o kente ya da yöreye ait kimliğin öne çıkmasını mümkün kılmaktadır. Günümüzde oldukça yaygınlaşan kültür turizmi büyük oranda yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalıdır. Yerel kalkınmaya destek olan turizm, yöre halkının yaşam kalitesini artırarak pozitif etkilerde bulunmaktadır. Daha önemlisi kendi kültürel kaynaklarından gurur duyan yerel halk bu kaynakların geliştirilip sürdürülebilmesi yönünde çaba göstermektedir.

Alan çalışmaları kapsamında Birgi ve Bergama’da yapılan anketlerde, turizmin ekonomi için önemli bir bileşen olduğu tespit edilmiş bu nedenle yerleşimlerin sahip oldukları kimlikleri ile sürdürülmesinde turizmin önemi vurgulanarak, yerel yaşama kültürüne zarar vermeden geleneksel konut stokunun “aile pansiyonculuğu” şeklinde desteklenmesi ve turizme eklemlenmesi önerilmiştir.

Mekânsal Strateji 2:

Kent merkezleri terk edilmemeli, kente kâiskün “kent kaçkını” semtler yaratılmamalıdır.

Kentlerimizde yer alan eski mahalle ve semtlerdeki mevcut tarihsel mimariler günümüz teknolojilerinin gerektirdiği altyapı sistemlerine sahip olmadığı ve çoğu zaman yeni deprem standartlarına göre güçlendirilemediği için yeterince değerlendirilemeden, terk edilmek suretiyle başka bir yıkım sürecine maruz bırakılmaktadırlar.

Çalışma alanlarından Birgi’de pek çok geleneksel konut göçler sonucu terk edilmiş, özen gösterilmeyen bu terk edilmiş yapılar canlı organizmalar gibi önce köhneme daha sonra yıkılma ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Ödemiş’e bağlı bir mahalle olarak tüzel kişiliği devam eden Birgi’deki konut dokusunun “yeterli doygunlukta iskân” edilmesi ve kullanılması sağlanmalı, Ödemiş’te yeni gelişme alanlarının açılması önlenerek “kent kaçkını” kimliksiz semtler üretilmesi engellenmelidir.

Konu Bergama kapsamında değerlendirildiğinde sorunun daha büyük olduğu görülecektir. Bergama’da hali hazırda mevcut mimari ve kentsel kültüre taban tabana aykırı yeni yapılaşmalar şehrin hemen her yerinde yer almakta, üstelik bu yapılaşmalar sadece kentsel dokuya değil arkeolojik sit alanlarına da zarar vermektedir. Bu konuyla ilgili Bölüm 5’te detaylı olarak sunulan önerilerin sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mekânsal Strateji 3:

Konut mimarisi konut işleviyle yaşatılmalıdır. Kentin arkeolojisi algılanabilir kılınmalıdır.

Kentsel doku ile organik bağlı olan “geleneksel konut” stokumuz fonksiyonlarını kaybederek giderek yok olmakta, konut mirasımız yerini kültürümüze yabancı, kişiliksiz mimarilere ve tekdüze apartmanlara bırakmaktadır.

Tescilli sivil mimarlık örneklerinin çağdaş kent yaşamına doğrudan “konut” işleviyle katılımı özendirilmeli, bu konuda gerekli destekler sağlanmalıdır. Konut gereksiniminin karşılanmasında Bergama örneğinde görüldüğü gibi geleneksel doku ile uyumsuz çok katlı yeni yapılar inşa etmek yerine mevcut konut stokunun öncelikli olarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

Tescilli yapıların farklı fonksiyonlar verilerek değerlendirilmeleri söz konusu olduğunda;

Birgi’de gerçekleştirilen Çakırağa Konağı’nın restore edilerek müze haline dönüştürülmesi,

Bergama’da Kuzey Ege Turizm Projesi kapsamında eski Kız Meslek Lisesinin restore edilerek Kültür evi olarak halka hizmet sunması, eski Belediye Hizmet Binasının restore edilerek Bergama Belediye Konservatuvarı ve Bergama Rölöve ve Restorasyon Bölümü ile UNESCO

Dünya Mirası Birimi tarafından kullanılması önemli bulunmaktadır. Bu tür uygulamaların tüm kentlerimizde yaygınlaştırılarak sürdürülmesinin önü açılmalıdır.

Bergama gibi antik yerleşimle iç içe olan kentler için kentsel arkeolojiyi kent sakinlerine ve ziyaretçilere algılabilecek bir kentsel arkeoloji anlayışının planlama ve imar süreçlerine dâhil edilmesi, geçmişi bin yıllara uzanan kentlerin varlıklarının çağdaş yaşamla buluşturulması sağlanmalıdır. Bu kapsamda, Ek-3’de sunulan Bergama’ya ait anket sonuçlarının değerlendirmelerinde görüleceği üzere, antik yerleşimde yer alan yapıların bilinirliğine karşın ziyaret edilme oranının düşük olması Bergama antik kentinin çağdaş yaşamla yeterince buluşturulmadığının göstergesidir.

Mekânsal Strateji 4:

Kent dokusunda “kent kimliği” sürdürülmeli ve sokak, mahalle ve benzeri değerler yaşatılmalıdır.

Geleneksel konut dokusunun apartmanlaşma sürecine heba edilerek, yeni kentsel alanların apartmanlara uygun parsel ve imar düzeni içinde gelişmesi sadece “kimliksiz kentler” yaratmamış daha önemlisi tarihi kentlerimizin kentsel dokularına yansıyan sokak, mahalle gibi değerlerimizin de zamanla yok olmasına neden olmuştur. Apartman yaşamı “komşuluk” ve “mahallelik kültürlerini” yok etmiş bu kapsamda beşeri anlamda “kimliksizleşme” ve “aidiyetsizlik” başlamıştır.

Kentlerde ve kent merkezlerinde tarihsel süreç içerisinde gelişen ortak yaşam kültürü ve kentlilik bilinci asla terk edilmemeli, mekân-kimlik ilişkisinin yansıması olan “mahallelik kültürünün” devamlılığı için kentsel dokunun korunarak sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Çalışma alanı Birgi’nin kent dokusu “komşuluk” yaratan sokak cepheli arka ve yan avlulu konutlar ve “mahalle” kültürünü besleyen sokak ve meydancıklardan oluşmaktadır. Yerleşimin engebeli topografyası nedeniyle yamaçlardaki evlere ulaşım çıkmaz sokak olanaklarıyla sağlanırken, yapıların arsa içindeki konumları ve kotları evlerin birbirlerinin güneşini ve manzarasını kesmeyecek şekilde “bir ortak yaşam adaletine” imkân tanımaktadır. Birgi’nin fiziki planlama ve mekânsal kurgusunun yeni yerleşim alanlarında oluşturulacak “sokak” kavramına örnek teşkil etmesi, konut dizelerinin komşuluklar ve yakınlıklar yaratacak imar düzeninde planlanması, parsel, yapı, yol ilişkileri tanımlanırken geleneksel norm ve yönlendirmelerden faydalanılması önem taşımaktadır.

Mekânsal Strateji 5:

Kent üniversiteleri kent dışında değil kentlerde olmalı; bilim ve kültür buluşmalıdır.

Üniversitelerin “ortak yaşam kültürü ve bilincini” gözetmeksizin kent dışı yerleşkeler şeklinde konumlanması üniversite ile kent ve kentliler arasında olması gereken işbirliği, dayanışma, diyalog, kaynaşma ve ortak yaşam kültürünü daha en baştan yok etmektedir. Oysaki kentle iç içe bir eğitim, hem kentin nitelik ve içeriğinin zenginleşmesine, hem de kentlinin ve kent kültürünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda Birgi’de kurulması planlanan İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Birgi Restorasyon Meslek Yüksek Okulu önemlidir. Öğrenciler için doğal araştırma alanı olacak geleneksel konut dokusu, konaklamaya da imkân sağlayarak kentle iç içe eğitim olanağı sunacaktır.

6.3. Sonuç ve Tartışmalar

Bu doktora tezinde çevre sorunlarının artmasındaki en önemli etkenin kentler; özellikle tarihsel, kültürel, doğal değerlerini kaybetmiş kimliksiz kentler olduğu savunulmuş çevre sorunları, kentleri, kentler ise kimliksiz kentleri kapsar bir kümeler zinciri olarak düşünülmüştür.

Sürdürülebilir çevrenin anahtarı olarak düşünülen kimlikli kentlerin sürdürülebilirliği, eşsiz ve ayrıcalıklı coğrafyası ile dünyadaki pek çok ülkeden daha köklü tarihsel birikime sahip ülkemiz kentlerinde daha önemli olmaktadır. Bu kentlerin birikimlerini artırarak sürdürebilmeleri;

Sahip oldukları kent, mimarlık ve yaşam kültürleriyle beslenecek kimlikli bir çağdaşlığın sağlanması, geçmişin öğretilerinden faydalanılarak geleceğe yönelik kent politikalarının oluşturulması, tarihi sürece dayanan birikim, eğitim, üretim, yatırım birlikteliği sonucu; kentsel mekân bilincinin oluşturulması, demokratikleşme ve sivilleşme ile mümkündür.

Bu kapsamda;

1. Kimlikli kentleşmenin kaynağı olan tarihi doku ve mimariye sahip alanlarda standart imar planlama anlayışından bağımsız “koruma amaçlı planlamanın” amaç, ilke ve hedeflerine uygun bir planlama yaklaşımı öngörülmelidir. Buna göre;
2. Korunması gerekli unsurların, sağlıklılaştırılarak olanaklar çerçevesinde çağdaş yaşam koşullarına uygun olarak kullanılmasının sağlanması,
3. Doğal ve kültürel varlıkların ekonomik/sosyal kaynak olarak değerlendirilmesi suretiyle yöre halkına sosyal, kültürel ve ekonomik yönde katkıda bulunmasına imkân tanınması,
4. Gerek sit alanı içinde, gerekse sit alanları ile diğer bölgeler arasında dengeli ve koruma ilkeleriyle uyumlu bir bütünleşme sağlanırken yerel yaşam alanları ile sit alanların en geniş ölçüde ilişkilendirilmesinin sağlanması;
5. Koruma maliyetlerini toplumun tüm kesimlerine yayılmasının hedeflenmesi;
6. Planlama alanında korumayla çalışmayan ve geliri artırıcı etkinliklerin yer alması gerekmektedir.
7. Tarihi doku ve mimari mirasın sürdürülmesinde itici güç olarak sosyo/ekonomik koşulların etkin olarak kullanılması önemlidir. Bu bağlamda yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı kültürel turizm ve eko-turizm yaygınlaştırılmalıdır.
8. Kentlerin dağınık ve düzensiz büyümelerinin en temel nedeni olarak düşünülen göçler, yerel ve bölgesel kalkınma modelleri geliştirmek suretiyle engellenmelidir. Kentlerin taşıma kapasitelerini dengeye ulaştıracak çözüm yolları geliştirilmelidir.
9. Kentlerde ve kent merkezlerinde tarihsel süreç içerisinde gelişen ortak yaşam kültürü ve kentlilik bilinci terk edilmemeli, aksine eski dokularının ve altyapılarının güçlendirilerek tarihsel ve mimari kimlikleri ile sürdürülmeleri sağlanmalı, mahallelik kültürü yaşatılmalıdır.
10. Tarihi semtler ve mahalleler korunmalı “yeterli doygunlukta iskân” edilmeden ve kullanılmadan yeni gelişme alanlarının açılmasına izin verilmemelidir. Kent dışında uydu kent olarak gelişen “kent kaçkını” kimliksiz semtlerin ve kentlerin üretilmesine son verilmelidir.
11. Tarihi kentlerimizde mevcut dokunun sahip olduğu sokak genişlikleri, gabari, kot, silüet, cephe sistemleri ve benzer veriler irdelenmeli, yeni yapılaşmalarda da bu verilerden faydalanılmalıdır.

KAYNAKÇA

ADİYAMAN, K., (2008). **Kentleşme Sürecince Türkiye Ve Kent Kimliği**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Konya.

AKTAN, A.,Ş., (2012). **Kentsel Sit Alanları Koruma Amaçlı İmar Planlarında Ölçek ve Dil Sorunu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Nisan 2012.

ALADAĞ, B.,A.,(2007). “Küreselleşen Şehrin Geleneksel Mahallesine Reddiye” **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, A.,Mengi (Ed.) İçinde, Sf27-45.

ALTMAN, I., CHEMERS, M.M., (1980). **Culture And Environment**, Cambridge University Pres, Cambridge.

ALTINOLUK, Ü.,(2007). **Geleneksel Kent Dokusu: Birgi**, Ege Yayınları.

ALTUNTAŞ, A.,(2012). “Sürdürülebilir Toplamlar ve Metropollerin Baskılarından Kurtulmak için Alternatif Bir Yol: Sürdürülebilir Kentler”, **Mustafa Kemal Paşa Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:17, cilt: 9, yıl:2012, sf: 135-148.

AKIN, N.,(1984). “Tescilli Kentsel Koruma Alanlarında Uygulama Sorunları”, **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, İTÜ Yayınları, İstanbul.

ANONİM (1944). Ödemiş Şehri İmar Planı Proje Müsabakası Sonucu Jüri Raporu, **Mimarlık Dergisi**, İstanbul, Sf-18-20, 1944.

ANONİM, (1993). “Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor”, **Bergama-Belleten**, Ocak 1993, Sayı:3.

ANONİM, (1996). “Birgi Revize İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor”, **İller Bankası Arşivi**.

ANONİM(2004). **İzmir İli İlçelerinin Ekonomik Profili Ve Alternatif Yatırım Olanakları**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir 2004, Yayın No:136.

ANONİM, (2006). **Dünya Kültür Mirası Birgi**, Birgi Belediyesi Yayınları, Ödemiş.

ANONİM, (2006-A). **T.C Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011**, Eylül 2006.

ANONİM, (2009). **Birgi Belediyesi Kültür Ve Tabiat Varlıkları Tescil Listesi**, Birgi Belediyesi Arşivi, Birgi.

ANONİM, (Haziran, 2009).**İzmir Mevcut Durum Analizi (Haziran 2009)**, İZKA.

ANONİM, (2010). **Bergama (İzmir) İmar Planı Açıklama Raporu**, PLAR Planlama Yayıncılık Reklamcılık Turizm İnşaat Ticaret Ltd.Şti.

ANONİM, (2012). **Bergama (İzmir) Koruma İmar Planı Açıklama Raporu**, Bergama Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü.

ARAT, Z.,(2000).“1970’lerden Sonra Çevrede Kurumsal Yapının Gelişimi, **Türkiye’de Çevrenin Ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, 7-8 Nisan 2000., İTÜ Maçka Sosyal Tesisleri, İstanbul.

ATMACA, İ.,(2009). **Demiryolu Ulaşımının Kentsel Gelişim Üzerindeki Etkileri Ve Isparta Kenti Örnekleme**, , Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

AYDIN VİLAYETİNE MAHSUS SALNAME, Sene-İ Hicri 1307, İstanbul Beyazıt Kütüphane Arşivi, Sf.437.

AYAZ,E.,(2002).“Yapılarda Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Uygulanabilirliği”, **Mimar.İst**, 2002/3 S.72-74.

AYTAÇ, Ö., (2007). “Kent Mekanlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:17, Sayı:2, Sf:199-226, Elazığ,2007.

BAÇ, S.,(2012). “Tarihsel Bir Kentin Morfolojisi: Bergama Kent Örgütlenmesi” **Ege Coğrafya Dergisi**, 21/1(2012), İzmir.

BAL, H.,(2003). **Kentsel Yapı Ve Kentleşme Süreci**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003,S.23.

BAŞKAYA, F., (2002). “Kalkınma: Bir Efsanenin Sonu”. **Özgür Üniversite Forumu: Sürdürüle Bilemez Kalkınma**. Sayı:19, Temmuz-Eylül 2002, S.7-26.

BAYATLI, O., (1949). “**Bergama Tarihinde İlkçağ Ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kültürler**”. İstanbul.

BAYATLI, O., 1950, Bergama’da Krallık Devri, İstanbul.

BECK, U., (1992). **Risk Society: Towards A New Modernity**, London, Thousand Oaks And New Delhi, Sage.

BERGAMA BELEDİYESİ (2006). **T.C. Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011**, 05.09.2006 tarih ve 06/61 sayılı onayla.

BERKES,F., VE KIŞLALIOĞLU M., (2008). **Çevre Ve Ekoloji**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

BOOKCHIN, M.,(1994). **Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı Ve Çözülüşü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BOOKCHIN, M.,(1996). **Ekolojik Bir Topluma Doğru**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BOOKCHIN, M.,(1999). **Kentsiz Kentleşme**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BROWN, L.,(1999). **Wining Or Loosing The Environmental Battle: Cities Hold The Key To Planetary Health**. Washington, Dc: The World Watch Institute.

CAN, N., (1999). **Kent Kimliği**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

CİRAVOĞLU, A.,(2006). **Sürdürülebilirlik Düşüncesi- Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: “Yer”İN Çevre Bilincine Etkisi**, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

ÇAHAANTİMUR, A., I. Ve Yıldız, H., T., (2008). “Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği, **İtü Dergisi/A Mimarlık,Planlama, Tasarım**, Cilt 7 Sayı 2 Sf 3-13,Eylül 2008.

ÇAHAANTİMUR, A., I.,(2010). “Sürdürülebilirlik Olgusunun Kentsel Gelişme Sürecindeki Yanıtları”, **Mekan, Kültür Ve Yönetim Perspektifinde 21.Yüzyıl Kentleri**, Ed.,E., K.,Tosun, Ekin Basın Yayın Dağıtım,2010, Bursa.

CELİK, F.,(2006). “İç Göçlerin İtici Ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 27, Temmuz-Aralık 2006.

ÇETİN, T., (2003). “Doğal Ortam-Ekonomik Faaliyet İlişkisine Bir Örnek: Kozak Yöresi (Bergama)”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1(2003), sf:23-46.

DEMİRALP, Y., (2001). “İmam Birgivi Darülhadisî”, **Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, R.H. Ünal (ed.), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DİRİ, F.,(2010). **Construction Techniques of Traditional Birgi Houses**. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DOBRIVOJE T., (2004). Sustainable Urban Environmental Quality, **Spatium**, 2004 (11).

DOSTOĞLU, N., (20014). “ UNESCO Dünya Miras Listesi Ve Türkiye”, **Mimarlık Dergisi**, Sayı:379,sf: 11-13.

DOYLE, T.,(1994).“Radical Environmentalism Repopulating”, **Social Alternatives**,1994 Volume 13, Issue 2, Sf4-8.

DURAL, H., (2004). **Ödemiş Tarihi**, Haz. S.Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yayın1, Ödemiş.

DUVERGER, M., (1975). **Siyaset Sosyolojisi (Siyasal Bilimin Öğeleri)**, Varlık Yayınları, İstanbul.

EDWARDS,B., (1999). **Sustainable Architecture: European Directives And Building Design**, Architectural Press, Great Britain.

EDWARDS, J.D.,(1999). **Transportation Planning Handbook**, Institute Of Transportation Engineers.

EKİNCİ, O.,(1992). “Kent Planlamasında ‘Kültürel Kimlik Sorunu’”, **Ege Mimarlık Dergisi**, 1992/2 ,sf39-42.

EKİNCİ, O.,(1998). “Birgi’de Belediye Bilinci” **Sanatsal Mozaik Dergisi**, 1998/8.

ELDEM, S.,H., (1977). **Rölöve II Birgi Çakırağa Konağı**, DGSA Basımevi, İstanbul

EMEKLİ, G., (1998).**Bergama’da Turizm ve Sosyo-ekonomik Etkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Coğrafya Ana Bilim dalı, Doktora Tezi, İzmir.

ERDOĞAN, E., (2006). “Çevre Ve Kent Estetiği”, **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Yıl:2006, Cilt:8, Sayı:9.

ERİŞ, E. (1979). **Bergama Uygarlık Tarihi**, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Tic. Koll. Şti.

ERTAN K.,(2007), “Sürdürülebilir Kent”, **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine** Mengi, A., (Ed.) İçinde, Sf 11-26

ERTON, M., (1996). **Kent Kimliği: İznik, Mudurnu Yerleşmeleri Örneği**, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ERUZUN, C., (2000). “Türkiye’de Katılımcı Korumaya Bir Örnek Birgi Yaz Okulu Modeli” **Tasarım/Kuram**, Cilt 1, Sayı 2, Mayıs 2000,14 s:Ç13-26.

ES, M., (2012). “Kentsel Dönüşüm” **Ankara Sanayi Odası Dergisi**,Temmuz-Ağustos 2012, Ankara.

EYÜCE, A.,(2009). “Doğa Ve Mimarlık İlişkileri” **21.Uluslararası Yapı Ve Yaşam Kongresi Bildirgeleri**, 20-21 Mart 2009, Sf 6-10, Bursa.

FIRAT, S., (2004).“ Kentsel Korunmanın Olabilirliği” **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 13 Sayı 2 Nisan 2004, S.63-91.

FOSTER, J. B., (2001). **Marx’ın Ekolojisi: Materyalizm Ve Doğa**, Çev. Özkaya, E., Ankara: Epos.

FOSTER, J. B., (2002). **Savunmazsız Gezegen: Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi.**, Çev. Ünder,H., Ankara: Epos.

FERRY, L.,(2000). **Ekolojik Yeni Düzen**, Çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

GALLAGER, A., (2003).“Developing Standard For Sustainability Appraisal In Coastal Management”, **Proceeding Of 6th International Conference On Mediterranean Coastal Environment**, 7-11 October 2003, Ravenna, Italy,133-144.

GAYTANCIOĞLU,O., (2002). “Türkiye Tarımının Temel Sorunları Ve Çözüm Önerileri”, **Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Yayınları**, Sf.1-2,2002.

GÜLEY, K., (2001). **Kent Kimliği Değişim Sürecinin Gazimagosa Örneğinde İncelenmesi**, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

GÖNEY, S.,(1995). **Şehir Coğrafyası**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

GRIERSON,D.,(2007). “Archology And Arcosanti: Towards A Sustainable Built Environment” **Global Environment Problem And Policies**, 2007,Vol.1,Pp 253-278.

GUY, S., MARVIN S., (1999).“Understanding Sustainable Cities: Competing Futures”, **European Urban And Regional Studies**, 1999, Vol. 6, No. 3, Sf. 268-275.

GUY, S., FARMER, G., (2001).“Reinterpreting Sustainable Architecture: The Place Of Technology”, **Journal Of Architectural Education**, 2001, Sf 140-148.

GÜLER, M., TURAN, A. (2013). “ Türkiye’de Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Stratejileri: KENTGES Eylem Planı (2010-2013) Örneği”, **International Conference on Eurasian Economies**, Session 1 B: Büyüme ve Gelişme, sf: 255-260.

GÜMÜŞOĞLU, F., (2008). **Birgi’de Toplumsal Yaşam Ve Değişim**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

GÜNVER, E., (2007). **Bergama Kentinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Eğitim Üzerindeki Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim dalı, Coğrafya Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans tezi, İzmir.

GÜRSEL, Y., (1993). **Değiştirme Koşullarında Kimlik-Meşruiyet-Etik, Türkiye Mimarlığı Sempozyumu II: Kimlik-Meşruiyet-Etik**, Akm, Ankara 7-9 Ekim 1993.

GÜRSEL, Y., (2002).“Ekokent? Bir 21.Yüzyıl İkilemi” **Mimar-İst Dergisi**, Güz 2002 Sayı:6, Sf 61-63.

GÜREŞÇİ, E.,(2011).“Türkiye’de Köyden Kente Göç Ve Düşündürdükleri” **Sosyo-Ekonomi Dergisi Özel Sayı** ,2011,M1.

HAKTANIR, K., (2000). “Karasal Yaşama Ortamında Değişmeler”, **Türkiye’de Çevrenin Ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Bildiri Metinleri,7-8 Nisan 2000, İstanbul Teknik Üniversitesi, Maçka Sosyal Tesisleri.

HARDOY, J.E., MITLIN, D., SATTERTHWAITTE, D., (1992). **Sustainable Cities**, London. Jessica Kingsley Regional Studies Association.

HOFFMANN, A., (2003). “Pergamon’daki Kızıl Avlu: Geleceğe Yönelik Perspektiflerle Ayrıntılı Bir Araştırma Tarihçesi”, **Anadolu/Anatolia**, Sayı 25, 2003.

INTERNATIONAL CONFERENCE FOR INTEGRATING URBAN KNOWLEDGE AND PRACTICE, (2005). **Life in The Urban Landscape**, Gothenburg, Sweden, 30 Mayıs - 4 Haziran 2005.

ICOMOS REPORT FOR THE WORLD HERITAGE COMMITTEE (2014), Evaluations of Nominations of Cultural and Mixed Properties to the World Heritage List, WHC-14/38. COM/INF.8B1, 38th Ordinary Session, Doha, June 2014

İDİL, V., (1991). “Bergama Arkeolojik Sit Alanları Değerlendirme Raporu”, Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı, Plan Raporu, AKMAN Proje Ltd.

İLGAR, E.,(2008). “Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği”. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

İZKA, (2013). “ **2014-2023 İzmir Bölge Planı İlçe Toplantıları: Bergama İlçe Raporu**”, Mayıs,2013.

KAPLANOĞLU, E., MERİÇ, M.,K., (2011).“İzmir’in İlçeleri Arasında Bergama’nın Sosyo Ekonomik Yeri”, **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu** , 7-9 Nisan-2011, Bergama.

KARACAN, R., (2009). **Çevre Ekonomisi Ve Politikası**. İzmir Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

KARADAĞ, A., KOÇMAN A.,(2007). “ Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği, **Ege Coğrafya Dergisi**, 2007, Sayı 16, Sf 3-16.

KARADAĞ, A., (2009). “ Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 2009, Sayı 18(1-2), Sf 31-47.

KARAGÜLLE,C., (2009). **Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KARTAL, K., (1992). “**Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Adım Yayıncılık, Ankara, 1992, s:25–26.

KAYA,Y., BIÇKI, D., (2006).“Sürdürülebilirlik Argümanı Ve Derin Ekolojik İtiraz”, **Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2006, 8/3, Sf 231-249.

KAZGAN, G., (2003).**Tarım Ve Gelişme**, Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul, 2003.

KEINER, M., (2000). **Sustainability Oriented Urban Development: A General Introduction With Case Studies From Gaborone**, Johannesburg.

KELEŞ, R., (1993).“Kent Ve Kültür Üzerine”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XIX Sayı: 246.

KELEŞ, R.,(1996). **Kentleşme Politikası**, İmge Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.

KELEŞ, R., HAMAMCI, C., ÇOBAN,A., (2009).**Çevre Politikası**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

KENTLEŞME ŞURASI, (2009a). **İklim Değişikliği, Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge, Enerji Verimliliği Ve Kentleşme Komisyonu Raporu**, Ankara, Nisan-2009.

KENTLEŞME ŞURASI, (2009b). **T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kentleşme Şurası 2009 Komisyon Raporları**, Ankara, 04–07 Mayıs 2009.

KENTLEŞME TEMATİK GRUBU 1. RAPORU, (2007).“Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi”, **Sürdürülebilir Kentleşme Bakış Açısı İle Türkiye’de Kentleşme Sektörüne İlişkin Tespit Ve Değerlendirmeler**, Kasım 2007.

KENTLEŞME TEMATİK GRUBU 2. RAPORU, (2007).“Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi”, **Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümlemesi: Yaklaşımlar, Modeller, Temel Alanlar, Göstergeler, Uygulama Örnekleri**, Kasım 2007.

KIRAY, M., (1998). **Örgütlenmeyen Kent: İzmir**. İstanbul, Bağlam.

KIEL, M., (2001). **Birgi Batı Anadolu'da Eski Bir Türk Kültür Merkezi**, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara.

KİPER, P. (2004). “ Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize giren Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri”, **Planlama Dergisi**, 2004/4:14-18.

KOÇMAN A., (1986). **İzmir Bozdağlar Yöresi Jeoekolojisi**, Ege Üniversitesi Araştırma Fonu Saymanlığı, Proje No:002,İzmir.

KOÇMAN A., (1989). **Uygulamalı Fiziki Coğrafya Çalışmaları Ve İzmir Bozdağlar Yöresi Üzerine Araştırmalar**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. 49, İzmir.

KOÇMAN A., (1993). **Ege Ovalarının İklimi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. 73, İzmir.

KOÇHAN, A., (2002).“Sürdürülebilir Gelecek İçin Ekolojik Tasarım”, **Yapı Dergisi**, 2002, 249:46-49.

KURMUŞ, O., (2007). **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Yordam Yayınları, İstanbul.

MENGİ,A., (Ed.), (2007). **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

MUSLU, G., (2005). **Küçük Menderes Havzasının Beşeri Ve İktisadi Coğrafyası**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

MUTLU, A., (2005). **Ekoloji Ve Yönetim Düşüncesi (Toplumsal Ekoloji Ve Sürdürülebilir Gelişme Üzerine Bir İnceleme)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Doktora Tezi, Ankara.

MUMFORD, L., (2007). **Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler Ve Geleceği**, Yayına Haz. Cemal Yardımcı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.

NALKAYA, S., (2006). “ Kentsel Dönüşüm ve Kent Kimliği”. **Yapı Dergisi**, Sayı:292, s:39-43.

NATIONAL RESEARCH COUNCIL, (2002). **Community And Quality Of Life: Data Needs For Informed Decision Making**, National Academy Press, Washington.

NEWMAN, P., JENNINGS, I., (2008). **Cities As Sustainable Ecosystems: Principles And Practices**, Island Press.

NİRAY, N., (2002).“Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu Ve Muğla Örneği”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2002, Sayı:9

OECD 2001(A). “Sustainable Development: Critical Issues, **Policy Brief**, September 2001.

OECD 2001(B). “Policies For Enhance Sustainable Development”, **Meeting Of The OECD Council At Ministerial Level**, Paris, France.

OGAN, A., A., (1929). **Birgi Hakkında Rapor**, Maarif Vekaleti Dergisi-17, 120-128, (1929).

OKTAY, D., (2004). “Urban Design For Sustainability: A Study On The Turkish City”, **International Journal Of Sustainable Development & World Ecology**, 11 (2004) 24-35.

OKTAY, D., (2007). “Dosya: Kentsel Yaşam Kalitesi, Sürdürülebilirlik, Yaşanabilirlik Ve Kentsel Yaşam Kalitesi”, **Mimarlık Dergisi**, Mayıs-Haziran 2007.

OKTAY, D., (2008). “In Pursuit Of Humane And Sustainable Housing Patterns On The Island Of Cyprus”, **International Journal Of Sustainable Development & World Ecology**, 15 (2008) 179-188.

OKTAY,D.,(2011). “Mimarlık Ve Sürdürülebilirlik: Güncel Bir Değerlendirme Ve Öneriler”, **Güney Mimarlık**, Aralık 2011.

ÖZALP, D., (2008). **Tarihi Kent İmajının Korunmasında Kentsel Tasarım- Antakya Örneği**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

ÖZCAN, K., KOÇSAN, D., (2011). “Kültürel Miras Yönetimi: Birgi Bütünleşik Sit Alanları İçin Bir Model”, **Bau Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, Cilt 13(2) 97-111 (2011).

ÖZCAN K., (2013-a). “Sürdürülebilir Gelişme İçin Planlama Sistemi Önerisi: Urla-Çeşme-Karaburun Yarımadası Örneği, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 22, Sayı 1 Ocak 2013.

ÖZCAN K., (2013-b). “Tarihi Kentlerde Kültürel Mirasın Korunması: Birgi Deneyimi”, **Milli Folklor**, 2013, Yıl 25, Sayı:98.

ÖZER, M.,N., (1998). **Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

ÖZKAYA O., (2005) **Yabancıya Toprak Satışı**, 2005, İstanbul: Kaynak Yayınları.

PALABIYIK, H.,(2005), **Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1: Reform; “Sürdürülebilirlik Ve Yerel Yönetimler:Uygulanabilirliği Ve Ölçümü Üzerine”**, Özgür, H., Ve Kösecik, M., (Ed.), Nobel Yayınları, Ankara.

PEKER, F. (1991). **1923–1933 Yılları Arasında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu**, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

PUGH, C., (Ed.), (2000). “Sustainable Urban Development: Some Millennial Reflection On Theory And Application, **Sustainable Cities In Developing Countries**, Earthscan Publications Ltd. London.

PUSTU, Y., (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kent :Antik Site’den Dünya Kentine”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:60 Ocak-Mart 2006,sf:129-151.

REBOATTI, C., (1999). **Territory, Scale And Sustainable Development In Sustainability And Social Sciences**. Ed. Becker, E., &Jahn, T., Zed Books, London.

RESMÎ GAZETE, (1935). “14.04.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanununa ek” **Resmi Gazete**, Tarih: 15.06.1935 Sayı : 3029.

RESMÎ GAZETE, (2012). Kültür ve Turizm Bakanlığının “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik” **Resmi Gazete**, Tarih: 13.03.2012 Sayı : 28232.

RESMÎ GAZETE, (2012a). “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik yapılmasına Dair 6360 sayılı Kanun” **Resmi Gazete**, Tarih: 06.12.2012 Sayı : 28489.

SAĞSÖZ, V.,A., ve ZORLU, T.,(1996). “ Kent Kimliği- Kimliksizliği Ve Tasarımcının Rolü: Trabzon Kentinde Bir Araştırma” **Yapı Ve Yaşam’96**, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.

SERTCAN, E.S., “Bergama”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Prof. Dr. Mehmet Tunçer Tarihi Çevre ve Restorasyon dersi ödev çalışması.

SUHER, H., OCAKÇI, M., AYATAÇ, K.,H., ERTEKİN, Ö., (2004).“An Indicator Of Sustainable Development: Urban Identity” **ITU A/Z**, Vol:1 No:2, 2004-2.

SUSMAZ H., EKİNCİ, C.,E., (2009). “Sağlıklı Kentleşme Süreci Esasları”, **e-Journal of New World Science Academy**, Volume:4, Number:1, Article Number: 3C0002. Sf:22-34.

STEINER, F., (2004). “ Urban Human Ecology”, **Urban Ecosystems**, 7: 179-197, Kluwer Academic Publishers, Netherland.

ŞAHİN, Ü., ÖZDEMİR, E., (2002).“Vandana Shiva İle Söyleşi”, **Üç Ekoloji: Doğa, Düşünce, Siyaset**, Sayı 1, Güz 2002, S.11.

TAŞKIN S., (1991). **Sürgündeki Zeus: Bergama’dan Berlin, Berlin’den Bergama’ya**, Bergama Belediyesi, İzmir.

TATLIDİL, E., (1989).**Kentleşme Ve Gecekond**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1989, S.386.

TEKELİ, İ.,(1991). **Kent Planlaması Konuşmaları**, “Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler”, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ekim 1991, Ankara.

TEKELİ, İ., İLKİN, S., (2004). **Cumhuriyetin Harcı**, Bilgi Yayınları, İstanbul.

TEKELİ, İ.,(2009).**Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TELCİ, C., (2006), “Aydın Liva’sının Nüfusu Hakkında H.1261/M 1845 Tarihli Bir Defter” **Tarih İnceleme Dergisi**, XXI(1),165-198.

TANKUT, G.,(1979). “Antalya Kaleiçi Sit Planlaması”, **Mimarlık**, 79/1 Y.17, sf 158.

TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI, (2001). **Neden Yenilenebilir Enerji Kaynakları Konuşuluyor?**, İzmir: Yerel Gündem 21 Yayınl.

TOPÇU, K., (2011).“Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği”, **Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:8 Sayı: 2, Yıl:2011.

TUNÇER, M., (1999). “Kentsel Kültür Mirası’nın Korunması: Sürdürülebilirlik (Devamlılığın Sağlanması) Ve Koruma Bağlamında Politikalar”, **7. Kentsel Koruma-Yenileme Ve Uygulamalar Semineri**, 13.Nisan.1999, İstanbul.

TUNÇER, M.,(2008). “Ankara’da Kentsel Kimlik Oluşumu, Değişimi, Bu Bağlamda Kentsel Koruma Ve Dönüşüm Projeleri, **Mimarlar Odası Ankara Şubesi Kent Kimliği, Mekânsal-Kültürel Değişim Dosyası**, Kasım 2008,Ankara.

TUNÇER, M., (2014). **Tarihi Çevre Yok Olurken: Amasra, Bergama, Kaş, Uçhisar Örnekleri**. Alter Yayıncılık, Ankara,2014.

TURAN,A.,İ.(2010). “ Kentsel Tasarımda Fiziksel Kimliğin Kodlarının Oluşturulması: İzmir Konak İlçesi”, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bornova-İzmir.

T.C. BERGAMA BELEDİYESİ STRATEJİK PLANI 2007-2011, 2006.

TÜRKİYE ÇEVRE SORUNLARI VAKFI, (1989). **Ortak Geleceğimiz: Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu**, Ankara.

TÜRKİYE ÇEVRE SORUNLARI VAKFI, (1991). Çevre Ve Ekonomi, Ankara.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, (2012). **“Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları”**,2012.

TÜRKER, P.A.,(1999). “Evaluation Of Turkish Planning System Within The Context Of Sustainable Urban Development”. **International Conference On 20th Century Urbanization And Urbanism: Urban Debate On The Eve Of The New Millennium**,1999, Bled-Slovenia.

UNDP, (1997). **Human Development Report**, New York.

UNESCO-MOST (1996).**Conference Report On Sustainability As A Social Science Concept**, Frankfurt.

UNESCO WORLD HERITAGE CENTER (2013). **Pergamon and its Multilayered Cultural Landscape World Heritage Nomination Dossier**, January 2013.

USLU, A., KİPER, T.,(2006). “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”, **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2006 3(3), sf:305-314.

UZUNTEPE, G., (2000). **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Kasaba (Turgutlu)-1856-1897**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÜÇ EKOLOJİ, (2004).“Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma”, **Üç Ekoloji. Doğa, Düşünce, Siyaset**, 2004,Sayı: 2, Kış-Yaz.

VARDAR, S.,(2005). “Tarihi Coğrafya Perspektifinden Birgi”, **Ekoloji Magazin**, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, Sf.83.

VARDAR, S.,(2008). “Geographical Information Project of Küçük menderes Basın”.2008.

VITRIVİUS, (2005). **“Mimarlık Üzerine On Kitap”**,Ed. F., Yegül, Çev.S.,Güven, Yem Yayınevi, İstanbul.

WILLIAMS, E.,D.,(2007). **“Sustainable Design; Ecology, Architecture And Planning”** ,Jhon Wiley Sons, Inc, Canada.

YAVUZ, B., G., (2005). **“Birgi: Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihçesi, Tarihi Yerleri”** Birgi Kent Kitaplığı No:1, 3. Baskı, Birgi Belediyesi Ve Çekül Vakfı, İzmir.

YERLİYURT, B., KUNTER, M., (2014). “Küçük Menderes Havzasındaki Endüstri Mirası: Birgi’deki Eski Zeytinyağı İşlikleri”. **Ege Mimarlık**, Eylül 2014.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://are.admin.ch/are/en/nachmalting/inertnational_uno/unterseit.02329/ (en son ziyaret tarihi:03.04.2013)

<http://www.askina.com.tr/yerel/birgi-ilce-olmak-istiyor-b3392.html> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.bilgisayarkurdu.com/forum/konu/bergamanin-sorunlari-masaya-yatirildi.620503/>

<http://www.birgi.bel.tr/> (01.01.2013)

<http://birgibazari.com/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.bergama.bel.tr/dokumanlar/2010-2014stratejikplan.pdf> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://conspect.nl/pdf/our_common_future-brundtland_report_1987.pdf

<http://dogalyasamrehberi.com/ekolojik-ayakizi-ne-demek/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.didimli.com/arkeoloji/eserler.htm> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.egemimarlık.org/17/08.pdf> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.egemimarlık.org/17/09.pdf> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.ermisinsaat.com.tr/projeler/tamamlanan-projeler/bergama-havra-binasi-restorasyonu-isi/default.aspx> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.frmtr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/745968-turkiye-ihracatinin-gelisimi.html> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://imap.kured.org/bergama/index.htm>

http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/62917f972b653be_ek.pdf?dergi=140 (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.izafet.net/threads/osmanlinin-asil-cokusu-1838-balta-limani-antlasmasi.361998/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://www.izka.org.tr/files/2013/01/izka_kalkinmabankasi_web.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://izka.org.tr/files/planlama/3_ilce_calismalari/bergama/ilceozetrapor_bergama.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://izka.org.tr/files/planlama/3_ilce_calismalari/odemis/ilceozetrapor_odemis.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://www.izka.org.tr/files/planlama/3_ilce_calismalari/2014_2023/bergama/2014_2023_ilce_ozet_raporu_bergama.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.izmirar-ge.org.tr/ilcelerimiz> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/bergama_ilce_sunumu.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.izmirar-ge.org.tr/images/restricted/BERGAMA.pdf> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.kgm.gov.tr> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.kobigal.com> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://mehmeturbanplanning.blogspot.com.tr/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://mimarevi.com/forum/koruma-restorasyon/kultur-sanat-ve-bilim-kenti-bergama8217yi-korumak/?nonap;PHPSESSID=6aabddcd439790ea7c788f5224953bfc> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.mo.org.tr/fabsr/doc/trabzon-presentation-ayse-sagsoz.pdf> (ziyaret tarihi 04.05.2011)

<http://www.ogm.gov.tr/rio/rio1.htm> (en son ziyaret tarihi:03.04.2013)

<http://openarchive.icomos.org/183/1.baspreviewThumbnailVersion/78-sFov-152.pdf> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwervlet?adnksdb2&envd=adnksdb2env&report=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.rdf&p_il1=35&p_kod=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html

<http://sanattarihi.net/forum/index.php?topic=681.0> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://www.snipview.com/q/Hellespontine_Phrygia (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.solencol.com/b10.htm> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.tdk.gov.tr> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=13425> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/multimedia/bq/clt/images/rio+20%20ebrochure%20final.pdf>

<http://whc.unesco.org/en/list/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://whc.unesco.org/en/tentative-lists/5728/> (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_TR.pdf (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

<http://www.ustunalsac.com/lang/tr/mimarlik/mimarlikta-anlam-ve-anlatim/yapi-ogeleri-bilesenleri>. (en son ziyaret tarihi: 21.08.2015)

BİRGİ İÇİN DÜZENLENMİŞ ANKET FORMU VE DEĞERLENDİRMELER

ANKET SORULARI

Tarih :

Anketi Yapan :Demet GÜLHAN

Anketi Amacı :Bu anket Birgi'yi en az bir kez ziyaret etmiş kişilere sunulacak olup, kentin ziyaretçiler tarafından nasıl algılandığını, kentin bir kimliğinin olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamış, ayrıca kentsel kimliğin sürdürülmesine ilişkin sorularla, ankete katılanlardan geleceğe yönelik çalışmalara ışık tutmaları istenmiştir.

Anket No :

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Yaşınız?

a. 18-24	c. 35-44	e. 55 ve üstü
b. 25-34	d. 45-54	

2. Eğitim Durumunuz?

a. İlk/orta öğretim	b. Yüksek Okul	c. Üniversite
d. Y. Lisans	e. Doktora ve üstü	

3. Mesleğiniz?.....

B. KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK SORULAR

4. Birgi'yi en son ne zaman ziyaret ettiniz?

- a. 0-3 yıl önce b. 3 yıldan daha önce c. Birgi'de yaşıyorum

5. Birgi'yi ilk ziyaret ettiğinizde edindiğiniz izlenim, kent hakkında daha önce edindiğiniz bilgilerle örtüştü mü? (yazılı, görsel, dijital iletişim araçlarından edindiğiniz bilgiler ya da diğer insanlardan duyduklarınız)

- a. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen aynı.
b. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen aynı.
c. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen farklı.
d. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen farklı.
e. Önceden bir fikrim yoktu.

6. Aşağıda seçeneklerden sizin için uygun olanı işaretleyiniz

- a. Birgi İzmir'in diğer ilçelerinden farklı değildir.
b. Birgi İzmir'in diğer ilçelerinden farklıdır.

7. Ziyaret(ler)inizden edindiğiniz izlenimlere göre Birgi denilince aklınıza ilk gelen nedir?

Belirtiniz.....

8. Birgi'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Aday Listesi'nde yer aldığını biliyor musunuz?

- a. Biliyorum, duydum.
b. Bilmiyorum, haberim yok.

C. KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK

9. Size göre Birgi hangi Tarihsel Döneme ait değerleri ile daha ön plandadır?

- a. Antik Dönem
b. Selçuklu ve Beylikler Dönemi

- c. Osmanlı Dönemi
- d. Cumhuriyet Dönemi
- e. Yaşadığımız Dönem

10. Aşağıda sıralanan Birgi'nin tarihsel öneme haiz yerleri hakkında durumunuzu işaretleyiniz.

	FİKRİ M YOK	BİLİY ORUM	ZİYARET ETTİM
Birgi Ulu Camii			
Çukur Hamam			
Dervişağa Camii			
Geleneksel Birgi Evleri			
İmam Birgivi Türbesi			
Çakırağa Konağı			
Birgi Tarihi Kent Dokusu			
Birgi Kazım Paşa İlkokulu			
Uğur Mumcu Kütüphanesi			

11. Size göre Birgi'yi aşağıdaki özelliklerden en çok hangisi tanımlamaktadır? (Öncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)

- a. Birgi bir turizm kentidir
- b. Birgi bir kültür kentidir
- c. Birgi bir tarım kentidir
- d. Diğer belirtiniz

12. Birgi kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden aşağıdakilerden bir ya da birkaçını işaretleyiniz.

- a. Birgi Ulucami
- b. Çukur Hamam
- c. Tarihi Kent Dokusu
- d. Birgi Evleri
- e. İncir, zeytin
- f. Zeytinyağı İşlikleri
- g. Çakırağa Konağı
- h. İmam Birgivi Türbesi

13. Sizce Birgi Kent Kimliğini oluşturan öğeler nelerdir? Nedenini yazınız.

D. KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK SORULAR

14. Size göre Birgi'nin tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri ne ölçüde değişmiştir? (d şikkını işaretlediyseniz 16. Soruya geçiniz)

- a. Tamamen değişmiştir.
- b. Büyük ölçüde değişmiştir.

- c. Biraz değişmiştir.
- d. Hiç değişmemiştir.

15. Birgi’de görülen değişimler kent kimliğini olumlu/olumsuz hangi yönde değiştirmiştir?

- a. Olumlu yönde değişmiştir. **Çünkü**
- b. Olumsuz yönde değişmiştir.

Çünkü

- c. Fikrim yok.

16. Eğer karar verici pozisyonda olsaydınız Birgi ile ilgi olarak aşağıdakilerden hangisine öncelik verirdiniz? (Öncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)

- a. Tarihsel kimliği ön plana çıkarılmalıdır
- b. Turizm potansiyeli öne çıkarılmalıdır
- c. Tarımsal yapısı korunmalıdır
- d. Diğer belirtiniz.

17. Sizce Birgi’nin Doğal, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları için hazırlanmış bir “Koruma Planı” var mıdır?

- a. Koruma Planı vardır
- b. Koruma planı yoktur
- c. Bilgim Yok

18. Sizce Birgi bir marka kent midir?

- a. Marka kenttir, çünkü
- b. Marka kent olamaz, çünkü

19. Sizce Birgi UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilirse bu durum kent kimliğinin sürdürülebilirliğine ne gibi etkiler sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR EDERİM.

ANKET SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

Birgi'nin kentsel kimlik öğelerinin belirlenmesi ve bu değerleri ile sürdürülebilmesi için Temmuz- 2015 tarihinde başlanılmış olan anket çalışmaları, Eylül 2015 tarihinde tamamlanmıştır. Anket sunulan kişilerin teknik eğitim almış kişilerden oluşması ve eğitim düzeylerinin en az teknik lise ve üzeri seviyede olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda kariyer sahibi kişilerin Birgi kent kimliğinin sürdürülmesinde yaşanan sorunların tespitinde ve çözüm önerileri üretilmesinde yardımcı olacakları düşünülmüştür.

35 kişiye uygulanan anketlerde sorular yukarıda verilen anket formunda görüleceği **“A-B-C-D”** olmak üzere dört ana grupta toplanmış olup toplam **19 adet soru** içermektedir.

A GRUBU SORULAR: KİŞİSEL BİLGİLER

Anket uygulanacak kişinin yaş, eğitim durumu ve mesleğinin belirlendiği A grubu soruların cevaplarına göre ankete katılanların kişisel bilgileri aşağıdaki gibidir:

YAŞ ARALIĞI

18-24 Yaş Aralığı	%1
25-34 Yaş Aralığı	%12
35-44 Yaş Aralığı	% 35
45-54 Yaş Aralığı	% 49
55 ve üstü	% 3

EĞİTİM DÜZEYİ

İlk/orta öğretim	%7
Yüksek Okul	%24
Üniversite	% 61
Y. Lisans	%8
Doktora ve üstü	0

MESLEK GRUPLARI

Meslek grupları olarak; mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı, inşaat-makine-harita-jeoloji-elektrik-çevre-gıda-ziraat-maden mühendisi, arkeolog, tekniker, teknisyen, Birgi Belediyesi eski çalışanlarına anket sunulmuştur. Mühendislik kollarının hemen hepsine sunulan anketlerle Birgi'nin; tarım, bitki örtüsü, jeolojik yapı, madenler, çevresel değerler, kentsel alt yapı, kent planı, peyzaj, mimari vb. tüm verilerinin teknik olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

B GRUBU SORULAR:

KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK SORULAR

Anket uygulanacak kişinin yaşadığı ve/veya ziyaret ettiği kent hakkında edindiği izlenimleri belirlemek amacı ile sorulan B-Grubu sorulara göre anket katılımcılarının değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

4. Birgi'yi en son ziyaret ettiği tarih?	
0-3 yıl	% 30
3 yıldan önce	% 50
Birgi'de Yaşayanlar	% 20

5. Birgi'yi ilk ziyaret ettiğinizde edindiğiniz izlenim, kent hakkında daha önce edindiğiniz bilgilerle örtüştü mü?	
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen aynı	%45
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen aynı	%35
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen farklı.	0
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen farklı.	%13
Önceden bir fikrim yoktu.	%7

6. Birgi İzmir'in diğer ilçelerine göre:	
Birgi İzmir'in diğer ilçelerinden <u>farklı değildir</u>	%45
Birgi İzmir'in diğer ilçelerinden <u>farklıdır</u>	%55

7. Ziyaret(ler)inizden edindiğiniz izlenimlere göre Birgi denilince aklınıza ilk gelen nedir? Belirtiniz.	
• Birgi Evleri, • Birgi Tarihi Dokusu, • Osmanlı Sokak Yapısı, • Çakırağa Konağı, • Tarih, • Kültür, • İmam Birgivi Türbesi, • Ulu Camii, • İncir, • Zeytin, • Zeytinyağı İşlikleri, • Yaylacılık, • Efelik kültürü.	

8. Birgi'nin 2014 Yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Aday Listesi'nde yer aldığı biliyor musunuz?	
Biliyorum, duydum	% 32
Bilmiyorum, haberim yok	% 68

KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Anketin B-Grubu sorularına verilen cevaplar değerlendirildiğinde, anket katılımcılarının %30'unun Birgi'yi son üç yıl içerisinde ziyaret ettikleri, %20'nin ise Birgi'de yaşadıkları tespit edilmiştir. Kapalı uçlu olarak hazırlanan 5-6 ve 7. sorulara verilen cevaplara göre anket sunulanların %45'i yerleşim hakkındaki izlenimlerinin önceki bilgileri ile tamamen uyumlu olduğu yönünde görüş bildirmiş, %55'i ise Birgi'yi İzmir'in diğer ilçelerinden farklı bir ilçe olarak değerlendirmiştir.

Açık uçlu soru olarak tasarlanan "7. Birgi denilince aklınıza ilk gelen nedir?" sorusuna ankete katılanlar temel olarak; Birgi evlerinden, tarihi kent dokusundan, dini alanlardan ve tarımsal öğelerden bahsetmişlerdir.

Birgi'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi Adaylık sürecinde olduğundan anket katılımcılarının sadece %32'si haberdardır.

C GRUBU SORULAR:

KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK SORULAR

Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam 5 sorunun yer aldığı C-Grubu sorularda Birgi'deki farklı tarihsel dönemler ve bu dönemlerde yapılan eserler sıralanmak suretiyle bu dönemlerin ve eserlerin bilinirliği test edilmeye çalışılmıştır.

9.Siçe göre Birgi hangi Tarihsel Döneme ait değerleri ile daha ön plandadır?	
Antik Dönem	%1
Selçuklu ve Beylikler Dönemi	%23
Osmanlı Dönemi	%66
Cumhuriyet Dönemi	% 9
Yaşadığımız Dönem	% 1

10. Aşağıda sıralanan Birgi'nin tarihsel öneme haiz yerleri hakkında durumunuzu işaretleyiniz.			
	FİKRİ M YOK	BİLİYO RUM	Zİ YARET ETTİM
Birgi Ulu Camii	%5	%75	%2 5
Çukur hamam	%35	%42	%3 6
Dervişağa Cami	%28	%38	%3 4
Geleneksel Birgi Evleri	-	%85	%7 5
İmam Birgivi Türbesi	-	%90	%7 8

Çakırağa Konağı	%2	%78	%7
Birgi Tarihi Kent Dokusu	-	%80	%7
Birgi Kazımpaşa İlkokulu	%28	%40	%3
Uğur Mumcu Kütüphanesi	%32	%43	%2

11. Sizce göre Birgi'yi aşağıdaki özelliklerden en çok hangisi tanımlamaktadır?	
Birgi bir turizm kentidir	%10
Birgi bir kültür kentidir	%51
Birgi bir tarım kentidir	%21
Birgi bir maden kentidir	%3
Diğer: Birgi bir dini merkezdir.	%15

12. Birgi kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden aşağıdakilerden bir ya da birkaçını işaretleyiniz.	
Birgi Ulucami	%55
Çukur Hamam	%52
Tarihi Kent Dokusu	%82
Birgi Evleri	%80
İncir, zeytin	% 3
Zeytinyağı İşlikleri	% 3
İmam Birgivi Türbesi	% 85
Çakırağa Konağı	%78

13. Sizce Kent Kimliğini oluşturan en önemli öğe yukarıda sıralananlardan hangisidir? Nedenini yazınız.	
Birgi Evleri: Geleneksel Türk evine örnek teşkil etmesi	1. KİMLİK ÖĞESİ
Tarihi Kent Dokusu: Geçmişle gelecek arasında bir bağ kurması, Tarihi yapısı	2. KİMLİK ÖĞESİ
İncir, zeytin: İncirin özgün koku ve aroması	3. KİMLİK ÖĞESİ
İmam Birgivi Türbesi: İslam Âlemi için önemli bir şahsiyet olması bu nedenle ziyaret edilmesi	4. KİMLİK ÖĞESİ

KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

9.ve 10. Sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde Ankete katılanların %66'sının Birgi'nin Osmanlı Dönemine ait değerleri ile ön planda olduğunu düşündüklerini, bu değerlerden İmam Birgivi Türbesinin ise; en fazla bilinen ve ziyaret edilen olduğu tespit edilmiştir.

Birgi'yi en çok hangi özelliğin tanımladığı sorgulandığında Ankete katılanlar “Kültür” “Tarım” ve “Turizm” bileşenlerini öne çıkarmışlardır. Açık uçlu olarak hazırlana bu soruya (11. Soru) cevaben %15 gibi bir oranla yerleşimin “Dini Merkez” olduğu yönünde görüş bildirenler olmuştur.

12.soruda kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden bir ya da birkaçının işaretlenmesi istendiğinde katılımcıların %85'i İmam Birgivi Türbesini kent kültürü ve imajını oluşturan en önemli bileşen olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Tarihi Kent Dokusu, Birgi Evleri ve Çakırağa Konağı da kent kimliğini belirleyen bileşenler olarak öne çıkmıştır.

Açık uçlu olarak düzenlenen 13. Soruda katılımcılardan kent kimliğini oluşturan öğeleri nedeni ile birlikte belirtmeleri istendiğinde ankete katılanların verdikleri cevaplara göre Birgi yerleşiminin kimlik öğeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

1.KİMLİK ÖĞESİ	2.KİMLİK ÖĞESİ	3. KİMLİK ÖĞESİ	4. KİMLİK ÖĞESİ
GELENEKSEL BİRGİ EVLERİ	BİRGİ TARİHİ KENT DOKUSU	DİNİ MERKEZİ	TARIM
1.Çakırağa Konağı 2. Eski Birgi evleri	1.Tarihi Doku 2. Osmanlı Sokak Yapısı	1. İmam Birgivi Türbesi 2.Ulu Cami 3. Dervişağa Camii	1.İncir 2.Zeytin 3.Kestane

Birgi'nin birinci kimlik öğesi “Geleneksel Birgi Evleri” olup, en çok bilinen Birgi evi “Çakırağa Konağıdır”. İkinci kimlik öğesi olan “Birgi Tarihi Kent Dokusu” ile tarihi doku ve Osmanlı Sokak yapısının altı çizilmektedir. İmam Birgivi Türbesi, Ulu Camii ve Dervişağa Camileri Birgi'nin “Dinsel Kimliğini” öne çıkarmakta, incir, zeytin ve kestane üreticiliği ise “Tarımlı” dördüncü kimlik öğesi yapmaktadır.

D GRUBU SORULAR

KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK SORULAR

İkisi kapalı dördü açık uçlu olmak üzere toplam 6 sorunun yer aldığı D-Grubu sorularda anket yapılan kişinin kent kimliğinin sürdürülmesine dair görüşleri öğrenilmek istenmiş bu bağlamda kent kimliğini olumlu/olumsuz etkileyen öğeler ve nedenleri sorulmuştur. Eğer “karar verici” pozisyonda olsalardı kentin hangi kimliğini öne çıkmasını isterlerdi sorusunda tarihsel, turizm, tarımsal, zengin maden kaynakları kimlik belirleyici bileşen olarak sunulsa da “diğer” seçeneği sunularak anket yapan olarak bizim ön görmediğimiz bir kimlik öğesinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birgi'nin sahip olduğu değerlerden ötürü bir marka kent olup olamayacağını sorgulandığı 18 soru ve UNESCO Dünya Mirası Adaylık sürecinin kent kimliğine katacağı katma değerini sorgulandığı 19. Soru ile anket tamamlanmıştır.

14.Si�ze göre Birgi'nin tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri ne �l�de değişmiştir?	
Tamamen değişmiştir.	%6
Büyük �l�de değişmiştir.	%18
Biraz değişmiştir.	%68
Hiç değişmemiştir.	%8

15.Birgi'de görülen değişimler kent kimliğini olumlu/olumsuz hangi yönde değiştirmiştir?	
Olumlu Yönde Etkilemiştir. �����	Olumsuz Yönde Etkilemiştir. �����
Değişimler Birgi'yi etkilememiştir	Tarımda yaşanan sorunlar yerelin Birgi'de isk�nını zorlamış, g��ler başlamıştır.
Birgi evlerinde bakımsızlık nedeniyle yaşanan kayıplar yerel halkta koruma bilincini oluşturmuştur.	G��ler sonucu terk edilen evler bakımsızlık sonucu yıkım sürecine girmişlerdir.
	Terk edilen Birgi evleri merkezde ����nt� alanları oluşturmuştur.
	Eskiden ticaret merkezi olan Birgi artık bu işlevinden çok uzaktır.

16. Eğer karar verici pozisyonunda olsaydınt�z Birgi ile ilgi olarak aşağıdakilerden hangisine öncelik verirdiniz? (�ncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)	
Tarihsel kimliği ön plana çıkarılmalıdır	%55
Turizm potansiyeli �ne çıkarılmalıdır	%10
Tarımsal yapısı korunmalıdır	%25
Zengin maden yatakları ve jeotermal kaynakları daha çok �ne çıkarılmalıdır	0
Diğer : %10 - Zeytinyağı işlikleri yeniden kullanıma açılmalıdır. - Birgi Restorasyon Yüksek Okulu en kısa sürede devreye girmelidir.	

17.Si�ze Birgi'nin Doğal, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları için hazırlanmış bir "Koruma Planı" var mıdır?	
Koruma Planı vardır	% 50
Koruma planı yoktur	% 5
Bilğim Yok	%45

18. <i>Sizce Birgi bir marka kent midir?</i>	
Marka kenttir. Çünkü;	Marka kent olamaz, çünkü;
Kentsel kimliğini korumuştur.	Belki marka kent değildir. Ancak Ege Bölgesindeki benzer ölçekli yerleşimlerle yarışabilecek niteliklere sahiptir.
Batı Anadolu geleneksel konut dokusunu sürdürebilen nadir yerleşimlerdenidir.	UNESCO dünya kültür mirasına dâhil edilirse markalaşabilir.
Yerelde koruma bilinci oldukça gelişmiştir.	
İrmağzı'nda üretilen incir Dünya markasıdır.	
Doğa ve mimari doku uyumu Birgi'yi markalaştırmaktadır.	

19. <i>Sizce Birgi UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilirse kent kimliğinin sürdürülebilirliğine ne gibi etkiler sağlayacaktır.</i>
Birgi marka kent olma yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.
Kültürel projelere finans sağlanabilecektir.
Birgi'nin Dünya çapında tanınmasını sağlanacak ve daha çok ziyaretçi Birgi'yi ziyaret edecektir.
Birgi'nin kültürel kimliğinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.
Kente yapılan uluslararası destek artacaktır.
Efelik kültürü, yaylacılık geleneği ziyaretçilere tanıtılabilecektir.
Projelere kaynak sağlamak kolaylaşacaktır.
Uluslararası kontrol mekanizmaları devreye gireceğinden, kentin kimliğine müdahaleler zorlaşacaktır.

KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İkisi kapalı, dördü açık uçlu olarak hazırlanan “Kentsel Kimliğin Sürdürülmesine Yönelik” anket sonuçları değerlendirildiğinde Birgi’nin tarih boyunca sahip olduğu kültürel ve tarihsel özelliklerinin belirli ölçüde değiştiği belirlenmiştir. Katılımcıların bir kısmı bu değişimlerin kent kimliğini etkilemediğini hatta bazı evlerin bakımsızlık sonucu yıkılmasının yerel halkta mekânsal koruma bilincini geliştiren bir etki yarattığını düşünmektedir. Değişimlerin kent kimliğini olumsuz yönde etkilediği görüşünde olanlara göre; tarımda yaşanan sorunlar göçlere sebep olmuş, göçlerle terk edilen evler ise bakımsızlıktan terk edilerek çöküntü alanlarına dönüşmüşlerdir. Ayrıca Birgi’nin ticari işlevini de büyük ölçüde kaybettiği görüşü yaygındır.

Birgi’nin bir marka şehir olup olmadığının sorgulandığı açık uçlu 18. Soruya verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların büyük bir kısmı Birgi’yi “marka” kent olarak tanımlamaktadırlar. Çünkü Birgi’de, Batı Anadolu geleneksel konut dokusu sürdürülmüş, kentsel kimlik büyük ölçüde korunmuş, doğa ve mimari doku arasında muhteşem bir uyum oluşmuştur. Ayrıca Birgi dünyada marka olmuş incir üretimine ev sahipliği yapmaktadır. Birgi’nin marka kent olmadığını düşünenler ise yerleşimin Ege Bölgesindeki benzer ölçekli yerleşimlerle yarışabilecek niteliklere sahip olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Birgi’nin markalaşması için UNESCO Dünya Mirasına dâhil edilmesinin gerekli olduğu görüşünde olanlar da bulunmaktadır. Bu kapsamda sorulan Birgi’nin UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilmesi halinde kent kimliğinin sürdürülebilirliğine ne gibi etkiler sağlayacaktır sorusuna verilen cevaplarda markalaşma ile paralellikler tespit edilmiştir. UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilmenin olumlu olacağını düşünenlere göre, Birgi’nin Dünya çapında tanınırlığı artacak ve kent daha çok ziyaretçi çekecektir. Kente yapılan uluslararası finansal destek artacak, ilgili kurumlar ve yerel idare ise kente yapacakları müdahalelerde daha kontrollü hareket edecektir.

EK-2: BİRGİ GENELİNDE KORUMA BİLİNCİYLE

GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

İlgili mevzuat kapsamında, Birgi genelinde koruma bilinciyle gerçekleştirilen çalışmalar Birgi Belediyesi kayıtlarına göre aşağıda sunulmuştur.

1. 2006 yılı içerisinde, tescilli tek yapı ölçeği ve korumaya alınmış sokaklardan plan kararları gereği, Kültür Bakanlığı'nca projeleri hazırlanmış olan; I., II., III. Beyzade Sokaklar ve Aydınöğlu Meydanı **Cephe Restorasyon ve Sokak Sağlıklaştırma Projesi**,
2. Fatih Mehmet Bey Caddesi **Sokak Sağlıklaştırma ve Restorasyon Projesi**,
3. 2007 yılında, Aydınöğlu Cami'si ile Derviş Ağa Medresesi arasında Birgi Deresi'nin doğusunda kalan Yarbaşı Sokakları **Sokak Sağlıklaştırma ve Restorasyon Projesi**,
4. Mülkiyeti Belediye tüzelkişiliğine ait olan Demirli Mağaza'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile **restorasyon uygulaması**,
5. 1939 yılındaki sel felaketinden sonra kurulan ve arasta olarak bilinen yaklaşık 30 adet dükkân ve işyerinin bulunduğu sokakların kaplamalarının değiştirilmesi ve tüm özel mülkiyete konu işyerlerinin basit onarımı için kurul iznin alınması,
6. Kentsel sit alanlarında bulunan cadde ve sokaklar ile yeşil alan ve kentsel donatı alanlarının projelendirilmesi yapılarak kurul izninin alınması,
7. Birgi Çayı bitişiğindeki Umurbey Caddesi **Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Restorasyon Projeleri** ile 6 adet tescilli yapının rölöve projelerinin hazırlanması ve kurul izinlerinin alınması,
8. İlk Türk doktorlarından olan Hacı Paşa'nın (Celaleddin Hızır El Aydın) mezarının bulunduğu yerin **çevre düzenlemesinin** yapılması,
9. Şehit Gürol Madan Caddesi üzerindeki tescilli çam ağaçlarının kurumasının önlenmesi ve Bıçakçı Esseyit Hacı Ali Ağa Çeşmesi'nin (Koca Çeşme) **çevre düzenlemelerinin** yapılması,
10. Mülkiyeti Belediye tüzelkişiliğine ait olan Çukur Hamamı'nın, proje yardımı alınarak **projelendirilmesi**,
11. Beyzade sokakların devamındaki kentsel sit alanında bulunan sokakların **Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Restorasyon Projelerinin** hazırlanması ve ilgili koruma bölge kurulu onayının alınması,
12. Kentsel sit alanında bulunan Kurtgazi Mahallesi Zeytinlik Merkez **Parkı Projesinin** hazırlanarak ilgili koruma bölge kurulu onayının alınması ve katkı payından alınan yardımla, projenin uygulanarak tamamlanması,
13. Şehit Gürol Madan Caddesi **Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Restorasyon Projesinin** hazırlanması, tüm enerji nakil hatlarının yeraltına alınarak sokak kaplamaları ile cadde üzerindeki binaların cephe restorasyonlarının yapılması,
14. Yıkık Değirmen ile 391 parselde bulunan sivil mimarlık örneği 2 adet tescilli taşınmazın kültür varlığının **kamulaştırılması** ve 391 parseldeki yapının pansiyon olarak kullanılmak üzere restorasyon uygulaması,
15. **Okul Sokak Kentsel Tasarım ve Sokak Sağlıklaştırma Projesi**,

16. Jandarma Karakol Önü **Kentsel Tasarım** ve tescilli Karakol Binası **rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin** hazırlatılması,

17. Belediye Hizmet Binası **Restorasyonu** ile çevresinin **Kentsel Tasarım Projesinin** hazırlatılması,

18. İzmir Kalkınma Ajansı işbirliğinde **‘Birgi Kültür Yolu Projesi’** kapsamında; tarihi eserlerin önüne tanıtım levhaları, gezi parkurları için yön levhaları, ışıklı ve ışıksız totemler yapılması ve Birgi Belediyesi tanıtım filmi “Bir ıslık da sen Çal”ın hazırlanması.⁵⁹

⁵⁹(http://m.facebook.com/story.php?story_fbib=10150408773829243&id=167382276644162&_rdr) ziyaret tarihi:09.06.2015

EK 3: BERGAMA İÇİN DÜZENLENMİŞ ANKET FORMU VE DEĞERLENDİRMELER

ANKET SORULARI

Tarih :

Anketi Yapan :Demet GÜLHAN

Anketi Amacı:Bu anket Bergama'yı en az bir kez ziyaret etmiş kişilere sunulacak olup, kentin ziyaretçiler tarafından nasıl algılandığını, kentin bir kimliğinin olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamış, ayrıca kentsel kimliğin sürdürülmesine ilişkin sorularla, ankete katılanlardan geleceğe yönelik çalışmalara ışık tutmaları istenmiştir.

Anket No :

D. KİŞİSEL BİLGİLER

11. Yaşınız?

a. 18-24 c. 35-44 e. 55 ve üstü

b. 25-34 d. 45-54

12. Eğitim Durumunuz?

a. İlk/orta öğretim b. Yüksek Okul c. Üniversite

d. Y. Lisans e. Doktora ve üstü

13. Mesleğiniz?.....

E. KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK SORULAR

14. Bergama'yı en son ne zaman ziyaret ettiniz?

a. 0-3 yıl b. 3 yıldan daha önce c. Bergama'da yaşıyorum

15. Bergama'yı ilk ziyaret ettiğinizde edindiğiniz izlenim, kent hakkında daha önce edindiğiniz bilgilerle örtüştü mü? (yazılı, görsel, dijital iletişim araçlarından edindiğiniz bilgiler ya da diğer insanlardan duyduklarınız)

f. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen aynı.

g. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen aynı.

h. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen farklı.

i. Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen farklı.

j. Önceden bir fikrim yoktu.

16. Aşağıda seçeneklerden sizin için uygun olanı işaretleyiniz

c. Bergama İzmir'in diğer ilçelerinden farklı değildir.

d. Bergama İzmir'in diğer ilçelerinden farklıdır.

17. Ziyaret(ler)inizden edindiğiniz izlenimlere göre Bergama denilince aklınıza ilk gelen nedir? Belirtiniz.....

18. Bergama'nın 2014 Yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer aldığını biliyor musunuz?

c. Biliyorum, duydum.

d. Bilmiyorum, haberim yok.

F. KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK

19. Size göre Bergama hangi Tarihsel Döneme ait değerleri ile daha ön plandadır?

f. Antik Dönem

g. Selçuklu ve Beylikler Dönemi

h. Osmanlı Dönemi

- i. Cumhuriyet Dönemi
j. Yaşadığımız Dönem
20. Aşağıda sıralanan Bergama'nın tarihsel öneme haiz yerleri hakkında durumunuzu işaretleyiniz.

	FİKRİM YOK	BİLİYORUM	ZİYARET ETTİM
Asklepion			
Akropolis			
Serapion(Kızıl Avlu)			
Ulu Cami			
Taşhan			
Çukurhan			
Bergama Lisesi			
Eski Hükümet Konağı			
İlçe Halk Kütüphanesi			
İnşaatı Devam Eden Bergama Kültür Merkezi			
Bergama Tarihi Kent Dokusu			

11. Size göre Bergama'yı aşağıdaki özelliklerden en çok hangisi tanımlamaktadır? (Öncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)

- a. Bergama bir turizm kentidir ()
b. Bergama bir kültür kentidir ()
c. Bergama bir tarım kentidir ()
d. Bergama bir maden kentidir ()
e. Diğer () belirtiniz

.....

13. Bergama kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden aşağıdakilerden bir ya da birkaçını işaretleyiniz.

- i. Akropolis
j. Zeus Sunağı
k. Tarihi Kent Dokusu
l. Bergama Evleri
m. Parşömen
n. Antik dönemin En Önemli Sağlık Merkezlerinden Biri olması-ASLEPİON
o. İlk Belediye Kanunu

14. Sizce Bergama Kent Kimliğini oluşturan öğeler nelerdir? Nedenini yazınız.

.....

D. KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK SORULAR

14. Size göre Bergama'nın tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri ne ölçüde değişmiştir? (d şikkını işaretlediyseniz 16. Soruya geçiniz)

- a. Tamamen değişmiştir.
b. Büyük ölçüde değişmiştir.

c. Biraz değişmiştir.

d. Hiç değişmemiştir.

15. Bergama’da görülen değişimler kent kimliğini olumlu/olumsuz hangi yönde değiştirmiştir?

d. Olumlu yönde değişmiştir.

Çünkü.....

e. Olumsuz yönde değişmiştir.

Çünkü.....

f. Fikrim yok.

16. Eğer karar verici pozisyonda olsaydınız Bergama ile ilgi olarak aşağıdakilerden hangisine öncelik verirdiniz? (Öncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)

a. Tarihsel kimliği ön plana çıkarılmalıdır

b. Turizm potansiyeli öne çıkarılmalıdır

c. Tarımsal yapısı korunmalıdır

d. Zengin maden yatakları ve Taş ocakları öne çıkarılmalıdır

e. Jeotermal-rüzgar enerjisi gibi doğa dostu kaynaklar daha çok öne çıkarılmalıdır

f. Diğer belirtiniz

17. Sizce Bergama’nın Doğal, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları için hazırlanmış bir “Koruma Planı” var mıdır?

a. Koruma Planı vardır

b. Koruma planı yoktur

c. Bilgim Yok

18. Sizce Bergama bir marka kent midir?

a. Marka kenttir, çünkü

b. Marka kent olamaz, çünkü

19. Sizce Bergama’nın UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilmesi kent kimliğinin sürdürülebilirliğine ne gibi etkiler sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR EDERİM.

ANKET SORULARI VE DEĞERLENDİRMELER

Bergama'nın kentsel kimlik öğelerinin belirlenmesi ve bu değerleri ile sürdürülebilmesi için Temmuz- 2014 tarihinde başlanılmış olan anket çalışmaları, Nisan 2015 tarihinde tamamlanmıştır. Anket sunulan kişilerin teknik eğitim almış kişilerden oluşması ve eğitim düzeylerinin ise en az teknik lise ve üzeri seviyede olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda kariyer sahibi kişilerin Bergama kent kimliğinin sürdürülmesinde yaşanan sorunların tespitinde ve çözüm önerileri üretilmesinde yardımcı olacakları düşünülmüştür.

150 kişiye uygulanan anketlerde sorular yukarıda verilen anket formunda görüleceği **“A-B-C-D”** olmak üzere dört ana grupta toplanmış olup toplam **19 adet soru** içermektedir.

A GRUBU SORULAR: KİŞİSEL BİLGİLER

Anket uygulanacak kişinin yaş, eğitim durumu ve mesleğinin belirlendiği A grubu soruların cevaplarına göre ankete katılanların kişisel bilgileri aşağıdaki gibidir:

YAŞ ARALIĞI

18-24 Yaş Aralığı	%12
25-34 Yaş Aralığı	%16
35-44 Yaş Aralığı	% 22
45-54 Yaş Aralığı	% 43
55 ve üstü	% 7

EĞİTİM DÜZEYİ

İlk/orta öğretim	%3
Yüksek Okul	%13
Üniversite	% 71
Y. Lisans	%8
Doktora ve üstü	% 5

MESLEK GRUPLARI

18-24 yaş grubunda yer alan kişiler çoğunlukla Mimarlık Bölümü öğrencileri olup bu grupta yer alanların (%10) eğitim düzeyi yüksek okul olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca bu grupta %3 oranında Meslek Yüksek Okul mezunları da yer almaktadır. Meslek grupları olarak; **mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı, inşaat-makine-harita-jeoloji-elektrik-çevre-gıda-ziraat-maden mühendisi, arkeolog, tekniker, teknisyen, Bergama Belediyesi çalışanları ve Bergama Belediyesi UNESCO Birim çalışanlarına** anket sunulmuştur. Mühendislik kollarının hemen hepsine sunulan anketlerle Bergama'nın; tarım, bitki örtüsü, jeolojik yapı, madenler, çevresel değerler, kentsel alt yapı, kent planı, peyzaj, mimari vb. tüm verilerinin teknik olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

B GRUBU SORULAR:

KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK SORULAR

Anket uygulanacak kişinin yaşadığı ve/veya ziyaret ettiği kent hakkında edindiği izlenimleri belirlemek amacı ile sorulan B-Grubu sorulara göre anket katılımcılarının değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

4. Bergama'yı en son ne zaman ziyaret ettiniz?	
0-3 yıl	%50
3 yıldan önce	% 10
Bergama'da Yaşayanlar	% 40

5. Bergama'yı ilk ziyaret ettiğinizde edindiğiniz izlenim, kent hakkında daha önce edindiğiniz bilgilerle örtüştü mü?	
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen aynı	%10
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen aynı	%50
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler tamamen farklı.	0
Önceki bilgilerimle edindiğim izlenimler kısmen farklı.	% 23
Önceden bir fikrim yoktu.	% 17

6. Bergama İzmir'in diğer ilçelerine göre:	
Bergama İzmir'in diğer ilçelerinden <u>farklı değildir</u>	%24
Bergama İzmir'in diğer ilçelerinden <u>farklıdır</u>	%76

7. Ziyaret(ler)inizden edindiğiniz izlenimlere göre Bergama denilince aklınıza ilk gelen nedir? Belirtiniz.	
Antik bir kent oluşu, Tarihi geçmişi ve farklı uygarlıkların varlığı, Tarih, Geçmiş medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması, Arkeolojik kalıntılar, Kültür,	

Akropolis,
UNESCO Dünya Mirası,
Asklepion,
Basilika (Kızıl Avlu),
Akropolis,
Zeus Sunağı,
Tarihi Doku,
Eski Bergama Evleri
Pamuk
Tütün
Çam Fıstığı

8. Bergama'nın 2014 Yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer aldığı biliyor musunuz?

Biliyorum, duydum	% 55
Bilmiyorum, haberim yok	%45

KENTİN ALGILANMASINA YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Anketin B-Grubu sorularına verilen cevaplar değerlendirildiğinde, anket katılımcılarının %50'sinin Bergama'yı son üç yıl içerisinde ziyaret ettikleri, %40'ının ise Bergama'da yaşadıkları tespit edilmiştir. Kapalı uçlu olarak hazırlanan 5-6 ve 7. sorulara verilen cevaplara göre anket sunulanların yarısı yerleşim hakkındaki izlenimlerinin önceki bilgileri ile kısmen uyumlu olduğu yönünde görüş bildirmiş, %76'sı ise Bergama'yı İzmir'in diğer ilçelerinden farklı bir ilçe olarak değerlendirmiştir.

Bergama denilince aklınıza ilk gelen nedir sorusuna cevaben katılımcılar temel olarak; Antik Bergama yerleşimi, tarihi kent dokusu ve tarımsal öğelerden bahsetmişlerdir.

Oldukça gündemde olmasına karşın, Bergama'nın 2014 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine dâhil edildiğinden anket katılımcılarının sadece %55'i haberdardır.

C GRUBU SORULAR:

KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE

YÖNELİK SORULAR

Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam **5 sorunun** yer aldığı **C-Grubu** sorularda Bergama'daki farklı tarihsel dönemler ve bu dönemlerde yapılan eserler sıralanmak suretiyle bu dönemlerin ve eserlerin bilinirliği test edilmeye çalışılmıştır.

9.Siye göre Bergama hangi Tarihsel Döneme ait değeri ile daha ön plandadır?	
Antik Dönem	%85
Selçuklu ve Beylikler Dönemi	%2
Osmanlı Dönemi	%11
Cumhuriyet Dönemi	%1
Yaşadığımız Dönem	%1

10. Aşağıda sıralanan Bergama'nın tarihsel öneme haiz yerleri hakkında durumunuzu işaretleyiniz.			
	FİKRİM YOK	BİLİYORUM	ZİYARET ETTİM
Asklepion	%5	%70	%67
Akropolis	%2	%85	%73
Serapion(Kızıl Avlu)	%11	%54	%25
Ulu Cami	%18	%45	%30
Taşhan	%35	%44	%33
Çukurhan	%30	%46	%35
Bergama Lisesi	%32	%28	%40
Eski Hükümet Konağı	%35	%51	%28
İlçe Halk Kütüphanesi	%55	%39	%29
İnşaatı Devam Eden Bergama Kültür Merkezi	%80	%30	%25

11. Sıze göre Bergama'yı aşağıdaki özelliklerden en çok hangisi tanımlamaktadır?	
Bergama bir turizm kentidir	%20
Bergama bir kültür kentidir	%55
Bergama bir tarım kentidir	%21
Bergama bir maden kentidir	%3
Diğer: %1 Halıcılık ve Dokumacılık Kentidir Jeotermal Enerji Kentidir Peynir ve Besicilik Kentidir.	

12.Bergama kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden aşağıdakilerden bir ya da birkaçını işaretleyiniz.	
Akropolis	%78
Zeus Sunağı	%61
Tarihi Kent Dokusu	%53
Bergama Evleri	%50
Parşömen	%4
Antik dönemin en Önemli Sağlık Merkezlerinden Biri olması-Asklepion	%71
İlk Belediye Kanunu	%3

13.Sıze Bergama Kent Kimliğini oluşturan öğeler nelerdir? Nedenini yazınız.	
Antik dönem kalıntıları, Acropolis: Dünyaca tanınan bir kültür mirası olması ve kent içinde görkemli bir konumda yer alması Asklepion: Dünyanın İlk Sağlık Merkezi olması Zeus Sunağı: Dünyanın 7. Harikası olması, kentin uluslararası tanınırlığını sağlaması ve Zeus Sunağının olması gereken yere dönmesi konusunda yapılan çalışmalar, Kentın her noktasında antik değerlerin bulunması,	1.KİMLİK ÖĞESİ
Tarihi kent dokusu: Bu dokunun geçmişle gelecek arasında bir bağ kurması, Kültürel ve Mimari doku, Bergama Evleri: Evlerin özellikli kapıları,	2.KİMLİK ÖĞESİ
Tarım ve köylülük,	3. KİMLİK ÖĞESİ
UNESCO Dünya Mirası Parşömen	4. KİMLİK ÖĞESİ

KENTSEL KİMLİĞİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

9.ve 10. Sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde Ankete katılanların %85 gibi büyük bir oranla Bergama'nın Antik Döneme ait değerleri ile ön planda olduğunu düşündüklerini, bu değerlerden Akropolis'in ise; en fazla bilinen ve ziyaret edilen tarihi eser olduğu tespit edilmiştir.

Bergama'yı en çok hangi özelliğın tanımladığı sorgulandığında Ankete katılanlar “Kültür” “Tarım” ve “Turizm” bileşenlerini öne çıkarmışlardır. Açık uçlu olarak hazırlana bu soruya (11. Soru) cevaben yerleşimin halı ve dokumacılık kenti, jeotermal enerji kenti ve peynir/besicilik kenti olduğu yönünde görüş bildirenler de olmuştur.

12.soruda kent kültürünü ve kent imajını oluşturan öğelerden bir ya da birkaçının işaretlenmesi istendiğinde katılımcıların %78'i Akropolis'in kent kültürü ve imajını oluşturan en önemli bileşen olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Açık uçlu olarak düzenlenen 13. Soruda katılımcılardan kent kimliğini oluşturan öğeleri nedeni ile birlikte belirtmeleri istendiğinde ankete katılanların verdikleri cevaplara göre Bergama yerleşiminin kimlik öğeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

1.KİMLİK ÖĞESİ	2.KİMLİK ÖĞESİ	3. KİMLİK ÖĞESİ
ANTİK BERGAMA KENTİ	TARİHİ BERGAMA YERLEŞİMİ	TARIM
1.Antik Kent 2.Arkeolojik Kalıntılar 3.Kültür 4.Zeus Sunağı 5.Asklepion 6.Akropolis 7.Basilika (Kızılavlu)	1.Tarihi Doku 2.Eski Bergama Evleri	1.Pamuk 2.Tütün 3.Çam Fıstığı

Bergama'nın birinci kimlik öğesi “Antik Bergama Kenti”, ikinci kentsel kimlik öğesi; tarihi doku ve eski Bergama evlerinden oluşan “Tarihi Bergama Yerleşimi”, üçüncü kimlik öğesi ise “pamuk, tütün, çamfıstığı” üreticiliği kapsamında “Tarımdır”.

D GRUBU SORULAR:

KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK SORULAR

İkisi kapalı dördü açık uçlu olmak üzere toplam **6 sorunun** yer aldığı D-Grubu sorularda anket yapılan kişinin kent kimliğinin sürdürülmesine dair görüşleri öğrenilmek istenmiş bu bağlamda kent kimliğini olumlu/olumsuz etkileyen öğeler ve nedenleri sorulmuştur. Eğer “karar verici” pozisyonunda olsalardı kentin hangi kimliğini öne çıkmasını isterlerdi sorusunda tarihsel, turizm, tarımsal, zengin maden kaynakları kimlik belirleyici bileşen olarak sunulsa da “diğer” seçeneği sunularak anket yapan olarak bizim ön görmediğimiz bir kimlik öğesinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bergama'nın sahip olduğu değerlerden ötürü bir marka kent olup olamayacağını sorgulandığı 18 soru ve UNESCO Dünya Mirasının kent kimliğine katacağı katma değer sorulandığı 19. Soru ile anket tamamlanmıştır.

14.Siçe göre Bergama'nın tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri ne ölçüde değişmiştir?	
Tamamen değişmiştir.	%9
Büyük ölçüde değişmiştir.	%45
Biraz değişmiştir.	%31
Hiç değişmemiştir.	%15

15.Bergama'da görülen değişimler kent kimliğini olumlu/olumsuz hangi yönde değiştirmiştir?	
Olumlu Yönde Etkilemiştir.	Olumsuz Yönde Etkilemiştir. Çünkü;
Tarihi doku korunmuştur.	Tarihi değerler ve Kent Dokusu değişmiştir.
Tarihi eserler daha çok korunmuş ve tanıtılmıştır.	Yeni yapılaşmalar, maden ve tarım gibi faaliyetler kent dokusunu bozmuştur.
Tarihi eserlere kıymet verilmiş ve öne çıkarılmıştır.	Bugüne göre çok ileri bir kültürden bugün dünyanın gerisinde kalmış bir kültüre dönüşmüştür.
Tarihi geçmişi ile zengin bir kültür birikimi oluşmuştur.	Betonarme ve çok katlı yapılar kentin tarihi görünümü ile uyum sağlayamamıştır.
Son dönemlerde tarihi dokunun korunmasına çalışılmaktadır	Eski kültür ve tarihi miras hırpalanmış ve yağmalanmıştır.
Kentsel gelişmede değişim zorunludur.	Tarihi dokunun üzeri büyük ölçüde kapanmış ve tarihi doku zarar görmüştür.
	Yeni yerleşim yerleri kentin tarihi dokusu ile uyum sağlayamamıştır. Yeni yapılaşma eski dokuyu bozmuş, eski evler yenilerin arasında sıkışmıştır.
	Kent planlaması uygun olarak yapılmamıştır
	1950'lerin Türkiye'si ile beraber sadece Bergama da değil ülkemiz genelinde yetişmiş olan bilim ve sanat insanları son nesil olmuş, yerel kalkınmaya ömrünü adan Osman Bayatlı gibi isimlerin devamı gelememiştir. Bu siyasal ve kültürel süreçte kimliksizleştirilen ve geleneksel kültüründen küresel araçlar ile uzaklaşan halk her bölgede olduğu gibi kentimizde de elindeki

	imkânları maalesef yeterli derecede değerlendirememekte, gelişmeleri geri plandan izlemeyi tercih etmektedir. Bu ve farklı sebeplerden dolayı antik dönem veya yakın Osmanlı ile Cumhuriyet Dönemlerinde yakaladığı seviyeyi Bergama günümüz kentleşmesi ve kültürel değişimiyle geliştirememiş ve kaybetmiştir.
--	--

16. Eğer karar verici pozisyonunda olsaydınız Bergama ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine öncelik verirdiniz? (Öncelik sırasına göre 1,2,3,4 şeklinde sıralayınız)

Tarihsel kimliği ön plana çıkarılmalıdır	%65
Turizm potansiyeli öne çıkarılmalıdır	%10
Tarımsal yapısı korunmalıdır	%15
Zengin maden yatakları ve jeotermal kaynakları daha çok öne çıkarılmalıdır	%2

Diğer

Sanayi yönünü güçlendirilmelidir.

Yapılaşmada kat yüksekliğine dikkat edilmeli eski dokuya uygun olması sağlanmalıdır.

Rüzgâr Enerjisi ve Jeotermal Kaynaklar gibi “Doğa Dostu Enerji Kaynakları” öne çıkarılmalıdır.

Çandarlı Limanının Tamamlanması hızlandırılmalıdır. Böylelikle ticaret potansiyeli artacaktır.

18. Sizce Bergama bir marka kent midir?

Marka kenttir. Çünkü;	Marka kent olamaz, çünkü;
Tarihteki ilklerin yaşandığı bir kenttir.	Yönetimler bu konuda yeterli çalışma yapmamışlardır.
Tarihi bir kimliği vardır.	Kimliğini net olarak belirleyememiştir.”
17. Sizce Bergama'nın Doğal, Kentsel ve Arkeolojik Mirasları için bir koruma planı var mıdır?	(tarihsel bir kent mi, tarım kenti mi yoksa sanayi kenti mi belirli değildir)
Koruma Planı vardır	
Koruma planı yoktur.	Gelen turistlerin kente bir katkısı yoktur.
Bilginliği yok.	%45
Önemli bir tarihi miras kentidir.	Kentler meta değildir marka olamaz.
İlklerin ve tarihin kentidir.	Dışarıdan algıda henüz bir marka yaratılamamıştır
Dünya çapında tanınmaktadır.	Marka kent olma yolundadır.
Dünyanın ilk sağlık merkezi ve birçok tarihsel dönem eserlerini bulunduran UNESCO dünya mirasına girmiş bir kenttir.	
Antik Döneme ait birçok eser barındırmaktadır.	
Bergama demek tarih demektir. Ancak yeterince tanıtılmamıştır	
UNESCO dünya kültür mirasına dâhil edilmiştir.	
Antik çağdan günümüze kesintisiz bir yaşama sahne olmuş ve bu dönemlerin istisnai örneklerine ev sahipliği yapmaktadır.	
Dünya üzerinde tanınırlığı olan eserlere sahiptir ve bu eserler yerli yabancı turizme	

açıktır, bu husus yerel kalkınma için kullanılmaktadır.	
---	--

KENTSEL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLMESİNE YÖNELİK

ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İkisi kapalı, dördü açık uçlu olarak hazırlanan “Kentsel Kimliğin Sürdürülmesine Yönelik” anket sonuçları değerlendirildiğinde Bergama’nın tarih boyunca sahip olduğu kültürel ve tarihsel özelliklerinin büyük ölçüde değiştiği belirlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu değişimlerin kent kimliğini olumsuz yönde etkilediğini düşünürken, az sayıdaki katılımcıya göre bu değişimler kent kimliğini olumlu yönde etkilemiştir çünkü kentsel gelişmeye bağlı olarak değişim zorunludur ancak Bergama’da yaşanan değişimler tarihi doku ve tarihi eserlere zarar vermemiştir.

Değişimlerin kent kimliğini olumsuz yönde etkilediği görüşünde olanlara göre; başta yeni yapılaşmalar olmak üzere, maden arama, tarım gibi faaliyetler nedeniyle kent dokusu büyük ölçüde zarar görmüş, kültür ve tarihi miras hırpalanıp ve yağmalanmıştır. Yeni yapılaşmalar eski dokuyu bozmuş, eski evler yenilerin arasında sıkışmıştır. Betonarme ve çok katlı yapılaşmanın yoğun olduğu yeni yerleşim yerleri ile kentin tarihi dokusunun yer aldığı bölümler birbirine uyum sağlayamamıştır. Bu tespitler oldukça doğru ve yerindedir. Ancak, tüm bu değişimlerin Bergama’yı bugüne göre çok ileri bir kültür seviyesinden bugün dünyanın gerisinde kalmış bir kültür seviyesine düşürdüğü görüşü biraz abartılı bulunmuştur.

Bergama’nın bir marka şehir olup olmadığının sorgulandığı açık uçlu 18. Soruya verilen cevaplar incelendiğinde yerleşimin Bergama’nın Dünyada tanınan bir kent olduğu ve markalaşma sürecinde UNESCO Dünya Mirasına dâhil edilmesinin etkin olacağı görüşünün yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda sorulan Bergama’nın UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilmesi kent kimliğinin sürdürülebilirliğine ne gibi etkiler sağlayacaktır sorusuna verilen cevaplarda markalaşma ile paralellikler tespit edilmiştir.

UNESCO Dünya Kültür Mirasına dâhil edilmenin olumlu olacağını düşünenlere göre, Bergama’nın Dünya çapında tanınırlığı artacak ve kent daha çok ziyaretçi çekecektir. Tanıtım artacağından turizm gelişecek, bu ise İlçenin ve ülkemizin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Kente yapılan uluslararası finansal destek artacak, ilgili kurumlar ve yerel idare ise kente yapacakları müdahalelerde daha kontrollü hareket edecektir.

Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama

Tarihsel süreç içinde gelişen günümüz kentlerinin kentsel kimlikleriyle sürdürülebilirliğinde yaşanan en temel sorun toplumsal var oluşun fiziki yansıması olan “yapılanmış çevre” ile etkileşim içerisinde olan “doğal çevrenin” yaşam mekânı ve yaşam kalitesi

açısından sorunlu olmasıdır. Yapılı çevre olarak doğa ile çatışmanın egemen yüzünü temsil eden kentlerin çoğalması, karbondioksit emisyonlarındaki artış, küresel ısınma, biyolojik çeşitlilikteki azalma, doğal ve kültürel kaynakların yoğun tahribatı, hava, toprak ve su kirliliğindeki artma miktarı gibi pek çok ekolojik sorunu beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda geliştirilen bu tezin amacı; çevre sorunlarını tartışmak, çevre sorunlarının artmasında kentlerin rolünü tespit etmek, bu sorunlara çözüm olarak geliştirilen “sürdürülebilirlik” ve “kentsel sürdürülebilirlik” kavramlarını tartışıp, sürdürülebilir çevre bağlamında özgün kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilir kılınmasının önemini vurgulamak olarak özetlenebilir. Tezin kapsamı; kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilirlik sorunsalını Birgi ve Bergama yerleşim örnekleri üzerinden değerlendirip, sorunun çözümüne yönelik çözüm önerileri geliştirmek şeklinde sınırlandırılmıştır. Hızlı nüfus artışı, nüfus artışının dünya kültürel ve doğal kaynakları üzerindeki baskısı, savaşlar ve çatışmaların insan kültür ve uygarlığını, doğal bitki örtüsünü ve canlı sistemini yok etmesi, iktisadi büyüme ve sanayileşmenin denizler, ırmaklar, ormanlar ve iklim üzerindeki olumsuz etkileri, günümüzde yaşanan çevre sorunlarının nedenleri olarak gösterilmektedir. Kentlerin 18. ve 19.yüzyıllardaki gelişimine paralel büyüyen çevre sorunları Sanayi Devrimi sonrasında ivme kazanmıştır. Bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği, insanın kendisine olan güveninin arttığı ve kendini çevreyi denetleyebilen “doğaya egemen olan”, tek güç saydığı bu dönemde insanoğlu, doğadaki kaynakları tükenebileceği kaygısını duymadan sömürmüştür. İşgücünün yoğun talep gördüğü sanayi kentlerinde hızlı nüfus artışları olmuş, aşırı nüfus yığılmaları, artan üretim miktarı, doğal kaynak tüketimi ve üretim sürecinde çevreye bırakılan zararlı madde miktarları önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır. Çevre ve doğal kaynaklar konusunda yaşanan geri dönülmez kayıplar ve gelecekte oluşabilecek tehlikelerle ilgili tüm karamsar öngörüler çevre sorunlarının çözümlerine ilişkin küresel ve yerel çözüm yolları aranması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” Raporunun doğal ve kültürel kaynak kullanımını “bugünün gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama olanağından ödün vermeden karşılmasıdır” şeklinde sınırlaması, sürdürülebilirlik kavramını gündeme getirmiştir.

